



Προστατευόμενες Περιοχές

Σ. ΤΑΜΠΑΚΗΣ - Π. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ - Μ.Ε. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

Σ. ΤΑΜΠΑΚΗΣ, Π. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ & Μ.Ε. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

**ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ
ΠΕΡΙΟΧΕΣ**

Προστατευόμενες Περιοχές

**Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος
και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης**

Συγγραφείς

**Στυλιανός Ταμπάκης, Παρασκευή Καρανικόλα &
Μελπομένη - Ειρήνη Καραντώνη**

ISBN: 978-960-9698-20-7

Copyright © 2022

Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών
Πόρων, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αφιερώνεται στη Γενική Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος
του Υπουργείου Περιβάλλοντος & Ενέργειας



Η εικόνα στο εξώφυλλο παρουσιάζει το κορμό νεκρού δέντρου που σαπίζει και αρτίφυτρα (νεαρά φυτά) του ίδιου δέντρου να ξεπηδούν από αυτό. Τα μάτια αυτών που την παρατηρούν βλέπουν ανάλογα, ασχήμια ή ομορφιά. Όσοι αγαπούν το δάσος βλέπουν μόνο ομορφιά - ένα μελλοντικό δάσος.

Αντί προλόγου

Όταν θα πρέπει να μιλήσεις στο αμφιθέατρο στους φοιτητές για τις προστατευόμενες περιοχές, ευελπιστείς να μην έρθουν διαβασμένοι.

Η ποιο απλή ερώτηση που θα κάνουν είναι: *Ποια είναι η σημαντικότερη κατηγορία προστατευόμενων περιοχών στη χώρα μας;*

Μα φυσικά οι Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης, θα απαντήσεις.

Μπορείτε να μας πείτε μια περιοχή Απόλυτης Προστασίας της Φύσης στη χώρα μας;

Το μυαλό σου θα πάει στο «Παρθένο Δάσος» που βρίσκεται στο βορειότερο άκρο του ελληνικού τμήματος της οροσειράς της Ροδόπης και αποτελεί τμήμα του Δάσους του Φρακτού. Ονομάζεται και Παρθένο Δάσος Παρανεστίου. Αναγνωρίστηκε ως παρθένο το 1979 και από το 1980 έχει ανακηρυχτεί «Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης». Σε αυτό απαγορεύεται η είσοδος σε κάθε πολίτη και μόνο με ειδική άδεια, επιστήμονες μπορούν να το επισκεφτούν.

Οι φοιτητές θα ξαναρωτήσουν με απορία: *Τα Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α') εντάσσονται στα προστατευόμενα τοπία. Επίσης, σύμφωνα με το Ν. 3827/2010 (ΦΕΚ 30 Α'), «Τοπίο σημαίνει μία περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από ανθρώπους, του οποίου ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και/ ή ανθρώπινων παραγόντων». Μα όπως μας είπατε, δεν μπορούν να το επισκεφτούν οι πολίτες, πως λοιπόν γίνεται αντιληπτή η περιοχή από τους ανθρώπους ώστε να την χαρακτηρίσουν τοπίο;*

Επίσης κάποιοι φοιτητές θα αναρωτηθούν: *Πόσα παρθένα δάση υπάρχουν στη χώρα μας και γενικότερα στην Ε.Ε.;*

Επίσης: *Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 χαρακτηρίζονται «εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, ενδιαίτηματα σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν σημαίνουσα θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας πανίδας. Οι περιοχές αυτές υπόκεινται σε αυστηρή φύλαξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Στις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να επιτρέπονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του οικείου σχεδίου διαχείρισης, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών εφόσον εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός προστασίας, όπως και η εκτέλεση ερ-*

γασιών που κρίνονται απολύτως αναγκαίες για τη μη αλλοίωση εκείνων των χαρακτηριστικών που διασφαλίζουν τη διατήρηση των προστατευτέων αντικειμένων, ειδών ή οικοτόπων». Γιατί λοιπόν, δεν έχει χαρακτηριστεί το μοναδικό Παρθένο Δάσος της χώρας μας, ως Περιοχή Απόλυτης Προστασίας της Φύσης;

Ευτυχώς, οι φοιτητές δεν είναι τόσο διαβασμένοι. Δυστυχώς, δεν είναι οι μόνοι.

Στυλιανός Ταμπάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος
του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Παρασκευή Καρανικόλα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Μελπωμένη - Ειρήνη Καραντώνη

Διδάκτωρ Δασικής και Περιβαλλοντικής Πολιτικής

Ορεστιάδα 2022

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου	4
Περιεχόμενα	6
Συντμήσεις	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	13
Εισαγωγή	13
Ιστορική αναδρομή	15
Ορισμός προστατευόμενων περιοχών	18
Βασικά χαρακτηριστικά/γνωρίσματα των προστατευόμενων περιοχών	20
Λόγοι δημιουργίας και κριτήρια ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών	22
Αξίες και λειτουργίες προστατευόμενων περιοχών	27
Οφέλη προστατευόμενων περιοχών	30
Απειλές, κίνδυνοι προστατευόμενων περιοχών	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	37
Γενικά	37
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών	38
Σύστημα ταξινόμησης της IUCN (International Union for the Conservation of Nature and NATURAL Resources)	39
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών συστήματος ταξινόμησης της IUCN	41
Σύστημα ταξινόμησης κατά την MCPFE (Ministerial Conference	46

on the Protection of Forests in Europe)	
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών συστήματος ταξινόμησης της MCPFE	47
Αξιολόγηση των δυο συστημάτων ταξινόμησης	49
Σύστημα ταξινόμησης κατά τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος (ΕΟΠ), (European Environmental Agency - ΕΕΑ)	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	53
Ιστορική αναδρομή των προστατευόμενων περιοχών της Ελλάδας	53
Ορισμός προστατευόμενων περιοχών μέσα από την ελληνική νομοθεσία	62
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών	63
Εθνικοί Δρυμοί	64
Εθνικά και Περιφερειακά Πάρκα	65
Περιοχές οικοανάπτυξης	68
Αισθητικά Δάση	69
Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης	70
Καταφύγια άγριας ζωής (Κ.Α.Ζ.)	73
Ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές (ΕΚΠ)	74
Εκτροφεία θηραμάτων	75
Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.)	77
Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.)	78
Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας	78
Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης	79
Περιοχές Προστασίας της Φύσης	80
Προστατευόμενοι Τοπία και Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί	81
Προστατευτικά Δάση	84
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών Διεθνούς σημασίας	87
Οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ	88

Τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO)	90
Τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα)	92
Οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης)	93
Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης)	95
Οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης)	96
Κοινοτική Νομοθεσία	97
Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών Ευρωπαϊκής σημασίας - Δίκτυο «NATURA 2000»	98
Οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών»	104
Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας»	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΠΡΟΣΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	109
Επέκταση πολιτικών προστασίας από το χερσαίο στο θαλάσσιο περιβάλλον	109
Ορισμός Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)	111
Κατηγορίες Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)	112
Στόχοι ίδρυσης και Διαχείριση Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)	114
Αποτελεσματικότητα διαχείρισης και παράγοντες επηρεασμού αυτής	119
Οφέλη και κόστη από την δημιουργία Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)	128
Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές στην Ελλάδα	131
Νομοθετικό πλαίσιο των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών	133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	141
Αλλαγές στην πολιτική διαχείρισης	141
Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών	144
Ζώνες διαχείρισης	148
Σχεδιασμός αειφορικής διαχείρισης στα δασικά οικοσυστήματα	150
Σχεδιασμός της διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών	151
Σχέδια διαχείρισης και περιεχόμενο αυτών	157
Φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών	163
Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ)	176
Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ)	182
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	185
Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις στην Ελλάδα	188
Χρηματοδότηση προστατευόμενων περιοχών	191

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	195
Αξία Προστατευόμενων Περιοχών	195
Τοπικές κοινωνίες και Προστατευόμενες Περιοχές	201
Αλιεία και Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές	207
Ενημέρωση των πολιτών και συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων	222
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	241
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	241
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	280
Πηγές	306

Συντμήσεις

- ΑΠΕ: Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
Β.Δ.: Βασιλικό Διάταγμα
Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ S.O.S.: Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ Save Our Souls
Δ.Σ.: Διοικητικό Συμβούλιο
ΕΓΤΑΑ: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΖΔ: Ειδικές Ζώνες Διατήρησης
Ε.Θ.Π.Α.Β.Σ.: Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων
ΕΚΒΥ: Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων
Ε.Κ.Π.Α.: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΠ: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος
ΕΠΜ: Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη
ΕΠΠΕΡΑΑ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον & Αειφόρος Ανάπτυξη
ΕΤΘΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΖΕΠ: Ζώνες Ειδικής Προστασίας
ΘΠΠ: Θαλάσσια Προστατευόμενη Περιοχή
Κ.Α.Ζ.: Καταφύγια θηραμάτων και άγριας ζωής
Κ.Α.Π.: Κοινή Αλιευτική Πολιτική
ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΔΠΠ: Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών
ΜΙΤ: Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασσαχουσέτης
Μ.Κ.Ο.: Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΜΠΕ: Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
Ν.: Νόμος
Ν.Δ.: Νομοθετικό Διάταγμα
ΟΔΠΖ: Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης
ΟΤΑ: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΦΥΠΕΚΑ: Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα
ΠΔΠ: Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας
ΠΠ: Προστατευόμενη Περιοχή
ΠΠ7: 7ο Πρόγραμμα-Πλαίσιο Έρευνας
ΣΔ: Σχέδιο Δράσης
ΤΚΣ: Τόπους Κοινοτικής Σημασίας
Υ.Α.: Υπουργική Απόφαση
ΥΠΕΝ: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
ΦΔ: Φορέας Διαχείρισης
ΦΔΠΠ: Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενης Περιοχής
WWF: Ελλάς: World Wide Fund for Nature ή World Wildlife Fund Ελλάς

Ξενικοί όροι

CBD: Convention on Biological Diversity
IUCN: International Union for the Conservation of Nature and NATURAL Resources
MAB: Man and Biosphere
MCPFE: Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe
Mom: Monachus monachus
SAC: Special Areas of Conservation
SCI: Sites of Community Importance
SPA: Special Protection Areas
TBFRA: Temperate and Boreal Forest Resource Assessment
UNEP: United Nations Environment Programme
UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
WRI: World Resources Institute

Συγγραφικοί όροι

κ.ά.: και άλλα
κ.λπ.: και λοιπά
π.χ.: παραδείγματος χάριν ή για παράδειγμα
π.Χ: προ Χριστού
et al.: and others

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Εισαγωγή

Ως προστατευόμενες περιοχές μπορούν να χαρακτηριστούν περιοχές που εμπερικλείουν σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, σχηματισμοί γεωμορφολογικής σημασίας που διαθέτουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά και περιοχές που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα αισθητικά γνωρίσματα (Τσαγγαρίδης 2015). Είναι χερσαίες, υδάτινες ή θαλάσσιες, υγροτοπικές ή συνδυασμός όλων αυτών εκτάσεις με ιδιαίτερα οικολογικά ή και τοπικά χαρακτηριστικά, με φυσικά ή μετακινούμενα όρια, που προστατεύονται νομοθετικά με ειδικό καθεστώς διαχείρισης και έχουν ως κύριο σκοπό τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών τους για την παρούσα και τις μελλοντικές γενιές, καθώς και την εξυπηρέτηση σύγχρονων κοινωνικών αναγκών (Κασιούμης 1995, Γεωργιάδης 2010). Βρίσκονται σε όλες τις γωνιές του κόσμου και περιλαμβάνουν διάφορα στοιχεία και οικοσυστήματα, όπως βουνά, ερήμους, δάση, λίμνες, θάλασσες και άλλα (Κατσακιώρη κ.ά. 2008, Ντάγλα 2018).

Η τεράστια ποικιλία ειδών και οικοσυστημάτων που υπάρχει στη φύση αποτελεί ανεκτίμητης αξίας φυσικό κεφάλαιο του πλανήτη και θα πρέπει να μεταβιβάζεται χωρίς αλλοιώσεις στις επόμενες γενιές (Πάικου 2005). Τα συνεχώς αυξανόμενα καταναλωτικά επίπεδα σε συνδυασμό με την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη, δημιουργούν σημαντικές πιέσεις σε φυσικούς πόρους και σε πολλές περιπτώσεις απειλούν την ισορροπία των οικοσυστημάτων και τη δημόσια υγεία (Garrod and Willis 1999). Ωστόσο, η διατήρηση της βιοποικιλότητας είναι ζωτική για την υγεία, τη διατροφή και την ευημερία μας καθώς επίσης, συμβάλλει στη σταθερότητα και επιβίωση των οικοσυστημάτων ενώ είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη της οικονομίας (Kassar and Lasserre 2004).

Σήμερα οι κίνδυνοι για τη διατήρηση της ποικιλίας των ειδών και την κατάσταση των φυσικών ενδιαιτημάτων πολλαπλασιάζονται, με σοβαρές απειλές να αποτελούν οι εντατικές γεωργικές και αλιευτικές δραστηριότητες, οι αστικές επεκτάσεις, η υπερεκμετάλλευση της παράκτιας ζώνης, οι

δασικές πυρκαγιές, ενώ πρόσφατα έχει αρχίσει η συνειδητοποίηση των κινδύνων από την εισβολή των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών. Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων έχει επιλεγεί ο θεσμός της ίδρυσης των προστατευόμενων περιοχών, δηλαδή, οριοθετημένων με σαφήνεια στην έκταση, των οποίων οι ανθρώπινες δραστηριότητες απαγορεύονται ή ασκούνται με περιορισμούς, σε όφελος της προστασίας της φύσης (Λαζαρίδου 2002, Γαργαλέτσου 2007). Η πρόθεση της πολιτείας για την προστασία των φυσικών πόρων εκφράζεται με τον αριθμό και την έκταση των προστατευόμενων περιοχών, αλλά και με τα άμεσα μέτρα αποκατάστασης των φυσικών οικοσυστημάτων (ΕΚΠΑΑ 2003). Έτσι, οι προστατευόμενες περιοχές (Π.Π.) έχουν καθιερωθεί διεθνώς ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα των σύγχρονων κοινωνιών για την προστασία του περιβάλλοντος γενικά και της βιοποικιλότητας ιδιαίτερα (Margules and Pressey 2000, Παπακωνσταντίνου και Σμπαρούνης 2008, Παντής 2012). Αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο όλων των εθνικών και διεθνών στρατηγικών διατήρησης που σχεδιάζονται για τη διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων (Hockings 2003, Παναγιωτίδου 2010, Σκόπα 2012).

Οι προστατευόμενες περιοχές λειτουργούν ως καταφύγια για είδη τα οποία δεν μπορούν να επιζήσουν σε περιοχές με έντονη ανθρωπογενή δραστηριότητα. Παράλληλα, διασφαλίζουν τη φυσική εξέλιξη των οικοσυστημάτων και την ομαλή αποκατάστασή τους (Cruz Lasso de la Vega 2004), ενώ αποτελούν ίσως τον πιο αποτελεσματικό τρόπο για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας στο φυσικό της χώρο (McNeely and Miller 1984, MacKinnon et al. 1986, Leader - Williams et al. 1990, Kelleher 1999). Η δημιουργία τέτοιων περιοχών είναι πλέον διεθνώς το πιο θεσμοθετημένο μέσο διατήρησης φυσικών οικοσυστημάτων και/ ή πολιτισμικής κληρονομιάς (Πάικου 2005).

Αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της στρατηγικής για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και έχουν, τελικά, τεράστια σημασία για την ύπαρξη και την υποστήριξη της ζωής (Κατσακιώρη κ.ά. 2008, Ντάγλα 2018). Συχνά αποτελούν ένα από τα βασικότερα συστατικά της εθνικής ευημερίας, δρώντας παράλληλα και ως προμηθευτές βιώσιμων ωφελειών για τις τοπικές κοινωνίες (Παλιούρας 2006). Επίσης, λειτουργούν ως πυρήνες προστασίας των απειλούμενων ειδών του πλανήτη, αποφέρουν στην κοινωνία οικολογικές αξίες και πόρους βιολογικής σημασίας, λειτουργούν ως πιστοί σύμμαχοι στις στρατηγικές για τη μείωση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής, ενώ, ταυτόχρονα, παρέχουν καταφύγιο σε φυσικά αξιοθέατα και περιοχές με υψηλή πολιτισμική αξία (Dudley 2008).

Εντός των ορίων των προστατευόμενων περιοχών είναι εφικτή η προστασία της βιοποικιλότητας, η διασφάλιση της υγείας του οικοσυστήματος και η παροχή μιας σειράς πολύτιμων υπηρεσιών του, όπως καθαρό πόσιμο

νερό, χώροι αναψυχής, τόποι αποθήκευσης σπάνιου πολλές φορές γενετικού υλικού και καταφυγίου άγριων φυτών και ζώων. Το απόθεμα που δημιουργείται στις περιοχές αυτές μπορεί να συνεισφέρει στους γειτονικούς πληθυσμούς της γλωφίδας και της πανίδας (Hockings 2003, Μπίτος 2009, Ευμορφοπούλου 2012). Είναι, γενικά, τοποθεσίες, οι οποίες χρειάζονται και/ή λαμβάνουν προστασία εξαιτίας της περιβαλλοντικής, πολιτιστικής ή παρόμοιας αξίας τους και απαιτούν αδιάκοπη συντήρηση και συνεχή βελτίωση ώστε να ικανοποιούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό και στο διηνεκές τις αισθητικές, επιστημονικές και εκπαιδευτικές απαιτήσεις των επισκεπτών (Χατζηστάθης και Ζάγκας 1996, Zagas et al. 2002). Οι περιοχές αυτές αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο για τη συμβολή τους στην προστασία της βιοποικιλότητας, της παροχής ευκαιριών υπαίθριας αναψυχής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αλλά και κινήτρων τόνωσης και ενίσχυσης του κοινωνικοοικονομικού ιστού, ιδίως των ορεινών κοινωνιών (Jones 1995, Ganatsas et al. 2001, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2000, Tsitsoni et al. 2002, Παπαγεωργίου κ.ά. 2003). Οι οικοσυστημικές υπηρεσίες, η υγεία του ανθρώπου, η απασχόληση, ο τουρισμός, η εκπαίδευση και, κυρίως, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποτελούν μερικές από τις γενικές αξίες των προστατευόμενων περιοχών τόσο για τους ανθρώπους όσο και για την ίδια τη φύση (Ρίζου 2018). Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι Π.Π. δεν πρέπει να θεωρούνται ως απομονωμένες περιοχές αλλά ως ένα ακέραιο και υψηλής αξίας τμήμα μιας χώρας (Νόνα 2010).

Παράλληλα, οι κυβερνήσεις δέχτηκαν «πιέσεις» να θέσουν κάτω από την προστασία τους «φυσικές» περιοχές της γης που έχουν ιδιαίτερη αξία για τη διατήρηση πολύτιμων, μοναδικών ή σπάνιων χαρακτηριστικών. Έτσι, δημιουργείται ο θεσμός των «προστατευόμενων περιοχών», μια προσπάθεια της ανθρωπότητας να εξασφαλίσει τη διατήρηση των ζώντων οργανισμών και ιδιαίτερων αξιών της φύσης (Χατζημαρκάκη 2003, Γιβροπούλου 2007).

Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία των προστατευόμενων περιοχών συνδέεται με την ιστορία του ανθρώπινου πληθυσμού και ως θεσμικό και λειτουργικό μέσο - «εργαλείο» προστασίας της φύσης έχουν μια ιστορία ενάμιση αιώνα περίπου σε διεθνές επίπεδο. Ιστορικά, η πρώτη αναφερόμενη ενέργεια προστασίας τοποθετείται στα 1122 π.Χ. στην Κίνα με τη δημοσίευση διατάγματος για την προστασία του δάσους ενώ το 252 π.Χ. ο αυτοκράτορας της Κίνας, Ασόκα, εκδίδει διάταγμα για τη διαφύλαξη των ζώων, των ψαριών και των δασών. Από την άλλη, στη Ρώμη και στην αρχαία Ελλάδα, ήταν γνωστά τα ιερά άλση των θεοτήτων, όπου η προστασία ήταν απόλυτη. Το πρώτο φυσικό απόθεμα στη δυτική πλευρά, ήταν ίσως αυτό που δημιουργήθηκε κοντά στην Βενετία τον 8^ο π.Χ. αιώνα ως καταφύγιο για ελάφια και αγριογούρουνα. Την περίοδο,

από το τέλος του Μεσαίωνα και την Αναγέννηση, δημιουργούνται από τους πρίγκιπες και τους ευγενείς φυσικά καταφύγια θηραμάτων, κυρίως λόγω της αύξησης του πληθυσμού και των αθέμιτων τρόπων θήρας, στα οποία ο λαός απαγορεύονταν να μπει και να χρησιμοποιήσει. Έτσι, δημιουργήθηκε το παλαιότερο επίσημο φυσικό απόθεμα για την προστασία των θηραμάτων στην Πολωνία, το δάσος της Białowieża, το οποίο σήμερα έχει μετατραπεί σε απόλυτα προστατευμένη περιοχή. Επίσης, υπάρχει και η περίπτωση όπου, προστατεύονταν εδάφη προκειμένου να κυνηγούν οι ευγενείς (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995, Γαλυφιανάκη 1999, Holdgate and Phillips 1999, Σπίνου 2005, Καραχάλιος 2007, Μπίτος 2009, Μποβάλης 2009, Μπριασούλης 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Σκόπα 2012, Στιβανάκη 2015, Ψυλλάκη 2017).

Πράγματι, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα που οξύνθηκε η επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος (Στιβανάκη 2015, Ψυλλάκη 2017), εμφανίζεται μια γενικευμένη τάση για δημιουργία συλλόγων και μουσείων, όχι μόνο αρχαιολογικών αλλά και φυσικής ιστορίας. Τότε ακριβώς δημιουργείται το πρώτο κύμα συνειδητοποίησης των καταστροφών που επέρχονται στη φύση και τα φυσικά οικοσυστήματα από την επέκταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η σκέψη για τη διατήρηση των φυσικών μορφών και σχηματισμών καθώς και των μνημείων της φύσης οδηγεί στη δημιουργία των πρώτων φυσικών πάρκων, δηλαδή εκτεταμένων ζωνών προστασίας όπου απαγορεύεται οποιαδήποτε αξιοποίηση και λειτουργούν ως φυσικά αποθέματα. Με τον τρόπο αυτό, εισάγεται η έννοια των «προστατευόμενων περιοχών». Οι πρώτες εφαρμογές της τάσης αυτής πραγματοποιούνται στη Γαλλία του Ναπολέοντα του 3^{ου} (δάσος Fontainebleau) και στις ΗΠΑ στη Καλιφόρνια το 1864 (Yosemite) και το 1872 (στο εθνικό πάρκο Yellowstone) που υπήρξαν και οι πρόδρομοι των σημερινών προστατευόμενων περιοχών (Τερκενλή 1996, Σταματίου 1997, Seddon 2000, Μπεριάτος 2003, Παναγιωτίδου 2010).

Στα πιο πρόσφατα χρόνια και σε παγκόσμιο επίπεδο, οι πρώτες προστατευόμενες περιοχές ιδρύθηκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια του 2^{ου} Παγκόσμιου Πολέμου, όλες οι σχετικές διαδικασίες διακόπτονται για να συνεχιστούν με μεγαλύτερη ένταση στις αρχές της δεκαετίας του 1950, με αποτέλεσμα το διάστημα 1970-1980 ο αριθμός των Π.Π. να έχει αυξηθεί, συγκριτικά με αυτές που είχαν ανακηρυχθεί στο τέλος του 1969. Ωστόσο, η εγκαθίδρυση των Π.Π. οδηγούσε στο βίαιο πολλές φορές διωγμό των ιθαγενών κατοίκων τους, με χαρακτηριστικό παράδειγμα, τον εξοστρακισμό των ιθαγενών αμερικάνων από το βορειοδυτικό Wyoming εξαιτίας της ιδρύσεως του παλαιότερου Εθνικού Δρυμού των Η.Π.Α. αλλά και ολόκληρης της υψηλίου (Pimbert and Pretty 1995, Δημητρακόπουλος 2006, Μπίτος 2009, Ψυλλάκη 2017).

Επίσημα, η πρώτη συντονισμένη προσπάθεια για την κατοχύρωση του θεσμού των προστατευόμενων περιοχών σε παγκόσμιο επίπεδο θεωρείται μια πράξη του Κογκρέσου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το 1872, όπου μια μεγάλη έκταση στην περιοχή του Yellowstone, όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω, ανακηρύχθηκε «Εθνικό Πάρκο ή περιοχή αναψυχής προς όφελος και απόλαυση των ανθρώπων» (Liu and Hills 1997, Holdgate and Phillips 1999, Μποβάλης 2009) έχοντας σα σκοπό την ωφέλεια και την αναψυχή των ανθρώπων, με το κράτος να αναλαμβάνει τον αποκλειστικό έλεγχο για την προστασία της περιοχής. Η ενέργεια αυτή υπήρξε ορόσημο στην εξέλιξη της έννοιας και του θεσμού των προστατευόμενων περιοχών με την εισαγωγή της αντίληψης ότι η διατήρηση της φύσης αποτελεί κοινωνική απαίτηση και είναι το κράτος (η πολιτεία) που αναλαμβάνει την κατοχύρωση της. Την ίδια περίοδο ακολούθησαν και άλλα κράτη/ χώρες την ιδέα της προστασίας σημαντικών περιοχών, όπως ο Καναδάς (Yoho National Park 1886), η Αυστραλία (Royal National Park 1879), η Νότια Αφρική (Kruger National Park 1898), η Νέα Ζηλανδία (Tongariro National Park 1887). Σταδιακά οι ενέργειες προστασίας εξαπλώθηκαν δημιουργώντας ένα παγκόσμιο ρεύμα. Επίσης, στην Ευρώπη, το δρόμο για την προστασία φυσικών περιοχών μέσω της ανακήρυξη τους σε εθνικά πάρκα χάραξε η Σουηδία, όπου την 24^η Μαΐου 1909, ιδρύθηκαν ταυτόχρονα τα πρώτα εννέα εθνικά πάρκα σε ευρωπαϊκό έδαφος. Το παράδειγμα της Σουηδίας ακολούθησαν σταδιακά μέσα στον 20^ο αιώνα και άλλες ευρωπαϊκές χώρες και σιγά - σιγά τα εθνικά πάρκα εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη (π.χ. το 1918 ανακηρύχθηκαν τα Πάρκα Ordesa και Covadogna στην Ισπανία). Σήμερα, το παγκόσμιο σύστημα των προστατευόμενων περιοχών έχει αυξηθεί εκθετικά κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Η ανάγκη για προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι πλέον επιτακτική, γεγονός που διασφαλίζεται με την καθιέρωση των προστατευόμενων περιοχών. Συνολικά υπάρχουν πάνω από 120.000 προστατευόμενες περιοχές καταλαμβάνοντας το 12% της συνολικής έκτασης του πλανήτη ενώ μέχρι το 2030 αναμένεται να καλύπτουν το 15-29% (Κασιούμης 1993, Borroni - Feyerabend et al. 2004, Chape et al. 2005, Naughton - Treves et al. 2005, Mose 2007, Dudley 2008, Jenkins and Joppa 2009, Μποβάλης 2009, Μπριασούλης 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Μυλωνόπουλος και Μοίρα 2010, McDonald and Boucher 2011, Μπέντσου 2012, Ευθυμίου και Κατσογιάννη 2015).

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπήρξε μια μείωση του ρυθμού ίδρυσης των προστατευόμενων περιοχών. Ταυτόχρονα, όμως, υπήρξε αύξηση της έκτασης που κατελάμβαναν οι νέες περιοχές. Αυτό δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας των προστατευόμενων περιοχών, αλλά μάλλον ως μία τάση προς την ίδρυση μεγαλύτερων σε έκταση προστατευόμενων περιοχών, καθώς φαίνεται να είναι αποτελεσματικότερες (Green and Paine 1997).

Ορισμός προστατευόμενων περιοχών

Για τις προστατευόμενες περιοχές έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί. Πάνω από 1000 διαφορετικοί όροι χρησιμοποιούνται παγκόσμια για να χαρακτηρίσουν προστατευόμενες περιοχές (Chape 2004). Μέχρι σήμερα έχουν γίνει αποδεκτοί αρκετοί, αλληλοσυμπληρούμενοι και αλληλεπικαλυπτόμενοι ορισμοί, κάτι που οφείλεται στις διαφορετικές «οπτικές γωνίες» από τις οποίες μπορεί να αντιληφθεί κάποιος την έννοια της προστατευόμενης φυσικής περιοχής ή προστατευόμενης περιοχής (Π.Π.), (Παπανικολάου 2012). Όμως, η έννοια της Π.Π. εξελίχθηκε και προσαρμόστηκε ώστε να συμπεριλάβει όλα όσα κατά καιρούς θεωρούνται ότι θα έπρεπε να περιέχονται σε μια Π.Π. Ακόμη, λόγω της διαφορετικότητας των Π.Π. ως προς τα χαρακτηριστικά τους (γεωγραφική θέση, μέγεθος, είδος) είναι σαφές ότι ο ορισμός θα έπρεπε να γίνει κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συμπεριλαμβάνει αν όχι όλες, τουλάχιστον την πλειοψηφία των Π.Π., όπως εννοιολογικά αυτές εξελίχθηκαν (Βασιλόπουλος 2009). Ενδεικτικά παρακάτω παρατίθενται μερικοί από αυτούς.

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η «Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης» (I.U.C.N. 1994, Ceballos - Lascurain 1996), προστατευόμενες περιοχές ορίζονται «οι χερσαίες ή/ και θαλάσσιες εκτάσεις, οι οποίες έχουν προορισμό την προστασία και τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και συναφών πολιτιστικών πόρων και οι οποίες υπόκεινται σε εξειδικευμένη διαχείριση με κάθε νομικά μέσα ή άλλους αποτελεσματικούς τρόπους» (Furze et al. 1996, Phillips and Miller 2000, Μπαριτάκη 2004, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006, Βούτσινος κ.ά. 2009, Μπίτος 2009, Γεωργιάδης 2010, Μαυρίδης κ.ά. 2011).

Ο επικρατέστερος και παγκοσμίως αποδεκτός ορισμός, ο οποίος υιοθετήθηκε κατά τη διάρκεια του IV Παγκόσμιου Συνεδρίου για τα Εθνικά Πάρκα και τις προστατευόμενες περιοχές, στο Casacas της Βενεζουέλας το 1992 και ουσιαστικά αντικαθιστά τον παλαιό ορισμό, ο οποίος ίσχυε από το 1978 (Θωμαΐδης 2007). Η γενικότητα του οφείλεται στο ότι επιδιώκει να περικλείσει μια ευρεία ποικιλία βιολογικού υλικού και κοινωνικο - πολιτιστικών καταστάσεων, όπως έχουν εξελιχθεί στο διάβα των αιώνων. Το κοινό όλων των περιοχών είναι ότι περιλαμβάνουν κάποιο ειδικό βιολογικό ή πολιτιστικό στοιχείο που έχει ιδιαίτερη αξία στην κοινωνία και η διατήρηση του οποίου εξαρτάται από ειδικές νομικές, κοινωνικές και διοικητικές ενέργειες (Holdgate and Phillips 1999, Μπριασούλης 2009, Ευμορφοπούλου 2012).

Ένας άλλος ορισμός, σύμφωνα με τον Κασιούμη (1995), προστατευόμενες περιοχές είναι χερσαίες ή υδάτινες εκτάσεις με ιδιαίτερα οικολογικά ή και τοπικά χαρακτηριστικά, που προστατεύονται νομοθετικά με ειδικό καθεστώς διαχείρισης, και έχουν ως κοινό σκοπό τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών τους για την παρούσα και τις μελλοντικές γενεές, καθώς και την εξυπηρέτηση σύγχρονων κοινωνικών αναγκών (Χατζημαρκάκη 2003) και ο θε-

σμός τους καθιερώνεται αρχικά ως μια συνειδητή προσπάθεια της ανθρωπότητας, να εξασφαλίσει τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών της φύσης μπροστά στον κίνδυνο της ραγδαίας υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ, στη συνέχεια, ο θεσμός εξελίσσεται με αποτέλεσμα να αναγνωρίζεται ότι οι προστατευόμενες περιοχές, εκτός από την προστασία της φύσης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, συντελούν στην ικανοποίηση και άλλων κοινωνικών αναγκών του ανθρώπου (Κασιούμης 1995, Χατζημαρκάκη 2003, Μπίτος 2009).

Η σύμβαση του Ρίο ντε Τζανέιρο (5 Ιουνίου 1992) που αναφέρεται στη βιολογική ποικιλότητα κυρώθηκε από τη χώρα μας με τον Ν. 2204/1994 *Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα* (ΦΕΚ 59/15-4-1994, τ. Α'), σύμφωνα με το άρθρο 2, ο όρος προστατευόμενες περιοχές αναφέρεται σε «καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές οι οποίες καθορίζονται ή υπόκεινται σε ρυθμίσεις και η διαχείριση τους γίνεται με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων προστασίας και διατήρησης τους».

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα (Global Biodiversity Strategy) που εξέδωσε το Παγκόσμιο Ινστιτούτο Πόρων (World Resources Institute - WRI) ως προστατευόμενη περιοχή ορίζεται: «μια νομικά κατοχυρωμένη εδαφική ή υδάτινη περιοχή, δημόσιας ή ιδιωτικής ιδιοκτησίας, η οποία κανονίζεται και διαχειρίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτύχει τους ειδικούς σκοπούς διατήρησης» (WRI 1992).

Ένας πιο λεπτομερής ορισμός, ο οποίος αναφέρει όλα τα συνοπτικά χαρακτηριστικά των προστατευόμενων περιοχών είναι ο εξής: «οι προστατευόμενες περιοχές είναι εκτάσεις χερσαίες ή και υδάτινες με ιδιαίτερα φυσικά, οικολογικά, βιολογικά, πολιτιστικά ή τοπιακά χαρακτηριστικά πολύτιμα για τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς μιας χώρας, που έχουν ειδική νομοθετική προστασία και κατάλληλη διαχείριση κατοχυρωμένη από την πολιτεία, με κύριο σκοπό τη διατήρηση ιδιαίτερων οικολογικών αξιών και γενικότερα τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και την κατάλληλη αξιοποίηση τους για την εξυπηρέτηση ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών, οικολογικών και πολιτιστικών αξιών ως ένα κοινό (δημόσιο) αγαθό που υπάρχει για όλη την ανθρώπινη κοινωνία και την παράλληλη ανάδειξη τους προς όφελος της παρούσας αλλά και των μελλοντικών γενεών» (Κασιούμης 1993, Τζατζάνης 2011, Μπέντσου 2012).

Σε πιο ελεύθερη απόδοση και σε συνάρτηση με την ανθρώπινη παρουσία ο McNeely (1998) έχει δώσει τον παρακάτω ορισμό: «οι προστατευόμενες περιοχές είναι η πολιτισμική απάντηση στις αντιληπτές απειλές προς τη φύση. Καθώς η κοινωνία συνεχώς αλλάζει, εξίσου αλλάζουν και οι κοινωνικές οπτικές σχετικά με τις προστατευόμενες περιοχές και τις αξίες τις οποίες φιλοδοξούν να προστατεύσουν» (McNeely 1998, Chape et al. 2005).

Γενικά, είναι φανερό ότι ο ορισμός της Π.Π. περιλαμβάνει όλες τις περιοχές, φυσικές (χωρίς ανθρωπογενείς επεμβάσεις ή επιδράσεις) ή/ και διαταραγμένες (με μικρή ή μεγαλύτερη ανθρωπογενή επίδραση), οι οποίες εντάσσονται σε ειδικό καθεστώς προστασίας (Βασιλόπουλος 2009, Παπανικολάου 2012).

Οι γενικές κατευθύνσεις που προσδιορίζονται στους ορισμούς που προαναφέρθηκαν, συναντώνται σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο (Κουρούτος κ.ά. 2008, Τσαγγαρίδης 2015).

Συμπερασματικά, από τους παραπάνω ορισμούς, μπορεί να θεωρηθεί ότι μια προστατευόμενη περιοχή αποτελεί ένα εργαλείο περιβαλλοντικής προστασίας, το οποίο ανήκει σε αυτά των χωρικών ρυθμίσεων και των απαγορεύσεων, αφού, στην ουσία, αποτελεί μια σαφώς οριοθετημένη έκταση στην οποία εφαρμόζονται νομικές ή άλλες ρυθμίσεις, συνήθως απαγορεύσεις για συγκεκριμένες χρήσεις ή δραστηριότητες, οι οποίες θα έθεταν σε κίνδυνο την ακεραιότητα των βιοτικών και αβιοτικών της στοιχείων (Θωμαΐδης 2007).

Η δημιουργία τέτοιων περιοχών είναι πλέον διεθνώς το πιο θεσμοθετημένο μέσο διατήρησης φυσικών οικοσυστημάτων και/ ή πολιτισμικής κληρονομιάς (Πάικου 2005).

Βασικά χαρακτηριστικά/γνωρίσματα των προστατευόμενων περιοχών

Οι προστατευόμενες περιοχές δεν είναι ομοιογενείς εκτάσεις με παρόμοια χαρακτηριστικά. Κάθε τέτοια περιοχή έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και, συνεπώς, ο τρόπος διαχείρισης καθεμιάς διαφέρει (Χορμόβα 2007). Υπάρχουν περιοχές που περιλαμβάνουν αδιατάραχτα φυσικά οικοσυστήματα και άλλα ανθρωπογενή, τοπία με ιδιαίτερη αξία ή και συνδυασμό των παραπάνω χαρακτηριστικών. Ανάλογα με τις ανάγκες της περιοχής, καθορίζονται διαφορετικοί σκοποί και με διαφορετική ένταση σε κάθε περίπτωση (Χατζημαρκάκη 2003, Μποβάλης 2009, Κοψιδά 2012).

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι τα βασικά γνωρίσματα των προστατευόμενων περιοχών είναι τα ακόλουθα (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995, Σπίνου 2005, Μότσια 2006, Μποβάλης 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Ευθυμίου και Κατσογιάννη 2015):

- είναι εκτάσεις χερσαίες ή υδάτινες
- περιέχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (φυσικά, οικολογικά, τοπικά)
- είναι πολύτιμες για τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς κάθε χώρας
- έχουν ειδική νομοθετική προστασία

- η προστασία και η κατάλληλη διαχείριση τους κατοχυρώνονται από την πολιτεία
- αποτελούν δημόσιο αγαθό, που εξυπηρετεί όχι ορισμένα άτομα αλλά ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο, κατά συνέπεια η ικανοποίηση του ενός ατόμου η μιας ομάδας δεν μειώνει την ικανοποίηση των άλλων
- εκτός από την ιδιαίτερη οικολογική σημασία τους, εξυπηρετούν επίσης ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανάγκες του ανθρώπου

Σύμφωνα με την Χριστοπούλου (2002), τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος των προστατευόμενων περιοχών είναι τα εξής (Ποδηματά 2003):

- χαρακτηριστικά ή μοναδικά οικοσυστήματα και περιοχές με ασυνήθιστη ποικιλία ειδών
- είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας, ιδιαίτερα αυτά που είναι αντιπροσωπευτικά, σπάνια ή απειλούμενα με εξαφάνιση
- τοπία ή φυσιογραφικούς σχηματισμούς και θέσεις με ιδιαίτερη αισθητική, επιστημονική ή άλλη αξία
- εκτάσεις και χαρακτηριστικά με ιδιαίτερο αναψυχικό και τουριστικό ενδιαφέρον
- ανθρωπογενή και πολιτιστικά στοιχεία και θέσεις που συνυπάρχουν ή συνδέονται με τα παραπάνω χαρακτηριστικά

Το χαρακτηριστικό της ανθρώπινης παρουσίας και συνύπαρξης φυσικών στοιχείων με τον άνθρωπο αλλάζει ανάλογα με το χρόνο και τον τόπο. Για παράδειγμα, στην Ευρώπη, όπου οι «φυσικές» εκτάσεις ήταν ανέκαθεν μικρότερες και οι ανθρώπινες δραστηριότητες συνυπήρχαν με τη φύση, οι προστατευόμενες περιοχές, που δημιουργήθηκαν, ήταν γενικά μικρότερης έκτασης και περιελάμβαναν, τουλάχιστον σε ένα μέρος τους, κατοικημένες περιοχές και ανθρώπινες δραστηριότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα Φυσικά Περιφερειακά Πάρκα (ΦΠΠ) της Γαλλίας, τα οποία περιέχουν σημαντικά στοιχεία της φυσικής κληρονομιάς της χώρας αλλά και ζωντανές και, συχνά, μεγάλες ανθρώπινες κοινότητες και δραστηριότητες, με την ανάπτυξη και την κοινωνική και οικονομική ευημερία των οποίων συνδυάζεται η προστασία της φύσης. Η μόνιμη κήρυξη των ΦΠΠ γίνεται μετά από δοκιμαστική περίοδο 10 ετών και οι γενικές αρχές που διέπουν τη λογική τους είναι η αποθάρρυνση της δόμησης και της δημιουργίας μεγάλης κλίμακας υποδομών και η ανάπτυξη μιας πολυσχιδούς οικονομίας, συμβατής με τη διατήρηση των παραδοσιακών τοπίων και της ποιότητας ζωής στην επαρχία (Κατσαδωράκης 2008).

Λόγοι δημιουργίας και κριτήρια ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών

Γενικά, σκοπός των προστατευόμενων περιοχών είναι να προστατεύσουν τα θαλάσσια και χερσαία οικοσυστήματα σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο ευθύνης καθώς και η αναγνώριση ή η προστασία και η παρουσίαση άμεσα ή έμμεσα περιοχών που αποτελούν σημαντικά παραδείγματα της παγκόσμιας κληρονομιάς (Ανδρέα κ.ά. 2008). Ο θεσμός της ίδρυσης προστατευόμενων περιοχών, αναφέρεται σε περιοχές οριοθετημένες με σαφήνεια στην έκταση, όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες απαγορεύονται ή ασκούνται με περιορισμούς προς όφελος της προστασίας της φύσης καθώς και στη λήψη νομοθετικών, διοικητικών και χρηματοδοτικών μέτρων για την αποτελεσματική διαχείρισή τους (Προμπονάς 2007, Τσάκαλος 2011).

Επιλέγονται με βάση ορισμένα κριτήρια και έχουν σαν σκοπό την διατήρηση και προστασία του φυσικού τους περιβάλλοντος και βρίσκονται κάτω από ειδικό καθεστώς διαχείρισης. Τα κριτήρια επιλογής είναι κυρίως οικολογικά αλλά σε πολλές περιπτώσεις η ομορφιά και μοναδικότητα του τοπίου και των γεωλογικών σχηματισμών παίζουν αποφασιστικά ρόλο. Τα οικολογικά και περιβαλλοντικά κριτήρια αξιολόγησης των διαφόρων οικοσυστημάτων για την ένταξη τους στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών είναι: το **μέγεθος** (όσον αφορά τις δυνατότητες προστασίας οικοσυστημάτων και ειδών), η **φυσικότητα** (σε σχέση με το βαθμό ανθρωπογενούς επέμβασης και τη λειτουργία των οικοσυστημάτων), η **ποικιλία - αφθονία** (ειδών και βιοτόπων), η **σπανιότητα** (ειδών και οικοσυστημάτων), η **πυκνότητα**, τα **ιστορικά - θρησκευτικά - αρχαιολογικά στοιχεία** (οι πολιτιστικές αξίες που συνδέονται με την περιοχή), η **μέχρι τώρα διαχείριση**, η **έκταση που τα περιβάλλει**, **άλλοι βιότοποι που περικλείονται**, η **μοναδικότητα και αντιπροσωπευτικότητα** (από άποψη οικολογικών και ευρύτερων αξιών), η **τυπικότητα** (υπό την έννοια διατήρησης τυπικών και χαρακτηριστικών βιοτόπων), η **δυναμική αξία** από άποψη δημιουργίας αξιών εφόσον η περιοχή διαχειριστεί ως προστατευόμενη, το **ιδιαίτερο κάλλος και η αισθητική αξία**, η **θέση** της περιοχής στην ευρύτερη οικολογική ενότητα (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1992, Μότσια 2006, Μποβάλης 2009).

Επίσης, για την περαιτέρω αξιολόγηση μιας περιοχής λαμβάνονται υπόψη και άλλα χαρακτηριστικά όπως (Κασιούμης 1993): η **έκταση** (υπό την έννοια της επιφάνειας - εμβαδόν - που καταλαμβάνει η περιοχή, το **ιδιοκτησιακό καθεστώς** υπό το οποίο βρίσκεται η περιοχή (ιδιωτική ή δημόσια), η **γεωγραφική θέση της περιοχής** (χερσαία, θαλάσσια), η **γεωπολιτική θέση της περιοχής** (γεινίαση με περιοχές υψηλού πολιτιστικού, τουριστικού ή άλλου ενδιαφέροντος) και οι **διοικητικές και πρακτικές συνθήκες**, που επικρατούν τοπικά ή ευρύτερα και επιδρούν στη διαχείριση και αποτελεσματική προστασία της περιοχής (Παπανικολάου 2012).

Παράλληλα με την αξιολόγηση μιας περιοχής διαμορφώνεται και άποψη σχετικά με το ποια θα είναι η κύρια αποστολή της (προστασία φυσικών και οικολογικών αξιών) και το πώς θα πρέπει να διαχειριστεί ώστε να εκπληρώσει την αποστολή της ως Π.Π. (McNeely and Milles 1984, Philips and Harrison 1997, WCPA 1998). Ωστόσο στην αξιολόγηση των φυσικών περιοχών περιλαμβάνονται τόσο αντικειμενικοί όσο και υποκειμενικοί παράγοντες, οι οποίοι δεν είναι εύκολο να διαχειριστούν (Roome 1984). Η προστασία βασίζεται σε αξίες και προϋποθέσεις οι οποίες συχνά προκύπτουν κατά τη διαδικασία αξιολόγησης μιας περιοχής (Ehrenfeld 1976, Van der Ploeg and Vlijim 1978, Roome 1984). Παρόλα αυτά, για να εξασφαλίζεται η εγκυρότητα της αξιολόγησης θα πρέπει να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Τα κριτήρια χαρακτηρισμού, πρέπει να είναι επακριβώς καθορισμένα και οι λόγοι της χρησιμοποίησής τους να παρατίθενται αναλυτικά καθώς, επίσης, για κάθε μέθοδο εκτίμησης μιας περιοχής πρέπει να αναπτύσσονται με λεπτομέρειες όσες υποθέσεις γίνονται (Smith and Theberge 1986).

Όσον αφορά στην έκταση των προστατευόμενων περιοχών σε διαφορετικές χώρες και το πότε παίρνονται οι αποφάσεις για την ίδρυση τους, οι Hoekstra et al. (2005), Sourttullo et al. (2008) και Coad et al. (2009) παρατηρούν ότι το γεγονός αυτό παραμένει αδιευκρίνιστο και δεν επηρεάζεται πάντα από τους ίδιους παράγοντες, γεγονός που εξηγείται και από τη διαφορετική πολιτική που εφαρμόζει κάθε χώρα σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Επιπλέον, ο προσδιορισμός των προστατευόμενων περιοχών στοχεύει στη λήψη των αναγκαίων μέτρων ώστε να διατηρηθεί ο πληθυσμός των ειδών και να διαμορφωθούν τα όρια για την προσεκτική και κατάλληλη διαχείρισή τους, καθώς και για την αποφυγή δραστηριοτήτων που θα προκαλέσουν σημαντικές διαταραχές στις περιοχές αυτές (Γουλιάμου 2008).

Η έννοια των προστατευόμενων περιοχών εξελίχθηκε διαχρονικά έτσι ώστε σήμερα να έχει προσλάβει συγκεκριμένη φιλοσοφία και αρχές και να περιλαμβάνει πολλούς σκοπούς (Βασιλόπουλος 2009) ενώ στην πράξη, οι ακριβείς σκοποί σύμφωνα με τους οποίους διοικείται κάθε προστατευόμενη περιοχή διαφέρουν (Πάικου 2005).

Σύμφωνα με τον Κασιούμη (1995), ο θεσμός των προστατευόμενων περιοχών καθιερώνεται αρχικά ως μια συνειδητή προσπάθεια της ανθρωπότητας να εξασφαλίσει τη διατήρηση των ιδιαίτερων αξιών της φύσης μπροστά στον κίνδυνο της ραγδαίας υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος ενώ στη συνέχεια ο θεσμός εξελίσσεται με αποτέλεσμα να αναγνωρίζεται ότι οι προστατευόμενες περιοχές, εκτός από την προστασία της φύσης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, συντελούν στην ικανοποίηση και άλλων κοινωνικών αναγκών του ανθρώπου (Μπίτος 2009).

Σε όλη την ιστορία των προστατευόμενων περιοχών, το κοινό νήμα, είναι η εστίαση στην παροχή και εξασφάλιση ζωής, τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον. Πράγματι, η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα, αναγνωρίζει τις ίδιες, ως ένα θεμελιώδες εργαλείο για την προστασία της βιοποικιλότητας, δηλαδή την ίδια τη ζωή. Οι εγγενείς αξίες της, είναι αναμφισβήτητα, επαρκής λόγος για την προστασία της ζωτικότητας της φύσης, μέσω των προστατευόμενων περιοχών (Loroukhine 2008).

Ταυτόχρονα, τα οικονομικά αντίκτυπα και η αξία των προστατευόμενων περιοχών, έχουν περιγραφεί σε ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών αναφορών, κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Αναγνωρίζεται, εντούτοις, ότι οι λόγοι για την ίδρυση των περιοχών αυτών, δε βασίζονται συνήθως σε οικονομικές συγκυρίες. Η διατήρηση της οικολογικής ακεραιότητας, η προστασία των ενδιατημάτων άγριας ζωής και ειδών, οι πνευματικές και πολιτιστικές αξίες, είναι συχνά το κίνητρο, για τη θέσπιση Προστατευόμενων Περιοχών (Ψυλλάκη 2017).

Συνοπτικά, οι λόγοι οι οποίοι καθιστούν τη δημιουργία των προστατευόμενων περιοχών αναγκαίο μέσο για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και για τους οποίους θα πρέπει οι συγκεκριμένες περιοχές να βρίσκονται υπό καθεστώς απόλυτης ή μερικής προστασίας είναι οι εξής (Loroukhine 2008):

- Αποτελούν το εργαλείο για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, εν όψει της παγκόσμιας κρίσης, που προκαλεί την εξαφάνιση ειδών και την απώλεια της φυσικής ικανότητας του κόσμου, να υποστηρίξει όλα τα έμβια όντα, αλλά και την ανθρώπινη ύπαρξη. Την ίδια στιγμή, οι προστατευόμενοι πόροι, είναι συχνά απαραίτητοι για την ύπαρξη υγιών Κοινοτήτων.
- Παρέχουν τα βασικά στοιχεία για τη ζωή, ενώ παράλληλα, προστατεύουν φυσικούς πόρους που είναι ζωτικής σημασίας για πολλούς ανθρώπους στη γη. Μέσα σε αυτές τις περιοχές, η γενετική ποικιλομορφία, επιτρέπει την αντιμετώπιση φυσικών πιέσεων και αποτελεί πηγή για πολλά νέα προϊόντα.
- Υποστηρίζουν την ποικιλομορφία της ζωής και διαφυλάσσουν τα είδη και τους οικοτόπους. Κάθε είδος είναι ένα προϊόν από εκατομμύρια χρόνια εξέλιξης και συμβάλλει στη διατήρηση της ποικιλίας των ζωντανών πλασμάτων πάνω στη γη. Επιπλέον, προστατεύουν τα μοναδικά χαρακτηριστικά της γης, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία (πλήθος μεγάλων οροσειρών, παγωμένα τοπία, ηφαιστεια, φαράγγια, συστήματα ποταμών, λίμνες, ερήμους, ωκεανούς κτλ).

- Λειτουργούν ως ρυθμιστές της ζωής και ως οχυρά των ειδών μπροστά στην κλιματική αλλαγή.
- Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι Προστατευόμενες Περιοχές, λειτουργούν ως δείκτες για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της χιλιετίας. Προσφέρουν την ευκαιρία για ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες διατήρησης και αποκατάστασης.

Όσον αφορά για την ανακήρυξη μιας περιοχής ως προστατευόμενης, λαμβάνονται υπόψη ορισμένα κριτήρια και καθορίζεται ένας συγκεκριμένος σκοπός ανακήρυξης ή ίδρυσης της (Φλωροκάπη 2006), από τη στιγμή που η οργάνωση και η διαχείριση τους, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον σκοπό τον οποίον υπηρετούν. Σε πολλές μελέτες, τα κριτήρια και οι σκοποί αυτοί, ταξινομούνται στις παρακάτω πέντε γενικές κατηγορίες (Μπίτος 2009, Σουλίδης 2015). Σύμφωνα με τον Ντάφη (1992), οι κατηγορίες είναι οι εξής:

- **Επιστημονικοί και ερευνητικοί σκοποί:** στην περίπτωση αυτή προέχει η ανάπτυξη της οικολογικής έρευνας, η μετάβαση από τις περιγραφικές στις πειραματικές και φυσιογνωστικές έρευνες και η από συνθήκες υπαίθρου, ανάλυση των οικοσυστημάτων, των φυσικών διεργασιών και των νομοτελειών που τα διέπουν. Επικρατεί, παράλληλα, η διατήρηση των οικοσυστημάτων για ερευνητικούς σκοπούς, με την προϋπόθεση ότι οι προστατευόμενες περιοχές είναι κατάλληλες για επιστημονική έρευνα.
- **Πολιτιστικοί ή ηθικοί σκοποί:** σκοπός είναι η προστασία ειδών και πληθυσμών φυτών και ζώων των οποίων η σημασία ξεπερνάει τα εθνικά όρια, όπως π.χ. τα αποδημητικά πουλιά.
- **Εκπαιδευτικοί και μορφωτικοί σκοποί:** οι προστατευόμενες εκτάσεις που καλούνται να εξυπηρετήσουν αυτούς τους σκοπούς πρέπει να βρίσκονται κατά το δυνατό κοντά σε αστικά κέντρα και να αποτελούν αντικείμενο υπαίθριας διδασκαλίας και περιβαλλοντικής αγωγής των μαθητών και του πληθυσμού γενικότερα.
- **Οικονομικοί σκοποί:** οι οικονομικοί σκοποί εξυπηρετούνται είτε έμμεσα, μέσω της επιστημονικής έρευνας, είτε άμεσα, όπως η διατήρηση μιας τράπεζας γονιδίων, η συλλογή σπόρων από πολύτιμα δασοπονικά είδη ή η σταθεροποίηση της οικολογικής ισορροπίας του τοπίου (υδατική οικονομία, διάβρωση εδάφους, μικροκλίμα, κ.ά.).
- **Ψυχαγωγικοί σκοποί:** οι ψυχαγωγικοί σκοποί έρχονται πολλές φορές σε σύγκρουση με τους άλλους σκοπούς και για το λόγο αυτό μόνο εκτεταμένες προστατευόμενες περιοχές θα μπορούσαν να τους εξυπηρετήσουν και σε κάθε περίπτωση με περιορισμούς που καθορίζονται με σαφήνεια ανάλογα με την ευστάθεια ή όχι των οικοσυστημάτων.

Ο αρχικός σκοπός της ίδρυσης των Π.Π. ήταν η αναψυχή και όχι η προστασία του περιβάλλοντος (Wearing and Neil 1999). Η έννοια τους όμως εξελίχθηκε διαχρονικά έτσι ώστε σήμερα να έχει προσλάβει συγκεκριμένη φιλοσοφία και αρχές και να περιλαμβάνει πολλαπλούς σκοπούς μεταξύ των οποίων είναι (Littlefair 2003, Βασιλόπουλος 2009, Παπανικολάου 2012):

- η διαφύλαξη και προστασία των οικολογικών αξιών και των γενετικών πόρων του φυσικού περιβάλλοντος
- η ικανοποίηση των επιστημονικών και ερευνητικών αναγκών πολλών επιστημονικών κλάδων
- η συμβολή στην Π.Ε. και κοινωνική ευαισθητοποίηση για το φυσικό περιβάλλον
- η παροχή μη υποκατάστατων αγαθών (νερό, οξυγόνο) και ωφελειών (αναψυχή, διαμονή στη φύση, απόλαυση του τοπίου) στο σύγχρονο άνθρωπο
- η οικονομική σημασία τους ως αναπτυξιακού μέσου για τη δημιουργία απασχόλησης (ήπιες μορφές τουρισμού) και την αναζωογόνηση ευρύτερων περιοχών

Εκείνο που διαφοροποιεί τις προστατευόμενες περιοχές από άλλες παρόμοιες εκτάσεις, είναι το γεγονός ότι διέπονται από ιδιαίτερο νομοθετικό καθεστώς και η ανάγκη ειδικής προστασίας - διαχείρισης τους κατοχυρώνεται από τη πολιτεία (Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Μπαγλατσάκου 2014). Επίσης, μια βασική διαφορά μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών και άλλων εκτάσεων έγκειται στο ότι στις προστατευόμενες περιοχές, ο κυρίαρχος στόχος είναι η διατήρηση των φυσικών χαρακτηριστικών παράλληλα με τις πολιτιστικές αξίες της περιοχής. Αυτό δεν συνεπάγεται αναγκαστικά αποκλεισμό των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, απεναντίας, ο ουσιαστικός στόχος της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής επιτυγχάνεται μέσα από την σωστή ρύθμιση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Στις προστατευόμενες περιοχές είναι θεμιτή η ανθρώπινη παρουσία και είναι εφικτή η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική ευημερία, με όρους όμως που δεν θίγουν το φυσικό περιβάλλον (Μαρσέλου 2004). Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι η προστασία της φύσης δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την κήρυξη προστατευόμενων περιοχών αλλά γενικά πρέπει να δοθεί σημασία και ενδιαφέρον για όλες τις φυσικές περιοχές που έχουν κάποια σημασία για τον τόπο μας. Αυτό μπορεί να γίνει με το να ενσωματωθούν οι φυσικοί πόροι στην πολιτική της ανάπτυξης αφού τα φυσικά οικοσυστήματα δέχονται πολλές πιέσεις από όλους τους τομείς της ανάπτυξης όπως είναι η βιομηχανία, οι μεταφορές, ο τουρισμός κ.λπ. (Λυριντζή 2003).

Επίσης, η διαφορά μιας προστατευόμενης από μια μη - προστατευόμε-νη περιοχή, από άποψη διαχείρισης, είναι ότι για την πρώτη η διατήρηση των πολύτιμων γνωρισμάτων της (όποια κι αν είναι αυτά) πρέπει να έχει προτεραιότητα έναντι της οικονομικής αξίας. Αυτό, βέβαια, δε συνεπάγεται ότι οι περιοχές που υπόκεινται σε καθεστώς προστασίας θα πρέπει να απο-τελέσουν άλλοθι για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος έξω από αυτές, γιατί τότε μπαίνουμε στη λογική μιας φύσης δύο ταχυτήτων - αυτή που μπο-ρούμε να εκμεταλλευτούμε, έως και να καταστρέψουμε, και εκείνη που πρέ-πει να προστατεύσουμε (Βέλλη 2006).

Αξίες και λειτουργίες προστατευόμενων περιοχών

Οι προστατευόμενες περιοχές, συνιστούν ένα ευρύ πεδίο λειτουργιών, από τις οποίες προκύπτουν σπουδαίες αξίες που ωφελούν την ανθρώπινη ύπαρ-ξη. Αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο για τη διασφάλιση φυσικών πόρων, ενώ, ταυτόχρονα, προκύπτουν σημαντικές υπηρεσίες κοινωνικής και οικο-νομικής φύσεως, φανερόντας με τον τρόπο αυτό, την αναπόφευκτη σύν-δεση του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Αν και οι προστατευόμενες πε-ριοχές έχουν επικεντρωθεί πρωτίστως στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, έχουν αναγνωριστεί και άλλες λειτουργίες, που είναι εξίσου σημαντικές, όπως έχει υπογραμμιστεί από μεγάλο αριθμό οργανισμών, όπως το IUCN, WWF και TNC (Stolton and Dudley 2013).

Στην εποχή μας, η υποχρέωση της ανθρωπότητας για τη δημιουργία προστατευόμενων περιοχών και τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς γε-νικότερα, επιβάλλεται για συγκεκριμένους σημαντικούς λόγους και ιδιαίτε-ρους σκοπούς που εξυπηρετούν οι περιοχές αυτές (Μαραγκού 2003, Σπίνου 2005). Επιτελούν ένα ευρύ φάσμα λειτουργιών από τις οποίες πηγάζουν ση-μαντικές αξίες για τους ανθρώπους (McNeely and Miller 1984, I.U.C.N. 1998) ενώ, παράλληλα, αποτελούν απαραίτητο στοιχείο για την διατήρηση των φυσικών πόρων και, συγχρόνως, προσφέρουν σημαντικές κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές υπηρεσίες, καταδεικνύοντας έτσι την αναπό-σπαστη σύνδεση του ανθρώπου και της φύσης. Πιο συγκεκριμένα (Ισπι-κούδης 1995, Μαραγκού 2003, Μπίτος 2009 Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Σκόπα 2012):

- Συντηρούν βασικές οικολογικές διεργασίες (π.χ. ανακύκλωση και κα-θαρισμός νερού και αέρα και ανακύκλωση θρεπτικών στοιχείων).
- Προστατεύουν τις λεκάνες απορροής από τη διάβρωση και ελέγχουν τα πλημμυρικά φαινόμενα.
- Συντελούν στη διαφύλαξη πολύτιμων οικολογικών και τοπιακών αξιών της «φυσικής κληρονομιάς» κάθε χώρας και συμβάλλουν στη διατήρη-

ση της οικολογικής ισορροπίας, ιδίως της βιοποικιλότητας, μέσω της επί τόπου διατήρησης γενετικών αποθεμάτων.

- Έχουν σημαντική, εν δυνάμει, οικονομική αξία, με τη διαφύλαξη ανεκτίμητου υλικού για ιατρική χρήση (νέα φάρμακα), την αξιοποίηση σπάνιων τοπικών φυτών, ντόπιων φυλών ζώων, υλικού για βιομηχανίες κ.λπ., καθώς και με τη συνέχιση παραδοσιακών δραστηριοτήτων συνδεδεμένων με το φυσικό περιβάλλον.
- Συντηρούν τις παραγωγικές δυνατότητες των οικοσυστημάτων και προστατεύουν σημαντικούς βιότοπους.
- Έχουν μεγάλη σημασία για την επιστημονική έρευνα και την εκπαίδευση, ως πολύτιμα αποθέματα για επιστημονική μελέτη και έρευνα του φυσικού κόσμου, που δεν έχει ακόμα πλήρως ερευνηθεί.
- Συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, ιδίως των πόλεων και των αστικών περιοχών, με την παροχή μοναδικών ευκαιριών υπαίθριας αναψυχής και περιβαλλοντικής ενημέρωσης, που επιζητεί όλο και περισσότερο ο σημερινός άνθρωπος.
- Συμβάλουν στην ανάπτυξη του φυσιολατρικού τουρισμού και του οικοτουρισμού, αφού αποτελούν πόλο έλξης ενός, συνεχώς, αυξανόμενου αριθμού επισκεπτών.
- Παρέχουν μεγάλες δυνατότητες απασχόλησης και εισοδήματος στην ευρύτερη περιφέρειά τους, ιδίως σε απομονωμένες και ορεινές περιοχές.
- Ικανοποιούν πνευματικές, συναισθηματικές και θρησκευτικές ανάγκες των ανθρώπων, προσφέροντας αισθητική απόλαυση και απομόνωση.

Όσον αφορά στις αξίες μιας προστατευόμενης περιοχής, μια γενική ταξινόμηση τους, μπορεί να περιλαμβάνει μια ή περισσότερες από τα επόμενα είδη «αξιών», που έχουν προσποριστεί από άλλους ερευνητές (Φεζοπούλου 2006, Ψυλλάκη 2017):

- **Αξία χρήσης:** η αξία που έχει ένα στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος, εξαιτίας του γεγονότος ότι μπορεί να αξιοποιηθεί στο παρόν ή στο μέλλον, για κάποιου είδους δραστηριότητα (κοινωνική ή οικονομική).
 - **άμεση αξία χρήσης:** είναι η τιμή που προσδιορίζεται από την άμεση χρήση της προστατευόμενης περιοχής για δραστηριότητες όπως η αναψυχή, ο τουρισμός, η φυσική συγκομιδή πόρων, το κυνήγι, η εκπαίδευση και η έρευνα. Αυτές οι δραστηριότητες μπορεί να είναι εμπορικές, δηλαδή κυκλοφορούν σε μια αγορά (π.χ. συγκομιδή πόρων, τουρισμός και έρευνα), ή μη εμπορικές, δηλαδή δεν υπάρχει

καμία επίσημη ή κανονική αγορά στην οποία να κυκλοφορούν (π.χ. συλλογή καυσόξυλων και άτυπη βοσκή) (WCPA 1998).

- **έμμεσες αξίες χρήσης:** είναι οφέλη που λαμβάνονται από άτομα που μπορεί να έχουν επισκεφτεί/ χρησιμοποιήσει την περιοχή που αξιολογείται, αλλά τα οφέλη των οποίων προκύπτουν από τις εκτός περιοχής δραστηριότητες. Τέτοια οφέλη μπορούν να αποκτηθούν μέσω δραστηριοτήτων όπως η ανάγνωση, η παρακολούθηση κινηματογραφικής ταινίας, η απόλαυση μιας τέχνης, κ.λπ. για μια συγκεκριμένη προστατευόμενη περιοχή.
- **Αξίες μη χρήσης:** είναι εκείνες που κερδίζονται από άτομα που γνωρίζουν την περιοχή αλλά δεν μπορούν πάντα πραγματικά να την χρησιμοποιήσουν ή να την επισκεφτούν (οι αξίες επιλογής, ύπαρξης και κληροδοτημάτων).
- **Αξία ύπαρξης:** τα μέλη μιας κοινωνίας ενός κόσμου που συνεχώς αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς, είναι δυνατόν, να μη χρησιμοποιούν κάποιο στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος, επί καθημερινή βάση. Ωστόσο κάτι τέτοιο, μπορεί να μην ισχύει στο μέλλον. Για τον λόγο αυτό λοιπόν, επιθυμούν την προστασία του.
- **Αξία επιλογής:** η αξία της επιλογής είναι παρόμοια με την αξία της ύπαρξης, αυτό όμως δεν τις καθιστά ταυτόσημες. Σχετίζεται, κατά κύριο λόγο, σε «κρυμμένα» οικονομικά οφέλη λειτουργιών ή στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας. Για παράδειγμα, μπορεί να εντοπιστεί μια φυσική ουσία, η εκμετάλλευση της οποίας θα οδηγήσει στην καταπολέμηση ασθενειών, όπως αυτή του καρκίνου.
- **Ηθική αξία:** τα μέλη μια κοινωνίας, θεωρούν σημαντική τη διαφύλαξη του φυσικού πλούτου και των υπηρεσιών του, με την τωρινή μορφή τους και χωρίς την πιθανότητα μεταβολής τους στο μέλλον. Ο άνθρωπος, έχοντας στην αντίληψη του, το ότι αποτελεί και εκείνος μέλος του φυσικού περιβάλλοντος του πλανήτη, στον οποίο ζει, θεωρεί «ηθική» υποχρέωση του, την προστασία του.
- **Αξία κληροδότησης:** Οι άνθρωποι μιας γενιάς θεωρούν υποχρέωση τους, την προστασία της φύσης, ούτως ώστε να μπορούν να την κληροδοτήσουν στους μεταγενέστερους. Έτσι, η τωρινή γενιά οφείλει να είναι ιδιαίτερα προσεκτική ούτως ώστε, να μεταβιβάσει την ίδια «ποσότητα» και την ίδια «ποιότητα» φυσικών πόρων.

Πολλές φορές, οι έννοιες της λειτουργίας και της αξίας, συγχέονται με τέτοιον τρόπο, ώστε να θεωρούνται ταυτόσημες. Αυτό, ίσως να οφείλεται στο ότι ορισμένες λειτουργίες, ωφελούν τον άνθρωπο, χωρίς ωστόσο να είναι απαραίτητη η καταβολή προσπάθειας του, ενώ από άλλες, αποκομίζονται οφέλη, μόνο μετά από προσπάθεια. Για παράδειγμα, η απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα της ατμόσφαιρας, από το νερό των υγροτόπων, έχει αξία (κλιματική, υγιεινή), που δεν χρειάζεται προσπάθεια για να ωφεληθεί ο άνθρωπος από αυτήν, ενώ η εκπαιδευτική αξία αποκτάται, μόνο από τη στιγμή που θα αναπτυχθεί η κατάλληλη δραστηριότητα. Μια λειτουργία, είναι ικανή να βοηθήσει τον άνθρωπο με ποικίλους τρόπους, δηλαδή, να έχει περισσότερες από μια αξίες. Η σημασία μιας λειτουργίας διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, άρα διαφέρουν και οι αξίες. Πολλές αξίες των προστατευόμενων περιοχών οφείλονται σε συνδυασμό λειτουργιών (Σκόπα 2012).

Οφέλη προστατευόμενων περιοχών

Εκτός από το περιβάλλον και ο άνθρωπος απολαμβάνει διάφορα οφέλη από την ύπαρξη των προστατευόμενων περιοχών. Σύμφωνα με έρευνες, πάνω από 180.000 προστατευμένες περιοχές στον κόσμο, υποστηρίζουν τα μέσα διαβίωσης και τις οικονομίες των τοπικών κοινοτήτων και σχεδόν 1,1 δις άνθρωποι εξαρτώνται από τις προστατευόμενες εκτάσεις για τη διαβίωση τους (Ρίζου 2018).

Έτσι, τα οφέλη μιας προστατευόμενης περιοχής, εκτείνονται στους «χρήστες», σε διαφορετικές κλίμακες, από τους ανθρώπους ενός τόπου, που εξαρτώνται από συγκεκριμένα είδη για την επιβίωση τους, έως την παγκόσμια κοινότητα, που εξαρτάται από την ικανότητα της φύσης να ρυθμίσει το κλίμα. Ωστόσο, πρέπει να κατανοηθούν, οι σύνθετες και δυσμενείς επιπτώσεις που κυριαρχούν στους ανθρώπους, όταν τα οικοσυστήματα, χάνουν την ικανότητα τους να διοχετεύουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους. Επιπλέον, υπάρχουν ισχυρές συνδέσεις, μεταξύ των οικοσυστημάτων και με τον τρόπο αυτό, η υποβάθμιση ενός συστήματος, μπορεί να επηρεάσει πολλούς άλλους. Με άλλα λόγια, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, που επιδρά τόσο στον άνθρωπο, όσο και στο ίδιο το περιβάλλον. Για παράδειγμα, η αποψίλωση ορεινών περιοχών, μεταφέρει χώματα στα κατώτερα εδαφικά στρώματα, μειώνει την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας και επηρεάζει τις τοπικές βροχοπτώσεις, προκαλώντας ξηρασία ή καταστροφικές κατολισθήσεις και πλημμύρες (Brandon and Bruner 2008).

Πίνακας 1. Αξίες των Προστατευόμενων Περιοχών (Π.Π.)

Αξίες των Προστατευόμενων Περιοχών					
Οικολογική αξία		Κοινωνική και πολιτισμική αξία		Κοινωνικό - οικονομική αξία	
<p>Υπηρεσίες που παρέχονται από οικοσυστήματα</p> <p>Ποσότητα και ποιότητα νερού, ποιότητα αέρα, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και μετριασμός επιπτώσεων, ανακύκλωση θρεπτικών στοιχείων</p>	<p>Μετριασμός των φυσικών κινδύνων</p> <p>Προστασία ενάντια στην διάβρωση, στις πλημμύρες και στις κατολισθήσεις</p>	<p>Αξίες κληρονομιάς</p> <p>Τοπική και εθνική ταυτότητα και πνευματική αξία για τις τέχνες, διατήρηση χαρακτηριστικών τοπίου</p>	<p>Αναψυχική αξία</p> <p>Άγρια φύση, ψάρεμα, συλλογή φυτών, κυνήγι, εκδρομές</p>	<p>Απασχόληση</p> <p>Διαχειριστές των Π.Π., οικότουρισμός και αγροτουρισμό, περιφερειακή ανάπτυξη</p>	<p>Παραγωγή</p> <p>Γενετικό υλικό, δασικά προϊόντα, φαρμακευτικοί πόροι, προϊόντα από τη βιώσιμη γεωργία</p>
<p>Υπηρεσίες που παρέχονται από είδη</p> <p>Επικονίαση, δημιουργία και σταθεροποίηση εδάφους, έλεγχος ζιζανίων, ισορροπίες σε τροφικά πλέγματα</p>	<p>Βιοποικιλότητα, γενετικοί πόροι</p> <p>Καταφύγια για ενδιαιτήματα και είδη, αποθέματα γενετικών πόρων και εξελικτικές διαδικασίες</p>	<p>Επιστημονική και εκπαιδευτική αξία</p> <p>Περιβαλλοντική εκπαίδευση, έμπνευση για επιστημονική καινοτομία (βιομητισμός), ευκαιρίες για έρευνα και παρακολούθηση</p>	<p>Υγεία και ποιότητα ζωής</p> <p>Ησυχία, ευημερία, ισχυρή σύνδεση με αναψυχικές και οικολογικές αξίες</p>	<p>Ειδίκευση</p> <p>Σχετικά με την διατήρηση της βιοποικιλότητας αλλά και με τη δοκιμή βιώσιμων πρακτικών στην γεωργία, στη δασοκομία, στην αλιεία, στον τουρισμό, στην διαχείριση άγριας πανίδας, στις μεταφορές</p>	<p>Διοίκηση</p> <p>Δοκιμή βιώσιμων πρακτικών στη γεωργία, στη δασοκομία, στον τουρισμό, στις μεταφορές και στην ανάπτυξη αγροτικών περιοχών</p>
<p>(Πηγή: Παπανικολάου 2012 - Τροποποιημένο από CREDOC 2008, Stolton 2009, Zisenis 2010)</p>					

Πίνακας 2. Οικονομική Αξία Προστατευόμενων Φυσικών Περιοχών (Π.Φ.Π.)

ΑΞΙΑ ΑΜΕΣΗΣ ΧΡΗΣΗΣ		ΑΞΙΑ ΜΗ ΧΡΗΣΗΣ		
ΑΞΙΑ ΑΜΕΣΗΣ ΧΡΗΣΗΣ	ΑΞΙΑ ΕΜΜΕΣΗΣ ΧΡΗΣΗΣ	ΑΞΙΑ ΠΙΘΑΝΗΣ ΧΡΗΣΗΣ	ΑΞΙΑ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗΣ	ΑΞΙΑ ΥΠΑΡΕΣΗΣ (ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ)
<ul style="list-style-type: none"> - Θηραματοπονία - Καύσιμη ύλη - Βόσκηση - Γεωργία - Συλλογή γενετικού υλικού - Εκπαίδευση - Επιστημονική Έρευνα 	<ul style="list-style-type: none"> - Αναψυχή - Ρύθμιση κλίματος - Τροφοδοσία υδροφόρου ορίζοντα - Ρύθμιση επιπέδων Διοξειδίου του Άνθρακα - Διατήρηση βιοτόπων - Διατήρηση θρεπτικών συστατικών στο έδαφος - Αποφυγή φυσικών καταστροφών 	Όλες οι πιθανές μελλοντικές αξίες άμεσης και έμμεσης χρήσης	Όλες οι αξίες που θα μεταβιβαστούν στις επόμενες γενιές	<ul style="list-style-type: none"> - Βιοποικιλότητα - Πολιτιστική κληρονομιά - Διατήρηση τοπίου

(Πηγή: WCPA 1998, Θωμαΐδης 2007)

Σύμφωνα με τον Stanley (1997), μερικά από τα οφέλη των προστατευόμενων περιοχών, είναι τα ακόλουθα:

- **Τουρισμός και αναψυχή:** οι προστατευόμενες περιοχές, προσελκύουν επισκέπτες που επιθυμούν να γνωρίσουν την ύπαιθρο, τη χλωρίδα και την πανίδα ενός τόπου. Αυτοί οι επισκέπτες θα ξοδέψουν χρήματα για τα τρόφιμα, τις μεταφορές και τη διαμονή τους και έτσι δημιουργούν επωφελή οικονομική δραστηριότητα γύρω από την προστατευόμενη περιοχή.
- **Εμπορικές δραστηριότητες** στις προστατευόμενες περιοχές, πρέπει να γίνουν κατανοητές. Προφανώς, ένα ορυχείο που μπορεί να λαμβάνει χώρα σε μια προστατευόμενη περιοχή, παράγει και οικονομικά οφέλη. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν οφείλεται στις προστατευόμενες περιοχές. Στην πραγματικότητα, οι εμπορικές δραστηριότητες θεωρούνται γενικά ασυμβίβαστες με τις περιοχές αυτές, όμως αν η ίδια, θεωρείται όφελος, τότε πρέπει να συμβαδίζει με τις αρχές της προστατευόμενης περιοχής.
- **Η παραγωγή νερού** είναι ένα σημαντικό όφελος, που προστατευόμενες περιοχές, παρέχουν σε πολλά μέρη του κόσμου. Μια προστατευόμενη περιοχή, μπορεί να λειτουργήσει ως μια φυσική δεξαμενή, που κρατά το νερό από μια βροχερή εποχή, προκειμένου να προβεί σε απελευθέρωση του, μέσα στο υπόλοιπο του έτους, όταν αυτό είναι απαραίτητο. Δρουν επίσης ως μονάδες διήθησης, καθαρίζοντας το νερό.
- **Οι φυσικές υπηρεσίες:** αυτό είναι το όφελος που παράγεται από διάφορα φυσικά φαινόμενα που πραγματοποιούνται χάρη στην προστατευόμενη περιοχή. Ένα παράδειγμα είναι η επικοινωνία των καλλιεργειών από τις μέλισσες που ζουν στην προστατευόμενη περιοχή. Αν δεν υπήρχαν, οι αγρότες θα έπρεπε να πληρώσουν για την επικοινωνία φυτών. Υπάρχει μια ιδιωτική αγορά για αυτό, και έτσι η αξία που δημιουργεί η προστατευόμενη περιοχή, μπορεί να εκτιμηθεί αξιόπιστα.
- Οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν **να μετριάσουν τις φυσικές καταστροφές**, όπως για παράδειγμα, με το να διατηρούν νερό για την πρόληψη των πλημμυρών. Αρκεί μόνο να αναλογιστούμε τα εκατομμύρια δολάρια που δαπανώνται ετησίως από τον Αμερικάνικο Στρατό, για τον έλεγχο πλημμυρών στη λεκάνη του Μισισσιπή, ούτως ώστε να συνειδητοποιήσουμε ότι αν καλλιεργηθεί μια προστατευόμενη δασώδης περιοχή, θα μετριάσουν οι πλημμύρες και θα εξοικονομηθούν χρήματα.

Ακόμη, παρέχουν ευκαιρίες στους επισκέπτες να δουν, να αγγίζουν, να θαυμάσουν, να εμπνευστούν και να βιώσουν το φυσικό κόσμο δημιουργώντας μοναδικές εμπειρίες (Καραμέρης κ.ά. 2007).

Τέλος, κάποια από τα οφέλη, έχουν ως απόρροια, άλλα οφέλη. Για παράδειγμα, η αναψυχή ή η παροχή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, έχει ως αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, την τόνωση της τοπικής οικονομίας και την αναζωογόνηση της ευρύτερης περιφέρειας. Με την παροχή αγαθών και υπηρεσιών (καταλύματα, ξεναγήσεις, διατροφή, ψυχαγωγία), στους τουρίστες και επισκέπτες των περιοχών αυτών, δημιουργούνται σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης του ντόπιου πληθυσμού και πολλές φορές μάλιστα, σε περιοχές απομονωμένες και προβληματικές. Έτσι αποτρέπεται, ή έστω ελαττώνεται, η μετανάστευση προς τους αστικούς πυρήνες (Καραμέρης κ.ά. 2007, Καραχάλιος 2007).

Στις συζητήσεις για τα **οικονομικά οφέλη** που προκύπτουν σε μια προστατευόμενη περιοχή, η έμφαση δίνεται συνήθως στις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται, αλλά και στη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας που θεωρητικά καθίσταται πιο ανθεκτική σε περιόδους κρίσης. Αν και αυτά αποτελούν πράγματι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, δεν είναι τα μοναδικά. Σε αυτά θα έπρεπε να συνυπολογίσουμε και την οικονομική διάσταση των περιβαλλοντικών οφελών. Οι σχετικές μελέτες είναι ακόμη μάλλον περιορισμένες, αφού πρόκειται για αγαθά που δεν μπορούν πάντα να κοστολογηθούν και να αντιμετωπιστούν με γνώμονα την ποσότητα. Αν περιοριστούμε στα καθαρά οικονομικά μεγέθη και στις ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη στις προστατευόμενες περιοχές, καταλήγουμε στις παρακάτω βασικές διαπιστώσεις (Μαραγκού 2003, Σπίνου 2005):

- Οι ανάγκες προστασίας και διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής οδηγούν σε αύξηση της απασχόλησης τοπικά και περιφερειακά.
- Οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν ή μπορούν να αναδειχθούν σε τουριστικό προορισμό, δραστηριότητα που επιφέρει επιπλέον έσοδα, δημιουργεί θέσεις εργασίας και προωθεί την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.
- Οι προστατευόμενες περιοχές είναι συνήθως επιλέξιμες για πολλά εθνικά ή κοινοτικά χρηματοδοτικά προγράμματα. Ανάμεσά τους το LIFE, το Interreg, το Leader, τα Διαρθρωτικά Ταμεία, δράσεις στα Επιχειρησιακά Προγράμματα Περιβάλλοντος, Ανάπτυξης, Αλιείας κ.ά., αλλά και ο δεύτερος πυλώνας της ΚΑΠ για την Περιφερειακή Ανάπτυξη. Για κάποια από αυτά μάλιστα (π.χ. το LIFE), η ένταξη στο δίκτυο NATURA 2000 αποτελεί προϋπόθεση συμμετοχής.
- Πέρα από αυτά, η τοπική κοινωνία καρπούται επίσης την οικονομική διάσταση των περιβαλλοντικών ωφελειών μιας προστατευόμενης πε-

ριοχής, καθώς, για παράδειγμα, το νερό που προορίζεται για πόσιμο θα είναι πιο καθαρό, μπορεί να υπάρχει αυξημένη προστασία από πλημμύρες, τα αλιεύματα να είναι καλύτερης ποιότητας κ.λπ.

Ο τύπος και το μέγεθος αυτών των ωφελειών εξαρτάται βέβαια από την περιοχή αλλά και από την επιτυχή διαχείριση, την τοπική αποδοχή και τελικά τη διείσδυση της έννοιας της προστασίας στην ευρύτερη τοπική οικονομία. Οι δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης συνεπάγονται και **κοινωνικά οφέλη**. Κάποια είναι προφανή: οι θέσεις εργασίας συνεπάγονται μείωση της ανεργίας, συγκράτηση του πληθυσμού σε μια περιοχή και βελτίωση του κοινωνικού ιστού. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα βρίσκεται σε εμβρυακό στάδιο. Με τη συμβολή όμως και την υποστήριξη (κυρίως) του φορέα διαχείρισης, καθώς και με δράσεις όπως η οργάνωση δικτύων, ο εθελοντισμός, και η ενεργοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών και τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων στις προστατευόμενες περιοχές, η ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης μπορεί να ενισχυθεί αποφασιστικά. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των εθελοντικών ομάδων δασοπροστασίας που οργανώνονται σε προστατευόμενα δάση, όπως, για παράδειγμα, η Πάρνηθα αλλά και η Δαδιά. Οι δυνατότητες αναψυχής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αλλά και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούν άλλες πτυχές της κοινωνικής αξίας των προστατευόμενων περιοχών. Παρόλα αυτά, τα οφέλη που προκύπτουν από μια προστατευόμενη περιοχή σπάνια αναγνωρίζονται στο σύνολό τους, με αποτέλεσμα η πλήρης σχέση κόστους - οφέλους να μην καθίσταται πάντα κατανοητή στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Πολλά από τα κοινωνικά και οικονομικά πλεονεκτήματα των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι άλλωστε πάντα δυνατό να αποτιμηθούν με βάση τους υφιστάμενους νόμους της αγοράς. Οι φορείς διαχείρισης, τοπικά αλλά και κεντρικά, μπορούν να παίζουν σημαντικό ρόλο ώστε να αναπτυχθεί αυτή η σχέση (Μαραγκού 2003, Σπίνου 2005, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Απειλές, κίνδυνοι προστατευόμενων περιοχών

Πολλές προστατευόμενες περιοχές δεν σχεδιάζονται σωστά ή δε μπορούν να λειτουργήσουν κατάλληλα ενώ ακόμη και πολλές από τις καλά σχεδιασμένες Π.Π. αντιμετωπίζουν μια σειρά από απειλές. Η ποιότητα των προστατευόμενων περιοχών και της βιοποικιλότητας μπορεί να υποφέρει από πολλές απόψεις, από την απώλεια σημαντικών ειδών (π.χ. με το λαθραίο κυνήγι) μέσω μιας γενικότερης οικολογικής ζημίας, μέχρι την σχεδόν ολική καταστροφή. Έτσι, εκτός από την προστασία της παγκόσμιας βιολογικής ποικιλομορφίας, πολλές προστατευόμενες περιοχές χρειάζονται επειγόντως προστασία της ίδιας της ύπαρξής τους (Mulongoy and Chape 2004).

Παρόλα αυτά, τα είδη των απειλών των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν και να καθοριστούν καθώς στις περιοχές αυτές τα πιο προφανή σημάδια βλάβης ή ζημιάς δεν είναι πάντοτε και τα πιο σημαντικά (Carey et al. 2000). Οι κυριότερες απειλές μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες, οι οποίες είναι η αλλοίωση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των προστατευόμενων περιοχών, η γενικότερη αποδυνάμωση της οικολογίας τους και η μεγάλης κλίμακας μετατροπή και υποβάθμιση τους. Τα είδη των απειλών αυτών κατά τους Carey et al. (2000) είναι τα εξής: γεωργική καλλιέργεια και υπερβόσκηση, δασικές επιχειρήσεις, καταπατήσεις για δημιουργία καινούργιων οικισμών, κατασκευή υποδομών μεταφοράς, εξορύξεις μεταλλευμάτων και φυσικών καυσίμων, κυνήγι, συλλογή εξωτικών ειδών με σκοπό την πώληση τους, πυρκαγιές, ρύπανση και κλιματική αλλαγή, εισαγωγή εξωτικών μη «αυτόχθονων» ειδών, τουρισμός και πίεση για αναψυχή και οι ακατάλληλες πολιτικές διαχείρισης των περιοχών αυτών, είτε λόγω άγνοιας είτε για την εξυπηρέτηση οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων (Παναγιωτίδου 2010).

Σύμφωνα με το UNEP (2004), οι κυριότερες απειλές των προστατευόμενων περιοχών σε παγκόσμιο επίπεδο σήμερα είναι: η κακή - ελλιπής προστασία, ο ελλιπής σχεδιασμός, οι κίνδυνοι εντός των προστατευόμενων περιοχών και εξωτερικοί κίνδυνοι (Φεζοπούλου 2006, Θωμαΐδης 2007).

Γενικά, τα προβλήματα που σχετίζονται με τις προστατευόμενες περιοχές εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων. Οι περισσότερες αιτίες των απειλών λαμβάνουν χώρα πέραν των συνόρων της προστατευόμενης περιοχής (Carey et al. 2000). Συνεπώς, η διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής με ελάχιστους πόρους μόνο με μία πράξη δημιουργίας μιας προστατευόμενης περιοχής δεν είναι αρκετή από μόνη της και δε μπορεί επί του παρόντος να θεωρείται αποτελεσματική χωρίς να συνδέεται με προσπάθειες βελτίωσης της μέσω της σύνδεσης των απειλών που αυτή αντιμετωπίζει με την κοινωνία στην οποία η προστατευόμενη περιοχή εντάσσεται (Παναγιωτίδου 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Γενικά

Οι προστατευόμενες περιοχές έχουν καθιερωθεί διεθνώς ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την προστασία του περιβάλλοντος γενικά και της βιοποικιλότητας ιδιαίτερα. Υπάρχουν πολλές κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών που διαφοροποιούνται ανάλογα με το φορέα διαχείρισης αλλά και τη διαβάθμιση του προστατευταίου αντικειμένου ως προς την έκταση, το είδος των οικοσυστημάτων, τις κατηγορίες των φυτικών και ζωικών ειδών που χρήζουν προστασίας κ.ά. (Γεωργιάδης 2010, Παπαδοπούλου 2011).

Από τη δημιουργία της πρώτης επίσημα προστατευόμενης περιοχής και για ένα μεγάλο διάστημα επικρατούσε το αμερικάνικο μοντέλο στην ονοματολογία των προστατευόμενων περιοχών (Holdgate and Phillips 1999, Μπριασούλης 2009). Με την πάροδο του χρόνου, οι λόγοι που οδηγούσαν στην προστασία των περιοχών και οι στόχοι προέκυπταν, άρχισαν να διαφοροποιούνται. Αποτέλεσμα ήταν η εμφάνιση διαφορετικών κατηγοριών προστατευόμενων περιοχών. Στις μέρες μας, πάνω από 1.000 διαφορετικοί όροι χρησιμοποιούνται παγκόσμια για να χαρακτηριστούν προστατευόμενες περιοχές, με τα Εθνικά Πάρκα να είναι τα πλουσιότερα σε παράδοση και τα παλαιότερα σε σχεδιασμό και διαχείριση και κυρίως σε αναγνώριση (Quigg 1978, Chape 2004).

Η ιδέα για την ανάπτυξη ενός παγκόσμια αποδεκτού συστήματος ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών προέκυψε μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και την εκρηκτική αύξηση του ενδιαφέροντος για τη διατήρηση της φύσης. Ανάλογες προσπάθειες είχαν γίνει ήδη από τη δεκαετία του 1930 αλλά σε περιορισμένο γεωγραφικό πλαίσιο, ενώ οι πρώτες ιδέες για τον χαρακτηρισμό κάποιων περιοχών ως προστατευόμενων για τη διατήρηση της φύσης διατυπώθηκαν το 1810 (Phillips 2004).

Οι πρώτες προσπάθειες έγιναν το 1959, ενώ ο κατάλογος των προστατευόμενων περιοχών που ισχύει σήμερα υιοθετήθηκε το 1978 και αναμορφώθηκε το 1994. Ο κυριότερος σκοπός των κατηγοριών των προστατευόμε-

νων περιοχών της IUCN αφορά στη βοήθεια προς τις κυβερνήσεις και τους άλλους οργανισμούς που επιδιώκουν την ανακήρυξη περιοχών αφιερωμένων στην προστασία της φύσης (AMΦIBION 2007).

Κάθε χώρα μπορεί να σχεδιάσει ένα σύστημα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών της το οποίο να ανταποκρίνεται στους φυσικούς της πόρους και στις απαιτήσεις της. Ένα τέτοιο σύστημα είναι απαραίτητο για να μπορεί το κάθε έθνος να ανταποκριθεί στις ευθύνες του ως προς την προστασία πεπερασμένων φυσικών πόρων που περικλύει στην περιοχή της επικράτειας του και τη συνεισφορά του στην αειφορική ανάπτυξη της ανθρώπινης ύπαρξης. Έτσι μπορεί να δοθεί βαρύτητα στις πιο σημαντικές από αυτές (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995, Ceballos - Lascrain 1996, Παναγιωτίδου 2010, Heyman and Granados-Dieseldorff 2012).

Κάθε προστατευόμενη περιοχή μπορεί να ταξινομηθεί ανάλογα με τους σκοπούς για τους οποίους πρόκειται να διαχειριστεί και με βάση τα κριτήρια ταξινόμησης της κάθε κατηγορίας, έτσι ώστε κάθε χώρα να μπορεί να ανακηρύξει για προστασία περιοχές που πληρούν τις ειδικές εθνικές ανάγκες αλλά και οι ίδιες αυτές οι περιοχές να τύχουν παγκόσμιας αναγνώρισης, ως προς τη συνεισφορά τους στην παγκόσμια προστασία των φυσικών πόρων (Μπίτος 2009).

Σήμερα, διάφορες χώρες χρησιμοποιούν διαφορετικούς όρους προκειμένου να περιγράψουν τις δικές τους προστατευόμενες περιοχές. Η αναγκαιότητα λοιπόν για δημιουργία ενός διεθνούς ενιαίου συστήματος κατηγοριοποίησης των προστατευόμενων περιοχών είναι επιτακτική, όχι μόνο για την αποφυγή της σχετικής σύγχυσης όσο αφορά την ερμηνεία της ονομασίας των περιοχών με κοινούς διαχειριστικούς στόχους αλλά και γιατί προσφέρει μια σειρά από πολύ σημαντικά πλεονεκτήματα. Ένα διεθνές σύστημα κατηγοριοποίησης βοηθά στην αποτελεσματικότερη διαχείριση με την καθιέρωση διεθνών σταθερών καθώς δίνει τη δυνατότητα σύγκρισης δεδομένων μεταξύ των χωρών και παράλληλα συντελεί στην ανάδειξη όλου του εύρους των αξιών των προστατευόμενων περιοχών. Επιπλέον, η ταξινόμηση των προστατευόμενων περιοχών ευνοεί ιδιαίτερα και τη λειτουργία της παγκόσμιας επιστημονικής κοινότητας, η οποία θα έχει δυνατότητα άμεσης προσέγγισης σε πληροφοριακό υλικό που αφορά οποιαδήποτε περιοχή της υφηλίου τελεί υπό οποιαδήποτε ειδικό καθεστώς προστασίας (Μπίτος 2009, Σκόπα 2012, Ελευθερίου 2016).

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών

Στην Ευρώπη έχουν χρησιμοποιηθεί δύο διεθνή συστήματα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών (Phillips and Miller 2000, Vandekerkhove et al. 2004, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006):

- Η **TBFRA** (Temperate and Boreal Forest Resource Assesment) έχει χρησιμοποιηθεί στην Ευρώπη το σύστημα ταξινόμησης της **IUCN**, το οποίο έχει δημιουργηθεί για παγκόσμια χρήση και περιλαμβάνει 6 κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών.
- Η **FOREST EUROPE** επίσης γνωστή ως **MCPFE** (Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe) χρησιμοποίησε ένα δικό της σύστημα ταξινόμησης, το οποίο δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια της 4^{ης} υπουργικής συνδιάσκεψης που έλαβε χώρα στη Βιέννη το 2003.

Επίσης έχουμε και το σύστημα ταξινόμησης κατά τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος (ΕΟΠ), (European Environmental Agency - EEA).

Εκτός από τις περιοχές που προστατεύονται από τις αρχές κάθε κράτους, υπάρχουν και εκείνες που παρουσιάζουν παγκόσμιο ενδιαφέρον και έτσι οι διεθνείς οργανισμοί αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν την κήρυξη αυτών σε ιδιαίτερες κατηγορίες διεθνών προστατευόμενων περιοχών. Οι χαρακτηρισμένες σε διεθνές επίπεδο, περιοχές είναι: α) οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ (υπογράφηκε από 161 χώρες), β) τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO, υπογράφηκε από 191 χώρες), γ) τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα, υπογράφηκε από 120 χώρες), δ) οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης, υπογράφηκε από 27 χώρες), ε) τα Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης) και στ) οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης) (Φεζοπούλου 2006, Μωράκος 2009, Στιβακάκη 2015, Ταμπάκης κ.ά. 2014). Περισσότερα γι' αυτές παρατίθενται στο επόμενο κεφάλαιο.

Σύστημα ταξινόμησης της IUCN (International Union for the Conservation of Nature and NATURAL Resources)

Η «Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης» - International Union for the Conservation of Nature and NATURAL Resources - IUCN είναι ένας διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός για τη διατήρηση των φυσικών πόρων. Ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1948 από διάφορες διεθνείς υπηρεσίες και αρχές (δημόσιες και ιδιωτικές) και η έδρα του βρίσκεται στην πόλη Gland της Ελβετίας. Η IUCN συγκεντρώνει 217 κράτη και κυβερνητικές αντιπροσωπείες, περισσότερες από 1006 μη κυβερνητικές οργανώσεις από 161 χώρες και χιλιάδες εμπειρογνώμονες και επιστήμονες από 181 χώρες. Αποστολή της είναι να ενθαρρύνει και να βοηθήσει τις κοινωνίες όλου του κόσμου έτσι ώστε να διατηρηθεί η ακεραιότητα και η ποικιλομορφία της φύσης και να εξασφαλιστεί ότι οποιαδήποτε χρήση των φυσικών πόρων θα είναι δίκαιη και αιφορική (Phillips and Miller 2000, Φεζοπούλου 2006, Παπαδοπούλου 2011, Ψυλλάκη 2017).

Ωστόσο, δεν είναι μικρή η σύγχυση που επικρατεί εξαιτίας των διαφόρων κατηγοριών προστατευόμενων περιοχών στις χώρες και η σύγχυση αυτή εξαπλώνεται σε όλα τα κοινωνικά επίπεδα, από τους απλούς πολίτες μέχρι τους κυβερνώντες. Κάθε χώρα μπορεί να σχεδιάσει ένα σύστημα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών της, το οποίο να ανταποκρίνεται στους φυσικούς της πόρους και στις απαιτήσεις της. Σήμερα, οι διάφορες χώρες χρησιμοποιούν διαφορετικούς όρους προκειμένου να περιγράψουν τις δικές τους προστατευόμενες περιοχές. Σύμφωνα με τους Green and Paine (1997) υπολογίζεται ότι υπάρχουν αυτή τη στιγμή πάνω από 1388 διαφορετικές εθνικές ονομασίες, με αποτέλεσμα η ίδια ονομασία (π.χ. Εθνικός Δρυμός) να σημαίνει διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικές χώρες ή αντίθετα, οι ίδιες κατηγορίες να περιγράφονται με διαφορετικούς όρους (Παναγιωτίδου 2010).

Για να λήξει αυτή η κατάσταση ή τουλάχιστον να αρχίσει μια συνετή προσπάθεια προς την αντιμετώπιση του προβλήματος, η IUCN διαμόρφωσε ένα σύστημα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών το οποίο περιλάμβανε αρχικά δέκα κατηγορίες και έπειτα από μελέτη κατέληξε σε 6 κατηγορίες και έναν γενικό ορισμό των προστατευόμενων περιοχών. Το σύστημα αυτό αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '80 και βελτιώθηκε περαιτέρω στη δεκαετία του '90 (Mulongoy and Chape 2004, Vandekerkhove et al. 2004, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006, Γεωργιάδης 2010, Ψυλλάκη 2017).

Παρόλα αυτά, αν και το συγκεκριμένο σύστημα έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα, έχει ενσωματωθεί σε αρκετές εθνικές νομοθεσίες και αποτέλεσε τη βάση για τον Κατάλογο του ΟΗΕ για τα Εθνικά Πάρκα και τις προστατευόμενες περιοχές, μερικά χρόνια αργότερα, η εμπειρία έδειξε ότι το σύστημα του 1978 χρειαζόταν αναθεώρηση και επικαιροποίηση, ιδιαίτερα επειδή οι διαφορές μεταξύ των κατηγοριών δεν ήταν αρκετά σαφείς ενώ χρειαζόταν ενίσχυση η παρουσίαση των θαλάσσιων περιοχών. Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι κάποια από τα κριτήρια έπρεπε να αναθεωρηθούν ως προς μια πιο ευέλικτη περιγραφή που να ανταποκρίνεται στις διαφορετικές συνθήκες ανά την υφήλιο. Τέλος, η περιγραφή των εννοιών πίσω από τις κατηγορίες έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες αντιλήψεις για το φυσικό περιβάλλον και τις αλληλεπιδράσεις του με τον άνθρωπο. Έτσι, το 1984 ξεκίνησε η διαδικασία αναθεώρησης η οποία ολοκληρώθηκε δέκα χρόνια αργότερα, το 1994. Η επιτροπή για την αναθεώρηση πρότεινε τη διατήρηση των πρώτων πέντε κατηγοριών του 1978 και την κατάργηση των υπολοίπων. Η όλη αναθεώρηση βασίστηκε στην ιδέα ότι η ίδρυση των προστατευόμενων περιοχών πρέπει πρωτίστως να γίνεται σύμφωνα με τις εθνικές και τοπικές ανάγκες και κατόπιν να υπάγεται σε κάποια από τις προτεινόμενες από την IUCN κατηγορίες, με βάση τους κύριους στόχους διαχείρισης (Κουρούτος κ.ά. 2008, Βούτσινος κ.ά. 2009).

Η έντονη δράση της IUCN είναι εμφανής κατά τα τελευταία χρόνια, καθώς προσπαθεί μέσω της επιτροπής της για τα εθνικά πάρκα και τις προστατευόμενες περιοχές, να δώσει κατευθύνσεις για μια ενιαία κατηγοριοποίηση των προστατευόμενων περιοχών, με ενέργειες όπως (Burhenne and Laushe 2011):

- η αφύπνιση των κυβερνήσεων για τη σημασία των περιοχών αυτών και την ενθάρρυνσή τους για ανάπτυξη συστημάτων προσαρμοσμένων στις εθνικές προτεραιότητες, για προστασία και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών
- μείωση της σύγχυσης που υπάρχει λόγω των διαφορετικών κατηγοριοποιήσεων
- η παροχή ενός πλαισίου για τη συλλογή, επεξεργασία και διάδοση στοιχείων που αφορούν στις προστατευόμενες περιοχές και
- η βελτίωση της επικοινωνίας και της κατανόησης μεταξύ αυτών που ασχολούνται με την προστασία και τη διαχείριση των εν λόγω περιοχών

Ανάλογα με τη φύση, τους σκοπούς και τα μέσα διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών σε παγκόσμιο επίπεδο, η Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης κατατάσσει τις προστατευόμενες περιοχές σε 6 διαφορετικές κατηγορίες, οι οποίες αναλύονται παρακάτω (Phillips 2002, Thomas and Middleton 2003, Rohn - Brossard 2006, Mose 2007, Dudley 2008). Βασικός στόχος της συγκεκριμένης κατηγοριοποίησης είναι η περιγραφή και η διεθνής αποδοχή των ποικίλων τύπων διαχείρισης, καθώς και η επιδίωξη οικουμενικής συμφωνίας για τον ορισμό των προστατευόμενων περιοχών (Burhenne and Laushe 2011).

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών συστήματος ταξινόμησης της IUCN

IUCN I: Φυσικά αποθέματα απόλυτης προστασίας (Strict nature reserve) Αδιατάραχτη περιοχή (Wilderness area)

Ia: Φυσικό απόθεμα απόλυτης προστασίας (Strict nature reserve) - Προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για επιστημονική έρευνα. Περιοχή χερσαία ή/ και υδάτινη, η οποία έχει μερικά εξαιρετικά ή αντιπροσωπευτικά οικοσυστήματα, γεωλογικά ή φυσιολογικά χαρακτηριστικά ή/ και είδη, διαθέσιμα κυρίως για επιστημονική έρευνα ή/ και περιβαλλοντικό έλεγχο.

- Απαγορεύεται η είσοδος στο κοινό
- Επιτρέπεται η έρευνα φυσικής διαδοχής όχι όμως και η διαχείριση της περιοχής

- Η περιοχή πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη σε έκταση, ώστε να εξασφαλιστεί η ακεραιότητα των οικοσυστημάτων της

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν περιοχές με εξαιρετικής σημασίας οικοσυστήματα, γεωλογικά στοιχεία ή βιολογικά είδη και οι οποίες είναι διαθέσιμες μόνο για επιστημονική έρευνα και περιβαλλοντική παρακολούθηση. Βασικός σκοπός της διαχείρισης των περιοχών αυτών είναι η διατήρηση του βιολογικού και οικολογικού τους πλούτου και ο περιορισμός της ανθρώπινης πρόσβασης. Επιπρόσθετα σκοπός της διαχείρισης είναι η ελαχιστοποίηση των κινδύνων από την ανθρώπινη παρουσία και πρόσβαση για επιστημονική έρευνα (Σπίνου 2005). Πρόκειται για προστατευόμενες χερσαίες ή θαλάσσιες περιοχές οι οποίες διαχειρίζονται αποκλειστικά για επιστημονικούς σκοπούς και περικλείουν στο εσωτερικό τους αξιοσημείωτα ή αντιπροσωπευτικά οικοσυστήματα και γεωλογικά ή φυσιολογικά χαρακτηριστικά και είδη τα οποία είναι κυρίως διαθέσιμα για επιστημονική έρευνα και περιβαλλοντικό έλεγχο (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Μεγάλη Έρημος Βικτώριας (Αυστραλία), The Alberto Manuel Brenes (Κόστα Ρίκα)

Ιβ: Αδιατάρακτη περιοχή (Wilderness area) - Προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για τη διατήρηση της αδιατάρακτης κατάστασης της.

Μεγάλη περιοχή όπου αδιατάρακτη ή ελαφρώς διαταραγμένη χερσαία ή/και υδάτινη επιφάνεια που διατηρεί τα φυσικά της χαρακτηριστικά, χωρίς μόνιμη ή σημαντική κατοίκηση και η οποία προστατεύεται και διαχειρίζεται, έτσι ώστε να διατηρηθεί η φυσική της κατάσταση.

- Η φύση είναι αδιατάρακτη και υψηλής ποιότητας ενώ η έκταση της περιοχής είναι ικανοποιητική
- Η φυσική διαδοχή λαμβάνει χώρα χωρίς την ανθρώπινη επιρροή (οι αυτόχθονες ανθρώπινες κοινωνίες είναι σε χαμηλή πυκνότητα και σε ισορροπία)
- Επιτρέπεται η είσοδος στο κοινό

Επίσης, κατηγορία αυτή δημιουργήθηκε έχοντας υπόψη τις μεγάλες, αδιατάρακτες περιοχές της Βορείου Αμερικής και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τα πολύ μεγάλα εθνικά πάρκα των σκανδιναβικών περιοχών. Η κατηγορία αυτή, σε αντίθεση με την προηγούμενη, επιτρέπει μια χαμηλή επισκεψιμότητα καθώς επίσης και εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες (Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006, Lupp et al. 2011). Είναι περιοχές με σχεδόν αλώβητο το φυσικό τους χαρακτήρα και στόχος της διαχείρισης τους είναι η διατήρηση των χαρακτηριστικών τους και της ποιότητας του περιβάλλοντος τους. Η πρόσβαση στις περιοχές αυτές θα πρέπει να δια-

σφαλίζει τόσο από ποσοτική όσο και από ποιοτική άποψη τη διατήρηση τους για τις επόμενες γενιές (Σπίνου 2005). Πρόκειται για μεγάλες σε έκταση, αδιαμόρφωτες ή ελαφρώς διαμορφωμένες προστατευόμενες περιοχές οι οποίες διαχειρίζονται κυρίως με σκοπό την προστασία της άγριας ζωής, τη διατήρηση των φυσικών χαρακτηριστικών τους και της φυσικής τους κατάστασης (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Εθνικό Πάρκο Denali (Αλάσκα – Η.Π.Α.), Αδιατάρακτη περιοχή Avon (Αυστραλία), Αδιατάρακτη Greondal (Ν. Αφρική)

IUCN II: Εθνικό Πάρκο (National Park) - προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για την προστασία του οικοσυστήματος και για αναψυχή.

Φυσική περιοχή, χερσαία ή/ και υδάτινη, η οποία έχει χαρακτηριστεί για να προστατεύει την οικολογική ακεραιότητα ενός ή περισσότερων οικοσυστημάτων τόσο για τις σημερινές όσο και για τις μελλοντικές γενιές, για να αποκλείει κάθε είδους εκμετάλλευση ή κατάληψη της περιοχής, επιζήμια προς τους σκοπούς χαρακτηρισμού της και για να παρέχει μια βάση για πνευματικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές ευκαιρίες, οι οποίες είναι περιβαλλοντικά και πολιτιστικά συμβατές.

- Η περιοχή να διατηρείται σε φυσική κατάσταση - απαγορεύεται κάθε είδους εκμετάλλευση (δασοκομία, κυνήγι και ψάρεμα)
- Επιτρέπεται η χρήση πόρων διαβίωσης από τον ντόπιο πληθυσμό
- Επιτρέπονται εργασίες αποκατάστασης (περιορισμένες σε χρόνο και έκταση)

Τα εθνικά πάρκα είναι χερσαίες ή/ και θαλάσσιες περιοχές, η διαχείριση των οποίων αποβλέπει στη διατήρηση των οικοσυστημάτων για τις παρούσες και μελλοντικές γενιές, στην αποτροπή της εκμετάλλευσης και αξιοποίησης τους για διαφορετικούς σκοπούς και στην περιβαλλοντική και πολιτισμική συμβατότητα με δραστηριότητες όπως η επιστημονική έρευνα, η αναψυχή και η εκπαίδευση (Σπίνου 2005). Πρόκειται για προστατευόμενες περιοχές οι οποίες διαχειρίζονται κυρίως για την προστασία των οικοσυστημάτων και για αναψυχή και ανακηρύχθηκαν με σκοπό να προστατεύσουν την οικολογική ευστάθεια και ακεραιότητα των οικοσυστημάτων για τις σημερινές και τις επόμενες γενιές, να αποκλείσουν την εκμετάλλευση και κάθε είδους επιζήμιες δραστηριότητες εντός των περιοχών αυτών και για την πολύ σημαντική συμβολή τους στις θρησκευτικές, εκπαιδευτικές, αναψυχικές και επιστημονικές δραστηριότητες των επισκεπτών τους (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Εθνικό Πάρκο Κρούγκερ (Ν. Αφρική), Εθνικό Πάρκο Γιοσέμπτι (Η.Π.Α.), Νησιά Γκαλαπάγκος (Ισημερινός), Εθνικό Πάρκο Γκραν Κάνυον (Η.Π.Α.), Εθνικό Πάρκο Everglades (Η.Π.Α.)

IUCN III: Μνημείο της Φύσης (NATURAL Monument) - προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για τη διατήρηση συγκεκριμένων φυσικών στοιχείων.

Περιοχή με συγκεκριμένα φυσικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά, εξαιρετικά μοναδικής αξίας, που οφείλεται στη σπανιότητα τους, στην αντιπροσωπευτικότητα τους, στην αισθητική τους ποιότητα ή στην πολιτιστική τους πορεία.

- Η περιοχή μπορεί να περιλαμβάνει θεαματικούς καταρράκτες, σπηλιές, κρατήρες ηφαιστειών, βράχους κτλ.
- Η έκταση της είναι σχετικά μικρή (1.000 ha)
- Είναι αρκετά μεγάλη για να προστατεύει την ακεραιότητα του χαρακτήρισμού
- Η περιοχή μπορεί να δέχεται μεγάλο αριθμό επισκεπτών

Τα Φυσικά Μνημεία είναι περιοχές που χαρακτηρίζονται από ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα φυσικά ή φυσικοπολιτισμικά στοιχεία εξαιρετικής ή μοναδικής αξίας (Σπίνου 2005). Πρόκειται για προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για τη διατήρηση συγκεκριμένων φυσικών χαρακτηριστικών της. Περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα αξιόσημια ή μοναδικά φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν για τη σπανιότητα, την αντιπροσωπευτικότητα ή την αισθητική ποιότητα τους (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Ironwood Forest (Αριζόνα), Sand to Snow (Καλιφόρνια), Browns Canyon (Κολοράντο), Λίμνη Ganga (Μογγολία), Natural Bridges (Η.Π.Α.)

IUCN IV: Περιοχή διαχείρισης βιοτόπων/ ειδών (Habitat/ Species management area) - προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για την διατήρηση μέσω διαχειριστικών επεμβάσεων.

Χερσαία ή/ και υδάτινη περιοχή που υπόκεινται σε ενεργό επέμβαση για διαχειριστικούς σκοπούς, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρηση βιοτόπων από τους οποίους θα ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις συγκεκριμένων ειδών.

- Εξασφαλίζεται και διατηρείται η κατάσταση του βιοτόπου για την προστασία των ειδών/ χαρακτηριστικών που απαιτούν ανθρώπινο χειρισμό

- Επιτρέπεται η περιοδική διαχείριση του βιοτόπου
- Η έκταση της περιοχής είναι ανάλογη με τις απαιτήσεις των ειδών από το βιότοπο
- Απαγορεύεται κάθε είδους εκμετάλλευση

Πρόκειται για προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για τη διατήρηση μέσω διαχειριστικών επεμβάσεων. Περιλαμβάνει χερσαίες και υδάτινες περιοχές οι οποίες υπόκεινται σε ενεργό επέμβαση για διαχειριστικούς σκοπούς έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρηση βιοτόπων από τους οποίους θα ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις συγκεκριμένων ειδών (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Λίμνη Woodruff (Η.Π.Α.), Brazoria National Wildlife Refuge (Η.Π.Α.)

IUCN V: Προστατευόμενο τοπίο (Protected Landscape) - προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για την προστασία του τοπίου και για αναψυχή.

Χερσαία περιοχή, όπου η χρόνια αλληλεπίδραση ανθρώπου - φύσης έχει δημιουργήσει μια περιοχή με ξεχωριστό χαρακτήρα, με υψηλή αισθητική, οικολογική ή/ και πολιτιστική αξία και συχνά υψηλή βιοποικιλότητα. Η προστασία της ακεραιότητας αυτής της παραδοσιακής αλληλεπίδρασης είναι ζωτικής σημασίας για την προστασία, τη διατήρηση και την εξέλιξη μιας τέτοιας περιοχής.

- Επιτρέπεται η παραδοσιακή χρήση της γης
- Οι οικονομικές δραστηριότητες βρίσκονται σε αρμονία με τη φύση ενώ η τοπική κοινωνία εξασφαλίζει κέρδη μέσω των φυσικών προϊόντων
- Ένα σημαντικό τμήμα της περιοχής αυτής πρέπει να διαχειρίζεται για προστατευτικούς σκοπούς

Είναι χερσαίες, θαλάσσιες ή παραθαλάσσιες περιοχές οι οποίες μέσα από την αλληλεπίδραση ανθρώπου φύσης χαρακτηρίζονται από στοιχεία υψηλής αισθητικής, οικολογικής ή πολιτισμικής αξίας. Βασικοί στόχοι της διαχείρισης τέτοιων περιοχών είναι η διατήρηση και η ανάδειξη της πολιτισμικής και οικολογικής τους αξίας και η ανάπτυξη δραστηριοτήτων απόλυτα συμβατών με το χαρακτήρα τους όπως ο ήπιος και βιώσιμος τουρισμός (Σπίνου 2005). Πρόκειται για προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για τη διατήρηση του χερσαίου ή θαλάσσιου τοπίου και για αναψυχή. Περιλαμβάνει χερσαίες ή υδάτινες περιοχές οι οποίες λόγω της μακροχρόνιας αλληλεπίδρασης ανθρώπου - φύσης έχουν αποκτήσει ξεχωριστό χαρακτήρα, σημαντική αισθητική και πολιτισμική αξία και παρουσιάζουν συχνά υψηλή βιοποικιλότητα. Η διατήρηση της ακεραιότητας αυ-

τής της παραδοσιακής αλληλεπίδρασης είναι ζωτικής σημασίας για την προστασία, τη διατήρηση και την εξέλιξη μιας τέτοιας περιοχής (Μπίτος 2009). Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα Φ.Π.Π. της Γαλλίας (Phillips 2002).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Εθνικό Πάρκο Fuji - Hakone - Izu (Ιαπωνία)

IUCN VI: περιοχή διαχειριζόμενων φυσικών πόρων (Managed Resource Protected Area) - προστατευόμενη περιοχή διαχειριζόμενη κυρίως για την αιφορική χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων.

Περιοχή με αδιατάρακτα κυρίως φυσικά οικοσυστήματα. Η οποία διαχειρίζεται για να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας ενώ συγχρόνως παρέχει μια αιφορική εισροή φυσικών προϊόντων και υπηρεσιών, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της κοινότητας.

- Τα 2/3 τουλάχιστον της περιοχής πρέπει να είναι σε φυσική κατάσταση
- Η περιοχή πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη σε έκταση, για να εφαρμόζεται η αιφορική χρήση χωρίς να είναι εις βάρος των μακροπρόθεσμων φυσικών αξιών
- Απαγορεύεται η δημιουργία εντατικών καλλιεργειών στην περιοχή

Πρόκειται για προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για την αιφορική χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων. Περιλαμβάνει περιοχές στις οποίες κυριαρχούν αδιατάρακτα φυσικά οικοσυστήματα τα οποία διαχειρίζονται για να διασφαλίσουν τη μακροχρόνια προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, παρέχοντας ταυτόχρονα μια αιφορική ροή προϊόντων και υπηρεσιών προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της κοινότητας (Μπίτος 2009).

Παραδείγματα απαγορευμένων δραστηριοτήτων: Λίμνη Henfer (Η.Π.Α.), Annapurna Conservation Area (Νεπάλ)

Σύστημα ταξινόμησης κατά την MCPFE (Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe)

Η «Υπουργική Συνδιάσκεψη για την Προστασία των Δασών της Ευρώπης» - Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe - MCPFE, είναι μια υψηλή πολιτική πρωτοβουλία. Ασχολείται με τα σημαντικότερα ζητήματα που αφορούν τα δάση και τη δασοκομία της Ευρώπης και προωθεί την αιφορική διαχείριση των δασών. Στόχος της είναι η βελτίωση της κατάστασης των δασών σε όλες τις συμβαλλόμενες χώρες. Ιδρύθηκε το 1990 και αντιπροσωπεύεται συνολικά από 40 Ευρωπαϊκές χώρες. Επιπλέον, συμ-

μετέχουν ως παρατηρητές και άλλες μη ευρωπαϊκές χώρες και διεθνείς οργανισμοί. Είναι μια δυναμική διαδικασία, η οποία βασίζεται σε μια σειρά συνδιασκέψεων που πραγματοποιούνται σε υπουργικό επίπεδο και οι οποίες ακολουθούνται από συμβούλια εμπειρογνομόνων. Από το 1990 έχουν πραγματοποιηθεί 4 υπουργικές συνδιασκέψεις με θέμα την προστασία των δασών της Ευρώπης. Οι συνδιασκέψεις αυτές θεωρούνται κύρια σημεία στην ανάπτυξη διεθνούς δασικής πολιτικής (Γεωργιάδης 2010).

Η Liaison Unit - MCPFE με έδρα την Αυστρία, αποφάσισε να συντάξει καινούργιες οδηγίες για την αξιολόγηση των προστατευόμενων περιοχών της Ευρώπης, οι οποίες σχετίζονται καλύτερα με την κατάσταση που επικρατεί στη συγκεκριμένη ήπειρο σε σχέση με το σύστημα ταξινόμησης της IUCN. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα καινούργιο σύστημα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών, το οποίο εγκρίθηκε επίσημα στην Τέταρτη Υπουργική Συνδιάσκεψη, που πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη (Vandekerckhove et al. 2004). Η προεδρία εναλλάσσεται μεταξύ των χωρών μελών. Η γραμματεία της βρίσκεται στο Όσλο στη Νορβηγία (Παπαδοπούλου 2011).

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών συστήματος ταξινόμησης της MCPFE

Όλα τα προστατευόμενα και προστατευτικά δάση και άλλες δασικές εκτάσεις πρέπει να πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις προκειμένου να χαρακτηριστούν σύμφωνα με τις οδηγίες του συστήματος αξιολόγησης της MCPFE (Vandekerckhove et al. 2004, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006):

- Ύπαρξη νομικής βάσης
- Μακροπρόθεσμη δέσμευση (20 χρόνια το ελάχιστο)
- Ρητός χαρακτηρισμός για την προστασία της βιοποικιλότητας, του τοπίου, συγκεκριμένων φυσικών στοιχείων ή προστατευτικών λειτουργιών του δάσους και άλλων δασικών εκτάσεων.

MCPFE Κατηγορία 1: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «βιοποικιλότητα»

Είναι απαραίτητο να δηλωθεί ότι ο διαχειριστικός στόχος είναι η προστασία της βιοποικιλότητας αλλά όχι απαραίτητα η αύξηση της. Η βιοποικιλότητα δεν πρέπει να περιλαμβάνει μόνο την προστασία των ειδών και των οικοσυστημάτων αλλά και των φυσικών διεργασιών (Τσιτσώνη και Μπατάλα 2006, Παπαδοπούλου 2011).

1.1: Όχι ενεργή επέμβαση.

- Το κύριο διαχειριστικό αντικείμενο είναι η βιοποικιλότητα
- Δεν εφαρμόζεται καμία άμεση, ενεργή ανθρώπινη επέμβαση

- Δραστηριότητες πέρα από την περιορισμένη είσοδο του κοινού και τη μη επιζήμια έρευνα, που δεν επιδρά αρνητικά στο διαχειριστικό αντικείμενο, απαγορεύονται στην προστατευόμενη περιοχή

1.2: Ελάχιστη επέμβαση.

- Το κύριο διαχειριστικό αντικείμενο είναι η βιοποικιλότητα
- Η ανθρώπινη επέμβαση περιορίζεται στο ελάχιστο
- Στην προστατευόμενη περιοχή απαγορεύονται οποιεσδήποτε δραστηριότητες εκτός από τις εξής: κυνήγι, έλεγχος ασθενειών/ επιδημιών εντόμων, είσοδος στο κοινό, επέμβαση σε περίπτωση πυρκαγιάς, μη επιζήμια έρευνα που να επιδρά αρνητικά στο διαχειριστικό αντικείμενο και χρήση πόρων διαβίωσης (οι πόροι αυτοί χρησιμοποιούνται για να καλύψουν τις ανάγκες των ντόπιων κατοίκων και των τοπικών κοινοτήτων και η χρήση τους επιτρέπεται μόνο εφόσον δεν έχει επιπτώσεις στους διαχειριστικούς στόχους)

1.3: Προστασία μέσω ενεργού διαχείρισης.

- Το κύριο διαχειριστικό αντικείμενο είναι η βιοποικιλότητα
- Η περιοχή διαχειρίζεται με ενεργές επεμβάσεις που κατευθύνονται προς την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου προστασίας της προστατευόμενης περιοχής
- Οποιαδήποτε εξαγωγή πόρων, συγκομιδή, δασοκομικές μετρήσεις που είναι επιζήμιες για το διαχειριστικό αντικείμενο, όπως επίσης και άλλες δραστηριότητες οι οποίες επιδρούν αρνητικά στον προστατευτικό σκοπό, απαγορεύονται στην προστατευόμενη περιοχή

MCPFE Κατηγορία 2: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «προστασία του τοπίου και συγκεκριμένων φυσικών στοιχείων»

- Οι επεμβάσεις κατευθύνονται προς την επίτευξη των διαχειριστικών στόχων, της ποικιλομορφίας του τοπίου, των πολιτιστικών, αισθητικών, πνευματικών και ιστορικών αξιών, της αναψυχής και συγκεκριμένων φυσικών στοιχείων
- Η χρήση δασικών πόρων είναι περιορισμένη
- Υπάρχει σαφής μακροπρόθεσμη δέσμευση και ρητός χαρακτηρισμός ως συγκεκριμένο καθεστώς προστασίας που καθορίζει μια περιορισμένη περιοχή
- Δραστηριότητες που έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στα χαρακτηριστικά του τοπίου ή/ και σε συγκεκριμένα φυσικά στοιχεία, απαγορεύονται στην προστατευόμενη περιοχή

MCPFE Κατηγορία 3: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «προστατευτικές λειτουργίες»

- Η διαχείριση κατευθύνεται προς την προστασία του εδάφους και των ιδιοτήτων του ή της ποσότητας και ποιότητας του νερού ή άλλων λειτουργιών του δασικού οικοσυστήματος ή της υποδομής και των διαχειριζόμενων φυσικών πόρων από τους φυσικούς κινδύνους
- Τα δάση και οι άλλες δασικές εκτάσεις υποδεικνύονται ρητά από τα διαχειριστικά σχέδια να εκπληρώνουν τις προστατευτικές τους λειτουργίες
- Απαγορεύεται οποιαδήποτε λειτουργία στην περιοχή που έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο έδαφος ή στο νερό ή στην ικανότητα προστασίας άλλων λειτουργιών του οικοσυστήματος, της υποδοχής και των διαχειριζόμενων φυσικών πόρων από τους φυσικούς κινδύνους

Αξιολόγηση των δυο συστημάτων ταξινόμησης

Η αξιολόγηση της χρησιμότητας, των δυνατοτήτων και των μειονεκτημάτων των δύο συστημάτων ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών πραγματοποιήθηκε από εμπειρογνώμονες κάθε χώρας. Οι εμπειρογνώμονες κλήθηκαν να μελετήσουν τα συστήματα αυτά ταξινόμησης (ο καθένας από την οπτική γωνία της χώρας του) και να επισημάνουν τα πιθανά προβλήματα, τις δυσκολίες ή τις ανεπάρκειές τους και να διαμορφώσουν προτάσεις για τη βελτίωσή τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, το σύστημα ταξινόμησης της MCPFE φαίνεται να είναι περισσότερο ακριβές, ελαστικό και προσαρμοσμένο στην ευρωπαϊκή κατάσταση σε σχέση με το αντίστοιχο της IUCN (γεγονός αναμενόμενο καθώς το σύστημα αναπτύχθηκε ειδικά για αυτό το λόγο). Προκειμένου να παραχθούν αξιόπιστα και συγκρίσιμα στοιχεία, σχετικά με τις προστατευόμενες περιοχές της Ευρώπης, απαιτείται μια περαιτέρω διευκρίνιση των συστημάτων ταξινόμησης (Vandekerkhove et al. 2004).

Το σύστημα ταξινόμησης της IUCN φαίνεται ότι δημιουργήθηκε για μεγάλης κλίμακας προστατευόμενες περιοχές, σε ηπείρους και χώρες όπου υφίστανται ακόμη μεγάλες εκτάσεις από αδιατάρακτα ή φυσικά τοπία. Το σύστημα αυτό δεν επιτρέπει την ένταξη μικρής κλίμακας προστατευόμενων περιοχών. Μερικές από τις κατηγορίες της IUCN είναι περιορισμένης χρήσης στην Ευρώπη. Ωστόσο, δε διευκρινίζεται ποια ακριβώς πρέπει να είναι η ελάχιστη αυτή έκταση με αποτέλεσμα να δίνει κάθε χώρα τη δική της ερμηνεία (Vandekerkhove et al. 2004).

Το σύστημα ταξινόμησης της MCPFE, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι περισσότερο αποδεκτό από τους αντιπροσώπους των διαφόρων χωρών για την ταξινόμηση των προστατευόμενων περιοχών, καθώς είναι

καλύτερα προσαρμοσμένο στην ευρωπαϊκή κατάσταση. Οι περισσότεροι εκπρόσωποι δήλωσαν ότι οι κατηγορίες της MCPFE κάλυψαν με ένα πληρέστερο και πιο ισορροπημένο τρόπο τα διαφορετικά καθεστάτα προστασίας των χωρών τους. Ήταν ευκολότερο γι' αυτούς να αποδώσουν τις διαφορετικές εθνικές κατηγορίες προστασίας στις κατηγορίες της MCPFE. Αν και λίγες χώρες ανέφεραν στοιχεία για όλες τις κατηγορίες, οι περισσότερες από αυτές αντιπροσωπεύονται σε αρκετά μεγάλο αριθμό χωρών. Η κατηγορία 1.1 ήταν η πιο προβληματική: παρόλο που πολλές χώρες ανέφεραν στοιχεία για την κατηγορία αυτή, η εμφάνιση της στην Ευρώπη είναι σπάνια, αν φυσικά ερμηνευτεί με μεγάλη ακρίβεια. Όπως και στο σύστημα ταξινόμησης της IUCN έτσι και σ' αυτό, οι διαφορές στην ερμηνεία μπορεί να οδηγήσουν σε τελείως διαφορετικά στοιχεία. Απαιτείται λοιπόν, επιπλέον διευκρίνιση των διαφόρων κατηγοριών όπως και μια εναρμόνιση των αναφερόμενων στοιχείων προκειμένου να καταστούν συγκρίσιμα (Vandekerkhove et al. 2004, Τσιτσώνη και Μπατάλα 2000).

Πίνακας 3. Συσχέτιση των δύο συστημάτων ταξινόμησης (IUCN και MCPFE), (Vandekerkhove et al. 2004).

	MCPFE	IUCN
1. Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο: βιοποικιλότητα	1.1. Όχι ενεργή επέμβαση	I
	1.2. Ελάχιστη επέμβαση	II
	1.3. Προστασία μέσω ενεργού διαχείρισης	III
2. Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο: Προστασία τοπίων		III, V, VI
3. Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο: Προστατευτικές λειτουργίες		
<i>(Πηγή: Vandekerkhove et al. 2004)</i>		

Σύστημα ταξινόμησης κατά τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος (ΕΟΠ), (European Environmental Agency - EEA)

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ) είναι ένας οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό τη δημιουργία ενός δικτύου για την παρακολούθηση του Ευρωπαϊκού Περιβάλλοντος. Απαρτίζεται από ένα διοικητικό συμβούλιο που αποτελείται από εκπροσώπους των κυβερνήσεων των 32 κρατών μελών του, εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και δύο επιστήμονες που διορίζονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ιδρύθηκε με τον κανονισμό ΕΟΚ 1210/1990, ο οποίος τροποποιήθηκε από τον κανονισμό ΕΟΚ 933/1999 και άρχισε να λειτουργεί το 1994. Η έδρα της στην Κοπεγχάγη της Δανίας (Γεωργιάδης 2010).

Αποτελείται από 32 μέλη (Φεβρουάριος 2009):

- 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- 3 μέλη του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Νορβηγία, Ισλανδία, Λιχτενστάιν)
- 1 υποψήφιο κράτος μέλος (Τουρκία)
- Ελβετία (από τον Απρίλιο του 2006)

Πίνακας 4. Συσχέτιση μεταξύ κατηγοριών IUCN, MCPFE και ΕΕΑ.

Κατηγορίες			
	MCPFE	ΕΕΑ	IUCN
1: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «βιοποικιλότητα»	1.1: «Όχι ενεργή παρέμβαση»	A	I
	1.2: «Ελάχιστη παρέμβαση»	A	II, (IV)
	1.3: «Προστασία μέσω ενεργού παρέμβασης»	A	IV, (V)
2: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «προστασία του τοπίου και συγκεκριμένων φυσικών στοιχείων»		B	III, (V, VI)
3: Κύριο διαχειριστικό αντικείμενο «προστατευτικές λειτουργίες»		(B)	n.a.
<i>(Πηγή: Γεωργιάδης 2010)</i>			

Το 1995, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ) άρχισε την ανάπτυξη μιας βάσης δεδομένων με τις προστατευόμενες περιοχές. Ο στόχος είναι η δημιουργία μιας συνολικής βάσης δεδομένων για όλες τις κατηγορίες προστασίας στην Ευρώπη, καθώς και μια πλήρη βάση δεδομένων όλων των προστατευόμενων περιοχών στην Ευρώπη. Η βάση αυτή δεδομένων περιέχει πληροφορίες για πάνω από 50.000 χαρακτηρισμένες περιοχές από 48 χώρες. Στην βάση γίνεται απλά μια κατηγοριοποίηση αυτών των περιοχών (A, B και C). Η κατηγοριοποίηση αυτή έχει να κάνει με τον διαχωρισμό των περιοχών για τις ανάγκες κατάταξης των δεδομένων και δεν έχει να κάνει με το επίπεδο ή τον βαθμό προστασίας μιας περιοχής (Γεωργιάδης 2010, Παπαδοπούλου 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ιστορική αναδρομή των προστατευόμενων περιοχών της Ελλάδας

Ο ορισμός των προστατευόμενων περιοχών θεωρείται πλήρης όταν συνοδεύεται από νομική και θεσμική καταχώρηση των περιοχών (WWF Ελλάς et al. 2009). Λαμβάνοντας υπόψη αυτό μπορούμε να ορίσουμε δύο περιόδους δημιουργίας προστατευόμενων περιοχών στη χώρα μας, πριν και μετά το 1986. Η πρώτη περίοδος υποστηρίζεται από τη δασική νομοθεσία με φορέα το Υπουργείο Γεωργίας, ενώ μετά το Ν. 1650/1986 η προσπάθεια υποστηρίζεται από την διαμορφούμενη περιβαλλοντική νομοθεσία κυρίως από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, που σήμερα ονομάζεται Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

Ο Κοντός (1933) αναφέρει ότι η κήρυξη δάσους ως προστατευτικό, γίνονταν πρόχειρα με έκδοση από το δασάρχη αστυνομικών διατάξεων περιορισμού βοσκής και ξύλευσης, χωρίς να εξασφαλίζει ούτε τον δασοκτήμονα, ούτε το κοινωνικό συμφέρον, ούτε ακόμα και το δασάρχη, επιβαρύνοντάς τον με ευθύνες δυσανάλογες με το αξίωμά του. Έτσι εκτάσεις προστατευτικών δασών αραιώθηκαν και αποψιλώθηκαν διότι δεν κανονίστηκαν η ένταση βοσκής και ξύλευσης σ' αυτά και δεν φυλάσσονταν από δασοφύλακες τα δημόσια και κοινοτικά δάση. Εξαιρέση αποτελούσαν τα λίγα κεφάλαια στα άνωθεν των χωριών. Μάλιστα προτείνει για τον ορισμό των προστατευόμενων δασών το Γαλλικό σχετικό νόμο του 1922, Loi Chauveau, ο οποίος καθορίζει διοικητικά δικαστήρια πρώτου και δευτέρου βαθμού δια τη διαδικασία καθορισμού του δάσους ως προστατευτικό, ενώ συγχρόνως προνοεί περί πλήρους αποζημίωσης του δασοκτήμονα του προστατευτικού δάσους για την τυχόν μείωση των δασικών προσόδων.

Αρχικά ο θεσμός των προστατευτικών δασών εμφανίζεται στο άρθρο 70, παρ. 2 του Ν. 4173/1929 *περί κρώσεως και τροποποιήσεως του από 11 Μάϊου 1929 Ν.Δ./τος «περί Δασικού Κώδικος»* (ΦΕΚ 205/19-6-1929, τ. Α') όπου αναφέρεται ότι στα **προστατευτικά δάση** και τις δασικές εκτάσεις τα προοριζόμενα δι' εξωραϊσμό ή προστασία του εδάφους πόλεων κ.λπ., η δασική περιποίησης και εν γένει εκμετάλλευσης αυτών πρέπει να γίνεται κατά

τοιούτον τρόπον, ώστε ν' αποφευχθεί η ματαίωση του σκοπού που προορίζονται. Στο άρθρο 99 του παραπάνω νόμου αναφέρεται στη διαχείριση των προστατευτικών δασών, μάλιστα στην παράγραφο 5 αναφέρει ότι πρόταση κηρύξεως μερών (δασών, δασικών εκτάσεων και εδαφών) ως προστατευτικών, έχουν δικαίωμα να υποβάλουν εις το Υπουργείο Γεωργίας (Διεύθυνση Δασών), οι Νομάρχες, οι πρόεδροι Δασικών Επιτροπών, οι σιδηροδρομικές Διευθύνσεις κ.λπ. Στο άρθρο 100 και 101 αναφέρεται στην υλοτομία προστατευτικών δασών και ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η σύμφωνη γνώμη των ιδιοκτητών ιδιωτικών δασών κατά την λήψη οποιουδήποτε δημοσιονομικού ή δασοπολιτικού μέτρου και αναφέρεται στη διαδικασία απαλλοτρίωσης τους.

Γίνεται αντιληπτό ότι νομοθετικά ο θεσμός των Προστατευτικών Δασών βασίστηκε στην ιδέα του δασολόγου Π. Κοντού (καθηγητής της Δασολογικής Σχολής, ακαδημαϊκός και γενικός διευθυντής της Δασικής Υπηρεσίας μέχρι το 1940), που αφορούσε περιοχές κοντά σε αστικά κέντρα και χωριά με σκοπό την προστασία των εδαφών από τη διάβρωση, την κατολίπωση αλλά και των κατοικημένων περιοχών από τις πλημμύρες. Η ιδέα αυτή θεσμοθετήθηκε με το Ν. 4173/1929 (ΦΕΚ 205 Α'), στη συνέχεια στο Ν.Δ. 86/1969 *περί Δασικού Κώδικα* (ΦΕΚ 7/18-1-1969, τ. Α') και παραμένει σε ισχύ μέχρι σήμερα. Ο Κώδικας αυτός προέβλεπε την οριοθέτηση και χαρακτηρισμό περιοχών ως «προστατευτικών δασών» με απόφαση του Υπουργού Γεωργίας, την προστασία τους από τη βοσκή και την ξύλευση, καθώς και την αναδάσωση, όπου απαιτούνταν ώστε να αναπτυχθεί η κατάλληλη προστατευτική δασική βλάστηση. Έκτοτε, η εφαρμογή του θεσμού, έδωσε σημαντικά αποτελέσματα και κρίθηκε γενικά ως επιτυχημένη. Σε πολλές περιπτώσεις πάρθηκαν μέτρα προστασίας και φυτεύτηκαν σημαντικές εκτάσεις, ακόμα και σε περιοχές οι οποίες δεν είχαν χαρακτηριστεί προστατευτικά δάση. Γυμνές -σε βαθμό ερημοποίησης- εκτάσεις γύρω από κατοικημένες περιοχές πρασίνισαν, υποβαθμισμένα φυσικά δάση αναβαθμίστηκαν ή εγκαταστάθηκαν νέα τεχνητά δάση (στην Καβάλα, τη Θεσσαλονίκη, τα Ιωάννινα, τα Καλάβρυτα, τον Αλμυρό, τον Πολύγυρο κ.ά.), (Κουρούτος κ.ά. 2008, Μυλωνόπουλος και Μοίρα 2010).

Στη συνέχεια το άρθρο 70 του Ν. 4173/1929 (ΦΕΚ 205 Α') αντικαταστάθηκε με το άρθρο 62, παρ. 2 του Ν.Δ. 86/1969 (ΦΕΚ 7 Α'), τα δάση ή δέντρα προοριζόμενα δι' εξωραϊσμό ιερών, ιστορικών, καλλιτεχνικών χώρων (άλση, πάρκα κ.λπ.) ή τα προστατευτικά τοιαύτα, η δασική περιποίηση και εν γένει εκμετάλλευση αυτών γίνεται κατά τρόπο μη παραβλέποντας τον κύριο σκοπό δια τον οποίον προορίζονται. Αντίστοιχα το άρθρο 69 αναφέρεται στα Προστατευτικά δάση, το άρθρο 70 στη διαδικασία χαρακτηρισμού δασών ως προστατευτικά, το άρθρο 71 στις ειδικές διατάξεις διαχείρισης των προστατευτικών δασών και το άρθρο 72 στην απαλλοτρίωση μη δημόσιων προστατευτικών δασών.

Οι πρώτες ισχυρές προσπάθειες δημιουργίας προστατευόμενων περιοχών ξεκίνησαν το 1937 με τη θέσπιση του Α.Ν. 856/1937 *Περί Εθνικών Δρυμών* (ΦΕΚ 368/21-9-1937, τ. Α'), ο οποίος προέβλεπε την ίδρυση πέντε **Εθνικών Δρυμών**.

Εκτοτε ακολούθησε μια σειρά κανονιστικών πράξεων, καθώς και η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, αρχικά με τα άρθρα 253 και 254 του Ν.Δ. 86/1969 (ΦΕΚ 7 Α') και στη συνέχεια με τα άρθρα 3 και 4 του Ν. 177/1975 *Περί αντικαταστάσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του Νομοθετικού Διατάγματος 86/1969 «Περί Δασικού Κώδικος* (ΦΕΚ 205/27-9-1975, τ. Α'), (Μπίτος 2009, Ταμπάκης 2009, Ψυλλάκη 2017). Ο πρώτος ειδικός νόμος που αναφέρεται στην προστασία της φύσης στη χώρα μας ψηφίστηκε το 1937 με πρωτοβουλία και ευθύνη της Δασικής Υπηρεσίας και σε συνεργασία με τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύλλογο (Κουρούτος κ.ά. 2008), ενώ το 1938 ιδρύθηκε ο πρώτος Εθνικός Δρυμός στον Όλυμπο (Λαζαρίδου κ.ά. 2001, Πάικου 2005) και ακολούθησε τον ίδιο χρόνο ο Εθνικός Δρυμός στον Παρνασσό. Ακολούθησαν η Πάρνηθα το 1961, το φαράγγι της Σαμαριάς και ο Αίνος το 1962, η Πίνδος (Βάλια-Κάλντα) και η Οίτη το 1966, ο Βίκος - Αώος το 1973 και τέλος οι Πρέσπες και το Σούνιο το 1974. Η συνολική τους έκταση είναι 68.732 εκτάρια (Μπέττου 2012).

Από τότε άρχισε να δημιουργείται όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την διατήρηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος οδηγώντας στην κήρυξη νέων προστατευόμενων περιοχών και στη θεσμοθέτηση νέων κατηγοριών (Ρίζου 2018). Η διεύρυνση της προστασίας έγινε αρχικά με το άρθρο 4 του Ν. 998/1979 *Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας* (Φ.Ε.Κ. 289/29-12-1979, τ. Α') όπου αναφέρεται ως κατηγορία δασών και δασικών εκτάσεων «α) Δάση και δασικές εκτάσεις οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο επιστημονικό, αισθητικό, οικολογικό, ή γεωμορφολογικό ενδιαφέρον (**εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση, υγροβιότοποι, διατηρητέα μνημεία της φύσεως**)» και αργότερα με το Ν. 3208/2003 *Προστασία των δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις* (Φ.Ε.Κ. 303/24-12-2003, τ. Α') όπου αναφέρεται ότι δάση και δασικές εκτάσεις που παρουσιάζουν ιδιαίτερο επιστημονικό, αισθητικό, οικολογικό και γεωμορφολογικό ενδιαφέρον ή περιλαμβάνονται σε ειδικές ζώνες διατήρησης και ζώνες ειδικής προστασίας (**εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση, υγροβιότοποι, διατηρητέα μνημεία της φύσης, δίκτυα και περιοχές προστατευόμενες από τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, αρχαιολογικοί χώροι, το άμεσο περιβάλλον μνημείων και ιστορικοί τόποι**) (Ταμπάκης κ.ά. 2014).

Επίσης, με τη βοήθεια του Δασικού Κώδικα και στη συνέχεια ο Ν. 177/1975 (ΦΕΚ 205 Α'), άρθρα 3 και 4, ιδρύονται με απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας α) **Εκτροφεία Θηραμάτων** με σκοπό την αναπαραγωγή και αύξηση των ενδημικών θηραμάτων ή την εισαγωγή ξενικών τοιούτων, για τον εμπλουτισμό άλλων περιοχών δια αυτών, β) **Καταφύγια Θηραμάτων** τα οποία θα πρέπει να πληρούν την κάλυψη των βασικών αναγκών των θηραμάτων όσον αφορά στην ησυχία, τροφή και ύδωρ και γ) **Ελεγχόμενες Κονηγετικές Περιοχές** στις οποίες επιτρέπεται η θήρα όμως κάτω από όρους, προϋποθέσεις, πρόσθετα τέλη και διατυπώσεις. Μάλιστα αργότερα με το άρθρο 57 του Ν. 2637/1998 *Σύσταση Οργανισμού Πιστοποίησης Λογαριασμών, ... και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 200/27-8-1998, τ. Α') τα υφιστάμενα καταφύγια θηραμάτων μετονομάζονται σε Καταφύγια Άγριας Ζωής (Ταμπάκης κ.ά. 2014).

Γενικά θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε όλα τα δάση και τις δασικές εκτάσεις ως προστατευόμενες περιοχές, αφού βρίσκονται υπό την προστασία της δασικής νομοθεσίας (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Ορόσημο για την Ελλάδα στο θέμα προστασίας περιβάλλοντος υπήρξε το έτος 1975 με την ψήφιση του ισχύοντος Συντάγματος (όπως τροποποιήθηκε το 1986, το 2001 και το 2008) το οποίο με τα άρθρα 24 και 117 παραγράφους 3 και 4 φέρνει τη χώρα μας στην πρωτοπορία της συνταγματικής προστασίας του περιβάλλοντος ανάμεσα στα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παναγόπουλος 2004). Η διαχείριση των δασών γίνεται με βάση α) τα δασοπονικά ή δασικά διαχειριστικά σχέδια και εκθέσεις, β) τους πίνακες υλοτομίας και γ) δασικές αστυνομικές διατάξεις (Γούπος 2008), ενώ ο τελικός σκοπός κάθε δασικής πολιτικής είναι η επίτευξη της αειφορίας όλων των αγαθών και υπηρεσιών, για την εξυπηρέτηση της κοινωνικής ευημερίας (Παπασταύρου 2006).

Επίσης, νόμος που αναγνωρίζει το προστατευτικό καθεστώς ορισμένων εκτάσεων στη χώρα μας είναι ο Ν. 5351/1932 *Περί τροποίσεων και προσθηκών εις τον νόμον ΒΧΜΣ' «νόμος περί αρχαιοτήτων»* (ΦΕΚ 93/28-3-1932, τ. Α'). Ο νόμος αυτός, ορισμένες διατάξεις του οποίου ισχύουν και σήμερα, προβλέπει την προστασία κάθε είδους **αρχαιολογικών μνημείων**, απαγορεύοντας αυστηρά οποιαδήποτε φθορά ή αλλοίωση, τόσο στα ίδια τα μνημεία όσο και σε ακτίνα 500 μέτρων γύρω από αυτά, όπου απαγορεύεται κάθε έργο ή δραστηριότητα που μπορεί να βλάψει άμεσα ή έμμεσα τις αρχαιότητες. Όλα τα μνημεία προστατεύονται αυτόματα χωρίς να χρειάζεται ειδική θεσμοθέτηση και η αρμοδιότητα για τη διαχείρισή τους ανήκει στο Υπουργείο Πολιτισμού. Ο αρχαιολογικός νόμος αν και δεν αναφέρεται ειδικά στην προστασία της φύσης, συνέβαλε έμμεσα στην προστασία ορισμένων εκτάσεων οι οποίες χαρακτηρίστηκαν «ιστορικοί τόποι». Η μεταγενέστερη συμπληρωματική επέκτασή του (Ν. 1469/1950), συμπεριέλαβε τα σύγχρονα μνημεία και τα «τοπία φυσικού κάλλους», συμβάλλοντας σημαντικά στην προστασία της φυσικής κληρονομιάς, γεγονός που αποδεικνύεται

και από την αυξημένη βιοποικιλότητα που συχνά παρατηρείται σε αρχαιολογικούς χώρους. Πάνω από 300 περιοχές και θέσεις έχουν χαρακτηριστεί μέχρι σήμερα ως «τοπία φυσικού κάλλους» και «ιστορικοί τόποι» (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Ο Ν. 1469/50 *Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενεστέρων του 1830* (ΦΕΚ 169/7-8-1950, τ. Α') στο άρθρο 1, παρ. 1 αναφέρει «α) Η ανέγερση οικοδομημάτων **επί τόπων χαρακτηριζόμενων ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους** (εξαιρεμένων των ιστορικών και αρχαιολογικών) ως και η επισκευή, κατασκευή και οιαδήποτε διαρρύθμιση των επί αυτών κείμενων οικοδομημάτων ή μνημείων και εν γένει κτισμάτων μεταγενεστέρων του έτους 1830 και β) η επισκευή, μετασκευή και οιαδήποτε εσωτερική και εξωτερική διαρρύθμιση, ως και η εκτέλεση έργων συντηρήσεως οικοδομημάτων μεταγενεστέρων του έτους 1830 χαρακτηρίζονται ως **έργων τέχνης** χρησιμοποιούμενων ειδικής προστασίας, δια τα οποία κριθεί επιβεβλημένη η θέσπιση ειδικής προστασίας, υπάγονται εις τας διατάξεις του άρθρου 52 του κωδίκ. Νόμου 5351 του 1932 «περί αρχαιοτήτων», ... ». Ο χαρακτηρισμός γίνεται με πράξη του Υπουργού Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας μετά από πρόταση οριζόμενης επιτροπής.

Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002) τοπίο ονομάζεται: α) υπαίθριος συνήθως χώρος (ως προς εκείνα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, που τον καθιστούν αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης από τον άνθρωπο, β) η ζωγραφική παράσταση τέτοιου χώρου και γ) η κατάσταση πραγμάτων, το σκηνικό. Λογικά θα συμφωνούσαμε ότι ο ορισμός της λέξης τοπίο περιγράφει αυτά που ο Ν. 1469/50 (ΦΕΚ 169 Α') αναφέρει. Εντούτοις, θα δυσκολευόμασταν να ορίσουμε π.χ. τα αισθητικά δάση ως τοπία, δηλαδή αν το δάσος πάψει να προκαλεί αισθητική απόλαυση στον άνθρωπο, χάνει την αξία του;

Στο άρθρο 1 του Ν. 3827/2010 *Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου* (ΦΕΚ 30/25-2-2010, τ. Α'), α. «**Τοπίο**» σημαίνει μία περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από ανθρώπους, του οποίου ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και/ ή ανθρώπινων παραγόντων. β. «**Πολιτική τοπίων**» σημαίνει μια έκφραση από τις αρμόδιες αρχές γενικών αρχών, στρατηγικών και οδηγιών, που επιτρέπουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, τα οποία αποσκοπούν στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό των τοπίων. γ. «**Στόχοι ποιότητας τοπίων**» σημαίνει, για ένα συγκεκριμένο τοπίο, τη διαμόρφωση από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές των προσδοκιών του κοινού όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των τοπίων και του περιβάλλοντός τους. δ. «**Προστασία τοπίων**» σημαίνει δράσεις για να συντηρηθούν και να διατηρηθούν τα σημαντικά ή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τοπίου, που δικαιολογούνται από την αξία του ως κληρονομιά, η οποία πηγάζει από τη φυσική του διαμόρφωση και/ ή από την ανθρώπινη δραστηριότητα. ε. «**Διαχείριση τοπίων**» σημαίνει δράση, από την προοπτική της

βιώσιμης ανάπτυξης, για να διασφαλιστεί η σε τακτική βάση συντήρηση ενός τοπίου, ώστε να κατευθύνονται και να εναρμονίζονται μεταβολές που προξενούνται από κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαδικασίες. στ. «**Σχεδιασμός τοπίων**» σημαίνει δυναμική δράση με μακροπρόθεσμη προοπτική, για να ενισχύονται, αποκαθίστανται ή να δημιουργούνται τοπία.

Η κοινωνία μας θεωρώντας, από πολύ νωρίς (1975), τα δάση και τις δασικές εκτάσεις πολύ σημαντικά, θωράκισε συνταγματικά την προστασία τους. Έτσι, στο άρθρο 24 του Συντάγματος (27 Μάιου 2008) στην παρ. 1 αναφέρεται ότι: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία, η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον». Ενώ με την ερμηνευτική δήλωση: «Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλοεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά». Επομένως, η συνταγματική προστασία για τα δάση και τις δασικές εκτάσεις υφίσταται ανεξάρτητα με το πώς γίνονται αντιληπτά από τους ανθρώπους.

Καινούρια προσέγγιση για τις προστατευόμενες περιοχές αποτελεί ο Ν. 1650/1986 *Για την προστασία του Περιβάλλοντος* (ΦΕΚ 160/16-10-1986, τ. Α'), στην παράγραφο 2 και 3 του άρθρου 18 και στο άρθρο 19 οι χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής γεωμορφολογικής, βιολογικής επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους και μπορούν να χαρακτηριστούν:

- **Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης**
- **Περιοχές προστασίας της φύσης**
- **Εθνικά πάρκα**
- **Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία και στοιχεία του τοπίου**
- **Περιοχές οικοανάπτυξης.**

Στο άρθρο 21 του Ν. 1650/1986 γίνεται, επίσης, καθορισμός της ειδικής διαδικασίας κήρυξης και διαχείρισης των νέων προστατευόμενων περιοχών. Με την παράγραφο 1 του άρθρου 16 του Ν. 2742/1999 *Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 207/7-10-1999, τ. Α΄) καθορίζεται ότι τα αντικείμενα προστασίας και διατήρησης των προστατευόμενων περιοχών διέπονται από κανονισμούς διοίκησης και λειτουργίας, καθορίζονται με το προεδρικό διάταγμα, που εγκρίνεται με κοινή απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και των κατά περίπτωση αρμόδιων Υπουργών.

Ο Ν. 1650/1986 πρόκειται για το νόμο - πλαίσιο για το περιβάλλον, όπου ρυθμίζονται σφαιρικά θέματα που άπτονται του περιβάλλοντος. Αντίστοιχους νόμους - πλαίσια είχαν ήδη αποκτήσει πολλά ευρωπαϊκά κράτη από τη δεκαετία του 1970, γεγονός που συντέλεσε στην αρτιότητα της ελληνικής έκδοσης λόγω και της συσσωρευμένης εμπειρίας των άλλων χωρών (Μπεριάτος 1999). Ωστόσο, ο συγκεκριμένος νόμος, αν και αποτελεί ένα άρτιο νομοθετικό κείμενο, δε μπόρεσε να αντιμετωπίσει τα θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον σε ικανοποιητικό και πρακτικό επίπεδο. Ένας λόγος αυτής της αδυναμίας μπορεί να είναι η απουσία πολιτικής βούλησης για την πλήρη ενεργοποίηση του, επειδή και δεν προωθήθηκαν οι εξουσιοδοτήσεις για την έκδοση των πολυπληθών προεδρικών διαταγμάτων που προέβλεπε ο νόμος για να ρυθμίσουν συγκεκριμένα θέματα. Επίσης, ενώ ο νόμος 1650 που εισαγάγει την κατηγοριοποίηση των περιοχών, δεν καταργεί ρητά την αντίστοιχη κατηγοριοποίηση της δασικής νομοθεσίας. Προβλέπει ωστόσο ότι οι περιοχές που έχουν κηρυχθεί και προστατεύονται ως «Εθνικοί Δρυμοί», «Αισθητικά Δάση» και «Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης» με βάση το Ν.Δ. 996/1971, να ενταχθούν στις νέες κατηγορίες προστασίας ανάλογα με τα αντίστοιχα κριτήρια, με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, και του κατά περίπτωση Υπουργού. Μέχρι την έκδοση του προεδρικού διατάγματος το καθεστώς προστασίας των περιοχών εξακολουθεί να υπόκειται στη δασική νομοθεσία. Τα προεδρικά αυτά διατάγματα δεν έχουν εκδοθεί, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα ασάφειας λόγω της ύπαρξης δύο διαφορετικών θεσμικών πλαισίων για τη ρύθμιση των προστατευόμενων περιοχών, αλλά και προβλήματα συναρμοδιότητας μεταξύ υπουργείων και φορέων (Μπαριτάκη 2004).

Με το άρθρο 13 του Ν. 3044/2002 *Μεταφορά Συντελεστή Δόμησης και ρυθμίσεις άλλων θεμάτων αρμοδιότητας Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.* (ΦΕΚ 197/27-8-2002, τ. Α΄) ιδρύθηκαν 25 **Περιοχές Προστασίας με Φορέα Διαχείρισης (ΦΔ)**, που προστέθηκαν στις δύο περιοχές που είχαν ήδη κηρυχθεί ως προστατευόμενες, με βάση τους Ν. 1650/1986 και Ν. 2742/1999: το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου και το Εθνικό Πάρκο Σχινιά-Μαραθώνα. Σε αυτούς προστέθηκε ακόμη ένας Φορέας Διαχείρισης, ο φορέας του Εθνικού Πάρκου

Τζουμέρκων ο οποίος συστάθηκε το 2010 (Ευθυμίου και Κατσογιάννη 2015).

Με το άρθρο 8 του Ν. 3851/2010 *Επιτάχυνση της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις σε θέματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής* (ΦΕΚ 85/4-6-2010, τ. Α') αναφέρει ότι «Στο άρθρο 19 του ν.1650/1986 προστίθεται παράγραφος 6, ως εξής: «Κατ' εξαίρεση, στις περιοχές (α) των παραγράφων 3, 4 και 5 του παρόντος άρθρου, εξαιρουμένων πιθανών τμημάτων των περιοχών αυτών που αποτελούν περιοχές της παραγράφου 1, υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας (υγρότοποι RAMSAR) και οικοτόπων προτεραιότητας περιοχών της Επικράτειας που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο ΦΥΣΗ 2000, σύμφωνα με την απόφαση 2006/13/ΕΚ της Επιτροπής, καθώς και (β) στις γειτονικές εκτάσεις της παραγράφου 4 του άρθρου 18 του παρόντος νόμου, επιτρέπεται η εγκατάσταση σταθμών από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ως μέσο για την προστασία του κλίματος, εφόσον με τους όρους και τις προϋποθέσεις που θα καθορίζονται στα πλαίσια της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων του σταθμού, διασφαλίζεται η διατήρηση του προστατευτέου αντικειμένου της περιοχής».

Με το Ν. 3937/2011 *Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 60/31-3-2011, τ. Α'), στην παράγραφο 1 του άρθρου 3 γίνεται αναφορά στο **Εθνικό σύστημα προστατευόμενων περιοχών**. Ειδικότερα το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών αποτελείται από όλες τις περιοχές που υπάγονται σε μια ή περισσότερες από τις κατηγορίες του άρθρου 19 του Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), με στόχο την αποτελεσματική προστασία της βιοποικιλότητας και των λοιπών οικολογικών αξιών τους, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Η εποπτεία της λειτουργίας και ο κεντρικός συντονισμός του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών ανήκει στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής.

Μάλιστα στην παράγραφο 3 του άρθρου 4 του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), οι περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα της παραγράφου 2 μπορούν να χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 19 [(το άρθρο 19 του Ν. 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 του Ν. 3851/2010 (ΦΕΚ 85 Α')], ως:

- **Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης**
- **Περιοχές Προστασίας της Φύσης**
- **Φυσικά πάρκα και ειδικότερα:**
 - **Εθνικοί Δρυμοί**
 - **Εθνικά Πάρκα**
 - **Περιφερειακά Πάρκα**

- **Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών και ειδικότερα ως:**
 - **Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.)**
 - **Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.)**
 - **Καταφύγια Άγριας Ζωής**
- **Προστατευόμενα τοπία και στοιχεία ή προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί:**
 - **Αισθητικά Δάση**
 - **Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης**
 - **Προστατευτικά Δάση**

Σήμερα, οι κατοχυρωμένες από την εθνική νομοθεσία προστατευόμενες περιοχές της χώρας αποτελούν το 3% της συνολικής έκτασης ενώ 17% είναι το ποσοστό της έκτασης που έχει δηλωθεί προς ένταξη στο Δίκτυο NATURA 2000, το οποίο αποτελεί μέσο για την επίτευξη του σκοπού της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας». Το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο από τον μέσο όσο στην Ε.Ε. (12,2%) (ΕΚΠΑΑ 2003, Πάικου 2005).

Με το Π.Δ. 59/2018 *Κατηγορίες και περιεχόμενο χρήσεων Γής* (ΦΕΚ 114/29-6-2018, τ. Α΄) παραθέτει τις χρήσεις γης που ρυθμίζονται από τον ρυθμιστικό σχεδιασμό, καθορίζονται σύμφωνα με τη γενική λειτουργία ως ακολούθως:

- Αμιγής κατοικία.
- Γενική κατοικία.
- Πολεοδομικό κέντρο - κεντρικές λειτουργίες πόλης - τοπικό κέντρο συνοικίας - γειτονιάς.
- Τουρισμός - αναψυχή.
- Κοινωφελείς λειτουργίες.
- Ελεύθεροι χώροι - Αστικό Πράσινο.
- Παραγωγικές δραστηριότητες χαμηλής και μέσης όχλησης.
- Χονδρεμπόριο.
- Τεχνόπολις - Τεχνολογικό Πάρκο.
- Παραγωγικές δραστηριότητες υψηλής όχλησης.
- Εγκαταστάσεις Αστικών Υποδομών Κοινής Ωφέλειας.
- Ειδικές χρήσεις
- Αγροτική χρήση

Αδιανόητο αποτελεί το γεγονός, ότι δεν περιλαμβάνεται στα παραπάνω η **δασική χρήση**.

Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 46, παρ. 1α του (ΦΕΚ 92/Α΄/07-05-2020, αντικατάσταση των νόμων του 1986 και 2011) στο άρθρο 44 (Ζώνες

εντός προστατευόμενων περιοχών) του Ν. 4685/2020 *Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις* (ΦΕΚ 92/7-8-2020, τ. Α'), έχουμε τροποποίηση του Π.Δ. 59/2018 (ΦΕΚ 114 Α') έτσι στο τέλος της περίπτωσης Ι του άρθρου 1 προστίθενται οι ακόλουθες γενικές κατηγορίες χρήσεων:

- Ζώνη απόλυτης προστασίας της φύσης
- Ζώνη προστασίας της φύσης
- Ζώνη διαχείρισης οικοτόπων και ειδών
- Ζώνη βιώσιμης διαχείρισης φυσικών πόρων

Τέλος, στο άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), η παράγραφος 3 του άρθρου 18 του ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α') αντικαθίσταται ως εξής: Οι περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα της παραγράφου 2 (προστατευόμενες περιοχές) μπορούν να χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με τα κριτήρια του άρθρου 19, ως:

- **Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας**
- **Εθνικά πάρκα**
- **Καταφύγια άγριας ζωής**
- **Προστατευόμενα τοπία και προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί**

Επίσης, στην παρ. 5. άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α') Στις ζώνες του παρόντος μπορεί να περιλαμβάνονται και περιοχές που υπάγονται σε ειδικά καθεστώτα (όπως ενδεικτικά: δάση, αρχαιολογικοί χώροι και ζώνες προστασίας Α' και Β' αρχαιολογικών χώρων, βιότοποι) και απεικονίζονται στα κατά περίπτωση σχέδια χρήσεων γης.

Δηλαδή, αν συμπεριλαμβάνονται τα δάση και οι δασικές εκτάσεις στις «Προστατευόμενες περιοχές» απεικονίζονται στα σχέδια χρήσεων γης, αν όχι αγνοούνται από το Κράτος π.χ. στην χρηματοδότηση κ.λπ.;

Ορισμός προστατευόμενων περιοχών μέσα από την ελληνική νομοθεσία

Στην ελληνική νομοθεσία δεν αναφέρεται ορισμός προστατευόμενης περιοχής, μπορεί όμως να υποστηριχθεί ότι οι παράγραφοι 1 και 2 του Άρθρου 18 του Ν. 1650/86 λειτουργούν ως ορισμός. Εκεί αναφέρεται (Τάχος 2006):

1. «Η φύση και το τοπίο προστατεύονται και διατηρούνται ώστε να διασφαλίζονται οι φυσικές διεργασίες, η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, η ισορροπία και η εξέλιξη των οικοσυστημάτων, καθώς και η ποικιλομορφία, η ιδιαιτερότητα ή η μοναδικότητα τους»

2. «Χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης, λόγω της οικολογικής, γεωμορφολογικής, βιολογικής, επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους»

Αξίζει να αναφερθεί ότι και στη δασική νομοθεσία υπάρχουν ορισμοί επιμέρους κατηγοριών προστατευόμενων περιοχών, χωρίς ωστόσο να υπάρχει γενική προσέγγιση της έννοιας όπως γίνεται και στον Ν. 1650/86 (ΑΜ-ΦΙΒΙΟΝ 2007).

Επίσης, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 4 του Ν. 3937/2011 (αντικατάσταση του άρθρου 18 του Ν. 1650/1986): «Χερσαίες, υδροτοπικές, θαλάσσιες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής, βιολογικής, γεωλογικής, γεωμορφολογικής, εν γένει επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους» (ΕΚΒΥ 2019).

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 46, παρ. 1α του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α΄, αντικατάσταση των νόμων του 1986 και 2011) : «Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας χαρακτηρίζονται χερσαίες, υδάτινες, θαλάσσιες ή μικτού χαρακτήρα, φυσικές ή ημιφυσικές περιοχές με καταγεγραμμένη παρουσία τύπων φυσικών οικοτόπων και ειδών διεθνούς, ενωσιακής σημασίας ή/και ελληνικού ενδιαφέροντος που χρήζουν προστασίας και διατήρησης. Οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονται στον Εθνικό Κατάλογο Περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου NATURA 2000 χαρακτηρίζονται δια του παρόντος ως περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας και διακρίνονται σε ειδικές ζώνες διατήρησης, ζώνες ειδικής προστασίας και σε προτεινόμενους τόπους ενωσιακής σημασίας, σύμφωνα με την ειδικότερη κατάταξή τους στο Παράρτημα Ι και τους συνημμένους σ' αυτόν Πίνακες 1 και 2 της κοινής απόφασης των Υπουργών Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων υπ' αριθμ. 50743/2017 (ΦΕΚ 4432 Β΄)» (ΥΠΕΝ 2020).

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών

Κάθε χώρα μπορεί να σχεδιάσει ένα σύστημα ταξινόμησης των προστατευόμενων περιοχών της, το οποίο να ανταποκρίνεται στους φυσικούς της πόρους και στις απαιτήσεις της. Ένα τέτοιο σύστημα είναι απαραίτητο, για να μπορεί το κάθε έθνος να ανταποκριθεί στις ευθύνες του, ως προς την προστασία των πεπερασμένων φυσικών πόρων που περιλαμβάνει στην περιοχή της επικρατείας του και τη συνεισφορά του στην αειφορική ανάπτυξη της ανθρώπινης ύπαρξης (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995).

Όσον αφορά τη χώρα μας, το σύστημα των προστατευόμενων περιοχών μας δεν είναι ακόμα εντελώς ξεκαθαρισμένο. Υπάρχουν περιοχές σημαντικές για την προστασία της φύσης, οι οποίες δεν καλύπτονται ακόμα από ειδική προστατευτική νομοθεσία ενώ άλλες περιοχές έχουν θεσμοθετηθεί ως προστατευόμενες χωρίς να έχει ληφθεί κανένα ειδικό μέτρο για την ιδιαίτερη προστασία και διαχείριση τους. Τέλος, υπάρχουν ακόμα περιοχές που περιέχουν σημαντικές οικολογικές αξίες και στις οποίες έχουν ληφθεί μέτρα για την προστασία τους, παρά το ότι δεν έχουν ακόμα πλήρη νομική προστασία (Ζάχαρης 1995). Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (Ευμορφοπούλου 2012, Ρίζου 2018).

Εθνικοί Δρυμοί

Με το Α.Ν. 856/1937 (ΦΕΚ 368 Α΄) δίνεται η δυνατότητα της ίδρυσης με Βασιλικά Διατάγματα έως πέντε εθνικών δρυμών επί των ορέων Ολύμπου, Παρνασσού κ.λπ. Κάθε εθνικός δρυμός αποτελείται από πυρήνα (3000 ha) και μια ζώνη (4000 ha) εκτός του πυρήνα, που βρίσκονται κάτω από ειδικό καθεστώς προστασίας. Εκτός από τους πέντε εθνικούς δρυμούς μπορούν να ιδρυθούν επιπλέον εθνικοί δρυμοί και σε νησιά με δυνατότητα να έχουν μικρότερη έκταση. Μάλιστα: στο άρθρο 11 προβλέπεται ότι: μη δημόσια εδάφη ή δάση εντός του εθνικού δρυμού δύναται να απαλλοτριωθούν υπέρ του δημοσίου, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο. Μάλιστα με Β.Δ. ιδρύονται επτά εθνικοί δρυμοί: Ολύμπου (Β.Δ. 9-6-1938, ΦΕΚ 248/30-6-1938, τ. Α΄), Παρνασσού (Β.Δ. 25-7-1938, ΦΕΚ 286/5-8-1938, τ. Α΄ και Β.Δ. 23-12-1938, ΦΕΚ 1/3-1-1939, τ. Α΄), Πάρνηθας (Β.Δ. 644/1961, ΦΕΚ 155/13-9-1961, τ. Α΄), Αίνου (Β.Δ. 776/1962, ΦΕΚ 199/19-11-1962, τ. Α΄), Σαμαριάς (Β.Δ. 781/1962, ΦΕΚ 200/20-11-1962, τ. Α΄ και Β.Δ. 74/1964, ΦΕΚ 33/15-2-1964, τ. Α΄), Οίτης (Β.Δ. 218/1966, ΦΕΚ 56/12-3-1966, τ. Α΄) και Πίνδου (Β.Δ. 487/1966, ΦΕΚ 120/11-6-1966, τ. Α΄) φανερώνοντας το ενδιαφέρον της πολιτείας και την αποδοχή των τοπικών κοινωνιών για τη δημιουργία προστατευόμενων περιοχών (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Αρχικά, ο όρος «Εθνικός Δρυμός» επικράτησε του όρου «Εθνικού Πάρκου» και αναφέρεται σε περιοχές που έχουν οικολογική σημασία λόγω της ποικιλομορφίας της χλωρίδας και της πανίδας τους, των γεωμορφολογικών σχηματισμών, του υπεδάφους, των νερών και της ατμόσφαιρας τους. Επίσης, περιλαμβάνουν εκτάσεις κυρίως δασικού χαρακτήρα με ιδιαίτερο οικολογικό και επιστημονικό ενδιαφέρον (Θωμαΐδης 2007, Εξάρχου 2009, Ρίζου 2018).

Το ενδιαφέρον της πολιτείας συνεχίστηκε και η δημιουργία προστατευόμενων περιοχών δίνεται η δυνατότητα της ίδρυσης νέων με το Ν.Δ. 86/1969 (ΦΕΚ 7 Α΄). Εντούτοις, το άρθρο 54 όριζε ότι πάσης μορφής και χρήσης εδαφική έκταση, ως και τα εμπράγματα δικαιώματα, εντός του πυρήνα

εθνικών δρυμών και των διατηρητέων μνημείων της φύσης απαλλοτριώνονται αναγκαστικώς υπέρ του δημοσίου, ενώ δύνανται να απαλλοτριωθούν υπέρ του δημοσίου και εκτάσεις στην περιφερειακή ζώνη του εθνικού δρυμού. Έτσι, μόνο τρεις εθνικοί δρυμοί ιδρύθηκαν. Οι Εθνικοί Δρυμοί Βίκου - Αώου (Π.Δ. 213/1973, ΦΕΚ 198/31-8-1973, τ. Α'), Πρεσπών (Π.Δ. 46/1974, ΦΕΚ 19/23-1-1974, τ. Α') και Σουνίου (Π.Δ. 182/1974, ΦΕΚ 80/26-3-1974, τ. Α'). Η αναγκαστική απαλλοτρίωση λειτουργεί αρνητικά στους τοπικούς πληθυσμούς σχετικά με τη δημιουργία νέων εθνικών δρυμών (Ταμπάκης κ.ά. 2014).

Θετικό όμως μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός της κήρυξης της περιοχής των λιμνών Μικρής και Μεγάλης Πρέσπας του Ν. Φλωρίνης ως Εθνικού Δρυμού, παρ' ότι, η λέξη «δρυμός» σημαίνει «περιοχή που είναι γεμάτη δέντρα». Βλέπουμε, λοιπόν, την ανάγκη της προστασίας και άλλων περιοχών, καθώς επίσης και την ανάγκη αλλαγής της λέξης δρυμός με κάποια άλλη λέξη πιο ευρύτερη (π.χ. Εθνικά Πάρκα) (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Σύμφωνα με τον Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α') οι εθνικοί δρυμοί που έχουν κηρυχθεί κατά το άρθρο 78 του Ν.Δ. 86/1969 (ΦΕΚ 7 Α'), όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 του Ν.Δ. 996/1971 (ΦΕΚ 192 Α') χαρακτηρίζονται εθνικά πάρκα με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (Ταμπάκης κ.ά. 2014, ΕΚΒΥ 2019). Φυσικά ο ίδιος νόμος αναφέρει ότι όταν το φυσικό πάρκο ή μεγάλο τμήμα του καταλαμβάνει δασική περιοχή μπορεί να ονομάζεται ειδικότερα δρυμός.

Εθνικά και Περιφερειακά Πάρκα

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), τα φυσικά πάρκα διακρίνονται σε εθνικά και περιφερειακά πάρκα.

Τα **Εθνικά Πάρκα** αποτελούν εκτεταμένες χερσαίες, υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές, οι οποίες παραμένουν ανεπηρέαστες ή έχουν ελάχιστα επηρεαστεί από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και στις οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός και ποικιλία αξιόλογων βιολογικών, οικολογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών στοιχείων και είναι αντίστοιχα με την κατηγορία II (National Park) της IUCN (Φεζοπούλου 2006, Κουρούτος κ.ά. 2008). Από όλες τις κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών τα Εθνικά Πάρκα είναι τα πλουσιότερα σε παράδοση, παλαιότερα σε σχεδιασμό και διαχείριση και κυρίαρχα σε αναγνώριση (Quigg 1978).

Η δημιουργία των Εθνικών Πάρκων έχουν σα σκοπό τη διαφύλαξη της φυσικής κληρονομιάς, τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας ευρύτερων περιοχών της χώρας και την παράλληλη παροχή στο κοινό δυνατοτήτων περιβαλλοντικής ενημέρωσης και φυσιολατρικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, επιτρέπεται η έρευνα, η εκτέλεση έργων και η άσκηση δραστηριοτήτων κυ-

ρίως παραδοσιακού χαρακτήρα με τους όρους και περιορισμούς που καθορίζονται ειδικότερα από τον οικείο κανονισμό λειτουργίας και διαχείρισης. Για την εκπλήρωση των σκοπών αυτών, λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα ώστε οι συγκεκριμένες περιοχές να προστατεύονται επαρκώς, τόσο από φυσικές αιτίες όσο και από ανθρώπινες ενέργειες, επεμβάσεις και δραστηριότητες (ΑΜΦΙΒΙΟΝ 2007).

Τα «Εθνικά Πάρκα» συμπεριελήφθησαν στην κατηγορία των προστατευόμενων περιοχών με τον Ν. 1650/1986 (άρθρα 18 και 19). Όταν το Εθνικό Πάρκο ή μεγάλο τμήμα αυτού καταλαμβάνει εκτάσεις δασικού χαρακτήρα, χαρακτηρίζεται ως «Εθνικός Δρυμός», ενώ, όταν το Εθνικό Πάρκο καταλαμβάνει θαλάσσιες περιοχές, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο». Βάσει του Ν. 1650/1986, μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2009 έχουν κηρυχθεί 17 Εθνικά Πάρκα. Για 10 από αυτά έχουν καθοριστεί περιφερειακές ζώνες προστασίας (ΕΚΒΥ 2010): Με τη χρονολογία κήρυξης τους παρατίθενται στο Πίνακα 5.

Στο άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), το άρθρο 19 του Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), όπως ισχύει, αντικαθίσταται ως εξής: Ως εθνικά πάρκα, χερσαία, θαλάσσια ή μικτού χαρακτήρα, χαρακτηρίζονται οι μεγάλες σε έκταση φυσικές ή ημιφυσικές περιοχές στις οποίες λαμβάνουν χώρα οικολογικές λειτουργίες ευρείας κλίμακας με χαρακτηριστικά είδη και τύπους φυσικών οικοτόπων ενωσιακής σημασίας ή/και ελληνικού ενδιαφέροντος, τα οποία χρήζουν προστασίας και διατήρησης. Τα εθνικά πάρκα δύνανται να ονοματοδοτούνται βάσει φυσικογεωγραφικών χαρακτηριστικών τους ή/και βάσει της ιστορικής, χωρικής ή/και διοικητικής τους ταυτότητας. Τα Εθνικά Πάρκα μπορούν να περιλαμβάνουν δύο ή περισσότερες περιοχές Natura 2000 ή/και Περιοχές Προστασίας της Βιοποικιλότητας, ειδικά όταν αυτές χαρακτηρίζονται από ευρύ φάσμα οικοσυστημικών λειτουργιών με κοινά χωρικά, φυσικογεωγραφικά ή/και αβιοτικά χαρακτηριστικά.

Η ελευθερία στην ονοματοδοσία δημιούργησε προβλήματα όπως π.χ. το Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ορίζει γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει το Εθνικό Υγροτοπικό Πάρκο Δέλτα Έβρου, το Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς - Λευκίμμης - Σουφλίου και το Εθνικό Πάρκο Οροσειράς Ροδόπης.

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), ως **Περιφερειακά Πάρκα** χαρακτηρίζονται περιοχές που είτε λόγω της θέσης τους είτε λόγω της οικολογικής σπουδαιότητάς τους θεωρούνται σημαντικές σε περιφερειακό επίπεδο. Χαρακτηρίζονται: α) Ως «ήσυχες περιοχές στην ύπαιθρο», οι περιστατικές φυσικές περιοχές που ως κύρια προστατευτέα αξία ορίζεται η διατήρηση του οικοσυστήματος σε ικανοποιητική κατάσταση, ώστε να παρέχει οικολογικές υπηρεσίες, όπως η βελτίωση της ποιότητας του αέρα, η ρύθμιση του κλίματος και του κύκλου νερού και η παροχή δυνατοτήτων αναψυχής

Πίνακας 5. Εθνικά Πάρκα.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν ΦΕΚ (εκτάρια)	ΦΕΚ
Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου και Βόρειων Σποράδων	208.713	Διάταγμα, ΦΕΚ 519/Δ/28.05.1992, Απόφαση 23537, ΦΕΚ 621/Δ/19.06.2003
Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου	13.500	ΠΔ, ΦΕΚ 906/22.12.1999 Τροποποίηση Διάταγμα, ΦΕΚ 1272/Δ/27.11.2003
Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα	1.382	ΠΔ, ΦΕΚ 395/Δ/03.07.2000
Εθνικό Πάρκο Λιμνών Κορώνειας - Βόλβης και Μακεδονικών Τεμπών	16.388	Απόφαση 6919, ΦΕΚ 248/Δ/05.03.2004
Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου	-	Απόφαση 23069, ΦΕΚ 639/Δ/14.06.2005
Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογίου - Αιτωλικού, κάτω ρου και εκβολών ποταμών Αχελώου και Ευήνου και νήσων Εχινάδων	33.470,62	Απόφαση 22306, ΦΕΚ 477/Δ/31.03.2006
Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς - Λευκίμμης - Σουφλίου	42.800	Απόφαση 35633, ΦΕΚ 911/Δ/13.10.2006
Εθνικό Πάρκο Λίμνης Κερκίνης	-	Απόφαση 42699, ΦΕΚ 98/ΤΑ.ΑΠΘ/08.11.2006
Εθνικό Υγροτοπικό Πάρκο Δέλτα Έβρου		Απόφαση 4110, ΦΕΚ 102/Δ/16.03.2007
Εθνικό Πάρκο Αμβρακικού		Απόφαση 11989, ΦΕΚ 123/Δ/21.03.2008
Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	72.677	Απόφαση 44549, ΦΕΚ 497/Δ/17.10.2008
Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων - Περιστερίου και χαράδρας Αράχθου		ΠΔ, ΦΕΚ 49/Δ/12.02.2009
Εθνικό Πάρκο Κοτυχίου - Στροφυλιάς		Απόφαση 12365, ΦΕΚ 159/Δ/29.04.2009
Εθνικό Πάρκο Δέλτα Αξιού - Λουδία - Αλιάκμονα	33.800	Απόφαση 12966, ΦΕΚ 220/Δ/14.05.2009
Εθνικό Πάρκο Πρεσπών	32.700	Απόφαση 28651, ΦΕΚ 302/Δ/23.07.2009
Εθνικό Πάρκο Οροσειράς Ροδόπης	173.115	Απόφαση 40379/09, ΦΕΚ 445/Δ
Εθνικό Πάρκο Χελμού - Βουραϊκού		Απόφαση 40390/09, ΦΕΚ 446/Δ

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019, <https://www.geogreece.gr/parka.php>)

στους κατοίκους των αστικών κέντρων. β) Οι αγροτικές περιοχές υψηλής φυσικής αξίας που ως κύρια προστατευτέα αξία μπορεί να ορίζεται η διατήρηση των τοπικών ποικιλιών και των αυτόχθονων φυλών αγροτικών ζώων καθώς και των δομικών στοιχείων του αγροτικού τοπίου, όπως φυτοφράχτες, ακαλλιέργητες λωρίδες στα όρια αγρών και νησίδες φυσικής βλάστησης. γ) Επίσης μπορεί να περιλαμβάνουν οικιστικές ενότητες ως περιφερειακές ζώνες των προστατευτέων αντικειμένων, οι οποίες ορίζονται ως περιοχές οικοανάπτυξης. Στις ζώνες αυτές ενισχύεται με κίνητρα η άσκηση ήπιων και περιβαλλοντικά φιλικών ασχολιών και παραγωγικών δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα η αναψυχή, ο τουρισμός φύσης, η ολοκληρωμένη ή βιολογική γεωργία, η βιολογική καλλιέργεια υδρόβιων οργανισμών, η αλιεία με σαφώς προσδιορισμένα επιλεκτικά εργαλεία, η περιβαλλοντική και πολιτιστική εκπαίδευση και η μεταποίηση τοπικών προϊόντων.

Όπως γίνεται αντιληπτό και από τον Πίνακα 6 η αποδοχή δημιουργίας Περιφερειακών Πάρκων είναι μικρή, αφού εντάσσει μέσα σ' αυτές αγροτικές περιοχές και οικιστικές ενότητες. Επίσης, για ποιο λόγο να μην επιδιώκουν οι τοπικοί παράγοντες να λάβουν το όρο Εθνικό Πάρκο για τις φυσικές περιοχές που θέλουν να θέσουν υπό προστασία.

Πίνακας 6. Περιφερειακό Πάρκο.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν ΦΕΚ (εκτάρια)	ΦΕΚ
Περιφερειακό Πάρκο υδροτόπου Βουρκάρι Μεγάρων (Ν. Αττικής)		ΠΔ, ΦΕΚ 72/ Α.Α.Π./31.03.2017

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2022)

Περιοχές οικοανάπτυξης

Σύμφωνα με το Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), ως περιοχές οικοανάπτυξης χαρακτηρίζονται εκτεταμένες περιοχές που μπορούν να περιλαμβάνουν χωριά ή οικισμούς, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας των φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται με τη προστασία της φύσης και του τοπίου. Στις περιοχές αυτές επιδιώκεται: α) η προστασία και βελτίωση των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους, β) η ενίσχυση των παραδοσιακών ασχολιών και δραστηριοτήτων και ιδιαίτερα ενθαρρύνεται η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, γ) η εκπαίδευση και η μύηση του κοινού στους τρόπους και στις μεθόδους αρμονικής συνύπαρξης ανθρωπίνων δραστηριο-

τήτων και φυσικών διεργασιών και δ) η ανάπαυση και η αναψυχή του κοινού.

Στις περιοχές αυτές επιδιώκεται η προστασία και βελτίωση των ιδιαίτερων φυσικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών, η ενίσχυση των παραδοσιακών ασχολιών με εκσυγχρονισμό των μεθόδων, οι δραστηριότητες μικρής κλίμακας που προσαρμόζονται στο περιβάλλον και την τοπική αρχιτεκτονική, η ενθάρρυνση του αγροτουρισμού και η ανάπαυση και αναψυχή του κοινού. Είναι αντίστοιχες με την κατηγορία VI (Managed Resource Protected Area) της IUCN. Έως σήμερα έχει κηρυχθεί μία περιοχή ως Περιοχή Οικοανάπτυξης, η χερσαία και λιμναία περιοχή της λίμνης Παμβώτιδας Ιωαννίνων (Φεζοπούλου 2006, Κουρούτος κ.ά. 2008, ecoweather 2016).

Στο Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), δεν γίνεται αναφορά για «Περιοχές Οικοανάπτυξης», επομένως δεν μπορούν να κηρυχθούν άλλες (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 1, πράξεις χαρακτηρισμού και οριοθέτησης περιοχών ως «Περιοχές Οικοανάπτυξης» της παρ. 5 του άρθρου 19 του Ν. 1650/1986, που έχουν εκδοθεί μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, διατηρούνται σε ισχύ. Τυχόν αναθεώρηση των πράξεων αυτών γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.

Η κατάργηση της κατηγορίας «Περιοχές Οικοανάπτυξης» φανερώνει μια αστοχία στο σχεδιασμό του πρώτου νόμου. Μάλιστα λαμβάνοντας υπόψη αυτό που αναφέρεται στην προηγούμενη ενότητα «περιλαμβάνουν οικιστικές ενότητες ως περιφερειακές ζώνες των προστατευτέων αντικειμένων, οι οποίες ορίζονται ως περιοχές οικοανάπτυξης», ο πιο κοντινός χαρακτηρισμός που μπορούμε να της αποδώσουμε είναι Περιφερειακά Πάρκα.

Αισθητικά Δάση

Το άρθρο 78 του Ν.Δ. 86/ 1969 (ΦΕΚ 7 Α') αναφέρεται στην ίδρυση αισθητικών δασών. Επίσης αναφορά για την προστασία τους υπάρχει στο Ν. 998/1979 (ΦΕΚ 289 Α') και αργότερα με στο Ν. 3208/2003 (ΦΕΚ 303 Α'). Τα αισθητικά δάση περιλαμβάνουν δασικά τοπία με ιδιαίτερο αισθητικό και οικολογικό ενδιαφέρον, που έχουν σκοπό εκτός από την προστασία της φύσης να δώσουν την ευκαιρία στο κοινό να γνωρίσει και να απολαύσει το φυσικό περιβάλλον με διάφορες δραστηριότητες αναψυχής (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Ως Αισθητικά Δάση έχουν χαρακτηριστεί 19 περιοχές, με συνολική έκταση 32.577 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική χερσαία έκταση των Αισθητικών Δασών αντιστοιχεί στο 0,24% της έκτασης της χώρας. Το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 9,8 εκτάρια (Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2010).

Πίνακας 7. Αισθητικά Δάση.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν (εκτάρια)	ΦΕΚ
Φοινικόδασος Βάι Λασιθίου	20	170/Α/1973
Δάσος Καισαριανής Αττικής	640	31/Α/1974
Κουλάδας Τεμπών Λάρισας	1.762	31/ΤΑ/1974
Αγ. Γεωργίου–Καραϊσκάκη Καρδίτσας	252	31/ΤΑ/1974
Δάσος Πευκιάς Ξυλοκάστρου Κορινθίας	27,5	31/Α/1974
Περιοδικό Δάσος Ισωνίων	86	306/ΤΑ/1976
Δάσος Χειμάρρων Σελιμένου και Χαράδρων	1.850	99/Α/1974
Δάσος Φαρσάλων Λάρισας	34,5	103/Δ/1977
Δάσος Στενής Εύβοιας	674	108/Δ/1977
Δασικό Σύμπλεγμα Όσσας Λάρισας	16.900	175/Δ/1977, 160/Α/1985
Δρυοδάσος Μογγοστού Κορινθίας	591	175/Δ/1977, επικαιροποίηση ορίων 262/Δ/2018
Παραλιακό Δάσος Νικοπόλεως - Μύτικα Πρέβεζας	66	183/Δ/1977
Δάση Νήσου Σκιάθου Μαγνησίας	3.000	248/Δ/1977
Στενά Νέστου Καβάλας - Ξάνθης	2.380	283/Δ/1977
Δάσος Εθνικής Ανεξαρτησίας Καλαβρύτων Αχαΐας	1.750	404/Δ/1977
Περιοδικό δάσος Τιθορέας Φθιώτιδας	200	125/Δ/1979
Δάση Αμυγδαλεώνα Καβάλας	2.216	606/Δ/1979
Δάσος Λόφων Κάστρου και Αηλιά Τρικάλων	28	609/Δ/1979
Δρυοδάσος Κουρί – Αλμυρού Μαγνησίας	100	99/Α/1980

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Σύμφωνα το άρθρο 5, παρ. 5γ, του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), τοπία που έχουν κηρυχθεί ως αισθητικά δάση, εντάσσονται στα προστατευόμενα τοπία του εν λόγω νόμου.

Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης

Το άρθρο 78 του Ν.Δ. 86/ 1969 (ΦΕΚ 7 Α') αναφέρεται στην ίδρυση διατηρητέων μνημείων της φύσης. Επίσης, αναφορά για την προστασία τους υπάρχει στο Ν. 998/1979 (ΦΕΚ 289 Α') και αργότερα με στο Ν. 3208/2003 (ΦΕΚ 303 Α'). Στα διατηρητέα μνημεία της φύσης περιλαμβάνονται μεμονωμένα δένδρα ή συστάδες δένδρων με ιδιαίτερη βοτανική, οικολογική, αισθητική ή ιστορική και πολιτισμική αξία. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν, επίσης, εκτάσεις με σπουδαίο οικολογικό, παλαιοντολογικό, γεωμορφολογικό ή άλλο ενδιαφέρον (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Η θεσμοθέτησή τους υλοποιήθη-

κε βάσει του δασικού κώδικα και η προστασία τους επικυρώθηκε με την σύμβαση UNESCO για την προστασία της παγκόσμιας Κληρονομιάς το 1972. Μέχρι σήμερα, έχουν κηρυχθεί 51 Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης, με συνολική έκταση 16.840 εκτάρια. Η πλειονότητα των μνημείων αυτών καταλαμβάνει ελάχιστα τετραγωνικά μέτρα. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου καταλαμβάνει το 89% της συνολικής έκτασης των Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκταση των Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης αντιστοιχεί στο 0,12 % της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας, ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 21,32 εκτάρια (Θωμαΐδης 2007, Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2010).

Σύμφωνα το άρθρο 5, παρ. 5γ, του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), τοπία που έχουν κηρυχθεί ως διατηρητέα μνημεία της φύσης, εντάσσονται στα προστατευόμενα τοπία του εν λόγω νόμου.

Πίνακας 8. Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν* (εκτάρια)	ΦΕΚ
Οι δύο Πλάτανοι του Σχολαρίου	-	281/Β/1975
Το κλήμα των Καλαβρύτων	-	738/Β/1975
Το Πεύκο της Νικήτης Χαλκιδικής	-	738/Β/1975
Ο Πλάτανος στον Γεροπλάτανο Χαλκιδικής	-	738/Β/1975
Ο Πλάτανος της Βάβδου	-	738/Β/1975
Ο Πλάτανος του Παισανία στο Αίγιο	-	738/Β/1976
Οι Δώδεκα Βρύσες του Αιγίου	-	738/Β/1976
Οι Πλάτανοι των Κομποτάδων	-	113/Β/1976
Ο Πλάτανος της Άρτας	-	113/Β/1976
Ο αειθαλής Πλάτανος της Φαιστού	-	590/Β/1977
Οι Πλάτανοι της Βέροιας	-	590/Β/1977
Ο Πλάτανος του Ναυπλίου	-	590/Β/1977
Η Ελιά του Ναυπλίου	-	590/Β/1977
Ο Φοίνικας του Ναυπλίου	-	590/Β/1977
Οι Ίταμοι Κρουνερίου Αργολίδας	-	590/Β/1977
Οι Ελιές της Δημαίνης Αργολίδας	-	590/Β/1977
Οι Ελιές του Αλμυροποτάμου Εύβοιας	-	590/Β/1977
Ο Πλάτανος της Δημητσάνας Αρκαδίας	-	121/Δ1980
Ο Σφένδαμος του Σιδηροκάστρου Μεσσηνίας	-	121/Δ1980
Η Ελιά της Καλαμάτας	-	121/Δ1980
Το Δάσος Δενδροκέρδων στην Κυνουρία Αρκαδίας	74	121/Δ1980
Η Δρυς του Περιθωρίου Αρκαδίας	-	121/Δ1980
Συστάδα Δρυός και Φράξου (Μουριών)	9,2	121/Δ1980

Η Δρυς στις Κορφές Ηρακλείου	-	121/Δ1980
Οι Βελανιδιές στην Καλαμά Αιγίου	-	121/Δ1980
Η Δρυς της Δόριζας Αρκαδίας	-	121/Δ1980
Ο Πλάτανος Βλάτου Χανίων	-	121/Δ1980
Ο Πλάτανος της Αγ. Μαρίνας Φθιώτιδας	-	121/Δ1980
Οι Πλάτανοι της Λαμίας	-	121/Δ1980
Το Δάσος της Οξιάς στην Τσίγλα Χαϊντού Ξάνθης	18	121/Δ1980
Το Δάσος Οξιάς στο Πευκοτό Πέλλας	3,2	121/Δ1980
Το Παρθένο Δάσος της Κεντρικής Ροδόπης	550	121/Δ1980
Το νησί Πιπέρι στις Βόρειες Σποράδες	438	121/Δ1980
Ο Πλάτανος στην Ελαία Θεσπρωτίας	-	173/Β/1981
Η Φτελιά της Αηδόνας Καλαμπάκας	-	173/Β/1981
Ο αιθαλής Πλάτανος των Αζωγυρών Χανίων	-	173/Β/1981
Το Κρητικό Κεφαλάνθηρο στις Καμάρες Ηρακλείου	-	589/Β/1985
Ο Πλάτανος του Αγ. Φλώρου Μεσσηνίας	-	589/Β/1985
Το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου	15.000	160/Α/1985
Ο Πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω	-	589/Β/1985
Ο Πλάτανος της Απολλωνίας - Σταυρός Θεσσαλονίκης	-	589/Β/1985
Ο Πλάτανος της Πλατανιώτισσας Καλαβρύτων	-	773/Β/1985
Το δάσος του Λεσινίου Αιτωλοακαρνανίας	45,9	773/Β/1985
Ο Πλάτανος της Αγ. Λαύρας Καλαβρύτων	-	656/Β/1986
Ο Σφαγάννας στο δάσος του Λαϊλιά Σερρών	3,9	656/Β/1986
Υπόλειμμα υδροχαρούς δάσους στην Ιστιαία Εύβοιας	-	656/Β/1986
Το Δάσος αείφυλλων πλατύφυλλων στο νησί Σαπιέντζα	240	656/Β/1986
Το Μικτό Δάσος Προμάχων – Λυκοστόμου Αριδαίας	192	656/Β/1986
Το Φυσικό Δάσος κυπαρισσιού στον Έμπωνα Ρόδου	135	656/Β/1986
Το Μικτό Δάσος του Γράμμου	130	656/Β/1986
Το Κυπαρίσι της Πρασιάς Ευρυτανίας	-	520/Β/1997
Η φυσική λιμνοδεξαμενή «Μαυρόμπαρα» Πολυχρόνου Ν. Χαλκιδικής	1	756/Β/1998
Η Λίμνη Βουλιαγμένη Ν. Αττικής	-	51/Δ/2003
Το Απολιθωμένο Δάσος Λήμνου	4.600	473/Τ.Α.Α.Π./2013
Ο Πλάτανος της Τ.Κ. Μαυρολιθαρίου και η Πουρνάρα της Τ.Κ. Καστριώτισσας της Δ.Ε. Καλλιέων του Δήμου Δελφών	-	35/Τ.Α.Α.Π./2014
Το δάσος του Ράντη, νήσου Ικαρίας	542	93/Τ.Α.Α.Π./2014
Ο Πλάτανος στην πλατεία Τ.Κ. Άρνας, Δήμου Σπάρτης	-	178/Τ.Α.Α.Π./2014
Ο Πλάτανος Τ.Κ. Σεβαστειανών Δήμου Σκύδρας	-	4574/Β/2016
Η Δρυς στη Δεσκάτη Π.Ε. Γρεβενών	-	1255/Β/2017
Η Δρυς στο Νεοχώρι Δήμου Γρεβενών	-	836/Β/2018
* όπου δεν δίνεται τιμή για το εμβαδόν σημαίνει ότι αυτό είναι κάτω από 1 εκτάριο (Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)		

Καταφύγια άγριας ζωής (Κ.Α.Ζ.)

Αρχικά, με τα άρθρα 253 και 254 του Ν.Δ. 86/ 1969 (ΦΕΚ 7 Α΄) και στη συνέχεια με τα άρθρα 3 και 4 του Ν. 177/1975 “Περί αντικαταστάσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινών του Νομοθετικού Διατάγματος 86/1969 *Περί Δασικού Κώδικος* (ΦΕΚ 205/27-9-1975, τ. Α΄) δύνανται με απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας να ιδρυθούν Καταφύγια Θηραμάτων τα οποία θα πρέπει να πληρούν την κάλυψη των βασικών αναγκών των θηραμάτων όσον αφορά στην ησυχία, τροφή και ύδωρ. Στα Καταφύγια Θηραμάτων, φυσικά, απαγορεύεται το κυνήγι. Επίσης, είναι δυνατή η αγορά -άνευ δημοπρασίας υπό του Δημοσίου- εκτάσεων ως και ερημονήσων στα οποία διαβιούν αίγα-γροι ή άλλα ευγενή θηράματα, για τη δημιουργία εντός τούτων εκτροφείων ή προς ίδρυση σταθμών παρακολούθησεως και δακτυλιώσεως αποδημητικών πτηνών. Βλέπουμε, λοιπόν ότι, ενώ είναι περιοχές προστασίας των άγριων ζώων, χρησιμοποιείται για τον καθορισμό τους η λέξη «θήραμα», κάτι που ενοχλεί (Ταμπάκης κ.ά. 2014). Έτσι, με το άρθρο 57 του Ν. 2637/1998 *Σύσταση Οργανισμού Πιστοποίησης Λογαριασμών, ... και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 200/27-8-1998, τ. Α΄) τα υφιστάμενα καταφύγια θηραμάτων μετονομάζονται σε Καταφύγια Άγριας Ζωής.

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α΄), γίνεται αναφορά στην κατηγορία «περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών» (Habitat / species management areas). Σε αυτήν περιλαμβάνονται και τα Καταφύγια Άγριας Ζωής (Κ.Α.Ζ.) (Wildlife refuges) χαρακτηρίζονται φυσικές περιοχές (χερσαίες, υδροτοπικές ή θαλάσσιες), που έχουν ιδιαίτερη σημασία ως σημαντικοί τόποι ανάπτυξης της άγριας χλωρίδας ή ως βιότοποι αναπαραγωγής, διατροφής, διαχείμασης ειδών της άγριας πανίδας, ή ως περιοχές αναπαραγωγής ψαριών και συγκέντρωσης γόνου, ή τέλος, ως σημαντικοί θαλάσσιοι οικοτόποι. Ως καταφύγια άγριας ζωής μπορούν να χαρακτηρίζονται και οι οικολογικοί διάδρομοι μεταξύ άλλων κατηγοριών προστατευόμενων περιοχών.

Μέσα στα καταφύγια άγριας ζωής απαγορεύονται η θήρα, οι αγώνες κυνηγετικών ικανοτήτων σκύλων δεικτών, η αλιεία, η σύλληψη της άγριας πανίδας, η συλλογή της άγριας χλωρίδας, η καταστροφή ζώνης με φυσική βλάστηση με κάθε τρόπο, η καταστροφή των φυτοφρακτών, η αμμοληψία, η αποστράγγιση, η επιχωμάτωση και αποξήρανση ελωδών εκτάσεων, η ρύπανση των υδατικών συστημάτων, η διάθεση ή απόρριψη αποβλήτων, η ανάπτυξη ιχθυοκαλλιεργειών, η διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων, καθώς και η υπαγωγή έκτασης του καταφυγίου σε πολεοδομικό ή ρυμοτομικό σχεδιασμό. Επιτρέπεται η εγκατάσταση παρατηρητηρίων της άγριας πανίδας. Η εκτέλεση λατομικών και μεταλλευτικών δραστηριοτήτων όπως και δρόμων επιτρέπεται, εάν έχει υποβληθεί μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων τύπου Α και έχει χορηγηθεί έγκριση περιβαλλοντικών όρων.

Έως και τον Αύγουστο 2019, είχαν κηρυχθεί 603 Καταφύγια Άγριας Ζωής σε όλη τη χώρα, με συνολική έκταση λίγο μεγαλύτερη από 860.000 εκτάρια.

Για το χαρακτηρισμό μιας περιοχής ως καταφυγίου άγριας ζωής εκδίδεται απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης, με βάση ειδική έκθεση που τεκμηριώνει την οικολογική ή άλλη φυσική αξία της περιοχής. Οι περιοχές αυτές συγκροτούν σήμερα ένα δίκτυο προστατευόμενων περιοχών, όπου οι διατάξεις περί Θήρας παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της πανίδας. Ο αριθμός των καταφυγίων και των απαγορεύσεων κυνηγιού καθώς και οι τροποποιήσεις των εκτάσεων και ορίων καθορίζονται από την ετήσια διάταξη Θήρας (Εξάρχου 2009, ΕΚΒΥ 2019).

Στο άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), Το άρθρο 19 του Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), όπως ισχύει, αντικαθίσταται ως εξής: Ως καταφύγια άγριας ζωής χαρακτηρίζονται περιοχές (χερσαίες, υγροτοπικές, θαλάσσιες ή μικτού χαρακτήρα) που αξιολογούνται ως κατάλληλες για την ανάπτυξη πληθυσμών της άγριας πανίδας και χλωρίδας ή ως βιότοποι αναπαραγωγής, διατροφής, διαχείμασης ειδών της άγριας πανίδας, ή ως περιοχές αναπαραγωγής ψαριών και συγκέντρωσης γόνου. Δύνανται να ονοματοδοτούνται βάσει της χωρικής ή/και διοικητικής τους ταυτότητας. Ως Καταφύγια Άγριας Ζωής μπορούν να χαρακτηρίζονται και οι οικολογικοί διάδρομοι μεταξύ προστατευόμενων περιοχών.

Ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές (ΕΚΠ)

Αρχικά, με τα άρθρα 253 και 254 του Ν.Δ. 86/ 1969 (ΦΕΚ 7 Α') και στη συνέχεια με τα άρθρα 3 και 4 του Ν. 177/1975 (ΦΕΚ 205 Α') δύνανται με απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας να ιδρυθούν Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές στις οποίες επιτρέπεται η θήρα όμως κάτω από όρους, προϋποθέσεις, πρόσθετα τέλη και διατυπώσεις, ενώ η άσκηση της θήρας σ' αυτές ρυθμίζεται με τις διατάξεις του Π.Δ. 453/1977 'Περί Ελεγχόμενων Κυνηγετικών Περιοχών (ΕΚΠ) και των όρων και προϋποθέσεων ασκήσεως θήρας εν αυτές (ΦΕΚ 141/24-5-1977, τ. Α').

Οι Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές είναι πολύ σημαντικοί βιότοποι που διαχειρίζονται κατάλληλα με κύριο σκοπό τη δημιουργία πλούσιου θηράματος αλλά και την προστασία της χλωρίδας και πανίδας και γενικότερα του φυσικού περιβάλλοντος. Ο συνολικός αριθμός των περιοχών αυτών είναι οκτώ (Ισπικούδης 1995, Μωράκος 2009).

Πίνακας 9. Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν (εκτάρια) ha
Νήσος Δια - Ηράκλειο Κρήτης	1.250
Βόρειες Σποράδες (τμήματα της Σκοπέλου και της Αλοννήσου, ολόκληρο το νησί Γιούρα)	6.558
Νήσος Αταλάντησι - Ευβοϊκός Κόλπος	185
Νήσος Σαπιέντζα - Κόλπος Μεθώνης	850
Κόζιακας Τρικάλων	46.400
Όσσα Λάρισας	29.000
Σέρρες	24.000
Σαμοθράκη Αλεξανδρούπολης	11.000

(Πηγή: Ισπικούδη 1995, Μωράκος 2009)

Εκτροφεία Θηραμάτων

Αρχικά, με τα άρθρα 253 και 254 του Ν.Δ. 86/ 1969 (ΦΕΚ 7 Α΄) και στη συνέχεια με τα άρθρα 3 και 4 του Ν. 177/1975 (ΦΕΚ 205 Α΄) δύνανται με απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας να ιδρυθούν Εκτροφεία Θηραμάτων με σκοπό την αναπαραγωγή και αύξηση των ενδημικών θηραμάτων ή την εισαγωγή ξενικών τοιούτων, για τον εμπλουτισμό άλλων περιοχών δια αυτών.

Χρησιμοποιούνται κυρίως για την εκτροφή θηραματικών ειδών, όπως, πέρδικες, φασιανοί, ορτύκια, ζαρκάδια, ελάφια, αγριοκάτσικα, λαγοί και σε κάποιες περιπτώσεις, αγριογούρουνα με σκοπό την απελευθέρωση τους σε φυσικούς βιότοπους (Ισπικούδης 1995, Μωράκος 2009). Υπάρχουν συνολικά 21 Κρατικά Εκτροφεία Θηραμάτων με συνολική έκταση 3.603 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκταση τους αντιστοιχεί στο 0,023% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 14,51 εκτάρια (Γαργαλέτσου 2007).

Τα εκτροφεία θηραμάτων είναι μικρές, δημόσιες, περιφραγμένες και κατάλληλα εξοπλισμένες εκτάσεις όπου γίνεται τεχνητή αναπαραγωγή θηραμάτων (φασιανού, πέρδικας και ελαφιών), ανέρχονται σε 12, (9 πτερωτών θηραμάτων και 3 τριχωτών) και είναι κατανομημένα σε όλη την επικράτεια. Τη διαχείριση των δημόσιων Ε.Κ.Π. (Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές) και Εκτροφείων θηραμάτων την έχει το κράτος (Τσαχαλίδης 2009). Η εκτροφή και η απελευθέρωση θηραμάτων είναι μια κατεστημένη πρακτική στην Ελλάδα και αποτελεί μια δράση η οποία τυγχάνει θετικής ανταπόκρισης στον απλό κυνηγό. Ωστόσο τα περισσότερα εκτρεφόμενα θηράματα θανατώνονται σε σύντομο χρονικό διάστημα από τους άρπαγες και ακόμα χειρότερα προκαλούν κινδύνους γενετικής υποβάθμισης και μεταφέρουν παθολόγους οργανισμούς στους φυσικούς πληθυσμούς. Οι απελευθερώσεις στην Ελλάδα επιτρέπονται κυρίως μόνο εντός των καταφυγίων, που σημαίνει ότι

ο κύριος σκοπός της απελευθέρωσης είναι η εγκατάσταση αυτουποστηριζόμενου πληθυσμού. Ωστόσο, λίγες προσπάθειες εγκατάστασης πληθυσμού για παράδειγμα, με πτηνά τεχνητής εκτροφής είχαν την επιδιωκόμενη επιτυχία. Συνήθως πρόκειται για μακροχρόνιες απελευθερώσεις μεγάλου αριθμού εκτρεφόμενων πτηνών, όπως συνέβη σε περιοχή του Τέξας, όπου εγκαταστάθηκε πληθυσμός μετά την απελευθέρωση 17.000 φασιανών στο διάστημα 1968 - 1980. Στην Πενσυλβανία όμως, η απελευθέρωση 3000 φασιανών τεχνητής εκτροφής απέτυχε να εγκαταστήσει πληθυσμό, κάτι που επιτεύχθηκε με την απελευθέρωση 1000 άγριων φασιανών που τους παγίδευσαν και μετέφεραν από άλλη περιοχή (Σώκος κ.ά. 2009).

Πίνακας 10. Εκτροφεία θηραμάτων.

Όνομασία Περιοχής	Εμβαδόν (εκτάρια) ha
Νήσος Αντίμηλος - Κυκλάδες	795
Νήσος Θεοδώρου - Χανιά	60
Μονή Αγάθωνα - Ν. Φθιώτιδας	90
Καλούσι - Ν. Αχαΐας	102
Σαραντάπηγο - Ν. Αχαΐας	102
Πάρνηθα - Ν. Αττικής	114
Άγιοι Πάντες - Ν. Λασιθίου	30
Αμφίκλεια - Φθιώτιδας	250
Βάλανος - Μουζάκι	2,2
Τάμπες - Ν. Γρεβενών	55
Κουρί - Ν. Κοζάνης	13
Αγ. Νικόλαος - Νάουσα	120
Χρυσοπηγή - Σέρρες	98
Χρυσούπολη - Καβάλα	1
Τρεις Βρύσες - Αλεξανδρούπολη	250
Σιθωνία - Χαλκιδική	9.500
Αγ. Βισσαρίων - Τρίκαλα	261
Αγ. Παντελεήμων - Φλώρινα	305
Παλαιολόγος - Καλάβρυτα	500
Βουνό Καστοριάς - Ν. Καστοριάς	70
Δαφνιώτισσα - Αμαλιάδα	3
<i>(Πηγή: Ισπικούδης 1995, Μωράκος 2009)</i>	

Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.)

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), γίνεται αναφορά στην κατηγορία «περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών» (Habitat / species management areas). Σε αυτήν περιλαμβάνονται και οι Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.) (Special Areas of Conservation) και περιλαμβάνει τις περιοχές που περιέχονται στον κατάλογο των τόπων κοινοτικής σημασίας, ο οποίος περιλαμβάνεται στο παράρτημα 1 της απόφασης 2006/613/ΕΚ της Επιτροπής (L 259).

Οι Ταμπάκης κ.ά. (2014) περιγράφουν πως οι οδηγίες της ΕΕ που αναφέρονταν στο καθορισμό μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Έτσι, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Μαΐου 1992 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Οδηγίας 97/62/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Οκτωβρίου 1997 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων *για την τεχνική και επιστημονική αναπροσαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ... κ.λπ.* (EEL 305/8.11.97 σελ. 49) είχαμε την Κ.Υ.Α. 33318/3028/1998 *Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας* (ΦΕΚ 1289/28-12-1998, τ. Β'). Η Οδηγία της ΕΕ, λοιπόν, έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας μας, καθορίζοντας τη συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο Ειδικών Ζωνών Διατήρησης «Natura 2000» που σκοπό έχει την προστασία της βιολογικής ποικιλότητας με τη λήψη των αναγκαίων και ενδεδειγμένων μέτρων, ώστε να διασφαλίζεται η διατήρηση ή η αποκατάσταση σε ικανοποιητικά βαθμό διατήρησης των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος. Με αυτόν τον τρόπο υλοποιείται ο βασικός σκοπός της Οδηγίας, που είναι η ολοκληρωμένη προστασία της βιοποικιλότητας σε κάθε χώρα (Mose 2007). Έτσι φτάνουμε στην απόφαση της Επιτροπής, της 19^{ης} Ιουλίου 2006, σχετικά με την έγκριση, σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, του καταλόγου των τόπων κοινοτικής σημασίας για τη μεσογειακή βιογεωγραφική περιοχή [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό Ε(2006) 3261].

Η Οδηγία 79/409/ΕΟΚ *Για την διατήρηση των άγριων πτηνών* (Ε.Ε. 15 σελ. 202) απαιτούσε τη δημιουργία Ειδικών Περιοχών Προστασίας (Special Protection Areas - SPA) της ορνιθοπανίδας, ενώ η οδηγία 92/43/ΕΟΚ *Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας* (EEL 206/7/22.7.1992) απαιτούσε τη δημιουργία Ειδικών Περιοχών Προστασίας (Special Areas of Conservation - SAC) για τα υπόλοιπα είδη και το περιβάλλον. Από κοινού αυτές οι περιοχές δημιουργούν στη χώρα μας τις περιοχές του **δικτύου Natura (Φύση) 2000**. Μάλιστα στο Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α') αναφέρονται συνολικά 419 περιοχές της χώρας μας που έχουν ενταχθεί στο κοινοτικό δίκτυο Natura 2000, στις κατηγορίες Ειδικές Ζώνες Διαχείρισης (Ε.Ζ.Δ.) και Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.).

Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.)

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), γίνεται αναφορά στην κατηγορία «περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών» (Habitat / species management areas). Σε αυτήν περιλαμβάνονται και οι Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.) (Special Protection Areas) και περιλαμβάνει τις περιοχές της Ελληνικής Επικράτειας που έχουν ταξινομηθεί με βάση του άρθρου 4 της Οδηγίας 2009/147/ΕΚ (L 20).

Οι Ταμπάκης κ.ά. (2014) περιγράφουν πως οι οδηγίες της ΕΕ που αναφέρονταν στα μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας έγιναν εσωτερικό δικαίωμα της χώρας μας. Έτσι, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 2^{ας} Απριλίου 1979, όπως αυτή τροποποιήθηκε από την Οδηγία 81/854/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19^{ης} Οκτωβρίου 1981 (ΕΕL 319/7.11.81 σελ. 3) είχαμε την Κ.Υ.Α. 414985/1985 *Μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας* (ΦΕΚ 754/18-12-1985, τ. Β') η οποία τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με την Κ.Υ.Α. 294283/1998 *Μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας, σε συμμόρφωση με τις Οδηγίες 94/2434341ΕΚ του Συμβουλίου και 91/244/ΕΟΚ, 97/49/ΕΚ της Επιτροπής* (ΦΕΚ 68/4-2-1998, τ. Β') σύμφωνα με τις οποίες η χώρα μας δεσμεύεται στην ανάληψη των αναγκαίων μέτρων για τη διατήρηση όλων των ειδών της άγριας πτηνοπανίδας και ειδικότερα για την προστασία, τη διαχείριση και τη ρύθμιση των πληθυσμών της, ώστε να ανταποκρίνονται ιδιαίτερα οι πληθυσμοί αυτοί στις οικολογικές, επιστημονικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη τις οικονομικές και ψυχαγωγικές ανάγκες. Η απόφαση αυτή έχει εφαρμογή στα πτηνά, στα αυγά, στις φωλιές και στους βιοτόπους τους. Η οδηγία 79/409/ΕΟΚ, όπως έχει αναφερθεί, έχει τροποποιηθεί επανειλημμένα και ουσιαδώς έτσι για λόγους σαφήνειας και ορθολογισμού, επαναδιατυπώθηκε ως οδηγία 2009/147 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30^{ης} Νοεμβρίου 2009 (ΕΕL 20/26.1.2010).

Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας

Οι Ειδικές Ζώνες Διαχείρισης (Ε.Ζ.Δ.) και Ζώνες Ειδικής Προστασίας (Ζ.Ε.Π.) όπως προαναφέρθηκε δημιουργούν το δικτύου Natura (Φύση) 2000. Οι παραπάνω περιοχές αναφέρονται με το Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α') ως περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας.

Στο άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), το άρθρο 19 του ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), όπως ισχύει, αντικαθίσταται ως εξής: α) Περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας χαρακτηρίζονται χερσαίες, υδάτινες, θαλάσσιες ή μικτού χαρακτήρα, φυσικές ή ημιφυσικές περιοχές με καταγεγραμμένη παρουσία τύπων φυσικών οικοτόπων και ειδών διεθνούς, ενωσιακής σημασίας ή/και ελληνικού ενδιαφέροντος που χρήζουν προστασίας και διατήρησης. Οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονται στον Εθνικό Κατάλογο

Περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000 χαρακτηρίζονται δια του παρόντος ως περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας και διακρίνονται σε ειδικές ζώνες διατήρησης, ζώνες ειδικής προστασίας και σε προτεινόμενους τόπους ενωσιακής σημασίας, σύμφωνα με την ειδικότερη κατάταξή τους στο Παράρτημα Ι και τους συνημμένους σ' αυτόν Πίνακες 1 και 2 της κοινής απόφασης των Υπουργών Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων υπ' αριθμ. 50743/2017 (ΦΕΚ 4432 Β'). β) Περισσότερες περιοχές από τις παραπάνω που βρίσκονται σε γεωγραφική εγγύτητα μεταξύ τους μπορούν να συγκροτούν μία περιοχή προστασίας της βιοποικιλότητας. Δύνανται να ονοματοδοτούνται βάσει ενός ή περισσότερων από τα προστατευτέα αντικείμενα που φιλοξενούν ή/και βάσει φυσικογεωγραφικών χαρακτηριστικών τους ή/και βάσει της ιστορικής, χωρικής ή/και διοικητικής τους ταυτότητας.

Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης

Αρχικά σύμφωνα με το Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), ως περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα ή βιότοποι ή οικότοποι σπανίων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή αγρίας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν αποφασιστική θέση στον κύκλο ζωής σπανίων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αγρίας πανίδας. Στις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα, με εξαιρέσεις τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και την εκτέλεση εργασιών που αποσκοπούν στη διατήρηση των χαρακτηριστικών τους. Ενώ με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), αντικαταστάθηκε και ως περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης (Strict nature reserves) χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, ενδιαίτηματα σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή αγρίας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν σημαίνουσα θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αγρίας πανίδας. Οι περιοχές αυτές υπόκεινται σε αυστηρή φύλαξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Στις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να επιτρέπονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του οικείου σχεδίου διαχείρισης, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών εφόσον εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός προστασίας, όπως και η εκτέλεση εργασιών που κρίνονται απολύτως αναγκαίες για τη μη αλλοίωση εκείνων των χαρακτηριστικών που διασφαλίζουν τη διατήρηση των προστατευτέων αντικειμένων, ειδών ή οικοτόπων.

Είναι αντίστοιχες με την κατηγορία Ia (Strict Nature Reserve) της IUCN. Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης μπορεί να καθορίζονται εντός Περιοχών Προστασίας της Φύσης, εντός Φυσικών Πάρκων και εντός Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ). Στην τελευταία περίπτωση, χαρακτηρί-

ζονται με την πράξη καθορισμού της ΖΟΕ (άρθρο 29 του Ν. 1337/1983 (ΦΕΚ 33 Α'). Έως και τον Αύγουστο 2019 έχουν χαρακτηριστεί τέσσερις (4) περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης (Βαβίζος και Ζαννάκη 1998, Θωμαΐδης 2007, Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2019).

Πίνακας 11. Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης.

Όνομασία Περιοχής	ΦΕΚ
Υγρότοπος Δύστου Εύβοιας Περιοχή 1	ΠΔ, ΦΕΚ 60/Δ/08.02.1990 (ΖΟΕ)
Μικρό και Μεγάλο Σείτανι Σάμου Περιοχή Α1-Πυρήνας και Α2	ΠΔ, ΦΕΚ 100/Δ/27.02.1995 (ΖΟΕ)
Ζώνη Α1 Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου	ΠΔ, ΦΕΚ 906/22.12.1999
Ζώνη Α Απόλυτης Προστασίας της Φύσης Λίμνης Καστοριάς	ΠΔ, ΦΕΚ 226/Τ.Α.Α.Π./19.06.2012
<i>(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)</i>	

Περιοχές Προστασίας της Φύσης

Αρχικά σύμφωνα με το Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), ως περιοχές προστασίας της φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας. Στις περιοχές αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που είναι δυνατό να μεταβάλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Κατ' εξαίρεση μπορούν να επιτρέπονται η εκτέλεση εργασιών, ερευνών και η άσκηση ασχολιών και δραστηριοτήτων, κυρίως παραδοσιακών, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς προστασίας. Στις περιοχές της κατηγορίας αυτής μπορεί να δίνονται ειδικότερες ονομασίες ανάλογα με το συγκεκριμένο αντικείμενο και το σκοπό προστασίας. Ενώ με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), αντικαταστάθηκε και ως περιοχές προστασίας της φύσης (Nature reserves) χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας. Στις περιοχές αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που μπορεί να μεταβάλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Κατ' εξαίρεση, επιτρέπονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του οικείου σχεδίου διαχείρισης, η εκτέλεση εργασιών που κρίνονται αναγκαίες για τη μη αλλοίωση εκείνων των χαρακτηριστικών που διασφαλίζουν τη διατήρηση των προστατευτέων αντικειμένων, επιστημονικών ερευνών και η άσκηση ήπιων ασχολιών και δραστηριοτήτων, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς προστασίας. Οι περιοχές προστασίας της φύσης είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν προστατευόμενες περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης.

Είναι αντίστοιχες με την κατηγορία Ιβ (Wilderness Area) της IUCN (Φεζοπούλου 2006, Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2019). Έως τον Αύγουστο 2019, ως Περιοχές Προστασίας της Φύσης έχουν χαρακτηριστεί ο υγρότοπος και η ακτή Ψαλιδίου Κω, η Λίμνη Καστοριάς και ο Κυπαρισσιακός

Κόλπος και η ευρύτερη περιοχή. Περιοχές Προστασίας της Φύσης μπορεί να καθορίζονται εντός των Φυσικών Πάρκων. Έως τον Αύγουστο 2019 έχουν χαρακτηριστεί περιοχές Προστασίας της Φύσης εντός των Εθνικών Πάρκων Ζακύνθου, Σχινιά-Μαραθώνα και Τζουμέρκων. Επίσης, Περιοχές Προστασίας της Φύσης μπορεί να περιλαμβάνονται σε Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) και χαρακτηρίζονται με την πράξη καθορισμού της ΖΟΕ (άρθρο 29 του Ν. 1337/1983, ΦΕΚ 33 Α'), (ΕΚΒΥ 2019).

Πίνακας 12. Περιοχές Προστασίας της Φύσης.

Όνομασία Περιοχής	ΦΕΚ
Υγρότοπος Δύστου Εύβοιας (Περιοχή 2)	ΠΔ, ΦΕΚ 60/Δ/08.02.1990 (ΖΟΕ)
Όρος Κέρκη και όρος Καρβούνη Σάμου (Περιοχή Β)	ΠΔ, ΦΕΚ 100/Δ/27.02.1995 (ΖΟΕ)
Υγρότοπος Ψαχνών στην Εύβοια (Περιοχή 1 - Πυρήνας υγροβιότοπου)	ΠΔ, ΦΕΚ 642/Δ/09.10.1989 (ΖΟΕ)
Περιοχή Δήμων Αργους και Μήδειας (Περιοχές 5 και 5α)	ΠΔ, ΦΕΚ 396/08.06.1999 (ΖΟΕ)
Δήμος Σταγείρου Ακάνθου (ΖΠΦΠ 1 και ΖΠΦΠ 2)	ΠΔ, ΦΕΚ 326/Δ/26.04.2002 (ΖΟΕ)
Ζώνες Α2, Α3, Ια, Ιβ, Π1, Π2, Π3, Υ και Υ' Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου	ΠΔ, ΦΕΚ 906/22.12.1999
Ζώνες Α1, Α2, Α3, Α4 και Α5 Εθνικού Πάρκου Σχινιά - Μαραθώνα	ΠΔ, ΦΕΚ 395/Δ/03.07.2000
Υγρότοπος και ακτή Ψαλιδίου Δήμου Κω (Ζώνες ΠΠΦ1 και ΠΠΦ2)	ΠΔ, ΦΕΚ 571/Δ/06.07.2006
Ζώνες ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ και ΙΔ Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων - Περιστερίου και γαράδρας Αράχθου	ΠΔ, ΦΕΚ 49/Δ/12.02.2009
Λίμνη Καστοριάς	ΠΔ, ΦΕΚ 226/Τ.Α.Α.Π./19.06.2012
Κυπαρισσιακός Κόλπος και ευρύτερη περιοχή	ΠΔ, ΦΕΚ 391/Δ/3.10.2018, διόρθωση σφάλματος με ΦΕΚ 414/Δ/12.10.2018

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Προστατευόμενοι Τοπία και Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί

Οι Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί εισήχθησαν ως κατηγορία προστατευόμενων περιοχών με τον Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), χαρακτηρίζονται λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματά της, που έχουν ιδιαίτερη επιστημονική, οικολογική ή αισθητική αξία ή συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών διεργασιών και στην προστασία φυσικών πόρων, όπως δένδρα, συστάδες δένδρων και θάμνων, προστατευτική βλάστηση, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, φυσικοί φράχτες, καταρράκτες, πηγές, φαράγγια, θίνες, ύφαλοι, σπηλιές, βράχοι, απολιθωμένα δάση, δένδρα ή τμήματά τους, παλαιοντολογικά ευρήματα, κοραλλιογενείς και γεωμορφολογικοί σχηματισμοί. Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί που έχουν μνημειακό χαρακτήρα χαρακτηρίζονται ειδικότερα ως διατηρητέα μνημεία

της φύσης. Ο ορισμός αντικαταστάθηκε και διευρύνθηκε από το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), όπου ως προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί (protected natural formations) χαρακτηρίζονται λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματά της, που έχουν ιδιαίτερη επιστημονική, οικολογική, γεωλογική, γεωμορφολογική, ή αισθητική αξία ή συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών διεργασιών και στην προστασία φυσικών πόρων, όπως δέντρα, συστάδες δέντρων και θάμνων, θαλάσσια, προστατευτική βλάστηση, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, φυσικοί φράχτες, καταράκτες, πηγές, φαράγγια, θίνες, ύφαλοι, σπηλιές, βράχοι, απολιθωμένα δάση, δέντρα ή τμήματά τους, παλαιοντολογικά ευρήματα, κοραλλιογενείς, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί, γεώτοποι και οικότοποι προτεραιότητας κοινοτικού ενδιαφέροντος. Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί που έχουν μνημειακό χαρακτήρα, χαρακτηρίζονται ειδικότερα ως διατηρητέα μνημεία της φύσης (Protected natural monuments).

Είναι αντίστοιχοι με την κατηγορία III (National Monument) της IUCN. Τοπία που έχουν κηρυχθεί ως αισθητικά δάση, ως περιαστικά δάση, ως προστατευόμενα δάση και ως διατηρητέα μνημεία της φύσης, εντάσσονται δια του Ν. 3937/2011 στην αντίστοιχη κατηγορία. Απαγορεύονται ενέργειες ή δραστηριότητες που μπορούν να επιφέρουν καταστροφή, φθορά ή αλλοίωση των προστατευόμενων φυσικών σχηματισμών, των προστατευόμενων τοπίων ή στοιχείων του τοπίου (Φεζοπούλου 2006, ΑΜΦΙΒΙΟΝ 2007, Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2019).

Τα **Προστατευόμενα Τοπία** εισήχθησαν ως κατηγορία προστατευόμενων περιοχών με τον Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), χαρακτηρίζονται περιοχές μεγάλης αισθητικής ή πολιτιστικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συμβάλλουν στην προστασία ή αποδοτικότητα φυσικών πόρων λόγω ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους. Στα προστατευόμενα τοπία μπορεί να δίνονται -με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά τους- ειδικότερες ονομασίες, όπως: αισθητικό δάσος, τοπίο αγρίας φύσης, τοπίο αγροτικό, αστικό ή βιομηχανικό. Ο ορισμός αντικαταστάθηκε και έγινε πιο ορθολογικός (διαγράφηκε το βιομηχανικό τοπίο) από το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), όπου ως προστατευόμενα τοπία (protected landscapes / seascapes) χαρακτηρίζονται περιοχές μεγάλης οικολογικής, γεωλογικής, αισθητικής ή πολιτισμικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους. Στα προστατευόμενα τοπία μπορεί να δίνονται με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά τους, ειδικότερες ονομασίες, όπως αισθητικό δάσος, γεωπάρκο, τοπίο αγρίας φύσης, τοπίο αγροτικό, αστικό.

Τα **Προστατευόμενα Στοιχεία του Τοπίου** εισήχθησαν ως κατηγορία προστατευόμενων περιοχών με τον Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου που έχουν ιδιαίτερη αι-

σθητική ή πολιτιστική αξία ή συμβάλλουν στην προστασία ή αποδοτικότητα φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους, όπως: αλσύλλια, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροικίες, μονοπάτια, πέτρινοι φράχτες και αναβαθμίδες, προστατευτικές φυτείες, κρήνες.

Ο ορισμός αντικαταστάθηκε και έγινε πιο «οικολογικός» από το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), όπου ως προστατευόμενα στοιχεία του τοπίου χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, αισθητική ή πολιτισμική αξία ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους, όπως αλσύλλια, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροικίες, μονοπάτια, πέτρινοι φράχτες, ξερολιθιές και αναβαθμίδες, κρήνες κ.ά.

Απαγορεύονται ενέργειες ή δραστηριότητες που μπορούν να επιφέρουν καταστροφή, φθορά ή αλλοίωση των προστατευόμενων φυσικών σχηματισμών, των προστατευόμενων τοπίων ή στοιχείων του τοπίου. Είναι αντίστοιχα με την κατηγορία V (Protected Landscape/ Seascape) της IUCN (Φεζοπούλου 2006, ΕΚΒΥ 2019).

Πίνακας 13. Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί και Τοπία

Όνομασία Περιοχής	ΦΕΚ
Υγρότοποι Σάμου (Αλυκή, Γλυφάδα, Κάμπος Χώρας)	ΠΔ, ΦΕΚ 100/Δ/27.02.1995 (ΖΟΕ)
Νήσος Μύκονος (Περιοχές με στοιχεία 2.3α.6 και 2.3α.8)	ΠΔ, ΦΕΚ 243/Δ/08.03.2005 (ΖΟΕ)

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Ενοποίηση των παραπάνω προστατευόμενων περιοχών έχουμε με το άρθρο 46 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), το άρθρο 19 του Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), όπως ισχύει, αντικαθίσταται ως εξής: Ως προστατευόμενα τοπία και προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί χαρακτηρίζονται, αντιστοίχως, λειτουργικά τμήματα της φύσης ή μεμονωμένα δημιουργήματά της (περιοχές ή στοιχεία σημειακού χαρακτήρα), που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, γεωλογική ή γεωμορφολογική αξία ή συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών διεργασιών και στην προστασία φυσικών πόρων, όπως δέντρα, συστάδες δέντρων και θάμνων, θαλάσσια προστατευτική βλάστηση, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, φυσικοί φράχτες, καταρράκτες, πηγές, φαράγγια, θίνες, ύφαλοι, σπηλιές, βράχοι, απολιθωμένα δάση, δέντρα ή τμήματά τους, παλαιοντολογικά ευρήματα, κοραλλιογενείς γεωμορφολογικοί σχηματισμοί και γεάτοποι. Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί που έχουν μνημειακό χαρακτήρα χαρακτηρίζονται ειδικότερα ως διατηρητέα μνημεία της φύσης. Ως Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί είναι δυνατό να χαρακτηρίζονται επιμέρους περιοχές εντός Εθνικών Πάρκων, Περιοχών Προστασίας της Βιοποικιλότητας ή/και Καταφυγίων Άγριας Ζωής και να εντάσσονται εντός ζωνών κλιμακούμενης προστασίας των περιοχών αυτών.

Προστατευτικά Δάση

Τα προστατευτικά δάση έχουν χαρακτηριστεί με βάση τις διατάξεις της δασικής νομοθεσίας κατόπιν αποφάσεων του γενικού γραμματέα περιφέρειας.

Σύμφωνα το άρθρο 5, παρ. 5γ, του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α'), τοπία που έχουν κηρυχθεί ως προστατευόμενα δάση, εντάσσονται στα προστατευόμενα τοπία του εν λόγω νόμου.

Πίνακας 14. Προστατευτικά Δάση.

Όνομασία Περιοχής	Αποφάσεις	ΦΕΚ
Δ.Θ. Κουάστα του Κ.Δ. Χαλικίου της διευρυμένης κοινότητας Ασπροποτάμου	1594/01	450/Δ/13-06-01
Καλογριανή	2279/02	1022/Δ/20-10-02
Δημόσιο δάσος στη θέση Κοκαλιάς περιφέρειας Δ.Δ. Καλοποδίου, Δήμου Αταλάντης	5089/05	1458/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Γιαννίτσο περιφέρειας Δ.Δ. Αγίου Κων/νου	5090/05	1458/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Καστρί περιφέρειας Δ.Δ. Δύστου, Δήμου Δυστίων	5127/05	1458/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Θυμάρια περιφέρειας Δ.Δ. Παρθενίου, Δήμου Ταμναίων	5128/05	1458/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Σπαρτιάς - Καρδάκια - Αέρας - Βουβάλι περιφέρειας Δ.Δ. Αγίου Κων/νου	5044/05	1466/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Ρίφι περιφέρειας Δ.Δ. Αλιβερίου, Δήμου Ταμναίων	5129/05	1468/Δ/30-12-05
Βουνό - Ρόδα περιφέρειας Δ.Δ. Αταλάντης	5048/05	1469/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στις θέσεις Στενά Γρεμνά - Αηλιάς - Διπόταμος περιφέρειας Δ.Δ. Άγναντης & Γουλεμίου, Δήμου Αγίου Κων/νου και Δαρνουσίων	5045/05	1469/Δ/30-12-05
Άγιος Νικόλαος, Άγιος Αθανάσιος, Χριστός κ.λπ. Περιφέρειας Δ.Δ. Λίμνης Δήμου Ελυμνίων	4241/05	1473/Δ/30-12-05
Σταυρός, Μαντέμια οικισμού Μουρτιά περιφέρειας Δ.Δ. Λίμνης, Δήμου Ελυμνίων	4240/05	1473/Δ/30-12-05
Καστρί, Κοντοκούμαρο, Χελωνόβρυση περιφέρειας Δ.Δ. Πηλίου, Δήμου Κηρέως	4363/05	1473/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στις θέσεις τριανταφυλλιάς - Γιαννάκη - Βίγλες περιφέρειας Δ.Δ. Καμένων Βούρλων και Καρυάς, Δήμου Καμένων Βούρλων	5046/05	1475/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Παναγιά περιφέρειας Δ.Δ. Ζελίου, Δήμου Ελάτειας	5047/05	1485/Δ/30-12-05
Δημόσιο δάσος στη θέση Ανεμόμυλος - Πεύκα Εκκλησίας περιφέρειας Δ.Δ. Μαρτίνου, Δήμου Οπουντίων	5050/05	1485/Δ/30-12-05
Δάση Δήμου Νάουσας	5259/06	11/Δ/17-01-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Πλάτωμα, περιφέρειας Δ/Δ/ Αλιβερίου, Δήμου Ταμναίων	5232/06	45/Δ/30-01-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Αλωνάκι ή Πεύκα, οικισμού Παραμεριτών περιφέρειας Δ.Δ. Αγίου Λουκά, Δήμου Ταμναίων	5231/06	45/Δ/30-01-06
Πιρκοβούνι - Ποτίστρα - Ρέμα Χράμπα, περιφέρειας Δ.Δ. Μεσαιάς Κάνης, Δήμου Αγίου Γεωργίου	5158/06	49/Δ/30-01-06
Ιδιωτικό δάσος στη θέση Πρινιάς ή Λιγνιτωρυχείο, περιφέρειας Δ.Δ. Αγίου Λουκά, Δήμου Ταμναίων	5230/06	52/Δ/31-01-06
Κεφαλάρι, περιφέρειας Δ.Δ. Γαρδικίου, Δήμου Σπερχειάδας	5160/06	52/Δ/31-01-06

Δημόσιο Δάσος στις θέσεις Μύλος Αντωνίου - Άγιος Θεόδωρος περιφέρειας Δ.Δ. Καναλιών & Γαρδακίου, Δήμου Σπερχειάδας	5156/06	55/Δ/31-01-06
Δημόσιο Δάσος στις θέσεις Κεφαλάρι - Διακόπι - Κάναλος περιφέρειας Δ.Δ. Πλατάνου, Δήμου Σπερχειάδας	5159/06	55/Δ/31-01-06
Δημόσιο δάσος στις θέσεις Νεράκια - Ρέμα Χράμπας, περιφέρειας Κοινότητας Τυμωρησού	5157/06	55/Δ/31-01-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Μεσοκόμη περιφέρειας Δ.Δ. Μεσοκόμης, Δήμου Δομνίστας	219/06	66/Δ/03-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Βελωτά περιφέρειας Δ.Δ. Βελωτών, Δήμου Προσού	220/06	66/Δ/03-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κυπαρίσι περιφέρειας Δ.Δ. Πρασιάς, Δήμου Ασπροποτάμου	221/06	66/Δ/03-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κορυσχάδες, περιφέρειας Δ.Δ. Κορυσχάδων, Δήμου Καρπενησίου	222/06	66/Δ/03-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Ζυγός περιφέρειας Δ.Δ. Στενόματος, Δήμου Καρπενησίου	5194/06	73/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Προφήτης Ηλίας περιφέρειας Δ.Δ. Γρανίτσας, Δήμου Απεραντίων	218/06	74/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Παλαιό Μικρό Χωριό, περιφέρειας Δ.Δ. Μικρού Χωριού, Δήμου Ποταμιάς	311/06	78/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Διάσελο περιφέρειας Δ.Δ. Κέδρων, Δήμου Ασπροποτάμου	310/06	78/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στις θέσεις Βελούχι, Καραβάκι, Προφήτης Ηλίας, Ρόβια περιφέρειας Υ.Δ.Δ. Καρπενησίου	309/06	78/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Προφήτης Ηλίας περιφέρειας Δ.Δ. Κρικέλλου, Δήμου Δομνίστας	308/06	78/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος θέση Ραπτόπουλο Δήμου Ασπροποτάμου	312/06	79/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κρις περιφέρειας Δ.Δ. Φουρνά, Δήμου Φουρνά	313/06	79/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Μεγάλο Χωριό Δήμου Ποταμιάς	243/06	79/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Άμπλιανη Δήμου Δομνίστας	304/06	79/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κουκουρούντζος περιφέρειας Δ.Δ. Αγράφων, Δήμου Αγράφων	305/06	80/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Αηλιάς - Κάτων Βαλαώρα Δήμου Απεραντίων	306/06	80/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κερασχώρι – Καυκί Δήμου Βτιανης	30706	80/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κρι οικισμού Κορίτσας, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά	314/06	80/Δ/10-02-06
Δημόσιο δάσος στις θέσεις Κεφαλάρι - Ίταμος - Λινάρες περιφέρειας Δ.Δ. Αργυριών, Δήμου Σπερχειάδας	5155/06	97/Δ/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Άγιος Αντώνιος περιφέρειας Δ.Δ. Πλατάνου Δήμου Αλμυρού	272/06	102/Δ/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Χαλικόρεμμα περιφέρειας Δ.Δ. Ψιανών, Δήμου Δομνίστας	244/06	103/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κιούγκια - Λεύκα, οικισμού Πλατάνου, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά	316/06	103/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Γαβλόρεμα - Κρανιές οικισμού Μεσοχωρίου, περιφέρειας Δ.Δ. Κλειστού, Δήμου Φουρνά	315/06	103/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Παλαιοχώρι	245/06	104/13-02-06

Δήμου Φραγκίστας		
Δημόσιο δάσος στη θέση Παλιοκοπράκι - Μουράρη περιφέρειας Δ.Δ. Βράχας, Δήμου Φουρνά	376/06	109/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Μάκριτσα περιφέρειας Δ.Δ. Αγ. Χαράλαμπου Δήμου Κτημενίων	377/06	110/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κώσταينا - Μπακάλη περιφέρειας Δ.Δ. Χόγλιας, Δήμου Κτημενίων	378/06	111/13-02-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Ντόπλια - Πλαϊνό περιφέρειας Δ.Δ. Δομνανών, Δήμου Κτημενίων	375/06	112/06
Δημόσιο δάσος στη θέση Καρυόρεμα περιφέρειας Δ.Δ. Μολόχας, Δήμου Καλλιφωνίου	380/06	112/06
Δημόσιο δάσος στη θέση Μεράδια - Τζάβραινα περιφέρειας Δ.Δ. Πετραλώνων, Δήμου Κτημενίων	379/06	112/06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κολοκούρη - σαρακηνού Τούρλα συστάδα 17θ του δημόσιου δάσους Στροπώνων, Περιφέρειας Δ.Δ. Στροπώνων, Δήμου Διρφύων	3889/06	160/Δ/01-03-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Κορακοφωλιά τμήμα συστάδας βγ του δημόσιου δάσους Στροπώνων, περιφέρειας Δ.Δ. Στροπώνων, Δήμου Διρφύων	3890/06	160/Δ/01-03-06
Τμήματος του διακατεχόμενου δάσους Ιεράς Μονής Οσίου Μελετίου περιφέρειας οικισμού Πανάκτου Δ.Δ. Πύλης, Δήμου Δερβενοχωριών	674/06	180/Δ/09-03-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Τρέπια περιφέρειας Δήμου Σχηματαρίου	5161/06	180/Δ/09-03-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Πέρα Χωριό περιφέρειας Δ.Δ. Λιβαδειάς	930/06	216/Δ/21-03-06
Δημόσιο δάσος ανάντη τμήματος της επαρχιακής οδού Αράχοβας - Επταλόφου από τη θέση Κόνισκος μέχρι τη θέση Σταυρός	932/06	216/Δ/21-03-06
Αναδασώσεις περιφέρειας Δ.Δ. Χαιρώνειας Δήμου Χαιρώνειας	931/06	217/Δ/21-03-06
Δημόσιο δάσος στη θέση Αλσύλλιο περιφέρειας Δ.Δ. Ορχομενού	933/06	218/Δ/23/03-06
Δημόσιο δάσος και δασικών εκτάσεων εντός της λεκάνης απορροής του χειμάρρου Έρκυνας περιοχής Λιβαδειάς	5162/06	219/Δ/23-03-06
Διοικητικά όρια του Δήμου Κομοτηνής	1841/06	253/Δ/03-04/06
Περιοχή του Δήμου Σαλπών	1844/06	253/Δ/03-04/06
Ανάнти οικισμού Μαρώνειας	1845/06	253/Δ/03-04/06
Περιοχή Δυτικής Ροδόπης	1842/06	253/Δ/03-04/06
Περιοχή Ιμέρου - Προφήτη Ηλία – Εσοχής Δήμου Μαρώνειας	1843/06	254/Δ/03-04-06
Κοινοτικό δάσος στη θέση 2/5 Δηλεσίου περιφέρειας Δήμου Οινοφύτων	1090/06	277/Δ/07-04-06
Δημόσιο Αισθητικό δάσος Καβάλας	2164/06	299/Δ/13-04-06
Δημόσιο δάσος του δημοσίου δασικού συμπλέγματος Δρυμού	7287/06	300/Δ/13-04-06
Μέρους του δημοσίου δασικού συμπλέγματος Μύκης, περιμετρικά του ομώνυμου οικισμού	5772/06	300/Δ/13-04-06
Δημόσιο περιαστικό δάσος Ξάνθης και παρακείμενων οικισμών	3788/06	300/Δ/13-04-06
Περιοχή Κρυονερίου Παγγαίου Δ.Δ. Αντιφιλίππων, Δήμου Ελευθεροπούλεως	7190/06	300/Δ/13-04-06
Προστατευτικό δάσος ορεινού όγκου Λευκών Ορέων Νομού Χανίων	8022//06	65/Δ/03-02-06
Προστατευτικό δάσος περιοχής Κορυφών Ασφένδου Καλλικράτη Νομού Χανίων	8022/06	65/Δ/03-02-06
Προστατευτικό δάσος ορεινού όγκου Αποπηγάδι Σελίνου Νομού Χανίων	8022/06	65/Δ/03-02-06
Δημόσιο εποικιστικό δάσος Άβαντα Δ.Δ. Άβαντα Δήμου Αλεξανδρούπολης	7440/06	407/Δ/12-05-06

Δημόσιο δάσος στην δασική θέση Μαρτίνη του οικισμού Θεράμ Λουτρά του Δήμου Σαμοθράκης	7441/06	407/Δ/12-05-06
Δασική θέση Τσίγγλα του Δήμου Διδυμοτείχου	7251/06	407/Δ/12-05-06
Εποικιστικό δάσος Παλαγίας στις δασικές θέσεις Άγιος γεώργιος και πλησίον Στρατοπέδου Καραμανίδη του Δήμου Αλεξανδρούπολης	7397/06	408/Δ/12-05-06
Δημόσιο εποικιστικό δάσος Αγίας Παρασκευής Δήμου Φερών	7442/06	408/Δ/12-05-06
Δημοτικό δάσος στη δασική θέση περιμετρικά του οικισμού Χώρα του Δήμου Σαμοθράκης	7626/06	408/Δ/12-05-06
Τμήμα της συστάδας 2α του δημοσίου δάσους Παλαιοκαρυάς στη δασική θέση Νεράκια Γκρόπας Δ.Δ. παλαιοκαρυάς Δ. Πύλης	7022/06	528/Δ/22-06-06
Δασική θέση Νεράκια Γκρόπας Δ.Δ. Παλαιοκαρυάς Δ. Πύλης	7013/06	532/Δ/23-06-06
Μπιντιβή Τσούκα Δ.Δ. Στρουρναραϊκών Δ. Πινδέων	7015/06	535/Δ/26-06-06
Δημόσιο δάσος Μεταξοχωρίου βορειοδυτικό τμήμα του Δ.Δ. Μεταξοχωρίου Δ. Αγιάς	7316/06	535/Δ/26-06-06
Προφήτης Ηλίας Δ.Δ. Στρουρναραϊκών Δ. Πινδέων	7018/06	535/Δ/26-06-06
Κακόρεμα Δ.Δ. Στρουρναραϊκών Δ. Πινδέων	7017/06	535/Δ/26-06-06
Κορδάτο - Καραμπίνα Δ.Δ. Καλογριανής Δ. Κλεινοβού	7020/06	538/Δ/29-06-06
Δημόσιο δάσος στο Δ.Δ. Γλυκομηλιάς Δ. Κλεινοβού	7021/06	538/Δ/29-06-06
Παλαιοκόπρι Δ.Δ. Στουρραϊκών Δ. Πινδέων	7016/06	538/Δ/29-06-06
Τμήμα του Δημοσίου δάσους Σωτηρίτσας στο νότιο τμήμα του Δ.Δ. Μελιβόιας	2455/06	539/Δ/29-06-06
Δημοτικό δάσος Αγιάς στο βορειοδυτικό τμήμα του Δ.Δ. Αγιάς	7133/06	539/Δ/29-06-06
Δημόσιο δάσος Σκήτης στο νότιο τμήμα του Δ.Δ. Σκήτης Δ. Μελιβόιας	2456/06	539/Δ/29-06-06
Ψηλό Γώγου Δ.Δ. Στουρναραϊκών Δ. Πινδέων	7014/06	543/Δ/30-06-06
Λιβάδια Δ. Πύλης	7019/06	718/Δ/04-09-06
Ρίγτη Έξω Μουλιανών Δήμου Σητείας	3276/06	989/Δ/22-11-06

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών Διεθνούς σημασίας

Ο διεθνής χαρακτήρας του δικαίου προστασίας του περιβάλλοντος είναι αναμφισβήτητος. Η τάση διεθνοποίησής του είναι έντονη λόγω της φύσης των περιβαλλοντικών κινδύνων και της αλληλεξάρτησης των οικοσυστημάτων (Μίχας 2008).

Ειδικές υποχρεώσεις για την προστασία της φύσης απορρέουν από τις σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις, τις οποίες η Ελλάδα έχει κυρώσει, καθώς και από τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO. Οι χαρακτηριζόμενες σε διεθνές επίπεδο περιοχές είναι (Εξάρχου 2009, Σιαμά 2009, Παπαδοπούλου 2011, Ψυλλάκη 2017, ΕΚΒΥ 2019):

- Οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ
- Τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO)
- Τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα)
- Οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης)
- Τα Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης)
- Οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ

Η Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας, ιδιαίτερα ως οικοτόπων υδρόβιων πτηνών, είναι γνωστή παγκοσμίως ως «Σύμβαση Ραμσάρ» και είναι μια διακυβερνητική συνθήκη, η οποία εγκρίθηκε στις 2 Φεβρουαρίου του 1971, στην ιρακινή πόλη Ραμσάρ, που βρίσκεται στις νότιες ακτές της Κασπίας Θάλασσας. Είναι η πρώτη από τις σύγχρονες παγκόσμιες διακυβερνητικές συνθήκες, για τη διατήρηση και τη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων αλλά σε σύγκριση με νεότερες, οι διατάξεις της είναι σχετικά απλές και γενικές. Με τα χρόνια, η Διάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών έχει αναπτύξει και ερμηνεύσει τις βασικές αρχές της, στο κείμενο της συνθήκης διατηρώντας το έργο της Σύμβασης ενήμερο για τις μεταβαλλόμενες αντιλήψεις του κόσμου, τις προτεραιότητες και τις τάσεις στην περιβαλλοντική σκέψη (Kelleher 1999, Ψυλλάκη 2017).

Ήταν η πρώτη Σύμβαση που ασχολήθηκε αποκλειστικά με την προστασία των υγροτόπων (Σκούλλος 2008), καθώς και το πρώτο νομικό κείμενο παγκόσμιας σημασίας που θέτει ως στόχο τη δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου προστασίας υγροτόπων (Τριανταφύλλου 2004). Η χώρα μας είναι μεταξύ των κρατών που υπέγραψαν τη συνθήκη και η προσχώρηση της έγινε την 21^η Αυγούστου 1975. Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Ν.Δ. 191/1974 *Περί κυρώσεως της εν Ραμσάρ του Ιράν κατά την 2αν Φεβρουαρίου 1971 υπογραφείσης Διεθνούς Συμφωνίας περί προστασίας των Διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιοτόπων* (ΦΕΚ 350/20-11-1974, τ. Α΄) η οποία τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν. 1751/1988 *Κύρωση Πρωτοκόλλου τροποποιητικού της σύμβασης Ραμσάρ 1971 για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδίως ως υγροβιοτόπων* (ΦΕΚ 26/9-2-1988, τ. Α΄) και το Ν. 1950/1991 «Κύρωση των τροποποιήσεων της Σύμβασης Ραμσάρ (1971) για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιοτόπων» (ΦΕΚ 84/1991, τ. Α΄). Η επίσημη ονομασία της Συνθήκης, αντικατοπτρίζεται στην αρχική έμφαση, για τη διατήρηση και τη συνετή χρήση των υγροτόπων, κυρίως ως ενδιαίτημα για τα υδρόβια πουλιά. Σκοπός της, η προστασία σημαντικών οικοσυστημάτων υγροβιοτόπων με διεθνές ορνιθολογικό ενδιαφέρον, οι οποίοι προσδιορίζο-

νται και κηρύσσονται από χώρες που συνυπέγραψαν το 1971 τη Σύμβαση Ραμσάρ. Για την εκπλήρωση των σκοπών της συνθήκης ιδρύθηκε σε συνεργασία με την IUC, ειδική γραμματεία στο Gland της Ελβετίας. Οι υγροβιότοποι αυτοί είναι δυνατό να βρεθούν σε πολλά και διάφορα περιβάλλοντα, με ποικίλες ιδιαιτερότητες, δηλαδή, κατά μήκος θαλάσσιων ακτών, στο εσωτερικό (λίμνες, ποτάμια) σε ψηλά βουνά ή σε ερήμους, σε τούνδρες ή σε τροπικά δάση ακόμη και μεταξύ πυκνοκατοικημένων περιοχών. Πάντως το ιδιαίτερο κοινό τους είναι η ύπαρξη και κυριαρχία του νερού. Στην Ελλάδα έχουν αναγνωριστεί και προστατεύονται από την συνθήκη Ραμσάρ 10 υγροβιότοποι (Κίκιλης 2001, Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995).

Οι χώρες που υπέγραψαν τη σύμβαση συμφωνούν στα εξής (Παπαδοπούλου 2011):

- οι υγροβιότοποι είναι φυσικοί πόροι με μεγάλη αξία (αναψυχής, οικονομική, επιστημονική),
- αποτελούν ενδιαιτήματα σπάνιων ειδών χλωρίδας και πανίδας και κυρίως ορνιθοπανίδας,
- τα υδρόβια πουλιά μεταναστεύουν εποχιακά και πρέπει να προστατεύονται,
- τα οικοσυστήματα πρέπει να προστατευτούν για την αειφόρο ανάπτυξη και διατήρηση, εφόσον ο άνθρωπος εξαρτάται από το περιβάλλον,
- να μη γίνει μετατροπή των υγροβιότοπων σε άλλη μορφή,
- έχουν μεγάλη περιβαλλοντική αξία λόγω της ποικιλότητας των οικοσυστημάτων και της βιοκοινότητας τους,
- αποτελούν συνδυασμό φυσικών βιοτόπων. Είναι σύνθετα οικοσυστήματα και παρέχουν οφέλη ως προς την αλιεία, την κτηνοτροφία, τη δασική ξυλεία, την αναψυχή και την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Επιπλέον, ένας υγρότοπος ονομάζεται υγρότοπος διεθνούς σημασίας εφόσον πληροί ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα κριτήρια: α) κριτήρια για το χαρακτηρισμό των υγροτόπων ως διεθνούς ενδιαφέροντος ειδικά για τα υδρόβια πτηνά, β) κριτήρια για το χαρακτηρισμό των υγροτόπων ως διεθνούς ενδιαφέροντος ειδικά για τα φυτά και τα ζώα και γ) κριτήρια για το χαρακτηρισμό των υγροτόπων ως διεθνούς ενδιαφέροντος λόγω του μοναδικού και αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα τους (Frazier 1999). Κοινό γνώρισμα όλων των κριτηρίων χαρακτηρισμού των υγροτόπων είναι ο σημαντικός για ορισμένη ευρύτερη περιοχή χαρακτήρας τους από πλευράς οικολογικής, βοτανικής, ζωολογικής, λιμνολογικής ή υδρολογικής (Τριανταφύλλου 2004). Τέλος, η Σύμβαση Ραμσάρ αποτελεί σταθμό στη διεθνή οικολογική συνεργασία, όχι μόνο λόγω της σπουδαιότητας των ρυθμίσεών της, αλλά και

γιατί συνιστά την πρώτη διεθνή σύμβαση με αποκλειστικό σκοπό την προστασία των υγροτόπων (Κοψιδά 2012).

Η Ελλάδα ήταν η έβδομη χώρα που υπέγραψε τη Σύμβαση, θεσπίζοντας 10 υγροτοπικές περιοχές που περιλαμβάνονται στον κατάλογο Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας. Έχουν καταγραφεί συνολικά περίπου 400 αξιόλογοι υγρότοποι. Υπεύθυνη υπηρεσία για τους υγροτόπους Ραμσάρ είναι η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ. Οι υγρότοποι Ραμσάρ έχουν συνολική έκταση 167.001 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκτασή τους αντιστοιχεί στο 0,85% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας, ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 55.617 εκτάρια. Οι υγρότοποι Ραμσάρ έχουν συμπεριληφθεί στις προτεινόμενες για ένταξη περιοχές στο Δίκτυο «NATURA 2000» (Θωμαΐδης 2007, Κουρούτος κ.ά. 2008, ΕΚΒΥ 2019).

Πίνακας 15. Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ.

Κωδικός	Όνομασία περιοχής
3GR001	Δέλτα Έβρου
3GR002	Λίμνη Βιστονίδα, Πόρτο – Λάγος, Λίμνη Ισμαρίδα και παρακείμενες λιμνοθάλασσες
3GR004	Δέλτα Νέστου και παρακείμενες λιμνοθάλασσες
3GR005	Λίμνες Βόλβη και Κορώνεια
3GR006	Τεχνητή λίμνη Κερκίνη
3GR007	Δέλτα Αξιού, Λουδία, Αλιάκμονα
3GR008	Λίμνη Μικρή Πρέσπα
3GR009	Κόλπος Αμβρακικού
3GR0010	Λιμνοθάλασσες Μεσολογγίου
3GR0011	Λιμνοθάλασσες Κοτυχίου

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Σύμφωνα με το Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α΄) οι υγρότοποι διεθνούς σημασίας κατά τη Σύμβαση Ραμσάρ χαρακτηρίζονται εθνικά πάρκα με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής.

Τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO)

Η κληρονομιά μας είναι ένα δώρο από το παρελθόν, αυτό που ζούμε σήμερα και θα το κληροδοτήσουμε στις μελλοντικές γενιές. Η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά μας, αποτελούν δύο αναντικατάστατες πηγές ζωής και έμπνευσης (Ψυλλάκη 2017).

Η Σύμβαση UNESCO για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, γνωστή ως «Σύμβαση για την Παγκόσμια Κλη-

ρονομιά» υπεγράφη στις 23 Νοεμβρίου 1972 (Rohn - Brossard 2006) από τη Γενική Διάσκεψη της UNESCO και τέθηκε σε ισχύ το 1975. Η Σύμβαση αυτή έχει ως στόχο την δημιουργία ενός δικτύου πολύτιμων οικοτόπων, το οποίο περιλάμβανε τα αντίστοιχα σπάνια και απειλούμενα είδη σε παγκόσμιο κλίμακα (Σαμιώτης 1996), τον εντοπισμό και την προστασία των πολιτιστικών και φυσικών τοπίων, εξαιρετικής και οικουμενικής αξίας (Kelleher 1999), καθώς επίσης και τη διατήρηση και διαχείρισή τους (Rohn - Brossard 2006).

Σύμφωνα με τη σύμβαση, ειδικά ως «φυσική κληρονομιά» θεωρούνται (Κουρούτος κ.ά. 2008):

- **Φυσικά μνημεία** που αποτελούνται από φυσικούς πόρους ή βιολογικούς σχηματισμούς ή ομάδες τέτοιων σχηματισμών, που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη
- **Γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί** και ακριβώς οριοθετημένες περιοχές που αποτελούν βιοτόπους απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών παγκοσμίου αξίας από την άποψη της επιστήμης ή της ανάγκης διατήρησής τους (των ειδών)
- **Φυσικά τοπία** ή επακριβώς οριοθετημένες περιοχές εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας από την άποψη της επιστήμης, της ανάγκης διατήρησης ή του φυσικού κάλλους.

Συνοψίζοντας, οι περιοχές για πιθανή ένταξη ως Παγκόσμιας Κληρονομιάς κρίνονται με συγκεκριμένα κριτήρια (Dudley 2008), τα οποία είναι: α) αξιοσημείωτο βιολογικό και φυσικό περιβάλλον για την εξέλιξη των οικοσυστημάτων, β) η παρουσία κατοίκων να ευνοεί την εξαιρετική διατήρηση της βιοποικιλότητας, συμπεριλαμβανομένων και των απειλούμενων ειδών και των υπό εξαφάνιση ειδών, γ) εξαιρετική φυσική ομορφιά και δ) αντιπροσωπευτικό δείγμα της γήινης ιστορίας.

Οι συμβαλλόμενες χώρες αναγνωρίζουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν την οριοθέτηση, προστασία, διατήρηση και παράδοση στις μελλοντικές γενιές της φυσικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφός τους. Επίσης, να αναγνωρίζουν περιοχές φυσικής κληρονομιάς, όπως κατηγοριοποιούνται πιο πάνω και, εφόσον πληρούν τα κριτήρια της UNESCO, να υποβάλλουν στην αρμόδια Επιτροπή για έγκριση και ένταξη στον **Κατάλογο Μνημείων Διεθνούς Κληρονομιάς** (World Heritage List) (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Σκοπός της, η προστασία των φυσικών στοιχείων για τα οποία η περιοχή θεωρείται ότι είναι εξαιρετικά σημαντικής και διεθνούς σημασίας. Είναι μια επιλεγμένη λίστα από τις μοναδικές στον κόσμο φυσικές και πολιτιστικές θέσεις που έχουν υποδειχθεί από τις χώρες που είναι μέλη στη Σύμβαση Διεθνούς Κληρονομιάς (World Heritage Convention). Έως σήμερα πάνω

από 170 κράτη έχουν προσχωρήσει στη σύμβαση. Σύμφωνα με τη στη Σύμβαση για την Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά, η οποία λειτουργεί υπό της αιγίδα της UNESCO και κυρώθηκε από τη χώρα μας το 1981 (Ν. 1126/1981), έχουν κηρυχθεί ως Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς για το φυσικό περιβάλλον τους δύο περιοχές, τα Αντιχάσια Όρη - Μετέωρα (έκτασης 387 εκταρίων) και το όρος Άθως. Η έκταση του όρους Άθω, αν και δεν ορίζεται, θεωρείται ότι αντιστοιχεί στη συνολική έκταση της χερσονήσου (33.700 εκτάρια). Υπεύθυνος φορέας για την κήρυξη των περιοχών είναι το Υπουργείο Πολιτισμού. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκταση τους αντιστοιχεί στο 0,26% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας (Κίκιλης 2001, Κουρούτος κ.ά. 2008, Παπαδοπούλου 2011).

Τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα)

Το Απόθεμα Βιόσφαιρας, μοντέλο του Προγράμματος «Άνθρωπος και Βιόσφαιρα», της UNESCO, αντανακλά μια στροφή προς την υπεύθυνη μορφή διατήρησης. Αυτό το μοντέλο, προσπαθεί να συμφιλιώσει την προστασία του περιβάλλοντος, με την αειφόρο ανάπτυξη και περιλαμβάνει χερσαία, θαλάσσια και παράκτια οικοσυστήματα. Αναγνωρίζει ρητά τον άνθρωπο, καθώς και των συμφερόντων του ανθρώπου από την προστασία του τοπίου, ενώ εξακολουθεί να διασφαλίζει τις οικολογικές αξίες της υφιστάμενης Προστατευόμενης Περιοχής. Ενωσιολογικά, το συγκεκριμένο μοντέλο, είναι ελκυστικό, με 669 αποθέματα βιόσφαιρας, σε 120 χώρες, συμπεριλαμβανομένων 16 διασυνοριακών περιοχών.

Παράλληλα, τα αποθέματα βιόσφαιρας, αποτελούν μια καινοτόμα προσέγγιση της διακυβέρνησης σε πολλαπλά επίπεδα: σε τοπικό επίπεδο, είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την κοινωνική χειραφέτηση και το σχεδιασμό· σε εθνικό επίπεδο, μπορούν να χρησιμεύσουν ως κέντρα μάθησης για αναπαραγωγή, οπουδήποτε στη χώρα· διεθνώς, παρέχουν ένα μέσο συνεργασίας με άλλες χώρες και επίσης συνιστούν ένα συγκεκριμένο μέσο για την αντιμετώπιση των διεθνών υποχρεώσεων όπως η Ατζέντα 21, η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα, οι αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας, το σχέδιο υλοποίησης της παγκόσμιας διάσκεψης κορυφής του 2002 για την αειφόρο ανάπτυξη (Ψυλλάκη 2017).

Σκοπός, η διατήρηση για παρούσα και μελλοντική χρήση της ποικιλότητας και της ακεραιότητας των βιοκοινοτήτων φυτών και ζώων μέσα στα φυσικά οικοσυστήματα και η διασφάλιση της γενετικής ποικιλότητας των ειδών από τα οποία εξαρτάται η συνέχεια της εξέλιξης τους. Είναι περιοχές αναγνωρισμένες διεθνώς και προσδιορίζονται κάτω από το πρόγραμμα της UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα (Man and Biosphere, MAB) από το 1970. Είναι θέσεις απόλυτα ζωνοποιημένες, με πλήρες προστατευόμενο κεντρικό πυρήνα ή και πυρήνες και μια ή περισσότερες (ανάλογα) εξωτερικές

ζώνες που διαχειρίζονται η κάθε μια με διάφορους σκοπούς, όπως έρευνα, εκπαίδευση, πρακτική εκγύμναση ή και όπου επιτρέπεται τουρισμός, αναψυχή και άλλες μορφές αειφορικής εκμετάλλευσης (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995, Παπαδοπούλου 2011).

Σύμφωνα με το πρόγραμμα της UNESCO «Άνθρωπος και Βιόσφαιρα» έχουν ενταχθεί στα «Αποθέματα Βιόσφαιρας» δύο περιοχές, ο Εθνικός Δρυμός Ολύμπου (πυρήνας έκτασης 3.988 εκταρίων) και ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς (πυρήνας έκτασης 4.850 εκταρίων). Υπεύθυνος φορέας για τον χαρακτηρισμό των περιοχών είναι η Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκταση τους αντιστοιχεί στο 0,07% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας (Κουρούτος κ.ά. 2008, Παπαδοπούλου 2011, ΕΚΒΥ 2019).

Οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης)

Η «Σύμβαση της Βαρκελώνης» ή «Σύμβαση για την προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη ρύπανση», η οποία υπογράφηκε το 1976 από τις 21 χώρες της Μεσογείου και την ΕΕ, είχε ως σκοπό την ενεργοποίηση και συνεργασία όλων των χωρών της Μεσογείου για την πρόληψη, ελάττωση και καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης. Τροποποιήθηκε το 1995 και μετονομάστηκε σε «Σύμβαση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και της παράκτιας περιοχής της Μεσογείου», διευρύνοντας τους στόχους και το πεδίο εφαρμογής της, ώστε να περιλαμβάνει και τον παράκτιο χώρο, ενώ, επιπλέον, εισήχθη η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης της Μεσογείου. Τα επτά πρωτόκολλα της σύμβασης καλούνται να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένα περιβαλλοντικά προβλήματα της Μεσογείου και θέτουν το νομικό πλαίσιο λειτουργίας του λεγόμενου Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης (Mediterranean Action Plan - MAP). Μέσω του MAP, το οποίο εδρεύει στην Αθήνα, τα συμβεβλημένα μέρη της Σύμβασης της Βαρκελώνης και των πρωτοκόλλων της είναι αποφασισμένα να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της προστασίας του θαλάσσιου και παράκτιου περιβάλλοντος προωθώντας ταυτόχρονα περιφερειακά και εθνικά σχέδια για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης. Το ζήτημα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος αναλύεται στο Πρωτόκολλο περί των ειδικά προστατευόμενων περιοχών της Μεσογείου (www.rac-spa.org). Υιοθετήθηκε για να προσφέρει προστασία στα μεσογειακά είδη που βρίσκονται σε κίνδυνο καθώς και στους βιότοπους που θεωρούνται ζωτικοί για τη διατήρησή τους (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές της Μεσογείου, είναι θαλάσσιες και παράκτιες περιοχές της Μεσογείου, δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου της Σύμβασης της Βαρκελώνης για τις προστατευόμενες περιοχές και τη βιοποικιλότητα στη Μεσόγειο (SPA/BD Protocol) για τη δια-

τήρηση: «τα συστατικά της βιολογικής ποικιλομορφίας, ειδικά για την περιοχή της Μεσόγειου, ή των οικοτόπων και των συνηθειών των απειλούμενων ειδών (Βρετού 2008, Ψυλλάκη 2017).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βαρκελώνης και το Πρωτόκολλο περί των ειδικά προστατευόμενων περιοχών της Μεσογείου, 21 περιοχές έχουν χαρακτηριστεί ως Ειδικά Προστατευόμενες στη Μεσόγειο (2008) σε Αλγερία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία και Τυνησία. Το έβδομο και τελευταίο Μεσογειακό Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών (ΟΔΠΖ) υιοθετήθηκε στις αρχές του 2008. Το Πρωτόκολλο αυτό θα αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για την αειφόρο ανάπτυξη στη Μεσόγειο και ειδικότερα για την προστασία και ορθολογική διαχείριση των πιο ευαίσθητων περιοχών της, που είναι οι παράκτιες ζώνες. Το Μεσογειακό Πρωτόκολλο για την ΟΔΠΖ είναι το πρώτο νομικό δεσμευτικό/ρυθμιστικό κείμενο διεθνούς συνεργασίας για τη διαχείριση των παράκτιων περιοχών (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Πίνακας 16. Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές σύμφωνα με το Πρωτόκολλο 4 της Σύμβασης της Βαρκελώνης.

Εμβαδόν ΦΕΚ (εκτάρια)	Ονομασία περιοχής
66	Αισθητικό Δάσος Νικοπόλεως – Μύτικα
27,5	Αισθητικό Δάσος Πευκιάς Ξυλοκάστρου
4.850	Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς (πυρήνας)
208.713	Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου και Βορείων Σποράδων
15.000	Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου
3.000	Αισθητικό Δάσος Νήσου Σκιάθου
3.500	Εθνικός Δρυμός Σουνίου
20	Αισθητικό Δάσος Βάι
25.000	Αμβρακικός Κόλπος

(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)

Η Σύμβαση της Βαρκελώνης με τα συνοδευτικά Πρωτόκολλα κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 855/78 (ΦΕΚ 235/Α/1978) και τον Ν. 1634/86 (ΦΕΚ 104/Α/1986). Σύμφωνα με το πρωτόκολλο «Περί των ειδικά Π.Π. της Μεσογείου» τα συμβαλλόμενα Κράτη Μέρη της Σύμβασης δεσμεύονται να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των σημαντικών θαλάσσιων περιοχών για τη διατήρηση των φυσικών πόρων, των φυσικών τοπίων και των περιοχών της πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου. Σε εφαρμογή του Πρωτοκόλλου έχουν χαρακτηριστεί 9 περιοχές ως Ειδικά Π.Π. με συνολική έκταση 260.176 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια η συνολική έκταση τους αντιστοιχεί στο 0.32% της συνολικής χερσαίας

έκτασης της χώρας ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 214.790 εκτάρια (Θωμαΐδης 2007, Παπαδοπούλου 2011, ΕΚΒΥ 2019).

Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βιογενετικών Αποθεμάτων ιδρύθηκε το 1976 από το Συμβούλιο της Ευρώπης, για να ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να συνεργαστούν, με σκοπό την διατήρηση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων χλωρίδας, πανίδας και φυσικών περιοχών που είναι ιδιαίτερα πολύτιμα για την προστασία της φύσης στη Ευρώπη. Σχεδιάστηκε για τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς του ευρωπαϊκού χώρου, διαφυλάσσοντας δείγματα χλωρίδας ή πανίδας, που είναι χαρακτηριστικά, μοναδικά, σπάνια ή απειλούμενα.

Ο κύριος σκοπός του, είναι να διατηρεί η βιολογική ισορροπία και να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία, ενός ή περισσότερων, χερσαίων ή υδάτινων οικοτόπων και οικοσυστημάτων. Το μέγεθος ενός Βιογενετικού Αποθέματος, δεν υπόκειται σε κανένα όριο. Πρέπει ωστόσο, να είναι τόσο, ώστε να διασφαλισθεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων. Όπου είναι δυνατόν, το Βιογενετικό Απόθεμα, θα πρέπει να περιβάλλεται, από μια ζώνη ασφαλείας. Το περιβάλλον σε ένα Βιογενετικό Απόθεμα, πρέπει να είναι φυσικό. Όμως, αυτό ενδέχεται να δεχτεί τροποποίηση από τον άνθρωπο σε κάποιο βαθμό, αν η τροποποίηση αυτή δεν προκαλέσει οποιαδήποτε σοβαρή επιδείνωση (Ψυλλάκη 2017).

Στη χώρα μας, υπεύθυνος φορέας για τον χαρακτηρισμό των Βιογενετικών Αποθεμάτων είναι η Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας. Ως «Βιογενετικά Αποθέματα» έχουν χαρακτηριστεί 16 προστατευόμενες περιοχές με συνολική έκταση 22.261 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκταση τους αντιστοιχεί στο 0.16% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 4.434 εκτάρια (Παπαδοπούλου 2011, ΕΚΒΥ 2019).

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και τα ελάχιστα εναπομείναντα Παρθένα δάση σε ολόκληρο τον κόσμο των οποίων τα αδιατάρακτα από τις ανθρώπινες επεμβάσεις οικοσυστήματα είναι μοναδικής οικολογικής, αισθητικής και επιστημονικής αξίας. Μοναδικής οικολογικής αξίας για τη χώρα μας αλλά και για ολόκληρη την Ευρώπη καθώς είναι από τα ελάχιστα εναπομείναντα αυτής, είναι το Παρθένο δάσος του Φρακτού όπου η πανίδα και χλωρίδα έχουν παραμείνει τελείως άθικτα και ακέραια μέχρι την εποχή μας. Περιέχει ένα εξαιρετικό υψηλό ποσοστό γηραιών δέντρων κυρίως ερυθρελάτης (*Picea excelsa*), οξυάς (*Fagus sylvatica*), πεύκης (*Pinus sylvestris*), ελάτης (*Abies alba*) και είναι ευρύτατα γνωστό για την επιστημονική αξία του (Χατζηστάης και Ισπικούδης 1995, Παπαδοπούλου 2011).

Πίνακας 17. Βιογενετικά Αποθέματα.

Εμβαδόν ΦΕΚ (εκτάρια)	Όνομασία περιοχής
45,9	Φυσικό Μνημείο Δάσους Λεσινίου
3.393	Εθνικός Δρυμός Πίνδου (πυρήνας)
550	Παρθένο Δάσος Κεντρικής Ροδόπης
500	Παρθένο Δάσος Παρανεστίου
135	Φυσικό Μνημείο Μικτού Δάσους Κυπαρισσίου Έμποινα Ρόδου
2.450	Κόλπος Λαγανά
130	Φυσικό Μνημείο Μικτού Δάσους Γράμμου
2.862	Εθνικός Δρυμός Αίνου (πυρήνας)
100	Αισθητικό Δάσος Κουρί - Αλμυρού
24	Φυσικό Μνημείο Δάσους Αείφυλλων Πλατάνων Νήσου Σαπιέντζα
18	Φυσικό Μνημείο Δάσους Οξιάς στην Τσίγλα -Χαϊντού Ξάνθης
192	Φυσικό Μνημείο Μικτού Δάσους Αλωπίας Αριδαίας
3.988	Εθνικός Δρυμός Ολύμπου (πυρήνας)
3.010	Εθνικός Δρυμός Οίτης (πυρήνας)
13	Εθνικός Δρυμός Πρεσπών (Δάσος Κέδρων)
4.850	Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς
<i>(Πηγή: ΕΚΒΥ 2019)</i>	

Οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Το Ευρωδίπλωμα είναι επίσης ένας θεσμός του Συμβουλίου της Ευρώπης που ξεκίνησε το 1965, υιοθετήθηκε επίσημα το 1973, και οι αναθεωρημένοι κανονισμοί του υιοθετήθηκαν το 1991 και το 1998. Το Ευρωδίπλωμα απονέμεται σε περιοχές οι οποίες αναγνωρίζονται ως περιοχές φυσικής κληρονομιάς ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος και προστατεύονται κατάλληλα. Σε περίπτωση υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος είναι δυνατή η άρση του Ευρωδιπλώματος. Υπεύθυνος φορέας για την απονομή του Ευρωδιπλώματος είναι η Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης. Το Ευρωδίπλωμα (Α΄ κατηγορία) έχει απονεμηθεί το 1979 στον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς με εμβαδόν 4.850 εκτάρια. Σύμφωνα με τα ψηφιοποιημένα όρια, η συνολική έκτασή του αντιστοιχεί στο 0,04 % της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας (Κουρούτος κ.ά. 2008, Παπαδοπούλου 2011, Στιβανάκη 2015, ΕΚΒΥ 2019).

Οι περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα, πρέπει να πληρούν αυστηρά κριτήρια επιλογής. Οι περιοχές που προστατεύονται, πρέπει να έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλομορφίας στην Ευρώπη, αξιόλογα φυσικά φαινόμενα ή γεωλογικούς και φυσικούς

σχηματισμούς. Επιπλέον, πρέπει να διαφυλάσσονται από το κατάλληλο καθεστώς προστασίας (Ribaut 1998, Ψυλλάκη 2017).

Η κυβέρνηση του κάθε κράτους - μέλους μπορεί να κάνει αίτηση για το βραβείο απαντώντας σε μια σειρά από ερωτήσεις. Η αίτηση εξετάζεται από συμβούλιο ειδικών στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ισχύει για 5 έτη και μπορεί να ανανεωθεί για άλλα 10 έτη. Στα δυνατά σημεία του βραβείου είναι ότι οι απαιτήσεις για την απονομή του είναι υψηλές και υπάρχει συνεχής αξιολόγηση και παρακολούθηση, ενώ στις αδυναμίες του εντοπίζεται ότι η εφαρμογή του αφορά μόνον το περιεχόμενο των προστατευόμενων περιοχών (οικολογική αξία και απειλές), (Leverington et al. 2010).

Κοινοτική Νομοθεσία

Το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της βιοποικιλότητας στην ΕΕ είναι αρκετά πλούσιο. Ευρωπαϊκές Οδηγίες οι οποίες στοχεύουν στην προστασία ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας και στην προστασία των οικοσυστημάτων και έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τις χώρες και επομένως και την Ελλάδα είναι η Οδηγία για τη διατήρηση των άγριων πτηνών (79/409/ΕΟΚ) και η Οδηγία για τη διατήρηση των οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (92/43/ΕΟΚ). Οι εν λόγω Οδηγίες προβλέπουν αυστηρές νομικές υποχρεώσεις των κρατών μελών, ενώ υπεύθυνη για τη συνεχή επίβλεψη της εφαρμογής τους είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η Επιτροπή μπορεί να φέρει μια υπόθεση στο ευρωπαϊκό δικαστήριο αν θεωρήσει ότι ένα κράτος μέλος παρέβη τους όρους της Οδηγίας. Οι Οδηγίες αυτές έχουν ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία της Ελλάδας και εφαρμόζονται παράλληλα με τη σειρά των νομοθετημάτων που αναφέρθηκαν προηγουμένως (Κουρούτος κ.ά. 2008, Velazquez et al. 2010).

Χαρακτηριστικό, τόσο των χερσαίων όσο και των υγροτοπικών - αζωνικών οικοσυστημάτων της χώρα μας, είναι ότι παρά τις έντονες ανθρώπινες επιδράσεις, διατηρούν σε μεγάλο βαθμό την φυσικότητα τους, δηλαδή, στοιχία της αρχέγονης σύνθεσης τους. Σε καμία άλλη μεσογειακή χώρα, όπως η δική μας και πολύ περισσότερο σε καμία άλλη ευρωπαϊκή χώρα, δεν έχει διατηρηθεί μια τόσο μεγάλη βιοποικιλότητα, η οποία να βρίσκεται τόσο κοντά στις φυσικές συνθήκες. Ακόμη και τα υποβαθμισμένα δάση και οι υποβαθμισμένοι θαμνότοποι και τα φρύγανα, διατηρούν, τουλάχιστον ποιοτικά, τη φυσική τους σύνθεση (Σιαμά 2009).

Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών Ευρωπαϊκής σημασίας - Δίκτυο «NATURA 2000»

Μία ακόμη ενδιαφέρουσα, από οικολογική επιστημονική άποψη, κατηγορία περιοχών, είναι αυτές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 (NATURA 2000). Πρόκειται για έναν κατάλογο περιοχών υψηλού ενδιαφέροντος, οι οποίες εμπίπτουν στις ευρωπαϊκές οδηγίες: α) των οικοτόπων (92/42/ΕΟΚ) και β) των πτηνών (79/409/ΕΟΚ) (Ευθυμίου και Κατσογιάννη 2015). Είναι ένα πανευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο προστασίας των ειδών και των ενδιαιτημάτων τους. Αποτελεί ένα από τα πιο φιλόδοξα ευρωπαϊκά προγράμματα για την προστασία της φύσης και ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής της Ε.Ε. για τη διατήρηση της φύσης. Ιδρύθηκε τον Μάιο του 1992 με την υιοθέτηση των προαναφερθέντων οδηγιών και από κοινού αποτελούν τη νομική βάση του δικτύου (Νόνα 2010, Κοψιδά 2012). Θεσμοθετήθηκε από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με σκοπό να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη επιβίωση των πιο πολύτιμων και των πλέον απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων της Ευρώπης διαδραματίζοντας έτσι σημαντικότατο ρόλο όσον αφορά την ανταπόκριση προς τις δεσμεύσεις που αναλήφθηκαν στο Γκέτενμποργκ, στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών που εφαρμόζεται η συνθήκη. Με το συγκεκριμένο δίκτυο οι κοινότητες μπορούν να διατηρήσουν τη φυσική τους κληρονομιά, εκμεταλλευόμενες παράλληλα τις ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη, μέσω της γεωργίας, του τουρισμού ή της αειφόρου χρήσης των φυσικών πόρων (Παλιούρας 2006, Κωστάρα 2009, Παντής 2012).

Γενικά, η υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος έχει σα σκοπό τη δημιουργία ενός δικτύου προστατευόμενων περιοχών, το οποίο θα λειτουργεί υπό καθεστώς ειδικής διαχείρισης, προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας - μέλους. Οι βασικοί του στόχοι εστιάζουν στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος σε άρρηκτη σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος 2003), αλλά και στην εναρμόνιση κάθε χώρας με την Ευρωπαϊκή Περιβαλλοντική Πολιτική, την τήρηση διεθνών κατευθύνσεων και δεσμεύσεων σχετικά με το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη (Ελευθεριάδης 2003, Πολυδωρόπουλος και Σταυροπούλου 2004).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις, η διατήρηση ενός μεγάλου αριθμού ειδών προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συνόλου βιώσιμα διαχειριζόμενων περιοχών, εκτάσεων που καλύπτουν τις ανάγκες των πληθυσμών τους σε χώρο αλλά και τις διαφορετικές απαιτήσεις τους στο χρόνο (εκτάσεις που επιτρέπουν π.χ. τις περιοδικές μετακινήσεις μεταναστευτικών πληθυσμών). Στην κατεύθυνση αυτή και ως μια πρωτοβουλία ουσιαστικής επικύρωσης της Διεθνούς Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών

οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας». Η συγκεκριμένη οδηγία αφορά πρακτικά στη δημιουργία ενός δικτύου ζωνών προστασίας, του επονομαζόμενου «NATURA 2000» («Φύση 2000»). Στο Δίκτυο εντάσσονται περιοχές που χαρακτηρίζονται ως κοινοτικού ενδιαφέροντος καθώς φιλοξενούν συγκεκριμένα είδη χλωρίδας και πανίδας ή υποστηρίζουν ιδιαίτερους τύπους οικοτόπων. Στο Δίκτυο «NATURA 2000» ενσωματώνονται παράλληλα οι «**Ζώνες Ειδικής Προστασίας – ΖΕΠ**» (Special Protection Areas – SPAs), περιοχές με διαχειριστικό σχεδιασμό που στοχεύει πρωτίστως, βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, στη διατήρηση των άγριων πουλιών (Μαρδύρης κ.ά. 2011) καθώς και τους «**Τόπους Κοινοτικής Σημασίας - ΤΚΣ**» (Sites of Community Importance - SCI) και τις «**Ειδικές Ζώνες Διατήρησης - ΕΖΔ**» για τα υπόλοιπα είδη και το περιβάλλον βάσει της Οδηγίας των Οικοτόπων 92/42/ΕΟΚ. Για τον προσδιορισμό των ΤΚΣ λαμβάνονται υπόψη οι τύποι οικοτόπων και τα είδη των Παραρτημάτων I και II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ καθώς και τα κριτήρια του Παραρτήματος III αυτής. Οι ΤΚΣ και οι ΕΖΔ ταυτίζονται γεωγραφικά. Η μόνη διαφορά μεταξύ των δύο είναι το παρεχόμενο επίπεδο προστασίας. Οι περιοχές ΖΕΠ, αφού χαρακτηριστούν από τα κράτη μέλη εντάσσονται αυτόματα στο Δίκτυο και η διαχείρισή τους ακολουθεί τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 2, 3, 4της Οδηγίας 92/43/ΕΚ και τις διατάξεις του άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Από κοινού αυτές οι ζώνες δημιουργούν τις περιοχές του δικτύου NATURA 2000. Η Οδηγία του 1992 για του οικοτόπους επιβάλλει σε κάθε χώρα της Ε.Ε. να ξεχωρίσει τις γεωγραφικές εκείνες περιοχές που η σπουδαιότητα της οικολογικής τους ταυτότητα τις καθιστά τόπους ευρωπαϊκής σημασίας. Κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να καταρτίσει μία λίστα με τις καλύτερες περιοχές οι οποίες περιέχουν είδη που περιλαμβάνονται στις δύο οδηγίες. Έπειτα η λίστα πρέπει να υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η οποία, μετά από τον έλεγχο και την διαδικασία επιλογής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εντάσσεται στο δίκτυο. Για την ένταξη των ΤΚΣ πραγματοποιείται επιστημονική αξιολόγηση και διαπραγμάτευση μεταξύ των κρατών - μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σύμφωνα με τα αποτελέσματα των κατά οικολογική ενότητα Βιογεωγραφικών Σεμιναρίων, υπόκεινται στις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 2, 3, 4 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ και εντάσσονται στον κατάλογο. Με την οριστικοποίηση του καταλόγου, τα Κράτη - Μέλη υποχρεούνται να κηρύξουν τις περιοχές αυτές ως «**Ειδικές Ζώνες Διατήρησης - ΕΖΔ**» (Special Areas of Conservation – SAC). Αυτό πραγματοποιείται μέσα σε χρονικό ορίζοντα έξι ετών και παράλληλα καθορίζονται οι προτεραιότητες για την διατήρηση σε ικανοποιητική κατάσταση των τύπων οικοτόπων και ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος σε αυτές. κατάλογος των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας όσον αφορά την Μεσογειακή ζώνη, στην οποία ανήκει εξ ολοκλήρου η Ελλάδα, οριστικοποιήθηκε και δημοσιεύθηκε στην επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τεύχος με αριθμό L259 vol.49

21/9/06. Επιπλέον, ζητά από τα κράτη - μέλη να καταρτίσουν διαχειριστικά σχέδια για τις συγκεκριμένες περιοχές. Τα σχέδια αυτά πρέπει να συνδυάζουν αρμονικά τη διατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας με τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες και να είναι ενταγμένα σε στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης (Κωστάρα 2009, Σιαμά 2009, Γεωργιάδης 2010, Νόνα 2010, Ευμορφοπούλου 2012, ΕΚΒΥ 2019, Παπαθανασίου 2016-2021).

Οι περιοχές NATURA 2000 επιλέγονται με βάση σχετικά κριτήρια για την επιλογή των περιοχών της Οδηγίας των Οικοτόπων και της Κοινοτικής Οδηγίας για τη διατήρηση των άγριων πουλιών (Οδηγία Οικοτόπων παράρτημα III. Λόγω της διαδικασίας χαρακτηρισμού, κάθε περιοχή χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο οικοτόπων και ειδών που κατατάσσονται από τη σχετική σημασία τους, υποδεικνύοντας την σημασία της περιοχής για τον αντίστοιχο στόχο διατήρησης (Fock 2011).

Για τη δημιουργία του Δικτύου NATURA 2000 έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος από τα κράτη μέλη. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος για το 2019, το Δίκτυο NATURA 2000 καλύπτει 18% της χερσαίας επιφάνειας των 28 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καταλαμβάνει 784.252 km² στην ξηρά και 551.899 km² στη θάλασσα. Αποτελείται συνολικά από 27.863 περιοχές, εκ των οποίων 24.194 είναι Τόποι Κοινοτικής Σημασίας σύμφωνα με την Οδηγία των Οικοτόπων και 5.646 είναι Ζώνες Ειδικής Προστασίας σύμφωνα με την Οδηγία των Πτηνών (ορισμένες περιοχές είναι ταυτοχρόνως ΤΚΣ και ΖΕΠ). Ο κατάλογος των Τόπων Κοινοτικής Σημασίας, ανά βιογεωγραφική περιοχή, επικαιροποιείται κατά τακτά χρονικά διαστήματα (ΕΚΒΥ 2019). Μεταξύ των χωρών, το δίκτυο ποικίλει: 7,1% στην Αγγλία, 12,8% στην Γερμανία, 20,9% στην Πορτογαλία, 21% στην Πολωνία μέχρι 34,9% στην Βουλγαρία και 35,5% στην Σλοβενία (Jurczak and Cent 2011). Σε αντίθεση με τα φυσικά πάρκα, αποτελεί μια «ομπρέλα» χωρίς ορατά όρια που περιλαμβάνει ένα μωσαϊκό πραγματικοτήτων, συμπεριλαμβανομένων δημόσιων και ιδιωτικών περιουσιών (Mouro and Castro 2010).

Ουσιαστικά, το NATURA 2000, αποτελεί την εξέλιξη και μεταγενέστερη μορφή του προπαρασκευαστικού **Δικτύου Emerald**, το οποίο περιλάμβανε και συνεργασίες με χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, θέτοντας ως στόχο τη μεταφορά τεχνογνωσίας εντός και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γεωργιάδης 2010).

Το Δίκτυο «NATURA 2000» στην Ελλάδα αποτελεί τον βασικό άξονα της περιβαλλοντικής πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές (Weber and Christoferesen 2002, Ελευθεριάδης 2003, Κουτούπα-Ρεγκάτου 2005). Σύμφωνα με τον Ν. 2742/1999 (άρθρο 17), «**η Επιτροπή Φύση 2000** ... ενεργεί και ως Εθνική Επιτροπή Προστατευομένων Περιοχών με σκοπό το

συντονισμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδικασιών προγραμματισμού, οργάνωσης και λειτουργίας του Εθνικού Συστήματος Διοίκησης και Διαχείρισης Προστατευομένων Περιοχών» ασκώντας σειρά αρμοδιοτήτων για το σκοπό αυτό. Μεταξύ αυτών «καταγράφει, ταξινομεί, συντονίζει, ελέγχει και αξιολογεί το έργο και τις δραστηριότητες των φορέων διαχείρισης..., εισηγείται στα αρμόδια Υπουργεία τα γενικότερα μέτρα και τις δράσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν για την προστασία της φύσης και τη βιώσιμη ανάπτυξη των υπό προστασία περιοχών και κατανέμει πόρους στους φορείς διαχείρισης για την εκπλήρωση του σκοπού τους». Σύμφωνα με τον Ν. 3937/2011 (άρθρο 19) η Επιτροπή «Φύση 2000» αποτελεί το κεντρικό επιστημονικό γνωμοδοτικό όργανο του Κράτους για το συντονισμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών και μέτρων προστασίας της ελληνικής βιοποικιλότητας. Η Επιτροπή Φύση 2000 συστάθηκε με την ΚΥΑ 33318/3028/1998 (ΦΕΚ 1289/28-12-1998 τ. Β'), άρθρο 5, όπου και προσδιορίστηκε το έργο της. Οι αρμοδιότητές της τροποποιήθηκαν ή συμπληρώθηκαν ακολούθως με τους νόμους Ν. 2742/1999, Ν. 3044/2003 και Ν. 3937/2011 (Βώκου 2011).

Η καταγραφή των τόπων που πληρούν τα κριτήρια της παρουσίας τύπων οικοτόπων και οικοτόπων ειδών της Οδηγίας 92/43/ΕΚ στη χώρα μας, ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1994 με το συντονισμό του έργου να έχει αναλάβει το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων και Υγροτόπων (ΕΚΒΥ) από ομάδα περίπου 100 επιστημόνων που συστήθηκε ειδικά για το σκοπό αυτό στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος LIFE (1994-1996) με τίτλο «Καταγραφή, Αναγνώριση, Εκτίμηση και Χαρτογράφηση των Τύπων Οικοτόπων και των Ειδών Χλωρίδας και Πανίδας της Ελλάδας (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ)». Στον «Επιστημονικό Κατάλογο» εντάχθηκε το σύνολο σχεδόν των μέχρι τότε προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τον επιστημονικό κατάλογο μπορεί κανείς να επισκεφτεί από την ιστοσελίδα του Δικτύου Ερευνητών Διαχείρισης Περιβάλλοντος. Η τελική επιλογή των τόπων που προτάθηκαν από τη χώρα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή έγινε από κοινή ομάδα εργασίας ΥΠΕΧΩΔΕ (πρώην) - Υπουργείου Γεωργίας κατόπιν γνωμοδοτήσεων όλων των συναρμόδιων Υπουργείων (Παλιούρας 2006, Ξεφτέρης 2006, Σιαμά 2009, Γεωργιάδης 2010).

Το δίκτυο NATURA 2000 στην Ελλάδα περιλαμβάνει συνολικά 446 περιοχές (ΥΑ 50743/2017, ΦΕΚ 4432/Β/2017). Από αυτές, 265 περιοχές έχουν οριστεί ως Τόποι Κοινοτικής Σημασίας σύμφωνα με την Οδηγία των Οικοτόπων (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ) και 207 έχουν χαρακτηριστεί ως Ζώνες Ειδικής Προστασίας για τα πτηνά (Οδηγία 79/409/ΕΟΚ, όπως κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2009/147/ΕΚ). Οι δύο κατηγορίες περιοχών παρουσιάζουν μεταξύ τους επικαλύψεις. Η συνολική επιφάνεια του δικτύου NATURA 2000 στην ξηρά ανέρχεται σε 36.000 km² περίπου και καλύπτει 27,3% της χερσαίας έκτασης της Ελλάδας. Το θαλάσσιο τμήμα του δικτύου

NATURA 2000 στην Ελλάδα καταλαμβάνει 23.000 km² περίπου. Η εθνική διαδικασία χαρακτηρισμού των ελληνικών ΤΚΣ ως Ειδικών Ζωνών Διατήρησης (ΕΖΔ) ξεκίνησε με τον νόμο 3937/2011. Το ελληνικό τμήμα του δικτύου NATURA 2000 έχει περιλάβει την πλειονότητα των περιοχών της χώρας που προστατεύονται από την εθνική νομοθεσία και έχουν διεθνείς χαρακτηρισμούς (ΕΚΒΥ 2019).

Η Ελλάδα καταδικάστηκε από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στις 25 Οκτωβρίου 2007, επειδή παρέλειψε να ορίσει επαρκείς ΖΕΠ για τα άγρια πτηνά. Το Δικαστήριο επέκρινε, επίσης, την πλημμελή κάλυψη υγροτόπων διεθνούς σημασίας. Στο πλαίσιο συμμόρφωσης προς την ανωτέρω απόφαση, η Ελλάδα έχει ορίσει κατά τα προηγούμενα έτη επιπροσθέτως 12 ΖΕΠ. Πρόσφατα, αποφασίστηκε η επέκταση του Δικτύου, δυνάμει κοινής απόφασης των Υπουργών Περιβάλλοντος και Αγροτικής Ανάπτυξης, με την οποία εντάσσονται 32 νέες περιοχές στο Δίκτυο, ενώ επεκτείνονται 63 υφιστάμενες¹. Οι εκτάσεις αφορούν, σχεδόν εξ ολοκλήρου, τον θαλάσσιο χώρο και θεσπίζονται για την προστασία των θαλασσοπουλιών, της Μεσογειακής Φώκιας, της Θαλάσσιας Χελώνας και των κητωδών. Ειδικότερα, όσον αφορά τη θέσπιση ΖΕΠ, εντάσσονται 9 νέες και επεκτείνονται 24 υφιστάμενες περιοχές. Η προσθήκη βασίστηκε στον κατάλογο των θαλάσσιων ΣΠΠ της Ελλάδας, περιοχών δηλαδή που έχουν αναγνωρισθεί με διεθνή επιστημονικά κριτήρια για τη σημασία τους στην αναπαραγωγή, τροφοληψία και μετανάστευση των θαλασσοπουλιών². Η ως άνω επικαιροποίηση του εθνικού καταλόγου του Δικτύου NATURA 2000, αποτέλεσε προϊόν του έργου «Εποπτεία και αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης ειδών και τύπων οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος στην Ελλάδα», το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε από το ΕΤΠΑ, στο πλαίσιο του ΕΠ ΕΙΠΕΡΑΑ (ΕΣΠΑ 2007-2013) και υλοποιήθηκε από το Τμήμα Βιοποικιλότητας και Προστατευόμενων Περιοχών του ΥΠΕΝ το διάστημα 2014-2015³. Η πρόσφατη επέκταση του Δικτύου, ολοκληρώνει το έργο του χαρακτηρισμού των περιοχών NATURA 2000, κατά τις επιταγές των άρθρων 3 και 4 της Οδηγίας για τα άγρια πτηνά και της τα άρθρα 3 και 4 της Οδηγίας για τους οικοτόπους. Συνεπώς, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η Ελλάδα έχει εντάξει στο Δίκτυο NATURA 2000 συνολικά 446 περιοχές (Παπαδόπουλος 2019).

Όλοι οι τόποι του Δικτύου NATURA 2000, που περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων, συνοδεύονται από δελτίο δεδομένων με γενικότερα περιγραφικά στοιχεία και ειδικότερες πληροφορίες για τους τύπους οικοτόπων

¹ ΚΥΑ 50743/11-12-2017 «Αναθεώρηση εθνικού καταλόγου περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου NATURA 2000» (ΦΕΚ 4432/15.12.2017, τ. Α΄)

² επέκταση του Δικτύου NATURA 2000,

http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?aID=1909

³ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=432&language=el-GR>

και τα είδη που ενδιαιτούν στον κάθε τόπο και από χάρτη κλίμακας 1:100.000.

Οι δραστηριότητες στις περιοχές του Δικτύου NATURA 2000 ρυθμίζονται μέχρι σήμερα από την Εθνική Νομοθεσία (Γσουγκράκης κ.ά. 2006, Γεωργιάδης 2010, Ταμπάκης κ.ά. 2014):

- Η Οδηγία 79/409/ΕΚ εναρμονίστηκε στο ελληνικό Δίκαιο με τις Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις 414985/29-11-85 (ΦΕΚ 757/Β/18-12-85), 366599/16-12-96 (ΦΕΚ 1188/Β/31-12-96), 294283/23-12-97 (ΦΕΚ 68/Β/4-2-98)
- Η Οδηγία 92/43/ΕΚ εναρμονίστηκε στο ελληνικό Δίκαιο με την Κοινή Υπουργική Απόφαση 33318/3028/11-12-98 (ΦΕΚ 1289/Β/28-12-98)

Το Δίκτυο NATURA 2000 φιλοξενεί την ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα, θεωρώντας και τις δύο αναπόσπαστα κομμάτια του. Στην ελληνική έννομη τάξη προβλέπονται, ωστόσο, περιορισμοί και απαγορεύσεις σε οριζόντιο επίπεδο στο Ν. 3937/2011 για τη βιοποικιλότητα, στα ειδικά χωροταξικά, στο Ν. 3851/2010 για τις ΑΠΕ καθώς και στην ΚΥΑ ενσωμάτωσης της Οδηγίας για τα άγρια πτηνά του 2012. Στο πλαίσιο της υποχρέωσης για υποβολή αναφορών (Άρθρο 12 της Οδηγίας για τα πτηνά, άρθρο 17 της Οδηγίας για τους οικοτόπους), η Ελλάδα υπέβαλε τις πιο πρόσφατες εκθέσεις τον Δεκέμβριο του 2014 για την Οδηγία για τους οικοτόπους και τον Αύγουστο του 2015 για την Οδηγία για τα πτηνά. Για την ολοκληρωμένη διαχείριση του Δικτύου υπολείπονται ακόμη σημαντικές τομές και τροποποιήσεις. Πρέπει να αναφερθεί επιγραμματικά πως υπάρχουν σημαντικές εκκρεμότητες σχετικά με το Δίκτυο NATURA 2000, οι οποίες αφορούν (Παπαδόπουλος 2019):

- την έλλειψη ενός ολοκληρωμένου, μόνιμου εθνικού συστήματος εποπτείας και παρακολούθησης της φύσης, κατά τις επιταγές του Άρθρου 11 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, το οποίο θα παρέχει σταθερά, συστηματικά και αξιόπιστα δεδομένα για την κατάσταση της ελληνικής φύσης
- την έλλειψη σταθερών πόρων που να προορίζονται για τις ανάγκες του Δικτύου NATURA 2000
- την έλλειψη στόχων διατήρησης για τις περιοχές του Δικτύου και τη συνακόλουθη απουσία σχεδίων διαχείρισης. Η Ελλάδα δεν έχει καθορίσει ούτε τις προτεραιότητες και τους στόχους διατήρησης ούτε τα α-

ναγκαία μέτρα διατήρησης για τους εν λόγω τόπους, και για το λόγο αυτό έχει λάβει αιτιολογημένη γνώμη⁴

- την έλλειψη αποτελεσματικής προστασίας των περιοχών σε συνδυασμό με άλλες χρήσεις γης
- την ελλιπή εφαρμογή του Άρθρου 6 παρ. 3 της Οδηγίας για τους οικοτόπους σχετικά με τη δέουσα εκτίμηση
- την ελλιπή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη του Δικτύου και την αξία των οικοσυστημικών υπηρεσιών.

Οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών»⁵

Η πρώτη σημαντική κοινοτική οδηγία για τη θεσμοθέτηση περιοχών με στόχο την προστασία της πανίδας είναι η 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών». Σκοπός της συγκεκριμένης οδηγίας είναι η προστασία των ειδών πουλιών που ζουν φυσικά και σε άγρια κατάσταση στην Ευρώπη. Τα είδη της ευρωπαϊκής ορνιθοπανίδας που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της οδηγίας υπόκεινται σε αυστηρό καθεστώς προστασίας. Για την καλύτερη προστασία αυτών των ειδών κάθε κράτος - μέλος μεριμνά κατά της θανάτωσης τους και της καταστροφής των φωλιών και αβγών τους (άρθρο 5). Τα είδη του Παραρτήματος ΙΙ μπορούν να αποτελούν θήραμα, όπως αυτό ορίζεται από την εθνική νομοθεσία. Τα είδη του Παραρτήματος ΙΙ/1 κυνηγιούνται σε όλη την περιοχή εφαρμογής της Οδηγίας ενώ για τα είδη του Παραρτήματος ΙΙ/2 το κυνήγι τους επιτρέπεται μόνο σε συγκεκριμένα κράτη - μέλη. Πολύ σημαντικό σημείο της οδηγίας (Άρθρο 4. 1-2) είναι η υποχρέωση των κρατών - μελών να χαρακτηρίζουν ως «Ζώνες Ειδικής Προστασίας» (ΖΕΠ) τις πιο κατάλληλες περιοχές που φιλοξενούν πληθυσμούς και οικοτόπους των πουλιών αυτών και άλλων μεταναστευτικών ειδών. Όλα τα κράτη - μέλη οφείλουν με κάθε τρόπο να διασφαλίσουν την προστασία των ΖΕΠ από ρύπανση και κάθε άλλου είδους υποβάθμιση που θα επηρεάσει αρνητικά τα πουλιά. Την εφαρμογή της οδηγίας επιβλέπει η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υποβοηθούμενη από την Επιτροπή για τη Συμμόρφωση με την Τεχνική και Επιστημονική Πρόοδο, η οποία πλέον ονομάζεται Επιτροπή ΟΡΝΙΣ (ORNIS Committee). Η πράξη

⁴ Οδηγία για τους οικοτόπους: Η ΕΕ καλεί την Ελλάδα να σεβαστεί πλήρως τους κανόνες για τη φύση, στο ιντερνέτ: <https://dasarxeio.com/2018/03/11/53961/>

⁵ Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται από τις 15 Φεβρουαρίου 2010. Η οδηγία 2009/147/ΕΚ κωδικοποίησε και αντικατέστησε την οδηγία 79/409/ΕΟΚ και τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις της. Η ενσωμάτωση της έγινε στην εθνική έννομη τάξη με τις ΚΥΑ Η.Π. 37338/1807/Ε.103/01.09.2010 και ΚΥΑ 8353/276/Ε103 /17.02.2012

εναρμόνιση της κοινοτικής οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο είναι η **Υ.Α. 414985/1985** για τα «**Μέτρα διαχείρισης της άγριας Πτηνοπανίδας**» (**ΦΕΚ 757/18-12-1985 τ. Β΄**). Στη συγκεκριμένη ΥΑ ρυθμίζονται θέματα που σχετίζονται με τη θήρα και αφορούν είδη των οποίων η θήρα επιτρέπεται, μέσα, χρόνο, περιοχές θήρας, αλλά και απαγορευμένους τρόπους και μέσα θήρας. Την εφαρμογή της παρακολουθεί το Υπουργείο Γεωργίας⁶. Τα μέτρα προστασίας των άγριων πτηνών προβλέπουν την απαγόρευση της εκ προθέσεως θανάτωσης ή σύλληψης των ειδών που καλύπτονται από την Οδηγία, την καταστροφή, φθορά και συλλογή φωλιών και αυγών, τη σκόπιμη ενόχληση των πτηνών και την κατοχή των συγκεκριμένων ειδών. Επιτρέπεται το κυνήγι ορισμένων ειδών υπό τον όρο ότι οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι σέβονται ορισμένες αρχές (θήρα εκτός των περιόδων αποδημίας ή αναπαραγωγής, απαγόρευση μεθόδων μαζικής ή μη επιλεκτικής θανάτωσης ή σύλληψης κ.ά.). Επίσης, προβλέπονται αποφάσεις του Υπουργού Γεωργίας, με τις οποίες θα καθοριστούν οι Ζώνες Ειδικής Προστασίας που προβλέπει η οδηγία. Ουσιαστικά, δηλαδή, η πράξη εναρμόνισης της οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη αφορά μόνο κάποιες ρυθμίσεις για τη θήρα που εξειδικεύονται στα πτηνά, ενώ όλες οι άλλες διατάξεις περί θήρας βρίσκονται στο Δασικό Κώδικα (Μπαριτάκη 2004, Σπίνου 2005, Αγγελοπούλου και Τζιουβάρα 2007, Κουρούτος κ.ά. 2008, Velázquez et al. 2010).

Αποτελεί ένα από τα πλέον αποτελεσματικά νομικά εργαλεία παγκοσμίως για την προστασία σημαντικών στοιχείων της βιοποικιλότητας με τρόπο ολοκληρωμένο και αποτελεσματικό, μέσα από δίκτυο δυναμικά διαχειριζόμενων προστατευόμενων περιοχών, αλλά και έξω από το Δίκτυο αυτό, μέσω της θέσπισης μέτρων προστασίας πιο γενικού χαρακτήρα για πολύτιμα οικοσυστήματα, όπως οι υγρότοποι (Δημαλέξης κ.ά. 2009). Στόχος της είναι να διασφαλίσει την προστασία όλων των ειδών πτηνών που ζουν σε άγρια κατάσταση στο ευρωπαϊκό έδαφος και να ληφθούν σε τέτοιο επίπεδο που να ανταποκρίνεται κυρίως στις οικολογικές, επιστημονικές και μορφωτικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας υπόψη και τις οικονομικές και ψυχαγωγικές απαιτήσεις (Schwoehrer and Despert 1999). Η αρχή της συνεργασίας που θεσπίζεται στην Οδηγία για τα ενδιαίτηματα, η οποία επιβάλλει τη λήψη μέτρων διατήρησης, λαμβάνει υπόψη της τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και τις περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες της περιοχής (Κοψιδά 2012).

⁶ Έχει μετονομαστεί σε Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων <http://www.minagric.gr>

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας»

Ο κίνδυνος εξαφάνισης πολλών ειδών και υποβάθμισης πολλών οικοσυστημάτων οδήγησε στην έκδοση της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ από μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Ostermann 1998). Στόχος της Κοινότητας είναι η απόκτηση μιας πιο ευρείας προσέγγισης σε θέματα προστασίας της φύσης. Η διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας αποτελεί ουσιαστικό στόχο για την Κοινότητα. Η συνεχής υποβάθμιση και η απειλή σπάνιων ειδών χλωρίδας και πανίδας παίρνουν μια θέση προτεραιότητας στην πολιτική για το περιβάλλον της ΕΕ (Καλαπόδης 2007).

Με δεδομένο ότι στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών οι φυσικοί οικοτόποι υποβαθμίζονται συνεχώς και αυξάνεται ο αριθμός των άγριων ειδών που απειλούνται σοβαρά, η Κοινότητα προχώρησε στην υιοθέτηση της δεύτερης ίσως πιο σημαντικής Οδηγίας της στον τομέα προστασίας της φύσης (Αγγελοπούλου και Τζιουβάρα 2007). Η προσχώρηση έγινε στις 21 Μαΐου 1992 από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΚ (Cortot 2005).

Η εν λόγω Οδηγία θεσμοθετήθηκε από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με σκοπό να συμβάλλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλότητας αξιοσημείωτης ή απειλούμενης (Pavard and Raquin 2006) μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η συνθήκη (Παπανικολάου - Παναγέα 2010). Μεταξύ των είκοσι τεσσάρων άρθρων της 92/43/ΕΟΚ, το Άρθρο 6 θεωρείται από τα σημαντικότερα τμήματά της, διότι περιέχει τις διατάξεις που διέπουν τη διατήρηση και τη διαχείριση των περιοχών του Δικτύου (Δημαλέξης κ.ά. 2004).

Θεωρείται οδηγία κορμός για την προστασία της φύσης η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με ΚΥΑ 33318/3028/11-12-98 (ΦΕΚ 1289/28-12-98, τ. Β΄) «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» και ΚΥΑ Η.Π. 14849/853/Ε103/04.04.2008 (ΦΕΚ 645/11-04-2008 τ. Β΄) «Τροποποίηση των υπ' αριθμ. 33318/3028/1998 κοινών υπουργικών αποφάσεων (Β΄1289) και υπ' αριθμ. 29459/1510/2005 κοινών υπουργικών αποφάσεων (Β΄992), σε συμμόρφωση με διατάξεις της Οδηγίας 2006/105/ΕΚ του Συμβουλίου της 20ης Νοεμβρίου 2006 της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Με την συγκεκριμένη οδηγία, ιδρύεται το ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο «Ειδικών Ζωνών Διατήρησης» με το τίτλο NATURA 2000. Όπως γίνεται αναφορά και παραπάνω, πρόκειται για περιοχές οι οποίες φιλοξενούν συγκεκριμένους τύπους οικοτόπων και / ή είδη χλωρίδας και πανίδας που χαρακτηρίζονται ως κοινοτικής σημασίας. Στόχος της οδηγίας είναι η προστασία ή/ και αποκατάσταση αυτών των τύπων οικοτόπων και ειδών.

Για την ίδρυση του δικτύου, κάθε - κράτος μέλος συντάσσει κατάλογο περιοχών, ο οποίος πρέπει να καλύπτει ικανοποιητικά τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που αναφέρονται στα παραρτήματα της Οδηγίας. Στο δίκτυο εντάσσονται και όλες οι ΖΕΠ. Με σκοπό τη χρηματοδότηση επιλεγμένων δράσεων για την υλοποίηση του δικτύου NATURA 2000, η επιτροπή έχει σχεδιάσει το χρηματοδοτικό μέσο LIFE-Φύση. Η Επιτροπή μέσω βιογεωγραφικών σεμιναρίων και με επιστημονικά κριτήρια, εξετάζει σε συνεργασία με τα κράτη – μέλη τις εθνικές προτάσεις. Με αυτή τη διαδικασία οριστικοποιήθηκαν οι εθνικοί κατάλογοι και ιδρύθηκε το Δίκτυο NATURA 2000. Στην Ελλάδα την πορεία εφαρμογής της επιβλέπει η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συνεπικουρούμενη από την Επιτροπή για τους Οικοτόπους. Αρμόδιος εθνικός φορέας είναι το ΥΠΕΧΩΔΕ και πιο συγκεκριμένα, το τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος. Σημαντικό θεσμικό ρόλο στο συντονισμό και στην αξιολόγηση των δράσεων που αφορούν στην εφαρμογή της Οδηγίας στην Ελλάδα έχει επίσης η Επιτροπή Φύση 2000 (Σπίνου 2005).

Σύμφωνα με την Οδηγία των Οικοτόπων, τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλουν να καθορίσουν περιοχές διατήρησης για οικοτόπους προτεραιότητας, με σκοπό την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού καθεστώτος διατήρησης γι' αυτούς. Ένα τέτοιο καθεστώς διατήρησης υπάρχει όταν το φυσικό τους εύρος είναι σταθερό ή αυξάνεται και η ιδιαίτερη δομή και οι λειτουργίες που είναι απαραίτητες για τη μακροχρόνια διατήρηση τους υπάρχουν και θα συνεχίσουν να υπάρχουν στο προβλεπόμενο μέλλον (Tattoni et al. 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Επέκταση πολιτικών προστασίας από το χερσαίο στο θαλάσσιο περιβάλλον

Η διαρκώς αυξανόμενη εκμετάλλευση των πόρων της θάλασσας των τελευταίων δεκαετιών, σε συνδυασμό με τη διαρκή αύξηση των θαλάσσιων χρήσεων και δραστηριοτήτων (Maes 2008) έχουν προκαλέσει σοβαρές απώλειες στη βιοποικιλότητα των θαλασσών και μη αναστρέψιμες βλάβες στο θαλάσσιο περιβάλλον. Μια εξέλιξη, η οποία εκτός από επιβάρυνση και υποβάθμιση των ωκεανών (Douvere 2008, Smith et al. 2011) συνεπάγεται επιπλέον σοβαρές επιπτώσεις στη δυνατότητα των θαλάσσιων οικοσυστημάτων να παρέχουν υπηρεσίες προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον (Gilliland and Laffoley 2008, Παπαγεωργίου 2016).

Οι θάλασσες αποτελούν υδάτινα οικοσυστήματα τα οποία χαρακτηρίζονται από ποικιλία συνθηκών σε όλη την έκταση και το βάθος της. Η ποικιλομορφία των συνθηκών οδήγησε στην ανάπτυξη εξαιρετικής ποικιλίας οικοσυστημάτων στα οποία ζουν οργανισμοί προσαρμοσμένοι στις ιδιαιτερότητες και απαιτήσεις του κάθε περιβάλλοντος (Σπίνου 2005). Η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος παρουσίασε χρόνο υστέρησης σε σχέση με το χερσαίο περιβάλλον καθώς παλαιότερα υπήρχε η εσφαλμένη εντύπωση ότι η θάλασσα μπορούσε να διατηρεί τις λειτουργίες της και να αποτοξινώνεται από τη ρύπανση. Επίσης, ο υδάτινος χαρακτήρας καθιστά δυσκολότερη τη διαχείριση των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.), καθώς είναι σχεδόν αδύνατο να «περιφραχθούν» εντός μιας συγκεκριμένης περιοχής τα απειλούμενα θαλάσσια είδη, όπως επίσης είναι αδύνατο να αποκλειστούν εκτός μιας Θ.Π.Π. επιβλαβείς παράγοντες (π.χ. μόλυνση) που προέρχονται από γειτονικές περιοχές (Ζιώγα 2007). Έτσι, η προστασία των θαλασσών καθώς και η θέσπιση κανόνων και αρχών για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στη θάλασσα, αποτελούν ζητήματα τα οποία απασχολούν τις τελευταίες δεκαετίες έναν διαρκώς αυξανόμενο αριθμό διεθνών οργανισμών και κρατών (Μπεριάτος και Παπαγεωργίου 2010).

Η αυξημένη ανάγκη για την προστασία του παγκόσμιου θαλάσσιου περιβάλλοντος έχει οδηγήσει σε εκτεταμένη επιστημονική μελέτη σχετικά με τις θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές τα τελευταία χρόνια (ICRS 2000, National Center for Ecological Analysis and Synthesis 2001, Society of Conservation Biology and Marine Conservation Biology Institute SCB/MCBI 2001). Στα πλαίσια αυτά, οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές (Marine Protected Areas) γίνονται ολοένα και πιο σημαντικό μέσο διαχείρισης για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας των ωκεανών και των θαλασσών σε παγκόσμιο επίπεδο (Ζιώγα 2007).

Ιστορικά, οι πρόδρομοι των Θ.Π.Π. έτυχαν εφαρμογής σε αρκετά από τα δυτικά κράτη κατά τις αρχές της δεκαετίας του ενενήντα. Η εφαρμογή τους πλαισιωνόταν από την αντίστοιχη κρατική νομοθεσία και είχαν την μορφή κλειστών για το ευρύ κοινό περιοχών, που προοριζόνταν για επιστημονική και περιβαλλοντική έρευνα. Πρωτοπόρες στον τομέα αυτό χώρες υπήρξαν για την Ευρώπη η Γαλλία και η Ισπανία. Η οικονομική ζωή των Θ.Π.Π. ξεκίνησε ως καταρχήν υπόθεση του κράτους. Με τη μείωση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομική ζωή των δυτικών κοινωνιών, νέα διαχειριστικά σχήματα ξεπήδησαν για τις Θ.Π.Π. που ακολούθησαν το παραπάνω μοντέλο. Παρόλα αυτά, η εκτεινόμενη βιομηχανοποίηση των σύγχρονων χωρών, σύντομα έθεσε επί του διεθνούς προβληματισμού το θέμα της πλαισίωσης των Θ.Π.Π. με τον μανδύα της διεθνούς νομοθεσίας (Διαμάντης 2011).

Οι Θ.Π.Π. εξελίχθηκαν με γοργό ρυθμό ως ένα πολλά υποσχόμενο εργαλείο για τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος που εξελίχθηκαν από την προστασία ειδών στην προστασία ενδιαιτημάτων, από την προστασία της δομής στην προστασία των διεργασιών που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα των αγαθών και υπηρεσιών των ενδιαιτημάτων και από πάρκα ψυχαγωγίας σε περιοχές όπου ρυθμίζεται η πολλαπλή χρήση των πόρων (Agardy 2000). Η σπουδαιότητα της σύνδεσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος μέσω της μεταφοράς αυγών και λαρβών με τα θαλάσσια ρεύματα (Hjort 1914, Ogden 1997, Roberts 1997) έχει ενισχύσει την ιδέα των Θ.Π.Π. με πρωτοβουλίες για τη δημιουργία δικτύων Θ.Π.Π. (Brunckhorst and Bridgwater 1995, Kelleher et al. 1995, Badalamenti et al. 2000).

Τέλος, η δημιουργία δικτύου προστατευόμενων Θαλάσσιων Περιοχών και Πάρκων (Marine Protected Areas, MPAs), ακολουθώντας διαχειριστικά πρότυπα στον ερευνητικό και διοικητικό τομέα θα αποτελέσουν την αιχμή της συνύπαρξης, των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων με τη διατήρηση του θαλάσσιου βιολογικού πλούτου. Οι MPAs προωθούνται σε παγκόσμιο επίπεδο ως εργαλεία για τη διαχείριση της αλιείας, τη διατήρηση των ειδών και των οικοτόπων, τη διατήρηση της λειτουργίας και της προσαρμοστικότητας των οικοσυστημάτων, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την προστασία

των ανθρώπινων αξιών οι οποίες συνδέονται με τους ωκεανούς (Bennett and Dearden 2014).

Ορισμός Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)

Ένα από τα κυριότερα διεθνώς καθιερωμένα και εφαρμοζόμενα μέτρα για την προστασία και βιώσιμη διαχείριση των αλιευτικών πόρων και της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, είναι η κήρυξη θαλάσσιων εκτάσεων ως προστατευόμενων περιοχών ή αλλιώς θαλάσσιων πάρκων (Μαρκάτος και Κούτσης 2008). Πρόκειται κατά κανόνα για μεγάλες θαλάσσιες εκτάσεις, δυσχερώς διαχειρίσιμες και αστυνομεύσιμες εντός των οποίων επιβάλλονται περιορισμοί στις ανθρώπινες δραστηριότητες και ιδίως στην αλιεία, ώστε να θίγονται σε μεγάλη κλίμακα τοπικά ή ευρύτερα πολυδιάστατα συμφέροντα ενώ μειώνονται παραδοσιακές πλουτοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις (Jones 2006).

Με τον όρο Θαλάσσια Προστατευόμενη Περιοχή εννοούμε μια περιοχή της οποίας τα όρια περιλαμβάνουν μέρος θαλάσσιων ή ωκεάνιων υδάτων. Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει θαλάσσιες περιοχές υπό καθεστώς προστασίας από την ανθρώπινη δραστηριότητα, που συνήθως περιλαμβάνουν ζώντες, αβιοτικούς ή και ιστορικούς και πολιτιστικούς πόρους. Ανάλογα με την σπουδαιότητα τους, περιλαμβάνουν είτε όρια ως προς την ανάπτυξη, την αλιεία και την πρόσβαση, είτε ολοκληρωτική απαγόρευση εκμετάλλευσης της περιοχής. Περιλαμβάνουν περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας των οποίων η θαλάσσια βιοκοινότητα προστατεύεται και διατηρείται για τα οφέλη των σημερινών και μελλοντικών γενεών (Διαμάντης 2011, Μανώλογλου 2017).

Κατά την IUCN (Kelleher and Kenchington 1992), ως θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή (Θ.Π.Π.) ορίζεται: «κάθε περιοχή μεσοπαραλιακή ή υποπαραλιακή, συμπεριλαμβανομένου του υδάτινου στοιχείου, της χλωρίδας, της πανίδας και των ιστορικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών που διέπεται από νομικά ή άλλα αποτελεσματικά μέσα, με σκοπό την προστασία μέρους ή ολόκληρης της περιοχής» (Ζιώγα 2007, Χριστοδούλου 2009, Αβραμή κ.ά. 2021).

Με τον όρο Θαλάσσιο Πάρκο εννοούμε μια περιοχή που παρομοιάζει ως προς την οριοθέτηση της τις θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές. Απαγορεύεται η αλίευση ή η εξαγωγή ζωής ή πόρων, όμως επιτρέπεται η επίσκεψη και η ψυχαγωγία. Είναι συνήθως πάρκα, συνδυάζουν τόσο την περιβαλλοντική προστασία των ενδημικών ειδών όσο και τον τουρισμό και την ψυχαγωγία. Τέτοια πάρκα υφίστανται στην Αυστραλία και την Τανζανία. Η εφαρμογή των θαλάσσιων πάρκων γίνεται κυρίως σε χώρες που η ίδια η οικονομική ανάπτυξη είναι βαθειά συνυφασμένη με την θάλασσα και τον τουρισμό (Διαμάντης 2011).

Σύμφωνα με τους Reuchlin-Hughenoltz and McKenzie (2015), ως θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή ορίζεται μια περιοχή χαρακτηρισμένη και αποτελεσματικά διαχειριζόμενη ώστε να προστατεύει τα θαλάσσια οικοσυστήματα, τις διεργασίες και λειτουργίες τους, τα είδη και τους οικοτόπους, όπου μπορούν να συνεισφέρουν στην αποκατάσταση και την αναπλήρωση των φυσικών πόρων καθώς και στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό εμπλουτισμό.

Πολλές πρωτοβουλίες και μηχανισμοί σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο βοηθούν ώστε να χρησιμεύουν οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές ως μέσα για την μακροπρόθεσμη διατήρηση και την ισορροπημένη χρήση των θαλάσσιων πόρων και της βιοποικιλότητας (Agardy 2003, Crosby et al. 2000, National Research Council 2001). Οι πρώτες θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές ανακηρύχθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μέχρι το 1985 είχαν καταγραφεί 430 Θ.Π.Π. (Silva et al. 1986), αλλά οι περισσότερες από αυτές κάλυπταν σχετικά μικρές παράκτιες περιοχές. Μέχρι το 1995, υπήρχαν τουλάχιστον 1.306 υποπαραλιακές Θ.Π.Π. παγκοσμίως με μέσο μέγεθος 1.584 εκτάρια (Kelleher et al. 1995) ενώ σύμφωνα με τον IUCN (World Database on Protected Areas, March 2003) κατά το 2003 υπήρχαν τουλάχιστον 3.743 Θ.Π.Π. παγκοσμίως (Φοσές 2009, Καποτά 2016).

Ωστόσο, ο όρος «θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή» θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ένας απλός, γενικός και συνοπτικός όρος που βρίσκει εφαρμογή σε ένα μεγάλο εύρος διαφορετικών στρατηγικών για την προστασία της θαλάσσιας ζωής, οι οποίες με τη σειρά τους αντικατοπτρίζουν στόχους, τύπους και επίπεδα προστασίας ή περιορισμών της ανθρώπινης δραστηριότητας (Agardy 2000). Κατά συνέπεια, χρησιμοποιούνται παγκοσμίως πολλοί και διαφορετικοί όροι όπως θαλάσσια πάρκα, καταφύγια, reserves, υδροβιότοποι, φυσικά αποθέματα κ.ά. ανάλογα με τους στόχους που έχει κάθε ξεχωριστή Θ.Π.Π. Πρέπει βέβαια να αναφέρουμε ότι πολλές φορές η ίδια ορολογία χρησιμοποιείται σε διάφορες περιοχές του κόσμου για την περιγραφή Θ.Π.Π. με διαφορετικά χαρακτηριστικά, γεγονός που πολλές φορές δημιουργεί συγχύσεις (Ζιώγα 2007, Αβραμή κ.ά. 2021).

Κατηγορίες Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)

Πέρα από τον παραπάνω ορισμό ο οποίος περιγράφει με γενικό τρόπο τις Θ.Π.Π, η IUCN κατατάσσει έξι τύπους των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών, ανάλογα με τους στόχους της κάθε περιοχής (Palumbi 2001, Μανώλογλου 2017):

- **Κατηγορία I** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως την προστασία της άγριας φύσης (Αυστηρή Nature Reserve/ Wilderness Area)

- **Κατηγορία II** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως την προστασία των οικοσυστημάτων και την αναψυχή (Εθνικό Πάρκο, Θαλάσσια Πάρκα)
- **Κατηγορία III** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως τη διατήρηση των ειδικών φυσικών χαρακτηριστικών (Μνημείο της Φύσης, ύφαλοι, βραχώδεις ακτές)
- **Κατηγορία IV** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως τη διατήρηση μέσω της διαχείρισης της παρέμβασης (Οριοθετείται και ελέγχεται η ανθρώπινη παρέμβαση σε αυτές τις περιοχές σπουδαίας φυσικής σημασίας)
- **Κατηγορία V** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως τη διατήρηση του τοπίου/ θαλασσογραφία και αναψυχή (προστατευμένα τοπία)
- **Κατηγορία VI** - Προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως την αειφόρο χρήση των Προστατευόμενων φυσικών οικοσυστημάτων (Υπεύθυνη για τη διαχείριση των πόρων της Προστατευόμενης Περιοχής).

Σύμφωνα με την IUCN, πολλές Θ.Π.Π. ανήκουν σε μία ή περισσότερες κατηγορίες. Παρόλα αυτά η εφαρμογή της κατηγοριοποίησης στο θαλάσσιο περιβάλλον είναι συχνά ανακριβής. Επιπλέον, σε περιπτώσεις όπου οι προστατευόμενες περιοχές καλύπτουν τόσο τη στεριά όσο και τη θάλασσα, συχνά δεν λαμβάνονται υπόψη, κατά την κατάταξη της περιοχής σε μια κατηγορία, οι στόχοι για τη θαλάσσια περιοχή (Dudley 2008). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο υπάρχων αριθμός Θ.Π.Π. να μην καλύπτει τις ανάγκες για την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος (Καποτά 2016).

Όπως μπορεί να παρατηρηθεί οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές και τα θαλάσσια πάρκα ταξινομούνται σε περιοχές που απαγορεύεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα πέραν της διεξαγωγής έρευνας, μέχρι περιοχές που η παρουσία του ανθρώπου είναι επιτρεπτή, υπό την προϋπόθεση της ορθολογικής χρήσης και διαχείρισης των φυσικών πόρων. Συνήθως σε ένα θαλάσσιο πάρκο συνυπάρχουν τα διαφορετικά επίπεδα προστασίας υπό τη μορφή ζωνών, κάτι που εξαρτάται άμεσα από το βαθμό της προστασίας και της αποκατάστασης που επιδιώκεται, καθώς και το βαθμό υποβάθμισης των θαλάσσιων πόρων της περιοχής. Ανάλογα με τις ζώνες χρήσης και προστασίας υπάρχουν δύο κατηγορίες Θ.Π.Π. (White et al. 2005, Κικιάκη 2012, Κονδύλης 2015):

- τα MNR (no - take marine nature reserves), έχουν σχεδιαστεί για την διατήρηση της θαλάσσιας ζωής και των γεωλογικών ή φυσιογραφικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και περιλαμ-

βάνουν περιοχές όπου απαγορεύεται η είσοδος εκτός από την περιπολία και την παρακολούθηση και είναι περιοχές όπου επιτρέπονται η επιστημονική έρευνα και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Έχουν παρόμοια κατάσταση και προστασία όπως των Εθνικών φυσικών αποθεμάτων (NNR), αλλά αφορά ειδικά το θαλάσσιο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων τόσο τη θάλασσα όσο και το βυθό. Μόνο το 0.08% όλων των ωκεανών και το 0.2% της συνολικής θαλάσσιας έκτασης υπό εθνική δικαιοδοσία βρίσκεται σε αυτή την κατηγορία, όπου όλες οι εξαγωγικές χρήσεις απαγορεύονται.

- τα SMPA (multiple - use special marine protected areas), τα οποία ιδρύθηκαν πιο πρόσφατα επιτρέπουν την είσοδο και διάφορες χρήσεις και έχουν ως στόχο τη βιώσιμη χρήση των παράκτιων και θαλάσσιων πόρων αλλά και την οικολογική αποκατάσταση.

Στόχοι ίδρυσης και Διαχείριση Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)

Οι Θ.Π.Π. αποτελούν ένα από τα πλέον συζητημένα εργαλεία διαχείρισης και προστασίας των θαλάσσιων και παράκτιων οικοσυστημάτων (Σαλωμίδη κ.ά. 2006). Ωστόσο, έστω και εντός ενός σχετικά ενοποιημένου γεωγραφικού χώρου όπως είναι για παράδειγμα η Μεσόγειος θάλασσα, η έννοια, η λειτουργία, ο στόχος αλλά και το νομικό πλαίσιο της εκάστοτε Θ.Π.Π. ποικίλλει σημαντικά (Ramos Espla and McNeil 1994, Francour et al. 2001). Παρατηρούνται έτσι μεγάλες αποκλίσεις σε ότι αφορά τη χωροθέτηση, την έκταση, τη ζώνωση, τα προστατευόμενα είδη/ ενδιαιτήματα, τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες κ.ο.κ. Μία από τις συνηθέστερες τάσεις παγκοσμίως είναι εκείνη της προστασίας περιοχών υψηλής βιοποικιλότητας (biodiversity hot-spots), (Harmelin 2000, Bassett 1999). Εντούτοις, το γεγονός ότι οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αντικειμενικών σκοπών κάνει επιτακτική την ανάγκη να καθοριστούν με σαφή τρόπο οι στόχοι τους (Jones 1994, Murray et al. 1999, Agardy 2000, Crosby et al. 2000).

Κάθε θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή θέτει ως προτεραιότητα διαφορετικούς στόχους ή συνδυασμό στόχων, κάτι που οδηγεί βέβαια και στην ύπαρξη διαφορετικών κατηγοριών προστατευόμενων περιοχών, όπως είναι τα φυσικά αποθέματα, τα εθνικά και τα φυσικά πάρκα και οι υδροβιότοποι (Ζιώγα 2007). Επιπλέον, πέρα από τους διακριτούς, επιμέρους στόχους υπάρχει κάτι κοινό που συνδέει όλες τις Θ.Π.Π.: να διατηρηθεί αυτό που περικλείουν, με την έννοια τουλάχιστον να μην υποβαθμιστεί περαιτέρω (Καποτά 2016). Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι σπάνια μια θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή έχει μόνο έναν στόχο. Συνήθως κάποιιοι στόχοι συνυπάρχουν ταυτόχρονα, ανάλογα πάντα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες

της κάθε περιοχής που πρέπει να προστατευθεί (CBD Adhoc Technical Experts Group on Protected Areas 2003). Σε κάθε περίπτωση βασικοί στόχοι θα πρέπει να είναι η επίτευξη οικολογικής, οικονομικής και κοινωνικής ισορροπίας (Ehler 2008), κάτι το οποίο προϋποθέτει οργάνωση των θαλάσσιων χρήσεων και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, με τρόπο ώστε να μη συγκρούονται μεταξύ τους αλλά και με το θαλάσσιο περιβάλλον, διαταράσσοντας την ικανότητα του οικοσυστήματος να παρέχει υπηρεσίες (Douvere 2008, Ehler and Douvere 2009). Συνεπώς, οι Θ.Π.Π. στοχεύουν στην αειφορική διαχείριση των θαλάσσιων πόρων (Cardigo 2009).

Ωστόσο, η επίτευξη των στόχων φαίνεται ότι στην πραγματικότητα είναι πολύ πιο πολύπλοκη. Το 2010 εκτιμάται ότι μόλις το 24% των προστατευόμενων περιοχών παγκοσμίως χαρακτηρίζεται από αποτελεσματική διαχείριση (Leverington et al. 2010a), ενώ πολλές Θ.Π.Π. αποτελούν θαλάσσια πάρκα μόνο τυπικά και όχι ουσιαστικά. Μολονότι παγκοσμίως ο αριθμός των Θ.Π.Π. έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες (Thorpe et al. 2011), από την εμπειρία που έχει αποκτηθεί μέχρι στιγμής προκύπτει ότι η αποτελεσματική εφαρμογή τους συνιστά πιο δύσκολο και χρονοβόρο εγχείρημα απ' ό,τι αναμενόταν το 2010, όταν τα συμβαλλόμενα μέρη της Διεθνούς Σύμβασης για την Βιοποικιλότητα έθεσαν ως στόχο την ένταξη του 10% των θαλάσσιων και παράκτιων περιοχών σε καθεστώς προστασίας μέχρι το 2020. Ειδικότερα, παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ παραγόμενων αποτελεσμάτων και των επιδιωκόμενων στόχων, οι οποίες αποδίδονται σε περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες, άρρηκτα συνδεδεμένους με τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής (Pomeroy et al. 2007, Thorpe et al. 2011).

Ένας εξίσου σημαντικός στόχος είναι η διατήρηση των φυσικών, ιστορικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής στην οποία δημιουργείται η προστατευόμενη περιοχή. Επιπρόσθετα, έχουν διατυπωθεί μια σειρά στόχοι ευρύτερης φύσεως που σχετίζονται με τις ανθρώπινες δραστηριότητες, ειδικότερα, στους σύγχρονους στόχους, όπου εντάσσεται η αναψυχή και η προώθηση και ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού και άλλων συμβατών δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών. Τέλος, ένας ακόμη σημαντικός στόχος είναι η προώθηση της επιστημονικής έρευνας της προστατευόμενης περιοχής και των περιοχών που τις πλαισιώνουν, καθώς επίσης και η προώθηση της εκπαίδευσης σε τοπικά αλλά και σε ευρύτερο επίπεδο (συνέδρια, ημερίδες, επισκέψεις κλπ), (Lundquist and Granek 2005, Σαραντίδη, 2009, Μανώλογλου 2017).

Παρόλα αυτά ο στόχος σήμερα των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών ξεπερνά αυτές τις προσδοκίες καθώς μπορούν να παρέχουν οικονομικά πολύτιμες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός, και να αλληλεπιδράσουν με την τοπική κοινωνία (Pollnac et al. 2001). Έτσι, οι Θ.Π.Π. αποτελούν ερ-

γαλείο για τη ρύθμιση διαφορετικών χρήσεων του θαλάσσιου χώρου και τη βελτίωση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Κιάος 2008). Βοηθάνε στην ανοικοδόμηση της τοπικής δυναμικότητας για την αλιευτική διαχείριση και προστασία (Hilborn et al. 2004) ενώ, ταυτόχρονα, μπορεί να θεωρηθούν ως εργαλεία διαχείρισης τα οποία συμβάλουν στη προσοδοφόρα αλιεία με υψηλότερες αποδόσεις, αποτελέσματα εντελώς αντίθετα από τις αρχές των Θ.Π.Π. (Brady and Waldo 2009).

Πέρα από τους διακριτούς, επιμέρους στόχους υπάρχει κάτι κοινό που συνδέει όλες τις Θ.Π.Π.: να διατηρηθεί αυτό που περικλείουν, με την έννοια τουλάχιστον να μην υποβαθμιστεί περαιτέρω. Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά το σύνολο επιμέρους στόχων που θέτουν οι Θ.Π.Π. (Pomeroy et al. 2004):

- **Βιοφυσικοί στόχοι**
 - Διατήρηση και προστασία θαλάσσιων πόρων
 - Προστασία Βιολογικής Ποικιλότητας
 - Προστασία μεμονωμένων ειδών
 - Προστασία ενδιαιτήματος
 - Αποκατάσταση υποβαθμισμένων περιοχών
- **Κοινωνικοοικονομικοί στόχοι**
 - Βελτίωση ή διατήρηση της διασφάλισης τροφής
 - Αύξηση ή διατήρηση εισοδήματος
 - Βελτίωση ή διατήρηση μη οικονομικών οφελών
 - Ισότιμη κατανομή οφελών από τη Θ.Π.Π.
 - Η συμβατότητα ανάμεσα στη διαχείριση και την τοπική κουλτούρα μεγιστοποιείται
 - Βελτίωση της περιβαλλοντικής συνειδητοποίησης και γνώσης
- **Διαχειριστικοί στόχοι**
 - Διατήρηση αποτελεσματικών διαχειριστικών δομών και στρατηγικών
 - Διατήρηση αποτελεσματικών νομοθετικών δομών και στρατηγικών
 - Εγγυάται την αποτελεσματική συμμετοχή και αντιπροσώπευση όλων των εμπλεκόμενων φορέων.
 - Προώθηση της συμμόρφωσης των χρηστών των πόρων με το διαχειριστικό πλάνο
 - Διαχείριση και μείωση των συγκρούσεων

Όσο αφορά τον τρόπο διαχείρισης τους θα πρέπει να εκπορεύεται/ προκύπτει από τους σκοπούς ίδρυσης μιας συγκεκριμένης προστατευόμενης περιοχής. Μέσα σε μια θαλάσσια προστατευόμενη περιοχή **πολλαπλών χρήσεων** (Badalamenti et al. 2000, Francour et al. 2001), οι περιοχές στις οποίες απαγορεύεται κάθε επέμβαση είναι προφανές ότι θα έχουν διαφορετική διαχείριση από εκείνες που στοχεύουν στη χρήση των πόρων ενώ σε ορισμένες θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές, όπου η διαφύλαξη του περιβάλλοντος αποτελεί το βασικό στόχο τους, επιβάλλεται να υιοθετηθεί μια στρατηγική περιορισμένης πρόσβασης. Σε μια Θ.Π.Π. με κύριο στόχο τη διατήρηση των λειτουργιών του οικοσυστήματος, θα πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικά ο περιορισμός ή η απαγόρευση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της περιοχής και να εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα ενημέρωσης των ενδιαφερόμενων μερών, π.χ. των κατοίκων της περιοχής που ζουν από την αλιεία, ώστε να στηρίζουν συνειδητά την εφαρμογή των απαραίτητων περιοριστικών μέτρων. Σε αντιδιαστολή, σε μια Θ.Π.Π. με κύριο στόχο τον τουρισμό και την αναψυχή, θα πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες υποδομές υποδοχής και παρατήρησης της άγριας φύσης, με τρόπο ώστε να μη διαταράσσεται η διαβίωση των άγριων ειδών από την παρουσία του ανθρώπου και την ηχορύπανση και να αποφεύγεται η ρύπανση της περιοχής από τους επισκέπτες. Επίσης, όσο περισσότερους σκοπούς καλείται να υπηρετήσει μια Θ.Π.Π., καθώς και όσο περισσότερα προβλήματα πρέπει να αντιμετωπίσει (ήδη υπαρκτά ή αναμενόμενα στο μέλλον) τόσο πιο σύνθετα διαχειριστικά μέτρα θα πρέπει να υιοθετηθούν. Διαφορετικές ενέργειες χρειάζονται σε μια Θ.Π.Π., στην οποία πρέπει απλά να δημιουργηθεί η υποδομή υποδοχής και εξυπηρέτησης τουριστών και άλλες σε μια Θ.Π.Π. που, εκτός των υποδομών υποδοχής τουριστών, θα πρέπει ταυτόχρονα να υποστηριχθεί και η επιστημονική έρευνα (ειδικός εξοπλισμός, επιστημονικό προσωπικό) και να διατηρηθεί παράλληλα ο φυσικός χαρακτήρας της περιοχής. Πολλές φορές μάλιστα θα πρέπει να βρεθούν τρόποι ώστε να ικανοποιηθούν ταυτόχρονα στόχοι που αρχικά φαίνονται ασύμβατοι μεταξύ τους (π.χ. προσέλκυση τουριστών και διατήρηση της άγριας φύσης), (Ζιώγα 2007).

Για τη βιώσιμη διαχείριση αυτής της περιοχής λαμβάνονται μέτρα διαβαθμισμένης προστασίας που συνεπάγονται τον έλεγχο ορισμένων δραστηριοτήτων (π.χ. περιορισμός ή απαγόρευση αλιείας, εγκατάσταση υπεράκτιων δραστηριοτήτων, περιορισμός ή απαγόρευση της ναυσιπλοΐας) αλλά και την ανάπτυξη άλλων φιλικών προς το περιβάλλον δραστηριοτήτων, όπως ο καταδυτικός τουρισμός (Αβραμή κ.ά. 2021).

Αρκετοί μελετητές επισημαίνουν ότι κοινωνικοοικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες διαδραματίζουν συχνά πιο σημαντικό ρόλο από τους περιβαλλοντικούς / οικολογικούς παράγοντες στη διαμόρφωση, τη διαχείριση και την αποτελεσματικότητα μιας Θ.Π.Π. (Pomeroy et al. 2004, Ferse et al.

2010). Στο πλαίσιο αυτό, η κατανόηση του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος και η αποτύπωση των αντιλήψεων και απόψεων των ομάδων που εμπλέκονται στη διαχείριση των Θ.Π.Π. ή/ και επηρεάζονται από αυτήν είναι ουσιαστικής σημασίας για τον σχεδιασμό, την αξιολόγηση και την αποτελεσματική τους λειτουργία (Pomeroy et al. 2004).

Επίσης, σε ότι αφορά τη διαχείριση μιας Θ.Π.Π., μπορεί να επιλεγθεί: α) η **κεντρική διαχείριση** (top-down), όπου ο ρόλος της κυβέρνησης είναι ιδιαίτερα ισχυρός στη διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών είναι περιορισμένη, αν όχι μηδενική, β) η **«εκ των κάτω προς τα πάνω» διαχείριση** (bottom-up), όπου πρωταρχικός είναι ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας και γ) το **συνεργατικό μοντέλο διαχείρισης ή η συν-διαχείριση** (co management), που είθισται να ορίζεται ως η κατανομή δημόσιας εξουσίας και αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικής κυβέρνησης και τοπικών φορέων (Jones 2002, Da Silva 2004, Halik et al. 2018). Η κάθε διαχειριστική προσέγγιση έχει τα ρίσκα της καθώς και τα πλεονεκτήματά της. Όπως επισημαίνουν οι Jones, Qiu και De Santo (2013) το πιο αποτελεσματικό μοντέλο συν-διαχείρισης είναι εκείνο που ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος εντός του οποίου διαμορφώνεται και λειτουργεί μια Θ.Π.Π. (Αβραμή κ.ά. 2021). Η κεντρική διαχείριση είναι πιο ταιριαστή σε περιοχές στις οποίες δεν έχουν κατοίκους και αυτό διότι, αποξενώνει τον τοπικό πληθυσμό αυξάνοντας τις συγκρούσεις σε τοπικό επίπεδο με αποτέλεσμα την αποτυχία ενώ η «εκ των κάτω προς τα πάνω» διαχείριση είναι περισσότερο αποδεκτή από τη προηγούμενη, αλλά μπορεί να υπάρξουν προβλήματα διαφθοράς ή αλλαγή της τοπικής κυβέρνησης με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε και πάλι στην αποτυχία. Ωστόσο με τη συγκεκριμένη δομή λόγω ίσως κάποιας εμπειρίας, μπορούμε να έχουμε εύκολα μια οικολογική παρακολούθηση ώστε να ελέγχουμε την επίτευξη του σκοπού μας, π.χ. της διατήρησης της βιοποικιλότητας. Σύμφωνα με τον Da Silva 2004 η προσέγγιση της συν-διαχείρισης ουσιαστικά είναι η «κατανομή εξουσίας και ευθύνης μεταξύ των κυβερνήσεων και των κοινοτήτων». Τα χαρακτηριστικά της περιλαμβάνουν την ενσωμάτωση της παραδοσιακής και της επιστημονικής γνώσης στη διαχείριση, την ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων (αφού αναλαμβάνουν κεντρικό ρόλο οι τοπικοί φορείς), τη μείωση σε κόστος και τη δημιουργία εταιρικών σχέσεων μεταξύ των διαφόρων οργανισμών σε διάφορες κλίμακες. Ωστόσο με τη συγκεκριμένη δομή δημιουργούνται προβλήματα γραφειοκρατίας, υπάρχει αβεβαιότητα στη παροχή χρηματικών πόρων, χρονικές δεσμεύσεις για την επίτευξη του αρχικού στόχου και δημιουργούνται προβλήματα μεταξύ κυβέρνησης και τοπικής κοινότητας λόγω των εισροών και του ελέγχου που ασκείται (Κονδύλης 2015).

Γενικότερα, οι περιοχές αυτές επιδιώκουν μία ισορροπία ανάμεσα στην προστασία της βιοποικιλότητας και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Από την

πρώτη Θ.Π.Π. που δημιουργήθηκε το 1970 μέχρι σήμερα ο σχεδιασμός τους εξαρτάται κυρίως από την παρουσία σημαντικών ειδών και μοναδικών οικοσυστημάτων δίνοντας σημασία σε μία ολιστική οικολογική προσέγγιση (Francour et al. 2001).

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας Θ.Π.Π. διαφέρει σημαντικά ως τη χρονική στιγμή κατά την οποία η Θ.Π.Π. επισημαίνεται ως «λειτουργούσα». Χρειάζονται χρόνια μελετών, στις περισσότερες περιπτώσεις πάνω από μια δεκαετία, ώστε να δημιουργηθεί ένα κατάλληλο πλάνο διαχείρισης. Οι Kelleher et al. (1995), ανέφεραν ότι ο μεγάλος χρόνος που απαιτείται ώστε να λειτουργήσει μια ΜΡΑ οφείλεται συχνά στις αντιρρήσεις των διάφορων ενδιαφερομένων μελών, όπως οι ψαράδες, οι τοπικές κοινότητες, κ.ά., τα οποία θεωρούν ότι απειλούνται οικονομικά από αυτές (Halpern and Warner 2003).

Σύμφωνα με τους Jentoft et al. (2007) ένας τρόπος διαχείρισης μιας Θ.Π.Π. είναι με αλληλεπιδράσεις στο σύστημα της (interactive governance) μεταξύ φυσικού και κοινωνικού συνόλου, ώστε να υλοποιηθούν οι σκοποί και οι στόχοι της μέσω της διαχείρισης της (governability). Επομένως, μια Θ.Π.Π. επιτυγχάνει εφόσον έχει σχεδιαστεί αρχικά ο σκοπός και ο στόχος της, σύμφωνα με τη βιολογία και την οικολογία του οικοσυστήματος, μετέπειτα έρχεται η ορθή διαχείριση και οι στρατηγικές από τα ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία κατανοούν τις θεσμικές διαστάσεις και τα νομικά πλαίσια που διέπουν τους στόχους και τους σκοπούς της Θ.Π.Π. και τέλος έχουμε την ανάπτυξη της Θ.Π.Π. παράλληλα με την επίτευξη των στόχων μας.

Αποτελεσματικότητα διαχείρισης και παράγοντες επηρεασμού αυτής

Τα θαλάσσια οικοσυστήματα αντιμετωπίζουν πολλές σοβαρές απειλές όπως είναι η μόλυνση, η υπερεκμετάλλευση, η ασύμβατη χρήση των φυσικών τους πόρων και η εξαφάνιση των ειδών τους εξαιτίας της ανθρώπινης ανάπτυξης. Μέχρι και το 2003, οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές αποτελούσαν λιγότερο από το 0.5% της συνολικής θαλάσσιας επιφάνειας και υπάρχουν πολύ λίγες πληροφορίες για το εάν, ακόμη και αυτό το ελάχιστο ποσοστό της θαλάσσιας κληρονομιάς του πλανήτη, προστατεύεται αποτελεσματικά (UNEP 2003). Οι Cifuentes et al. (2000) ορίζουν την αποτελεσματικότητα στη διαχείριση μιας θαλάσσιας προστατευόμενης περιοχής ως «τον συνδυασμό των ενεργειών εκείνων που καθιστούν δυνατή την πετυχημένη υλοποίηση των λειτουργιών για τις οποίες δημιουργήθηκε μια περιοχή, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, τη δυναμικότητα και το περιβάλλον της». Παρόλη, όμως, την πρόοδο που έχει επιτευχθεί όσον αφορά την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, λίγα πράγματα γνωρίζουμε για την κατάσταση που επικρατεί σε πολλές προστατευόμενες περιοχές και όσα είναι γνωστά υποδεικνύουν ότι η συνολική τους έκταση δεν επαρκεί,

ενώ πολλές από αυτές αντιμετωπίζουν αρκετές απειλές και δεν λειτουργούν αποτελεσματικά. Μελέτη του IUCN (Kelleher et al. 1995) σχετικά με την αποτελεσματικότητα διαχείρισης των Θ.Π.Π. κατέληξε στα εξής συμπεράσματα (Ζιώγα 2007, Φοσές 2009):

- Τα στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα διαχείρισης είναι ελλιπή, ενώ υπάρχει μια γενικότερη απουσία αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας στη διαχείριση.
- Μόνο το 31% των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών για τις οποίες υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία (383 περιοχές από τις 1306) αξιολογήθηκαν ως έχουσες υψηλό επίπεδο διαχείρισης και επιτυχίας των στόχων τους, ενώ η πλειοψηφία των περιοχών βαθμολογήθηκαν με μέτριο ή χαμηλό βαθμό.
- Ανάμεσα στους λόγους για τους οποίους οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές αποτύγχαναν να επιτελέσουν τους στόχους τους ήταν: ανεπαρκής οικονομική και τεχνική υποστήριξη για την ανάπτυξη και υλοποίηση των σχεδίων διαχείρισης, έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού, έλλειψη στοιχείων στα οποία να βασιστούν οι αποφάσεις διαχείρισης, έλλειψη της υποστήριξης του κοινού, μη ισορροπημένη χρήση των πόρων μέσα στις θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές, επιδράσεις και απειλές από παράγοντες εκτός των ορίων των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών, έλλειψη αυστηρής οργανωτικής ευθύνης της διαχείρισης, καθώς και απουσία συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων.

Η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης πρέπει να αξιολογείται για δύο σημαντικούς λόγους (Φοσές 2009):

- επιτρέπει βελτίωση της πρακτικής μέσω της γνώσης, της διάγνωσης και της προσαρμοζόμενης διαχείρισης. Με την βελτίωση των παραπάνω παραμέτρων επιτυγχάνουμε την βελτίωση της ποιότητας των στόχων, την εξασφάλιση πόρων και την εξασφάλιση υποστήριξης
- ενθαρρύνει την λογοδοσία

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση διαφόρων διαθέσιμων στοιχείων, σε ότι αφορά την αποτελεσματικότητα διαφόρων Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών προκύπτει ότι κάποιοι παράγοντες επηρεάζουν αποφασιστικά τη σωστή λειτουργία και επιτυχία των στόχων μιας Θ.Π.Π. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι εξής:

- **Η εμπλοκή της επιστήμης στη διαχείριση.** Η επιστήμη μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε θέματα επιλογής της θέσης και του μεγέθους ενός θαλάσσιου πάρκου, όπως επίσης και τη σύνδεση πάρκων

μεταξύ τους (Groves et al. 2002, Roberts et al. 2003). Μελέτες δείχνουν ότι η εμπλοκή της επιστήμης κατά την επιλογή της θέσης δημιουργίας και κατά το σχεδιασμό μιας Θ.Π.Π. μπορεί να αυξήσει ιδιαίτερα τις πιθανότητες επιτυχίας της (Allison et al. 1998, Jameson et al. 2002), ενώ, επίσης, υπάρχουν στοιχεία ότι η λανθασμένη επιλογή της θέσης μπορεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις να μειώσει σημαντικά τις πιθανότητες επιτυχίας (Crowder et al. 2000). Η ύπαρξη μακροπρόθεσμων προγραμμαμάτων παρακολούθησης της κατάστασης μιας Θ.Π.Π. αναδεικνύει τις πιέσεις που δέχεται αυτή και την κατεύθυνση προς την οποία κινείται η υπάρχουσα κατάσταση (Kelleher et al. 1995, Day et al. 2002). Στις περισσότερες χώρες όμως τα χρηματικά ποσά που διατίθενται για τέτοιου είδους έρευνες είναι πολύ περιορισμένα, γι' αυτό και οι σχετικές επιστημονικές έρευνες θα πρέπει να κατευθύνονται σε πεδία τα οποία ενδιαφέρουν άμεσα τη διαχείριση και μπορούν να δώσουν απαντήσεις στα προβλήματά της (Kelleher et al. 1995).

- **Η ύπαρξη ειδικευμένου προσωπικού και η συνεχής ανάπτυξη των ικανοτήτων του προσωπικού μιας Θ.Π.Π.** Η επάρκεια αφοσιωμένου, ειδικευμένου και ικανού προσωπικού είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες επιτυχίας κατά τη διαχείριση μιας Θ.Π.Π. Επίσης, η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι συνεχής και να αφορά όλα τα επίπεδα, από τους απλούς εργάτες έως και τα διοικητικά στελέχη (Kelleher et al. 1995).
- **Η ισορροπία ανάμεσα στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση μιας Θ.Π.Π.** Ένας από τους λόγους που φαίνεται να οδηγούν συχνά στην αποτυχία μιας Θ.Π.Π. είναι ότι συνήθως δίνεται μεγάλη έμφαση και σπαταλούνται πολύτιμοι πόροι κατά το στάδιο του σχεδιασμού και της εγκατάστασης μιας Θ.Π.Π., ενώ δεν παρέχονται ανάλογοι πόροι και δυνατότητες στη διαχείριση κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της (Kelleher et al. 1995). Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και αναγνώριση των προβληματικών σημείων στη διαχείριση της, ώστε να είναι δυνατή η βελτίωση της αποτελεσματικότητας και η επίτευξη των στόχων της διαχείρισης (Hockings et al. 2000). Η αποτελεσματική εφαρμογή προγραμμάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης του management πρέπει να αποτελεί μέρος κάθε διαχειριστικού σχεδιασμού (Pomeroy et al. 2004). Έχουν μάλιστα αναπτυχθεί κατά τα τελευταία χρόνια μέθοδοι παρακολούθησης και κριτήρια αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης μιας Θ.Π.Π. οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν εργαλεία για την πληρέστερη αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης και αναγνώρισης των πιθανών μελλοντικών προβλημάτων (Stolton et al. 2003, Hatziolos 2004).

- **Η αποδοχή της Θ.Π.Π. από την τοπική κοινωνία και η εκτεταμένη εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στη διαχείριση της Θ.Π.Π.** Στις περισσότερες υποπαραλιακές θαλάσσιες περιοχές παγκοσμίως υπάρχει μια μακρόχρονη σχέση των θαλάσσιων πόρων με την τοπική κοινωνία που πολλές φορές έχει ως αποτέλεσμα οι ντόπιοι να απορρίπτουν τη συμμόρφωσή τους στους περιορισμούς που θέτει μια Θ.Π.Π. (Agardy et al. 2003). Η αποδοχή είναι πιο εύκολο να επιτευχθεί αν οι τοπικοί φορείς και όλες οι ομάδες του πληθυσμού που επηρεάζονται από τη λειτουργία της Θ.Π.Π. εμπλέκονται στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων της διαχείρισης (Kelleher et al. 1995). Πρέπει επίσης στο μέτρο του δυνατού να γίνεται μια συνειδητή προσπάθεια συμβιβασμού των στόχων της Θ.Π.Π. με τις τοπικές παραδοσιακές συνήθειες και τα συμφέροντα των ντόπιων πληθυσμών (Kelleher 1999). Είναι σημαντικό να δίνεται σημασία στην ενίσχυση των τοπικών πληθυσμών και ιδιαίτερα αυτών που πλήττονται άμεσα από τους περιορισμούς που μπορεί να θέτει μια Θ.Π.Π., καθώς είναι ένα βασικό στοιχείο για την επιβίωσή τους και την αποδοχή της Θ.Π.Π. Ιδιαίτερη προσπάθεια πρέπει να γίνει για την ενημέρωση των αλιέων της περιοχής για τα πλεονεκτήματα που μακροπρόθεσμα θα υπάρξουν γι' αυτούς από τη λειτουργία της Θ.Π.Π., καθώς είναι αυτοί που συνήθως αντιδρούν πιο έντονα βλέποντας τα δικαιώματά τους να περιορίζονται (Badalamenti et al. 2000). Η διατήρηση των αλιευτικών αποθεμάτων στα οποία η Θ.Π.Π. μπορεί να παίξει μακροπρόθεσμα έναν καίριο ρόλο ακόμα και στις γειτονικές με αυτή περιοχές καθώς και η δυνατότητα ενός συμπληρωματικού εισοδήματος προερχόμενου από δραστηριότητες σχετιζόμενες με τον τουρισμό είναι παράγοντες που πρέπει να αναδεικνύονται. Η αύξηση του τουρισμού μπορεί να βοηθήσει σημαντικά την ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων (Eagles et al. 2002). Σημαντικό ρόλο στην αποδοχή μιας Θ.Π.Π. από τον ντόπιο πληθυσμό παίζει επίσης η επιμόρφωση και η ενημέρωση των πληθυσμών αυτών σχετικά με τις Θ.Π.Π., τους στόχους τους και τα πλεονεκτήματα που μπορούν να τους προσφέρουν, ώστε να πειστούν για τη σημασία τους. Αυτό απαιτεί ενημερωτικές εκστρατείες και προβολή του έργου της Θ.Π.Π. καθώς επίσης και προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ή σεμινάρια επιμόρφωσης, ιδιαίτερα στις νεότερες γενιές (Kelleher 1999). Επίσης, μη κυβερνητικοί οργανισμοί έχουν συνήθως ισχυρά ερείσματα στις τοπικές κοινωνίες και μπορούν πραγματικά να συμβάλουν στην αποδοχή της Θ.Π.Π. Πρέπει λοιπόν να επιζητείται η συνεργασία τέτοιων οργανισμών στο σχεδιασμό, τη διαχείριση και τις επαφές με τους ντόπιους πληθυσμούς. Οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί μπορούν επίσης να προσφέρουν σημαντικό έργο σε ότι αφορά τη διαχείριση σε ημερήσια βάση, καθώς και την οικονομική και τεχνική υποστήριξη μιας Θ.Π.Π., ι-

διαίτερα εκεί όπου η κυβερνητική υποστήριξη δεν είναι επαρκής (Dimopoulos et al. 2001).

- **Η κατάσταση της τοπικής οικονομίας** παίζει επίσης ρόλο στην αποδοχή της Θ.Π.Π. Γενικά, στις φτωχές περιοχές δίνεται μικρότερη σημασία στη διατήρηση των θαλάσσιων πόρων, καθώς οι κάτοικοι θεωρούν ζήτημα επιβίωσης την άμεση εκμετάλλευσή τους, χωρίς να έχουν την πολυτέλεια μακροπρόθεσμων σχεδιασμών. Η ίδρυση μιας Θ.Π.Π. μπορεί να επιφέρει σημαντική βελτίωση της οικονομικής κατάστασης παράλληλα με τους περιβαλλοντικούς στόχους τους οποίους έχει. Η αύξηση του τουρισμού λόγω της ίδρυσης μιας Θ.Π.Π. μπορεί να δώσει μια μεγάλη ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη υποβαθμισμένων περιοχών ή και κρατών. Βέβαια, η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να γίνεται μέσα σε ελεγχόμενα πλαίσια και όχι ανεξέλεγκτα, ώστε να μη δημιουργούνται κίνδυνοι για το περιβάλλον και προβλήματα στη λειτουργία της Θ.Π.Π. (Wilkinson et al. 1994, Davis and Tisdell 1996). Οι αναπτυσσόμενες οικονομικά περιοχές έχουν το πλεονέκτημα να έχουν ήδη έτοιμες τις κατάλληλες υποδομές ώστε να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα και τις ευκαιρίες που εμφανίζονται από την ίδρυση και τη λειτουργία μιας Θ.Π.Π. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρχουν ήδη σε λειτουργία καταδυτικά κέντρα με εξειδικευμένο προσωπικό, να υπάρχει σύγχρονος εξοπλισμός όπως ταχύπλοα σκάφη, φωτογραφικές κάμερες, καταδυτικός εξοπλισμός (Badalamenti et al. 2000). Υπάρχει, όμως, το μειονέκτημα ότι οι κάτοικοι αναπτυσσόμενων περιοχών έχουν συνήθως τη δυνατότητα να αντιδράσουν πιο έντονα στους περιορισμούς που πιθανόν να θέτει μια Θ.Π.Π. στις συνθήκες τους όπως, για παράδειγμα, συνέβη στη περιοχή του Portofino της Ιταλίας (Tunesi and Diviacco 1993). Μάλιστα οι κάτοικοι αυτών των περιοχών έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν μεγαλύτερες πιέσεις καθώς έχουν καλύτερη πρόσβαση στα κέντρα αποφάσεων, απ' ότι οι κάτοικοι των φτωχότερων περιοχών.
- **Η οικονομική υποστήριξη της Θ.Π.Π.** Η έλλειψη οικονομικών πόρων είναι ένας από τους κύριους λόγους για τον οποίο πολλές Θ.Π.Π. αποτυγχάνουν να υλοποιήσουν τους αντικειμενικούς σκοπούς τους και για τον οποίο οι περισσότερες προτάσεις τους μένουν ανεφάρμοστες (Kelleher 1999). Το μοντέλο της αποκλειστικής αυτοχρηματοδότησης των Θ.Π.Π. φαίνεται να μην λειτουργεί στην πράξη ενώ και τα περισσότερα συστήματα αυτοχρηματοδότησης απαιτούν ένα σημαντικό χρονικό διάστημα πριν δώσουν αποτελέσματα. Επιπλέον, η έμφαση στις επιχειρησιακές δράσεις των φορέων ενέχει τον κίνδυνο αυτές να αποτελέσουν αυτοσκοπό με αποτέλεσμα τελικά να αγνοούνται ουσιαστικές λειτουργίες προστασίας και διαχείρισης. Προκειμένου οι Θ.Π.Π. να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε μακροπρόθεσμη βάση, θα πρέπει να

υπάρχει δυνατότητα συνεχούς χρηματοδότησης, η οποία να προέρχεται από διάφορες πηγές. Κάτι τέτοιο απαιτεί καινοτόμες ιδέες και συνεργασίες, όπως, για παράδειγμα, χρηματοδότηση μέσω φόρων ή εισιτηρίων για τους τουρίστες, άνοιγμα λογαριασμών για εθελοντικές συνεισφορές πολιτών, συνεργασίες με τον ιδιωτικό τομέα και μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.ά. (Kelleher et al. 1995). Ένας σημαντικός παράγοντας για την οικονομική υποστήριξη μιας Θ.Π.Π. είναι η αξιολόγηση και δημοσιοποίηση των οικονομικών πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από τη Θ.Π.Π., όπως π.χ. η βελτίωση του αλιευτικού δυναμικού μιας περιοχής, η εισαγωγή συναλλάγματος από τον τουρισμό καθώς και η αύξηση της απασχόλησης στην περιοχή. Δεν αρκεί όμως η ύπαρξη επαρκούς χρηματοδότησης, αλλά είναι απαραίτητη και η σωστή διαχείριση αυτών των πόρων, γεγονός που πρέπει να αποτελεί αντικείμενο επισταμένης μελέτης, ώστε να επιτευχθεί η όσο το δυνατό αποτελεσματικότερη χρησιμοποίησή τους (Badalamenti et al. 2000).

Γενικά, η έλλειψη χρηματοδότησης είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στη δημιουργία και λειτουργία των Θ.Π.Π. (Gravestock et al. 2008). Μπορεί ο σχεδιασμός και η χωροθέτηση να εξασφαλίζουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να αυξηθούν οι οικολογικοί παράγοντες, όμως, η μη ύπαρξη χρηματοδότησης ή η υποχρηματοδότηση μπορεί να είναι ο παράγοντας που θα ευθύνεται για την αποτυχία μιας Θ.Π.Π. (Kelleher 1999).

- **Η ολοκληρωμένη διαχείριση της Θ.Π.Π.** Η εγκατάσταση και η διαχείριση μιας Θ.Π.Π. δεν μπορεί να επιτύχει εκτός και αν υπάρχει η δυνατότητα ολοκληρωμένης διαχείρισης των παρακείμενων θαλάσσιων και χερσαίων περιοχών. Μάλιστα, οι δραστηριότητες στο χερσαίο περιβάλλον όπως π.χ. η αποψίλωση των δασών, η αλόγιστη χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στη γεωργία ή η οικιστική ανάπτυξη μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρότατη ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και να αποτελέσει κίνδυνο για τη βιοποικιλότητα της περιοχής, γι' αυτό είναι απαραίτητο οι φορείς διαχείρισης μιας Θ.Π.Π. να έχουν τη δυνατότητα παρέμβασης. Η ύπαρξη περιοχών εντός της Θ.Π.Π. όπου η εκμετάλλευση των πόρων τους είναι απαγορευμένη σε συνδυασμό με περιοχές όπου αυτή επιτρέπεται κάτω από ορισμένους περιορισμούς μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα τόσο για την καλή λειτουργία της Θ.Π.Π. όσο και για τις γύρω περιοχές. Η αύξηση των αλιευμάτων για παράδειγμα στις περιοχές όπου απαγορεύεται το ψάρεμα με την πάροδο του χρόνου έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση των αλιευμάτων και σε γειτονικές περιοχές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση του πληθυσμού των ψαριών στη Θ.Π.Π. των Apo Islands στις Φιλιππίνες και τις γειτονικές περιοχές, γεγονός που συντέλεσε στην αναγνώριση εκ μέρους του ντόπιου πληθυσμού της σημασίας και των μακροπρό-

θεσμων θετικών πλεονεκτημάτων της Θ.Π.Π. (Russ and Alcalá 1996, Roberts et al. 2001). Πρέπει επίσης να επισημάνουμε τους κινδύνους που μπορεί να προκύψουν από την απότομη και ανεξέλεγκτη αύξηση του τουρισμού για το περιβάλλον. Παρόλο που γενικά οι τουριστικές δραστηριότητες θεωρούνται από πολλούς λιγότερο επικίνδυνες από ότι οι βιομηχανικές δραστηριότητες, έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα στο θαλάσσιο περιβάλλον και να θέσουν σε κίνδυνο απειλούμενα είδη όπως π.χ. η *Monachus monachus* που χρησιμοποιεί συγκεκριμένες παραλίες για την ωτοκία της (Sala et al. 1996, Johnson and Lavigne 1999). Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, οι αρμοδιότητες μοιράζονται σε διάφορες υπηρεσίες χωρίς να υπάρχουν ξεκάθαρα πλαίσια λειτουργίας και δικαιοδοσίας αυτών των υπηρεσιών, με αποτέλεσμα σοβαρά επιχειρησιακά προβλήματα κατά τη λειτουργία της Θ.Π.Π.. Έτσι, η εγκατάσταση μιας μεγάλης σε έκταση Θ.Π.Π., η οποία κατά προτίμηση καλύπτει ένα πλήρες οικοσύστημα και η ολοκληρωμένη διαχείρισή της, έχει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας, όταν ο συντονισμός και ο καθορισμός των πιθανών δραστηριοτήτων ανήκει στην αρμοδιότητα μιας εποπτεύουσας αρχής (Kelleher et al. 1995).

- **Η πολιτική βούληση και το νομικό πλαίσιο.** Βασικός παράγοντας για την εγκατάσταση και λειτουργία μιας Θ.Π.Π. είναι η ύπαρξη πολιτικής βούλησης, καθώς είναι απαραίτητη η θέσπιση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, που θα καθορίζει τα όρια, τους στόχους, τη λειτουργία της, την αξιολόγηση και παρακολούθηση της προόδου κατά την λειτουργία της Θ.Π.Π., καθώς και τις αρμοδιότητες του φορέα διαχείρισης και άλλων εμπλεκόμενων φορέων και τους μηχανισμούς επίλυσης τυχόν διαφορών (Kelleher 1999). Πολλές φορές μπορεί επίσης να προβλέπονται και μέτρα αποζημίωσης των ομάδων που πλήττονται άμεσα από την εγκατάσταση και λειτουργία της Θ.Π.Π.. Προκειμένου όμως να είναι αποτελεσματικό το πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να περιέχει σαφείς και ξεκάθαρους κανόνες και ποινές, καθώς επίσης θα πρέπει να παρέχονται και τα κατάλληλα μέσα για την εφαρμογή αυτών των κανόνων. Πρέπει επίσης να προβλέπονται και τα κατάλληλα μέτρα ώστε να είναι δυνατό να ελέγχεται συνεχώς το κατά πόσο το πλαίσιο αυτό εφαρμόζεται στην πράξη και το αν γίνεται σεβαστό από όλα τα εμπλεκόμενα μέλη (Kelleher et al. 1995).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι Θ.Π.Π. αναδεικνύονται ως δεσπόζον παράδειγμα βιώσιμης διαχείρισης της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, που ικανοποιεί τους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης: περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία (Lucrezi et al. 2017, Αβραμή κ.ά. 2021).

Επίσης, αρκετές μελέτες επισημαίνουν ότι η βιωσιμότητα και η μακροχρόνια αποτελεσματικότητα των Θ.Π.Π. διασφαλίζεται όταν λαμβάνονται

υπόψη τρεις διακριτές αλλά αλληλένδετες πλευρές της λειτουργίας τους: η διακυβέρνηση, η διαχείριση και η τοπική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τους Lockwood et al. (2010), η διακυβέρνηση αναφέρεται στους θεσμούς, τις δομές και τις διαδικασίες που καθορίζουν πως και αν η διαχείριση μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά ενώ η διαχείριση συνίσταται στους διαθέσιμους πόρους, τον σχεδιασμό και τις ενέργειες που αποτελούν προϊόν της διακυβέρνησης. Η τοπική ανάπτυξη συνδέεται άρρηκτα με τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα που παράγονται από τη λειτουργία της Θ.Π.Π., τα οποία είναι συχνά αμφιλεγόμενα, ποικίλουν και μπορεί να είναι από πολύ θετικά έως πολύ αρνητικά. Για παράδειγμα, ενδέχεται η διαμόρφωση μιας Θ.Π.Π. να οδηγήσει σε αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όπως η διατάραξη της κοινωνικής συνοχής, η δημιουργία έντονων αντιπαραθέσεων μεταξύ των τοπικών ομάδων και η περιθωριοποίηση ήδη ευάλωτων ομάδων (Bennett and Dearden 2014, Αβραμή κ.ά. 2021).

Ακόμη, οι Θ.Π.Π. αποτελούν ένα διαχειριστικό εργαλείο αρκετά αξιόπιστο. Έχει παρατηρηθεί ότι μέσα στα όρια των Θ.Π.Π. αυξάνεται η πυκνότητα των πληθυσμών των ψαριών, το μέγεθος των ατόμων, η ποικιλότητα των ειδών (Guenette et al. 1999, Fogarty 1999, Roberts 2000, Halpern 2003). Βέβαια, για να καταφέρει μια Θ.Π.Π. να είναι αποδοτική είναι αρκετοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη από τα πρώτα κιάλας στάδια του σχεδιασμού της. Ένα πλήθος οικολογικών και κοινωνικό - οικονομικών παραγόντων παίζουν καθοριστικό ρόλο. Οι οικολογικοί παράγοντες επιδρούν άμεσα στους οργανισμούς που βρίσκονται μέσα στα όρια μιας Θ.Π.Π. και επηρεάζονται από την τοποθεσία και το μέγεθος της Θ.Π.Π. (Rowley 1994, Guenette et al. 1999, Halpern 2003, Roberts et al. 2003) οπότε κατά το σχεδιασμό και τη χωροθέτηση της πρέπει να είναι βέβαιο ότι αυτοί οι παράγοντες είναι σωστά καθορισμένοι. Φυσικά όταν έχουμε μια προστατευόμενη περιοχή δεν μπορεί να παραληφθούν οι κοινωνικό - οικονομικοί παράγοντες, υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου οι Θ.Π.Π. δεν κατάφεραν να προσεγγίσουν τους στόχους τους λόγω έλλειψης κοινωνικής αποδοχής (Pomeroy et al. 2006, Mangi et al. 2008) καθώς και μη χρηματοδότης του φορέα.

Επιπλέον, σε μια Θ.Π.Π. δεν επιτρέπονται συγκεκριμένες δραστηριότητες ή επιτρέπονται κάποιες από αυτές έπειτα από σχετική άδεια από το κράτος για συγκεκριμένο σκοπό και συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν περιορισμούς των ανθρώπινων χρήσεων και η αποτελεσματικότητα των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών εξαρτάται από την εφαρμογή αυτών των περιορισμών. Οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η εφαρμογή αυτών των περιορισμών διαχωρίζονται στις εξής κατηγορίες: α) διαχειριστικοί παράγοντες, β) κοινωνικό - οικονομικοί παράγοντες και γ) βιολογικοί παράγοντες (Κιάος 2008).

Στους διαχειριστικούς παράγοντες περιλαμβάνονται όλα τα μέτρα που λαμβάνονται ώστε να διατηρηθεί το περιβάλλον και το γενικότερο οικοσύστημα μιας Θ.Π.Π. ανέπαφο από δραστηριότητες που πιθανόν θα υποβίβαζαν την αξία της συγκεκριμένης περιοχής. Για την αποτελεσματική διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των προστατευόμενων περιοχών απαραίτητη προϋπόθεση είναι η απόκτηση επιστημονικής γνώσης για τη βιοποικιλότητα, τις οικολογικές διεργασίες του θαλάσσιου οικοσυστήματος, τη σημαντικότητα των ανθρωπογενών επιδράσεων, καθώς και τους παράγοντες που πιθανόν να το επηρεάζουν ώστε να λαμβάνονται τα σωστά μέτρα διαχείρισης και προστασίας. Όσον αφορά τους κοινωνικό - οικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα μιας θαλάσσιας προστατευόμενης περιοχής, σ' αυτούς περιλαμβάνονται οι ενέργειες στις οποίες θα προβούν οι υπεύθυνοι μιας συγκεκριμένης περιοχής έτσι ώστε να ενισχύσουν το κοινωνικό τους προφίλ και να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση, π.χ. η διοργάνωση δραστηριοτήτων όπως οι καταδύσεις, το θαλάσσιο σκι, και το ερασιτεχνικό ψάρεμα (Suman et al. 1999). Η πληθυσμιακή πίεση είναι ένας ακόμη παράγοντας ο οποίος παίζει ρόλο στην αποτελεσματικότητα μιας Θ.Π.Π. Αυτό βέβαια έχει πολλές προεκτάσεις διότι η αύξηση του πληθυσμού μιας περιοχής μπορεί να επηρεάσει πολλούς επιμέρους παράγοντες όπως η ρύπανση του περιβάλλοντος και η διατάραξη του οικοσυστήματος της προστατευόμενης περιοχής (Dearden et al. 2005). Η αποδοχή ή μη μιας θαλάσσιας περιοχής ως προστατευόμενης αποτελεί επίσης κριτήριο για την αποτελεσματικότητά της όπως, επίσης, και η στάση και η συμπεριφορά του τοπικού πληθυσμού προς την προστατευόμενη περιοχή (Mascia 1999). Τέλος, υπάρχουν και εξωγενείς παράγοντες που επηρεάζουν μία Θ.Π.Π.. Σε αυτούς περιλαμβάνονται η ρύπανση - ειδικότερα με την εισροή θρεπτικών συστατικών από σημειακές (μετρήσιμες) και μη σημειακές πηγές, τα εισβάλλοντα ξενικά είδη, κυρίως τα λεσσεπσιανά μεταναστευτικά, καθώς και η διάβρωση των ακτών και τα παράκτια έργα (Parageorgiou and Vogiatzakis 2006). Επιπρόσθετα, η υπεραλίευση στην άμεσα γειτονική θαλάσσιας προστατευόμενη περιοχή οδηγεί στη ουσιαστική μείωση των ιχθυοαποθεμάτων εντός της Θ.Π.Π. (Gell and Roberts 2003). Όλοι οι πιο πάνω παράγοντες έχουν αρνητική επίδραση και προκαλούν σημαντικές οικολογικές μεταβολές που διαταράσσουν το θαλάσσιο περιβάλλον (Κιάος 2008).

Για την επιτυχή διαχείριση μιας Θ.Π.Π., ανεξαρτήτου τύπου διαχείρισης, είναι αναγκαία η εφαρμογή διάφορων στρατηγικών. Η στρατηγική η οποία ακολουθείται πρέπει να έχει στόχο την μακροπρόθεσμη επιτυχία των τοπικών Θ.Π.Π. ως προς τον βιοπορισμό της κοινότητας, δηλαδή να εμπεριέχει την αλιεία και τον τουρισμό συμπεριλαμβανομένου και την «υγεία» και την παραγωγικότητα του τοπικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τους Agardy et al. (2003) για την επίτευξη της αιεφόρας χρήσης μιας θαλάσσιας

προστατευόμενης περιοχής οι προσεγγίσεις μας θα πρέπει να βασίζονται στους έμβιους πόρους και στη δυνατότητα τους να μπορούν να αναπληρώνονται φυσικά, εφόσον αξιοποιούνται εντός ορίων.

Διαθέσιμες αξιολογήσεις των πρωτοβουλιών θαλάσσιας προστασίας υποδεικνύουν ότι η επιτυχής διαχείριση των Θ.Π.Π. προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των διαφορετικών ομάδων που εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων και οφελών από τη λειτουργία της Θ.Π.Π. (Andersson and Ngazi 1995, Rudd et al. 2001, Pollnac et al. 2002, Da Silva 2004, Pomeroy et al. 2006).

Οφέλη και κόστη από την δημιουργία Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Θ.Π.Π.)

Οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές, όπως και όλες οι προστατευόμενες περιοχές έχουν ως κυρίαρχο στόχο τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Συνήθως, ο στόχος τους είναι να αυξηθεί η αφθονία και η ποικιλομορφία της θαλάσσιας ζωής μέσα σε αυτές. Τα πιθανά οφέλη που μπορεί να προσφέρει η δημιουργία Θ.Π.Π. ποικίλουν (Καποτά 2016).

Παρέχουν σημαντικά επιπλέον οφέλη, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και κοινωνία. Αποτελούν μέρος του φυσικού κεφαλαίου, το οποίο αποτελεί τη βάση για τη συνολική ανάπτυξη μίας περιοχής ή και μιας χώρας. Αυτή η σύνδεση θάλασσας και ανάπτυξης είναι φανερή στην Ελλάδα καθώς ο πλούτος της θάλασσας υποστηρίζει την κοινωνία και οικονομία με τα πολλαπλά οφέλη που προσφέρει σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αλιεία και η ναυτιλία (WWF 2017).

Συνοπτικά, οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές (WWF 2017):

- εξασφαλίζουν τον απαραίτητο χώρο στη φύση, παρέχουν καταφύγιο και προστασία σε απειλούμενα θαλάσσια είδη και ευάλωτους θαλάσσιων οικοτόπους
- επιτρέπουν τη φυσική λειτουργία και αυξάνουν την ανθεκτικότητα των θαλάσσιων οικοσυστημάτων
- δίνουν τη δυνατότητα στα ιχθυοποθέματα να ανακάμψουν, παρέχοντας ασφαλή μέρη στα ψάρια να γεννήσουν τον γόνο και στη συνέχεια αυτός να μεγαλώσει και να αναπτυχθεί
- υποστηρίζουν τη βιώσιμη αλιευτική δραστηριότητα, ωφελώντας ταυτόχρονα την προστασία και αναπαραγωγή των ειδών και τους αλιείς
- παρέχουν τη δυνατότητα αναπτυξιακών δραστηριοτήτων στην τοπική κοινωνία

Τα άμεσα οφέλη εντός των ορίων μιας Θ.Π.Π. είναι τα εξής (Bohnsack 1999, Kenchington et al. 2003, PISCO 2007, Γιούργης 2013, Καποτά, 2016):

- περισσότερα ψάρια από την αύξηση της παραγωγής και τη διασπορά αυγών και προνυμφών από ψάρια μεγαλύτερου μεγέθους, μεγαλύτερης αφθονίας, και την αύξηση δυνατότητας ωοτοκίας στο ανεκμετάλλευτο απόθεμα
- μεταφορά της βιομάζας ανήλικων και ενήλικων ψαριών που κινούνται πέρα από τα όρια της Θ.Π.Π. σε αλιευτικά πεδία (spill-over effect)
- προστασία της γενετικής ποιότητας από επιβλαβείς επιπτώσεις της αλιείας
- μείωση της ετήσιας μεταβλητότητας των αλιευτικών εκφορτώσεων, παρέχοντας τη δυνατότητα πιο συνεπούς στρατολόγησης, και
- βιώσιμη αλιεία για τα ευάλωτα είδη (π.χ. είδη που είναι σπάνια, αλλάζουν φύλο, ή είδη όπου η μειωμένη πυκνότητα των ενηλίκων έχει μη γραμμικές αρνητικές επιπτώσεις στη γονιμότητα)

Ωστόσο, οι επιπτώσεις μιας θαλάσσιας προστατευόμενης περιοχής στα ψάρια, τα ασπόνδυλα, και άλλα είδη είναι πιο εμφανείς μέσα στην περιοχή. Μολονότι, αυτές οι επιπτώσεις μπορεί να επεκταθούν και σε απροστάτευτες περιοχές εκτός. Παράλληλα οι αλλαγές, στην αφθονία των ανώτερων θηρευτών μπορεί να προκαλέσουν επιπτώσεις στην οικοσυστημική κλίμακα, όπως η τροφική κλιμάκωση.

Σύμφωνα με το PISCO (2007), άμεσα οφέλη εκτός των ορίων μιας Θ.Π.Π. είναι τα εξής (Καποτά, 2016):

- Spill Over φαινόμενο (αύξηση πληθυσμού γύρω από την προστατευόμενη περιοχή)
- ανάπτυξη καταδυτικού τουρισμού
- ανάπτυξη βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων και πράσινων επαγγελματιών που δεν έχουν αναπτυχθεί σήμερα.

Σε μελέτη που έχει παρουσιάσει το WWF, εκτιμάται ότι αν η έκταση των προστατευόμενων περιοχών είναι ακόμα μεγαλύτερη από τον σημερινό παγκόσμιο στόχο και φτάσει στο 30% των ωκεανών, τότε οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές πέρα από τη συμβολή τους στην αποκατάσταση της θαλάσσιας ζωής, θα παρέχουν και σημαντικά μακροπρόθεσμα οικονομικά οφέλη της τάξης των \$900 δις, που θα αντισταθμίζουν τα όποια κόστη (Reuchlin-Hughenoltz and McKenzie 2015).

Διάφοροι ερευνητές έχουν τεκμηριώσει τα οφέλη των Θ.Π.Π., συμπεριλαμβανομένου του ρόλου τους στη διατήρηση της βιοποικιλότητας (Carter 1995), στην ανάκαμψη των ιχθυο - αποθεμάτων (Cell και Roberts 2003, Tetreault και Ambrose, 2007), την ενθάρρυνση του τουρισμού (Dixon 1993, Farrow 1996), και την παροχή ευκαιριών εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας (Pomeroy et al. 2004).

Γενικά, η λειτουργία των Θ.Π.Π. δε παράγει μόνο κέρδη αλλά και κόστη. Η αποδοχή των Θ.Π.Π. εξαρτάται σημαντικά από τον υπολογισμό των ωφελειών σε σχέση με τα κόστη σχεδιασμού, συντήρησης και λειτουργίας μιας Θ.Π.Π. Παράλληλα οι αναλυτές υποστηρίζουν ότι υπάρχει αδυναμία υπολογισμού των ωφελειών σε οικονομικούς όρους (Steward and Possongham 2003, Κυριαζή 2008).

Το υψηλό χρηματικό κόστος ίδρυσης και λειτουργίας μιας Θ.Π.Π., φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για εξεύρεση χρηματοοικονομικών εργαλείων για διαρκή και αξιόπιστη χρηματοδότηση που όχι μόνο να μπορεί να καλύπτει τη λειτουργία των Θ.Π.Π. αλλά να μπορεί και να αποφέρει και κάποιο όφελος εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Το όφελος αυτό είναι απαραίτητο τόσο για την ανάπτυξη της ίδιας της Θ.Π.Π. όσο και για την κεφαλαιακή απόσβεση της επένδυσης. Στον παγκόσμιο χάρτη υπάρχουν δυστυχώς πολλές προσπάθειες που Θ.Π.Π. είτε υποχρηματοδοτήθηκαν είτε δεν κατάφεραν να αποσβέσουν το αρχικό τους κεφαλαιακό κόστος. Σε κάθε μια από τις προαναφερθείσες καταστάσεις, το αποτέλεσμα υπήρξε αναπόφευκτο, με την κατάργηση της Θ.Π.Π. και παύση λειτουργίας της ή τη σταδιακή της απαξίωση και εγκατάλειψη (Διαμάντης 2011).

Τέλος, η αξία των Θ.Π.Π. στη βιώσιμη περιβαλλοντική διαχείριση και ανάπτυξη είναι αναγνωρισμένη διεθνώς. Όμως σε πολλές περιπτώσεις και ιδιαίτερα στη χώρα μας, όπου ο οικονομικός σχεδιασμός είναι ελλιπής, σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος ίδρυσης και λειτουργίας μιας Θ.Π.Π. ενισχύεται ακόμη περισσότερο η ανάγκη για εύρεση διαχειριστικών και χρηματοοικονομικών εργαλείων για διαρκή και βιώσιμη λειτουργία. Παρόλα αυτά, οι συγκεκριμένες περιοχές, μπορούν να αποφέρουν σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο σημαντικά οικονομικά οφέλη, μόλις ανακτήσουν τα θαλάσσια οικοσυστήματα την παραγωγικότητα τους και τον δυναμισμό τους και να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για νέες βιώσιμες οικονομικές δραστηριότητας και πράσινα επαγγέλματα που δεν έχουν αναπτυχθεί σήμερα (Luchman 2008, Μανώλογλου 2017). Η αντίληψη ότι η οικονομική ευημερία των ανθρώπων μπορεί να βασιστεί στην προστασία και διαχείριση και όχι στην εξάντληση και υπερεκμετάλλευση των παραγωγικών οικοσυστημάτων των ακτών και της θάλασσας, είναι δυνατόν να οδηγήσει στη βελτίωση της ζωής των πολιτών, αλλά και ολόκληρου του πλανήτη (Χρυσόγελος 2009). Εντούτοις, οι προστατευόμενες θαλάσσιες περιοχές μόνο με την εφαρμογή ορθολογικών

επιχειρηματικών κριτηρίων διαχείρισης που θα διασφαλίζουν κερδοφόρο και, επομένως, αιεφόρο λειτουργία, θα μπορέσουν να γίνουν αποτελεσματικές για την προστασία του περιβάλλοντος, επιστρέφοντας όφελος στο κοινωνικό σύνολο σύμφωνα με τον προορισμό τους (Spergel and Moye 2004), ενώ, ταυτόχρονα, απαιτούνται δυσανάλογα υψηλοί οικονομικοί αλλά και σπανίζοντες ειδικευμένοι ανθρώπινοι πόροι για την υποστήριξη και διατήρηση της λειτουργίας των περιοχών αυτών, τους οποίους ιδίως υπό τις τρέχουσες διεθνείς οικονομικές συνθήκες, ελάχιστων κρατών οι προϋπολογισμοί μπορούν να αντέξουν (Emerton et al. 2006, Lopez 2006).

Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι μία χώρα με πολύτιμη φυσική κληρονομιά και σημαντική βιοποικιλότητα, μεγάλη πυκνότητα και ποικιλία ειδών και ένα εντυπωσιακό μωσαϊκό χερσαίων, υδροτοπικών και θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Στις ελληνικές θάλασσες απαντούν περίπου 3.500 θαλάσσια είδη, μεγάλο μέρος των οποίων είναι ενδημικά της Μεσογείου. Οι θάλασσές μας φιλοξενούν είδη όπως θαλάσσιες χελώνες, θαλάσσια θηλαστικά και τη μεσογειακή φώκια, καθώς επίσης και πολλά διαφορετικά είδη ψαριών και καρχαριών. Οι τυπικοί οικότοποι του πυθμένα είναι τα λιβάδια Ποσειδωνίας καθώς και οι κοραλλιογενείς σχηματισμοί, γνωστοί και ως «τραγάνα». Λόγω του πλούτου και τη σημασίας της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, η χώρα μας έχει μεγάλη ευθύνη στη διατήρησή της (WWF 2017).

Η χώρα μας είναι από τις πλουσιότερες χώρες σε βιοποικιλότητα, καθώς στο θαλάσσιο περιβάλλον της Ελλάδας από τα 579 είδη ψαριών που ζουν στη Μεσόγειο τα 447 απαντώνται στις ελληνικές θάλασσες. Τέλος, περισσότερα από 400 είδη πτηνών έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα, με τη χώρα να φιλοξενεί σημαντικό αριθμό απειλούμενων ειδών σε αριθμό απειλούμενων ειδών σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Είναι λοιπόν φανερό ότι τα θαλάσσια/παράκτια και νησιωτικά ενδιαιτήματα αποτελούν πεδία προτεραιότητας για την Ελλάδα, καθώς η χώρα μας διαθέτει τη μακρύτερη ακτογραμμή στη Μεσόγειο και οι παράκτιες περιοχές παρουσιάζουν μεγάλο οικονομικό, πολιτιστικό και οικολογικό ενδιαφέρον (Becker and Choresh 2006, Μανώλογλου 2017).

Το μεγαλύτερο μέρος της Ελληνικής ακτογραμμής διατηρεί ακόμη καλή περιβαλλοντική ποιότητα, δεδομένου ότι κατά το παρελθόν οι οχλήσεις ήταν συνήθως μικρές και βραχυχρόνιες. Ωστόσο οι έντονες αναπτυξιακές τάσεις των τελευταίων δεκαετιών δημιούργησαν αυξημένες πιέσεις στο παράκτιο περιβάλλον και έχουν δρομολογήσει σε πολλές περιπτώσεις μια γρήγορη διαδικασία υποβάθμισης (Παναγιωτίδης και Χατζημήπιρος 2004).

Δεδομένης της σημασίας της βιοποικιλότητας των ελληνικών θαλασσών και ακτών, της αυξημένης πίεσης που ασκούν οι ανθρώπινες δραστη-

ριότητες στους φυσικούς πόρους και, πρωτίστως, της εθνικής, ευρωπαϊκής και διεθνούς νομοθεσίας για την προστασία των οικοτόπων και των ειδών, το ελληνικό κράτος έχει θεσπίσει τις τελευταίες δεκαετίες αρκετές θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές διαφόρων τύπων. Στην Ελλάδα σήμερα υπάρχουν τρεις θεσμοθετημένες Θ.Π.Π. Αυτές είναι το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων (Ε.Θ.Π.Ζ., το οποίο αποτελεί καταφύγιο της μεσογειακής φώκιας *Monachus monachus*), το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου (Ε.Θ.Π.Ζ., με στόχο την διασφάλιση της ομαλής ωοτοκίας και αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta*) και επίκειται ανακήρυξη της Γυάρου σε Εθνικό Πάρκο, μάλιστα από το 2019 κρίθηκε αναγκαία η ειδική προστασία του, έως την ανακήρυξή του (PHAROS4MPAs 2019).

Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου αποτελεί τον πρώτο Φορέα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα. Η ανάγκη δημιουργίας του προέκυψε κυρίως ως βασική υποχρέωση της Ελληνικής Πολιτείας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση σε σχέση με την προστασία του βιοτόπου αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta* στη Ζάκυνθο και μάλιστα κάτω από τη διεθνή πίεση εν όψει της εκδίκασης της σχετικής υπόθεσης κατά της χώρας μας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Κοινοτήτων. Η περιοχή περιλαμβάνει τον κόλπο του Λαγανά και τις νησίδες Μαραθονήσι και Πελούζο στη νότια ακτή της Ζακύνθου. Η παραλία του Λαγανά είναι μία από τις σημαντικότερες περιοχές της Μεσογείου, όπου γεννά και επωάζει τα αυγά της η θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta*. Η περιοχή έχει, επίσης, μεγάλη οικολογική σημασία εξαιτίας της παρουσίας της θαλάσσιας βιοκοινωνίας *Posidonia oceanica*, που είναι ενδημικό είδος της Μεσογείου και η οποία σχηματίζει έναν πολύ ευαίσθητο τύπο οικοτόπου (Ζιώγα 2007).

Η ανακήρυξη της περιοχής Αλοννήσου - Βορείων Σποράδων σε Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο πραγματοποιήθηκε με Προεδρικό Διάταγμα (519/92) τον Μάιο του 1992, καλύπτει έκταση 2.200 τετραγωνικών χιλιομέτρων και περιέχει εκτεταμένες νησιωτικές και θαλάσσιες περιοχές του ευρύτερου νησιωτικού συμπλέγματος της Αλοννήσου με ιδιαίτερα φυσικά, μορφολογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, περιλαμβάνοντας επτά νησιά και 22 βραχονησίδες και υφάλους. Το μεγαλύτερο μέρος του πάρκου καλύπτεται από θάλασσα. Το νησί Πιπέρι, η πιο αξιόλογη περιοχή αναπαραγωγής της μεσογειακής φώκιας, αποτελεί τον πυρήνα του θαλάσσιου πάρκου και είναι περιοχή προστατευόμενη από τη Σύμβαση της Βαρκελώνης (Ζιώγα 2007, Καποτά 2016).

Άλλες Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές που έχουν καταφέρει μέσα από την πολυπλοκότητα της νομικής διαδικασίας να τύχουν της ανάλογης έγκρισης (Π.Δ. 1986) είναι εξής (Διαμάντης 2011, Φειδογιάννη 2014):

- Η Λιμνοθάλασσα Μεσσολογίου (Ν. 1650/1986) / Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Μεσσολογίου - Αιτωλικού (2006, Κ.Υ.Α. 22306, ΦΕΚ 447/31-5-2006)
- Οι νήσοι Εχινάδες (Ν. 1650/1986)
- Τμήμα του Αμβρακικού Κόλπου (Ν. 1650/1986)/ Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού (21-04-2008 Κ.Υ.Α. 11989, ΦΕΚ Δ' 123/21-03-2008)
- Το ψαλίδι της νήσου Κω (Ν. 1650/1986 / Π.Δ. 4-7-2006, ΦΕΚ 571/Δ' / 2006)
- Τμήμα των ακτών της Δυτικής Μήλου (Ν. 1650/1986/ (ΦΕΚ 1071/Δ' / 22.12.2006 όπως αντικαταστάθηκε από το 249/Α' / 2011)

Εκτός αυτών, στην Ελλάδα υπάρχουν δέκα περιοχές με θαλάσσια στοιχεία που έχουν χαρακτηριστεί προστατευόμενες, πρόκειται όμως ως επί το πλείστον για στενές ζώνες κατά μήκος των ακτών (WWF Ελλάς 2015). Επιπλέον, σύμφωνα με την πρόσφατα αναθεωρημένη υποβολή του ελληνικού Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας για το δίκτυο NATURA 2000, το 2018 η Ελλάδα ενημέρωσε το εθνικό της δίκτυο NATURA 2000 προσθέτοντας 60 περίπου νέες θαλάσσιες και παράκτιες περιοχές NATURA και επεκτείνοντας τα όρια υφιστάμενων περιοχών. Έτσι, οι ελληνικές περιοχές NATURA 2000 καλύπτουν σήμερα το 19,60% των ελληνικών θαλασσών, ήτοι συνολικά 22.481,53 τετραγωνικά χιλιόμετρα θαλάσσιας έκτασης. (PHAROS4MPAs 2019)

Για την Ελλάδα είναι απαραίτητο να ενσωματωθεί μια Εθνική Στρατηγική για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης με σαφώς καθορισμένους στόχους, χρονοδιαγράμματα και δεσμευμένους πόρους στο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης, στον τομέα «Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη», αλλά και στα επιμέρους Επιχειρησιακά και στα Περιφερειακά Προγράμματα. Πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί παρακολούθησης και αξιολόγησης, καθώς και θεσμοί διαβούλευσης - συμμετοχής πολιτών στη διαμόρφωση και εφαρμογή των πολιτικών που επηρεάζουν την παράκτια ζώνη και γενικότερα το περιβάλλον. Πρέπει να αποφεύγονται μονομερείς και αποσπασματικές πρωτοβουλίες (Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ S.O.S. 2011).

Νομοθετικό πλαίσιο των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών

Σύμφωνα με τους Silva et al. το 1986 από το 1970 υπήρξε σημαντική πρόοδος καθώς αρχικά υπήρξαν 118 θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές σε περίπου 27 χώρες, ενώ μέχρι το 1985 ο αριθμός άγγιξε τις 430 οι οποίες είχαν ανακηρυχθεί από 69 έθνη με άλλες 298 προτάσεις θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών να εξετάζονται.

Παρά το γεγονός ότι τα νομικά καθεστώτα που διέπουν τα εθνικά φυσικά πάρκα (άρα και τα θαλάσσια) διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα, τα βασικά στάδια εγκαθίδρυσης τους είναι κοινά και προϋποθέτουν (Κονδύλης 2015):

- την οριοθέτηση του χώρου που θα αποτελέσει πάρκο βάση βιογεωγραφικών, πολιτιστικών και ιστορικών χαρακτηριστικών
- την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού των τοπικών κοινωνιών και την οργάνωση των σχετικών δράσεων, ώστε να συνειδητοποιηθεί και ακολούθως να γίνει πράξη μια συνεκτική, βιώσιμη και αποδοτική λειτουργία του φυσικού πάρκου
- τη δημιουργία διοικητικής δομής με συμμετοχή των τοπικών οργανισμών (δήμων, νομαρχιών, περιφερειών) και κατάρτιση χωροταξικών σχεδίων και σχεδίων διαχείρισης

Η κήρυξη προστατευόμενων περιοχών και η αποτελεσματική διαχείρισή τους αποτελεί για τη χώρα μας όχι απλώς μια επιτακτική ανάγκη, αλλά και υποχρέωση προκειμένου να συμμορφωθεί με τις θεσμικές διατάξεις που απορρέουν από την εθνική, την ευρωπαϊκή και τη διεθνή νομοθεσία για τη διατήρηση της φύσης. Έτσι, λοιπόν, όπως έχει γίνει αναφορά και σε προηγούμενο κεφάλαιο, υπάρχουν διάφορες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, που έχουν θεσμοθετηθεί είτε από την εθνική νομοθεσία για τις προστατευόμενες περιοχές είτε από τις διεθνείς συμβάσεις και συνθήκες είτε από την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η ίδρυση και λειτουργία των Θ.Π.Π. στην Ευρώπη συμβαδίζει με αρκετές συμφωνίες όπως (Κονδύλης 2015, Καποτά 2016):

- **Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS - Montego Bay 1982).** Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Νόμο 2321/1995 *Κύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της θάλασσας και της Συμφωνίας που αφορά την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης* (ΦΕΚ 136/23-6-1995, τ. Α'). Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας στοχεύει στη διασφάλιση της δίκαιης πρόσβασης όλων των χωρών στον πλούτο των ωκεανών, στην προστασία τους από τη ρύπανση και στη διευκόλυνση της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και της έρευνας.
- **Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα (CBD - Rio de Janeiro 1992).** Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Ν. 2204/1994 *Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα* (ΦΕΚ 59/15-4-1994, τ. Α'). Ορίζει ότι «προστατευόμενες περιοχές είναι καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες ιδρύονται και η διαχείρισή τους γίνεται με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων προστασίας και διατήρησής τους». Αν και καθ' αυτή η σύμβαση δεν αφορά τις Θ.Π.Π., τα

αποτελέσματα της σχετικά με την παγκόσμια ρύθμιση των ζητημάτων βιοποικιλότητας, είναι ζωτικής και καθοδηγητικής σημασίας και για τις Θ.Π.Π. Έτσι, ένα χρόνο μετά η IUCN έρχεται να θεσπίσει αναλογιζόμενος τις αποφάσεις του Ρίο τα παρακάτω κριτήρια περιβαλλοντικής αποδοτικότητας για τις Θ.Π.Π (Διαμάντης 2011):

- **Επάρκεια.** Οι Θ.Π.Π. πρέπει να έχουν χωροταξική, τροφική και ενδημική επάρκεια για τους ζώντες οργανισμούς που υποστηρίζουν.
 - **Αντιπροσωπευτικότητα.** Οι Θ.Π.Π. πρέπει να παρέχουν προστασία σε κάθε μορφής διαδικασίες της φύσης σε ότι αφορά τόσο τους βιοτικούς όσο και τους αβιοτικούς παράγοντες.
 - **Αντοχή και ανθεκτικότητα.** Οι Θ.Π.Π. πρέπει να είναι ικανές να ανταπεξέλθουν σε κάθε είδους ακραία κατάσταση (π.χ. σεισμούς, καταιγίδες, κλπ). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι η IUCN καθορίζει συγκεκριμένα ότι προκειμένου να διατηρηθεί μια προστατευόμενη περιοχή από τέτοια γεγονότα, η ανθρώπινη παρέμβαση είναι αν όχι επιβεβλημένη τουλάχιστον θεμιτή. Έτσι, ο σχεδιασμός της περιοχής θα πρέπει σε μεγάλο βαθμό να προβλέπει και την ικανότητα ανταπόκρισης του οικοσυστήματος και σε αυτό.
 - **Ικανότητα διασύνδεσης.** Η διασύνδεση και η ικανότητα κινητικότητας των πληθυσμών ανάμεσα στις Θ.Π.Π. είναι κάτι που πρέπει να ληφθεί υπόψη στον σχεδιασμό και την διαχείριση των Θ.Π.Π. Η ικανότητα διασύνδεσης των Θ.Π.Π. επιτρέπει στα είδη να μετακινούνται και στην μετακίνηση τους αυτή να δέχονται τις ευεργετικές ρυθμίσεις προστασίας των Θ.Π.Π.
- **Σύμβαση για τους Υγροτόπους διεθνούς σημασίας**, ιδίως ως ενδιαιτήματα για τα υδρόβια πουλιά (Ramsar 1971) που δεσμεύει τις χώρες - μέλη να διατηρήσουν τον οικολογικό χαρακτήρα των διεθνούς σημασίας υγροτόπων και να θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο για την αειφόρο διαχείρισή τους. Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Ν.Δ. 191/1974 *Περί κυρώσεως της εν Ραμσάρ του Ιράν κατά την 2αν Φεβρουαρίου 1971 υπογραφείσης Διεθνούς Συμφωνίας περί προστασίας των Διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιοτόπων* (ΦΕΚ 350/20-11-1974, τ. Α΄) η οποία τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν. 1751/1988 “Κύρωση Πρωτοκόλλου τροποποιητικού της σύμβασης Ραμσάρ 1971 για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδίως ως υγροβιοτόπων” (ΦΕΚ 26/9-2-1988, τ. Α΄) και το Ν. 1950/1991 *Κύρωση των τροποποιήσεων της Σύμβασης Ραμσάρ (1971) για την προστασία των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιοτόπων* (ΦΕΚ 84/1991, τ. Α΄).
 - **Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς** (UNESCO - World Heritage Convention -

Paris, 1972) είναι ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Ν.1126/1981 *Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23ην Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως δια την Προστασία της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς* (ΦΕΚ 32/10-2-81, τ. Α').

- **Σύμβαση για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος (Βέρνη 1979).** Η σύμβαση έγινε εσωτερικό δίκαιο της χώρας με το Ν. 1335/1985 *Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης* (ΦΕΚ 32/14-3-1983, τ. Α'). Τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεώνονται να προστατεύουν τους πληθυσμούς της άγριας χλωρίδας και πανίδας και να δίνουν ιδιαίτερο βάρος στα ευάλωτα είδη και σε όσα κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Με τη σύμβαση αυτή η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση να εφαρμόσει εθνική πολιτική, για να διατηρηθούν η άγρια χλωρίδα και πανίδα και οι φυσικοί οικότοποι της. Ανάμεσα στα είδη της πανίδας, που απαριθμούνται στο Παράρτημα II της Σύμβασης, περιλαμβάνεται και η φώκια *Monachus monachus* (Κικάκη 2012).
- **Δίκτυο NATURA 2000,** Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών. Έχει σα κύριο στόχο την αξιοποίηση και προστασία όλων των περιβαλλοντικών πόρων της Ε.Ε., έχει καθορίσει και οριοθετήσει το ευρωπαϊκό δίκτυο των Θ.Π.Π. που καλύπτει ένα μεγάλο όγκο των ευρωπαϊκών θαλάσσιων υδάτων (Διαμάντης 2011).
- **Οδηγία Πλαίσιο για την πολιτικής των υδάτων (2000).** Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0060&qid=1641496613170>) Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση πλαισίου για την προστασία των εσωτερικών επιφανειακών, των μεταβατικών, των παράκτιων και των υπόγειων υδάτων.
- **Κοινή Αλιευτική Πολιτική** (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1380/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, σχετικά με την Κοινή Αλιευτική Πολιτική, ... <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1380>). Η Κ.Α.Π. είναι ένα σύνολο κανόνων για τη διαχείριση των ευρωπαϊκών αλιευτικών στόλων και τη διατήρηση των αλιευτικών αποθεμάτων. Έχει σχεδιαστεί για τη διαχείριση κοινών πόρων και παρέχει σε όλους τους ευρωπαϊκούς αλιευτικούς στόλους ίση πρόσβαση στα ύδατα και

τις αλιευτικές ζώνες της Ε.Ε., διασφαλίζοντας έτσι τον υγιή ανταγωνισμό μεταξύ αλιείων.

- **Οδηγία Πλαίσιο 2008/56/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, περί πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον (**οδηγία - πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική**) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32008L0056>), η οποία στοχεύει στην προαγωγή της αειφόρου χρήσης των θαλασσών, στη διατήρηση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και στην προστασία των βασικών πόρων από τους οποίους εξαρτώνται οι κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη θάλασσα.
- **Η Σύμβαση της Βαρκελώνης (1976) - Οδηγία 2008/56/ΕΚ**, συνθήκη για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου. Εφαρμόζεται μέσω του Μεσογειακού Προγράμματος Δράσης (Mediterranean Action Plan) και διαμορφώνει πολιτικές και στρατηγικές για την προστασία της βιοποικιλότητας και του θαλάσσιου και παράκτιου περιβάλλοντος. Σε αναγνώριση της σημασίας της κλιματικής αλλαγής για την περιοχή της Μεσογείου, το 2008 τα κράτη της Σύμβασης της Βαρκελώνης υπέγραψαν το Πρωτόκολλο για μια Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης (ICZM) της Μεσογείου, θέτοντας ως προτεραιότητα την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η διακήρυξη του Marrakesh, που υιοθετήθηκε από τη Σύμβαση της Βαρκελώνης τον Νοέμβριο του 2009, επισημαίνει την ανάγκη για άμεση δράση προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι σοβαρές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα οικοσυστήματα και στους πόρους. Με το Ν. 3983/2011 *Εθνική στρατηγική για την προστασία και διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος - Εναρμόνιση με την οδηγία 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Ιουνίου 2008 και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 144/17-06-2011, τ. Α΄) ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία η Οδηγία 2008/56 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για τη θαλάσσια στρατηγική, η οποία αποτελεί τον περιβαλλοντικό πυλώνα της μελλοντικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα αυτό. Στόχος είναι η διατήρηση και αποκατάσταση της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος έως το έτος 2020. Για την επίτευξη του στόχου αυτού απαιτούνται συγκεκριμένες δέσμες δράσεων οι οποίες θα πρέπει να ολοκληρώνονται βάσει ενός δεσμευτικού χρονοδιαγράμματος. Ο νόμος παραθέτει τους ορισμούς θαλάσσιων υδάτων, της θαλάσσιας περιοχής και στρατηγικής, της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης, του περιβαλλοντικού στόχου και της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Οι βασικοί άξονες της συγκεκριμένης οδηγίας και του αντίστοιχου ελληνικού νόμου είναι οι εξής:

- το θαλάσσιο περιβάλλον αποτελεί πολύτιμη κληρονομιά που πρέπει να προστατεύεται, να διαφυλάσσεται και εφόσον είναι εφικτό, να αποκαθίσταται ώστε τελικά να διατηρείται η βιοποικιλότητα και να εξασφαλίζεται η πολυμορφία και η δυναμική των ωκεανών και θαλασσών
 - η εκπόνηση και η εφαρμογή της θαλάσσιας στρατηγικής πρέπει να αποσκοπούν στη διατήρηση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Η προσέγγιση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει προστατευόμενες περιοχές καλύπτοντας όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, που επηρεάζουν το θαλάσσιο περιβάλλον
 - κάθε κράτος μέλος θα πρέπει να εκπονήσει μια θαλάσσια στρατηγική για τα θαλάσσια ύδατα του, η οποία αν και θα αφορά συγκεκριμένα τα ύδατα του, θα αντανakλά και τις συνολικές προοπτικές της αντίστοιχης θαλάσσιας περιφέρειας ή υπο - περιφέρειας
 - λόγω του δια - συνοριακού χαρακτήρα του θαλάσσιου περιβάλλοντος, τα κράτη μέλη θα πρέπει να συνεργάζονται για μια συντονισμένη εκπόνηση θαλάσσιων στρατηγικών σε κάθε θαλάσσια περιφέρεια ή υπο - περιφέρεια
 - παρούσα οδηγία αναμένεται να ενισχύσει τη σθεναρή θέση που έλαβε η κοινότητα, στο πλαίσιο της σύμβασης για τη βιοποικιλότητα. Ιδιαίτερα σημαντική συμβολή στη διαδικασία αυτή θα είναι η συμμόρφωση των κρατών μελών προς τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει για το χαρακτηρισμό τόπων του NATURA 2000 δυνάμει της οδηγίας για τα πτηνά και τους οικοτόπους
 - η κοινή αλιευτική πολιτική, συμπεριλαμβανομένης της μελλοντικής μεταρρύθμισης, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της αλιείας και τους στόχους της παρούσας οδηγίας
- **Το πρωτόκολλο ICZM (Integrated Coastal Zone Management) για τη διαχείριση των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου, Μαδρίτη 2008**, (Gabrie 2012). Αποτελεί πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι το τελευταίο και πιο σημαντικό πρωτόκολλο της Σύμβασης της Βαρκελώνης, το οποίο υπογράφηκε το 2008, στη Μαδρίτη και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Μαρτίου 2011 (Μπεριάτος και Παπαγεωργίου 2010). Το πρωτόκολλο δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της ΕΕ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010D0631> (ΕΕ L 34 της 4.2.2009, σ. 19) μαζί με την απόφαση περί υπογραφής του. Στο άρθρο 5 του πρωτοκόλλου ορίζει τους στόχους της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιας Ζώνης, οι οποίοι είναι:
 - η διευκόλυνση της αειφόρου ανάπτυξης των παράκτιων ζωνών μέσω του λογικού σχεδιασμού των δραστηριοτήτων, λαμβανομένου υπό-

ψη ότι η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη συνάδει με το περιβάλλον και τα τοπία

- η διατήρηση των παράκτιων ζωνών προς όφελος των σημερινών και μελλοντικών γενεών
- η εξασφάλιση της αειφόρου εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, ιδίως όσον αφορά τα ύδατα
- η διατήρηση της ακεραιότητας των παράκτιων οικοσυστημάτων και τοπίων και της γεωμορφολογίας των παράκτιων ζωνών
- η αποτροπή ή/και μείωση των αποτελεσμάτων των φυσικών κινδύνων και ειδικότερα της αλλαγής του κλίματος, που μπορούν να προκληθούν από φυσικές αιτίες ή ανθρωπογενείς δραστηριότητες
- Η επίτευξη συνοχής μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών πρωτοβουλιών και μεταξύ όλων των αποφάσεων που λαμβάνονται από τις δημόσιες αρχές, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οι οποίες επηρεάζουν τη χρήση των παράκτιων ζωνών

Η σημασία της ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων ζωνών γίνεται αντιληπτή αν λάβει κανείς υπόψη του τη χρησιμότητα και τον ρόλο που διαδραματίζουν οι παράκτιες ζώνες, στο χώρο της Μεσογείου, δεδομένου του ότι αποτελούν τις πιο παραγωγικές ίσως περιοχές. Η πληθώρα βιοτόπων και οικοσυστημάτων των παράκτιων περιοχών κινδυνεύει σήμερα από την υπερβολική οικιστική ανάπτυξη, την υπερβολική εκμετάλλευση των πόρων και την κλιματική αλλαγή. Εδώ φαίνεται και η αξία της Ο.Δ.Π.Ζ., η οποία συμβάλει στον συντονισμό των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στις περιοχές αυτές, λαμβάνοντας υπ' όψη, παράλληλα, τη διατήρηση και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (Φειδογιάννη 2014).

Ωστόσο, κάθε κράτος που ενδιαφέρεται να δημιουργήσει Προστατευόμενες Θαλάσσιες Περιοχές, θα πρέπει αρχικά να εξασφαλίσει την ύπαρξη του νομικού πλαισίου και αν δεν υπάρχει να προβεί στην υιοθέτηση του. Το νομικό πλαίσιο πρέπει να συστήσει τον οργανισμό που θα δημιουργήσει τις Π.Θ.Π., το νομικό πλαίσιο και τις αρχές επί την βάση των οποίων θα προγραμματιστεί η διαχείριση των περιοχών. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να συνεργάζονται για τη δημιουργία των Π.Θ.Π. τόσο με την επιστημονική κοινότητα όσο και με τους πολίτες για την αποτελεσματική λειτουργία αυτών. Οι περιοχές αυτές συνήθως σχεδιάζονται με ζώνες εντός των οποίων καθορίζονται ποιες δραστηριότητες επιτρέπονται ή μη, αναλόγως των στόχων που έχουν τεθεί στην συγκεκριμένη περιοχή. Συνήθως οι Θ.Π.Π. είναι πολυχρηστικές και οι δραστηριότητες απαγορεύονται μόνο αν είναι απολύτως απαραίτητο. Παρόλα αυτά, ουσιαστικά η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος στην Ελλάδα ενσωματώνεται σε πολιτικές αποφάσεις και δράσεις για την αλιεία, τον τουρισμό και όχι ως αυτόνομη πολιτική. Η τακτική αυτή συ-

μπληρώνεται από ελλιπές εθνικό νομικό πλαίσιο για την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος αλλά και από την παράλληλη εμπλοκή πολλών υπηρεσιών σε θέματα που άπτονται της διαχείρισης των παράκτιων και θαλάσσιων περιοχών της Ελλάδας (Σαραντίδη 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Αλλαγές στην πολιτική διαχείρισης

Στην Παγκόσμια Στρατηγική για την Προστασία της Φύσης δίδονται οι γενικές γραμμές για το πώς μπορεί να συνδεθεί η προστασία της φύσης με την ανάπτυξη, όπως καθορίζεται από τις βασικές αρχές της οικοανάπτυξης. Οι φυσικοί πόροι μπορούν να διαχειρίζονται με μια πληθώρα τρόπων και μεθόδων για να βοηθούν τον άνθρωπο, όπως, επίσης, και να διατηρούν τα ανθρώπινα ενδιαφέροντα ενώ με τη βοήθεια της ανάλυσης των σκοπών της προστασίας μπορούν να καθοριστούν διάφορες κατηγορίες διαχείρισης για τις προστατευόμενες περιοχές (Χατζηστάθης και Ισπικούδης 1995). Έτσι, βασική προϋπόθεση για την προστασία των φυσικών περιοχών αποτελεί η διαχείριση τους (Κοψιδά 2012).

Παρά το γεγονός ότι η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σύνθεση των οικοσυστημάτων και από τους σκοπούς που καλείται να εξυπηρετήσει μια συγκεκριμένη περιοχή, η εφαρμογή των οποιωνδήποτε διαχειριστικών μέτρων γίνεται με γνώμονα την τήρηση ορισμένων βασικών γενικών αρχών. Οι αρχές πάνω στις οποίες θα πρέπει να στηρίζεται η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών είναι λοιπόν: α) η αρχή της βιωσιμότητας, β) η αρχή της αμοιβαιότητας μεταξύ χρήσης και προστασίας και γ) η αρχή αρμονικής σχέσης προστασίας και προόδου. Στο πλαίσιο αυτών των αρχών, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών δεν πρέπει να αποτελεί ένα στείο άθροισμα απαγορεύσεων και εξαναγκασμών, καθώς, επίσης, ως περιοχές απόλυτης απαγόρευσης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων με συνέπεια την απομόνωση τους από τους τοπικούς πληθυσμούς (Παπαδοπούλου 2011, Κοψιδά 2012).

Τα θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα προκύπτουν, τόσο από τις εθνικές επιταγές και πολιτικές στο θέμα της προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος, όσο και από τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας μέσω των Συνθηκών και Συμβάσεων που έχει κυρώσει και σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα (Μπαριτάκη 2004). Το νομικό καθεστώς προστασίας ποικίλει ανάλογα με την Αρχή Θεσμοθέτησης των προστατευόμενων περιοχών, ενώ η εφαρμογή των προστα-

τευτικών διατάξεων είναι τις περισσότερες φορές από ελλιπής ως ανύπαρκτη (Παπαδοπούλου 2011).

Το πρώτο βήμα για τη λειτουργία ενός συστήματος προστατευόμενων περιοχών είναι η θεσμική κατοχύρωση των περιοχών, έτσι ώστε η ύπαρξή τους να είναι σαφής και μακροπρόθεσμα σεβαστή από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς και το ευρύ κοινό. Με τον όρο **θεσμική κατοχύρωση** εννοούμε αποφάσεις [Προεδρικά Διατάγματα (ΠΔ) ή έστω ΚΥΑ] οι οποίες να είναι δημοσιευμένες στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Το θεσμικό πλαίσιο παρέχει σημαντικά εργαλεία στους ενδιαφερόμενους φορείς, δηλαδή τους ΟΤΑ, ΦΔ, περιβαλλοντικές οργανώσεις και κινήσεις πολιτών, για την προστασία και διαχείριση περιοχών που έχουν οικολογική σημασία, καθώς και την ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων συμβατών με το αντικείμενο προστασίας τους. Η σημαντικότερη πτυχή της θεσμικής κατοχύρωσης των προστατευόμενων περιοχών αφορά στην εφαρμογή της νομοθεσίας. Σε γενικές γραμμές, η νομοθεσία θεωρείται ως ο θεμέλιος λίθος μιας προστατευόμενης περιοχής. Σε έρευνα του WWF σε προστατευόμενη περιοχή, η εφαρμογή και επιβολή της νομοθεσίας αξιολογείται ως η βασικότερη διαχειριστική δράση. Προέκυψε ότι ο βαθμός εφαρμογής της νομοθεσίας σε μια προστατευόμενη περιοχή σχετίζεται σημαντικά με τη συνολική αποτελεσματικότητα της διαχείρισης. Η εφαρμογή σχετίζεται αφενός με την ύπαρξη φύλαξης προκειμένου να διαπιστώνονται οι τυχόν παραβάσεις και αφετέρου με τη λειτουργία ενός συστήματος που θα εξασφαλίζει την επιβολή των όποιων κυρώσεων (WWF Ελλάς 2004, Κοψιδά 2012).

Ωστόσο, συχνά η θεσμοθέτηση νομικού πλαισίου προστασίας μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής αντιμετωπίζεται με καχυποψία ως ένα σύνολο απαγορεύσεων που απειλεί να κάνει τη ζωή των ντόπιων ακόμα πιο δύσκολη (Σπίνου 2005). Η πραγματικότητα, όμως, είναι πολύ διαφορετική, αφού συχνά η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου για την προστασία και διαχείριση οικολογικά σημαντικών περιοχών παρέχει ταυτόχρονα και το πλαίσιο για την ανάπτυξή τους (Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Όσον αφορά τους εμπλεκόμενους φορείς στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, από το 1938 έως το 1986 (πρώτη φάση) η διοίκηση και διαχείριση των εθνικών δρυμών, αλλά και όλων των προστατευόμενων περιοχών, ασκούνταν από τις κατά τόπους δασικές υπηρεσίες και τα περιφερειακά δασικά γραφεία, τα οποία υπάγονταν στο τότε Υπουργείο Γεωργίας. Το ελληνικό κράτος, μέσω των υπηρεσιών αυτών, αποτελούσε το μοναδικό φορέα, που θα μπορούσε να επιτελέσει σπουδαίο ρόλο, στον τομέα των προστατευόμενων περιοχών και για το λόγο αυτό, προσπάθησε να επιβάλλει ένα αυστηρό καθεστώς προστασίας, αναπτύσσοντας μόνο βασικές υποδομές και δυνατότητες αναψυχής για τις περιοχές αυτές. Επίσης, η δασική υπηρεσία, που είχε την αποκλειστική αρμοδιότητα σχεδιασμού και εφαρμογής της

διαχείρισης για τις προστατευόμενες περιοχές, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, τις αντιμετωπίζει κυρίως στο πλαίσιο μιας αρνητικής διαχείρισης, καθώς ενδιαφέρεται περισσότερο για την τήρηση των απαγορεύσεων και περιορισμών που προβλέπει η σχετική νομοθεσία με το Δασικό Κώδικα. Οι αρμόδιες δασικές υπηρεσίες σε τοπικό επίπεδο (Δασαρχεία) αντιμετωπίζουν τις περιοχές αυτές, ιδίως όσον αφορά την προστασία τους, με τον ίδιο τρόπο όπως και τις υπόλοιπες δασικές εκτάσεις στην περιοχή τους, ενώ από πλευράς διαχείρισης τις αντιλαμβάνονται ως εκτάσεις «εκτός διαχείρισης». Η δεύτερη φάση ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η φάση αυτή χαρακτηρίζεται αφενός από τη μεγαλύτερη προτεραιότητα που δόθηκε στη περιβαλλοντική πολιτική και αφετέρου από τη θέσπιση ενός καινούργιου νόμου (Ν. 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος», καθώς και της ΚΥΑ 69269/1990), μέσω του οποίου χορηγήθηκαν περισσότερες αρμοδιότητες, σχετικά με το σχεδιασμό των περιβαλλοντικών θεμάτων και τη διατήρηση της φύσης, σε έναν καινούργιο κρατικό φορέα, το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ). Ο νόμος αυτός αντικατέστησε την παλαιά νομοθεσία, για τον περιορισμό των κενών και των ελλείψεων, εισήγαγε συγκεκριμένες αλλαγές στην διαδικασία ανακήρυξης των τόπων ειδικής προστασίας και καθιέρωσε πέντε καινούργιες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών, συμπεριλαμβάνοντας και τα θαλάσσια πάρκα. Με την ίδρυση Υπουργείου Περιβάλλοντος το 1980, το οποίο δε λειτούργησε ως ανεξάρτητο μέχρι σήμερα, γίνονται κάποιες προσπάθειες οργάνωσης και σχεδιασμού της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, κυρίως με πρωτοβουλίες του ΥΠΕ-ΧΩΔΕ, το οποίο υποκαθιστά σταδιακά τη Δασική Υπηρεσία στα θέματα του καθορισμού της γενικής πολιτικής για το φυσικό περιβάλλον. Οι πρωτοβουλίες αυτές κατευθύνονται επίσης και από την ανάγκη κάλυψης των υποχρεώσεων της χώρας προς τις σχετικές Οδηγίες (79/409 και 92/43/ΕΟΚ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την εφαρμογή των οποίων αναλαμβάνει να συντονίσει το ΥΠΕΧΩΔΕ. Σημαντικές αλλαγές στις διαδικασίες σχεδιασμού και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών επέρχονται το 1999 με το Ν. 2742/1999. Ο νόμος αυτός σε συνδυασμό με το Ν. 1650/86 ορίζει τη διαδικασία θεσμικής κατοχύρωσης του προστατευτικού καθεστώτος και της διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα. Έτσι, μέχρι την ψήφιση του Ν. 2742/1999, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών αποτελούσε αντικείμενο των υπηρεσιών δύο υπουργείων, της Δασικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και του Τμήματος Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις εμπλέκονταν και υπηρεσίες άλλων υπουργείων, όπως το Λιμενικό Σώμα (Γιαννακούρος 1988, Φεζοπούλου 2006, Papageorgiou et al. 2008, Ψυλλάκη 2017, Ρίζου 2018, Γεωργούλη 2019).

Επειδή, όμως χαρακτηριστικό της πολιτικής είναι ότι κάνει κύκλους, μετά τις μεγάλες πυρκαγιές του 2021 στην Εύβοια έγινε η μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων των δασικών υπηρεσιών από τις Αποκεντρωμένες Περιφέρειες στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, υπό τη Γενική Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος, και βρίσκεται σήμερα κάτω από την ίδια εποπτεία με τη Γενική Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Πολιτικής. Επομένως, θα είναι ο ίδιος φορέας από τον οποίο θα ορίζεται η δασική και η περιβαλλοντική πολιτική της χώρας μας και η εφαρμογή της θα γίνεται μέσα από την δασική και περιβαλλοντική νομοθεσία που ίδιος θα διαμορφώνει.

Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών

Όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω, σπουδαίο βήμα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλων αξιών φυσικών οικοσυστημάτων αποτελεί η προστασία συγκεκριμένων περιοχών. Οι συγκεκριμένες περιοχές είναι πρωταρχικά αφιερωμένες στην προστασία και στην απόλαυση της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας των φυσικών λειτουργιών και των ιδιαίτερων αξιών του φυσικού περιβάλλοντος. Οι πολλαπλές και πολύμορφες ανάγκες τις οποίες επιθυμεί να καλύψει ο άνθρωπος μέσω της κήρυξης των προστατευόμενων περιοχών δεν μπορούν να καλυφθούν χωρίς ένα άρτια σχεδιασμένο ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης. Η διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής αποτελεί ένα σύνθετο εγχείρημα καθώς η διαχείριση του περιβάλλοντος απαιτεί εξειδικευμένες επιστημονικές γνώσεις αλλά παράλληλα προϋποθέτει τη συνεχή εμπλοκή με τις τοπικές κοινωνίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν (Χατζηχαραλάμπους και Γεράκης 2003).

Οι προστατευόμενες περιοχές θεσπίζονται για να διατηρήσουν συγκεκριμένα πολύτιμα στοιχεία. Υπόκεινται σε ένα καθεστώς ειδικής διαχείρισης, με συγκεκριμένες ζώνες, κατηγορίες, περιορισμούς και εξειδικεύσεις, καλούνται όμως να λειτουργήσουν και να εκπληρώσουν το σκοπό τους μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης των φυσικών πόρων, το οποίο ρυθμίζεται από μια πληθώρα πολιτικών, πρακτικών και αναπτυξιακών αντιλήψεων. Η θεσμοθέτηση μιας προστατευόμενης περιοχής δεν αρκεί, χρειάζεται και ένα αποτελεσματικό καθεστώς διαχείρισης (Καραβέλλας κ.ά. 2003, Πάικου 2005, Σπίνου 2005, Κουρούτος κ.ά. 2008, Σκούλλος 2008).

Τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής συγκροτούν όλες εκείνες οι δράσεις, ενέργειες, τροποποιήσεις και διακανονισμοί που πρέπει να γίνονται ώστε να διασφαλίζεται πως ότι συμβαίνει μέσα στα όρια της (γεωργία, κτηνοτροφία, υλοτομία, αλιεία, οικιστική ανάπτυξη, τουρισμός, κινήγι) πραγματοποιείται με τρόπο που εξασφαλίζει τη διατήρηση των πολύτιμων στοιχείων της (Καραβέλλας κ.ά. 2003, Παναγιωτίδου 2010). Δηλαδή, ως διαχείριση ορίζεται το σύνολο των ενεργειών και μέτρων που είναι απαραί-

τητα για την προστασία, οργάνωση και λειτουργία τους και στοχεύουν στην ανάδειξη όλων των αξιών και των λειτουργιών τους (οικολογικών, αισθητικών, ιστορικών, πολιτιστικών, οικονομικών κ.ά.), χωρίς να παραγνωρίζεται ο κύριος στόχος της προστασίας κάθε περιοχής (Robbins et al. 2003, Worboys et al. 2005, Σκούλλος 2008). Ως διαχείριση θεωρείται η σχεδιασμένη παρέμβαση στις δυναμικές διεργασίες που καθορίζουν τη σύνθεση των φυτικών και ζωικών κοινωνιών έτσι ώστε να επιτυγχάνονται οι συγκεκριμένοι κάθε φορά διαχειριστικοί σκοποί (Holdgate 1991, Παπαστεργιάδου κ.ά. 1995). Η κατάταξη των προστατευόμενων περιοχών σε διάφορες κατηγορίες εφαρμόζονται με σκοπό να οριστεί το είδος της διαχείρισης και προστασίας που θα εφαρμόζεται σε αυτές (Γεωργιάδης 2010).

Παρά το γεγονός ότι η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σύνθεση των οικοσυστημάτων και από το σκοπό ή τους σκοπούς που καλείται να εξυπηρετήσει μια συγκεκριμένη περιοχή, η εφαρμογή των οποιωνδήποτε διαχειριστικών μέτρων γίνεται με γνώμονα την τήρηση ορισμένων γενικών αρχών. Η σωστή προστασία των περιοχών αυτών απαιτεί βαθιά γνώση των τοπικών οικολογικών και κοινωνικών συνθηκών, πλήρη περιγραφή και εκτίμηση της κατάστασης των οικοσυστημάτων που τη συνθέτουν αλλά και των γενικότερων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών μιας περιοχής. Η δυνατότητα πλήρους αποτίμησης (οικολογικής, περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής) μιας τέτοιας περιοχής είναι δυνατή μόνο με συστηματική έρευνα και συνεργασία ειδικών διαφορετικών κλάδων της επιστήμης. Επίσης, η προστασία των περιοχών αυτών είναι ταυτόσημη με τη χρήση τους καθώς η φύση δεν μπορεί να προστατευτεί αποτελεσματικά αν δεν ικανοποιεί μεγάλο μέρος των ανθρώπινων αναγκών αλλά και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο διηνεκές για την κάλυψη των αναγκών αυτών αν δεν προστατεύεται επαρκώς. Για το λόγο αυτό τα όποια τοπικά ή ιδιωτικά συμφέροντα πρέπει να υποτάσσονται στα ενδιαφέροντα και στα συμφέροντα του γενικότερου κοινωνικού συνόλου και οι δραστηριότητες μεμονωμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων είναι αποτελεσματικές μόνο όταν εντάσσονται στη συνολική προσπάθεια του κοινωνικού συνόλου (Μπίτος 2009, Σκόπα 2012).

Η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών πρέπει να γίνεται με απόλυτο σεβασμό στην έννοια της «αειφορίας». Κάθε γενιά έχει ηθική υποχρέωση να αφήνει στην επόμενη το φυσικό περιβάλλον σε ίδια ή καλύτερη κατάσταση από εκείνη που το παρέλαβε. Γι' αυτό, κατά τη χρήση της φύσης και των φυσικών πόρων, πρέπει να αναζητούνται διαχρονικές μέθοδοι μακροχρόνιας επίδρασης, οι οποίες να επιτρέπουν την αειφορία τους. Σε κάθε περίπτωση, τα ενδιαφέροντα και τα συμφέροντα του παρόντος πρέπει να υποτάσσονται στις μελλοντικές προοπτικές και αξίες (Ντάφης 1992).

Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι δεν αρκεί να θεσπιστεί μία προστατευόμενη περιοχή, αν και αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα. Η μακροπρόθεσμη επιτυχία της εξαρτάται από την αποτελεσματική διαχείριση της. Με τον όρο της **αποτελεσματικής διαχείρισης** ορίζεται ο βαθμός στον οποίο μια προστατευόμενη περιοχή επιτυγχάνει τους σκοπούς και τους στόχους της (Wells and Mangubhai 2004). Έχει ως στόχο να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα των σπάνιων οικοσυστημάτων και ταυτόχρονα να καταναίμει τα οφέλη που προκύπτουν από την ύπαρξη τους με δίκαιο τρόπο (Skanavis and Giannoulis 2010), γεγονός που εμπεριέχει την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης (Ham et al. 1993).

Γενικά, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, όπως και όλων των οικοσυστημάτων, για να είναι αποτελεσματική θα πρέπει να στηρίζεται στη γνώση των αλληλεπιδράσεων και των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ όλων των αβιοτικών και βιοτικών στοιχείων και κυρίως της συμπεριφοράς του ανθρώπινου παράγοντα, καθώς οι ανθρώπινες δραστηριότητες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το περιβάλλον (Τσαντόπουλος και Τσαχαλίδης 2000).

Ωστόσο, η φιλοσοφία και η πολιτική προστασίας που καθορίζει και το περιεχόμενο της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών δεν ήταν πάντα ή ίδια: η επικρατούσα σήμερα αντίληψη είναι πολύ διαφορετική από εκείνη των αρχών του 20^{ου} αιώνα, ακόμη και από εκείνη των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών. Η σημερινή στρατηγική είναι λιγότερο «αμυντικού» χαρακτήρα σε σχέση με παλιότερες περιόδους που το κυρίαρχο δόγμα ήταν η απόλυτη προστασία με στόχο τη σωτηρία της φύσης. Πράγματι, στην πρώτη περίοδο εφαρμογής του θεσμού τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, η βασική αρχή της διατήρησης ήταν η μη επέμβαση του ανθρώπου στις προστατευόμενες φυσικές περιοχές. Η άποψη αυτή ήταν αποτέλεσμα των τότε αντιλήψεων ότι η φύση πρέπει να αφήνεται να λειτουργεί μόνη της, χωρίς καμία επιρροή από τον άνθρωπο και ότι η φύση «γνωρίζει καλύτερα», οι οποίες αντιλήψεις εξακολουθούν να υπάρχουν και σήμερα σε ορισμένα οικολογικά κινήματα και σχολές ακτιβιστών του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια όμως, η εμπειρία έδειξε ότι η αρχή αυτή ήταν λανθασμένη καθότι ελάχιστα αποτελεσματική. Με την εξέλιξη και μεταβολή των όρων ζωής τις τελευταίες δεκαετίες η ιδέα της απόλυτης προστασίας εγκαταλείπεται και οι προσπάθειες επικεντρώνονται στο συνδυασμό στόχων προστασίας με τους κοινωνικούς και αναπτυξιακούς στόχους των ευρύτερων γεωγραφικών ενότητων στις οποίες υπάγονται οι προστατευόμενες περιοχές. Έτσι, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια πιο «θετική» και ελαστική στάση, με λιγότερη αυστηρότητα και απαγορεύσεις στους κανόνες προστασίας και περισσότερο ενεργό ανάμειξη του ανθρώπινου παράγοντα με την έννοια των ανθρώπινων επεμβάσεων και δραστηριοτήτων που επιτρέπεται να ακούονται στις περιοχές αυτές (Λυριντζή 2003, Μπεριάτος 2003). Γενικότερα, η αντίληψη που επικρατεί είναι ότι οι φυσικοί πόροι συμπεριλαμβανομένων των αυτόχθονων

οργανισμών, διαφυλάσσονται καλύτερα από τις ανθρώπινες επεμβάσεις εντός των προστατευόμενων περιοχών (Κίκιλης 2001).

Επίσης, οι σύγχρονες αντιλήψεις διαχείρισης θεωρούν πως οι προστατευόμενες περιοχές δεν πρέπει να θεωρούνται απομονωμένες μονάδες, καθώς συνδέονται με γειτονικές περιοχές σε πολλά, διαφορετικά επίπεδα - οικολογικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό. Επιπρόσθετα, η έμφαση κατά τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί στην αιεφορική διαχείριση μιας περιοχής και των φυσικών πόρων που αυτή περιλαμβάνει, καθώς και στην ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, αλλά και στις πολιτισμικές αξίες που ενυπάρχουν, με σκοπό να μπορεί να επιτευχθεί η αποτελεσματική προστασία των περιοχών αυτών (Jeffries 2006).

Η διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής για να στεφθεί με επιτυχία προϋποθέτει και την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Η συμμετοχή ή μη των κατοίκων της περιοχής στην όλη διαδικασία του φυσικού πλούτου και της πολιτισμικής κληρονομιάς, αποτελεί το χρυσό κλειδί για την επιτυχία. Όπως υποστηρίζεται, η επιτυχία μιας εφαρμοζόμενης διαχειριστικής πρακτικής μπορεί να επιτευχθεί μόνον όταν οι απόψεις, οι στάσεις και οι αντιλήψεις του τοπικού πληθυσμού αλλά και των έμμεσα ωφελομένων ομάδων από αυτή, όπως είναι οι επισκέπτες, συνεκτιμούνται κατά την επιλογή της. Απαιτείται λοιπόν ένας επαναπροσανατολισμός της διαχείρισης, με μεγαλύτερη έμφαση στις προσπάθειες που βοηθούν στην ενίσχυση των γνώσεων βραχυπρόθεσμα και στην έγκαιρη αλλαγή της συμπεριφοράς των εμπλεκόμενων ατόμων μακροπρόθεσμα (Νόνα 2010). Η συνεκτίμηση των αντιλήψεων και των στάσεων του τοπικού πληθυσμού μιας περιοχής παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας διαχείρισης (Pavlikakis and Tsihrintzis 2003) και τούτο διότι εξαρτάται άμεσα από αυτή (Kottapalis et al. 2003, Trakolis 2001, Xu et al. 2005).

Ο τρόπος που μπορούν να διαχειριστούν οι προστατευόμενες περιοχές ποικίλλει από περιοχή σε περιοχή αλλά και ανάμεσα στα τμήματα μιας Π.Π., από την απόλυτη προστασία και την απαγόρευση οποιασδήποτε χρήσης και δραστηριότητας εντός των ορίων τους μέχρι την ελεγχόμενη χρήση και άσκηση συγκεκριμένων οικονομικών δραστηριοτήτων (Δημητρίου 2002). Η τήρηση των παραπάνω γενικών αρχών σε συνδυασμό με τη σωστή περιγραφή και τη σαφή οριοθέτηση του διαχειριστικού σκοπού, είναι απαραίτητη για την ορθολογική οργάνωση της διαχείρισης όχι μόνο μιας Π.Π., αλλά και οποιουδήποτε τύπου που φιλοξενεί στο εσωτερικό του ευαίσθητα φυσικά οικοσυστήματα (Μπίτος 2009).

Μια μορφή διαχείρισης που προωθείται για τις προστατευόμενες περιοχές είναι η **προσαρμοζόμενη διαχείριση (adaptive management)**. Η προσαρμοζόμενη διαχείριση βασίζεται σε μια κυκλική διαδικασία διαχείρισης όπου οι πληροφορίες του παρελθόντος τροφοδοτούν πως θα υλοποιηθεί η

διαχείριση του μέλλοντος (Hockings et al. 2000). Παράδειγμα αποτελεί ο Φορέας Διαχείρισης του Δέλτα Αξιού - Λουδία - Αλιάκμονα, όπου υιοθετήθηκε και εφαρμόστηκε η συγκεκριμένη διαχείριση, η οποία και οδήγησε στη σαφή βελτίωση της διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου (Βαρελτζίδου και Αλβανού 2012).

Ζώνες διαχείρισης

Οι ενέργειες που απαιτούνται για την αποτελεσματική διαχείριση διαφοροποιούνται ανάλογα με το σκοπό προστασίας της περιοχής. Μια συνηθισμένη πρακτική η οποία εφαρμόζεται παγκόσμια στις προστατευόμενες περιοχές είναι η δημιουργία **ειδικών ζωνών** στις περιοχές που προστατεύονται. Αυτή είναι μια στρατηγική που συνδυάζει την ανθρώπινη παρουσία με την προστασία της βιοποικιλίας, κατατάσσοντας σε κλιμακούμενες ζώνες τους διαχειριστικούς στόχους και την ένταση των χρήσεων. Οι ζώνες προστασίας μπορεί να εντοπίζονται εντός και εκτός της προστατευόμενης περιοχής αλλά και στο πλαίσιο ενός συνόλου προστατευόμενων περιοχών (Duley et al. 2004). Ειδικότερα, στο χώρο της Ευρώπης και σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ Ειδική Ζώνη Διατήρησης οι φυσικές περιοχές που εντάσσονται στο ευρωπαϊκό δίκτυο περιοχών «NATURA 2000» ονομάζονται ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης, με τον ονοματολογικό αυτό χαρακτηρισμό να αποτελεί μια πρόσθετη υποχρέωση της διοίκησης για την κήρυξη των περιοχών αυτών ως προστατευόμενων (Λαζαρέτου 2002).

Οι McNeely, Thorsell and Ceballos-Lascurain (1992), Durbin and Rambo (1994) και Ceballos - Lascurain (1996), προτείνουν τη δημιουργία ζωνών διαχείρισης ανάλογα με τις φυσικές και πολιτιστικές αξίες κάθε περιοχής, την ευαισθησία της και τη φέρουσα ικανότητά της. Έτσι, η κάθε περιοχή θα έχει την προστασία και τη διαχείριση που της είναι απαραίτητη. Η διάκριση «ζωνών διαχείρισης» είναι το πιο σημαντικό μέσο για την ουσιαστική και κατάλληλη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής. Αρχικά γίνεται ανάλυση των ιδιαίτερων αξιών της περιοχής, δηλαδή τους παράγοντες που επηρεάζουν την διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής, τις τάσεις εξέλιξης και τους κινδύνους στο οικοσύστημα και το τοπίο και στη συνέχεια επιλέγεται η κατάλληλη μέθοδος διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής. Η διάκριση είναι απαραίτητη ιδιαίτερα στις προστατευόμενες περιοχές που περιέχουν σημαντικά οικοσυστήματα και ποικίλες αξίες, ενώ χαρακτηρίζονται επίσης από ανθρώπινους οικισμούς και διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα στα όρια τους. Ο χωρισμός της περιοχής σε «ζώνες» εκφράζει τη φιλοσοφία και τους αντικειμενικούς σκοπούς της διαχείρισης τους σε σχέση με τους πόρους και τις αξίες της προστατευόμενης περιοχής (Πάικου 2005, Μποβάλης 2009).

Οι ζώνες προστασίας/διαχείρισης λοιπόν που προτείνονται είναι οι εξής (Πάικου 2005, Μποβάλης 2009):

- **Ζώνες αυστηρής προστασίας:** ονομάζονται και καταφύγια και αποκλείουν όλες τις ανθρώπινες επεμβάσεις ή είναι αυστηρά ελεγχόμενες.
- **Ζώνες άγριας ζωής:** αναφέρονται και ως ζώνες περιορισμένης χρήσης και επιτρέπουν την είσοδο τουριστών αλλά μόνο με τα πόδια, χωρίς κάποιο μεταφορικό μέσο.
- **Ζώνες για μετρημένη χρήση από τον τουρισμό:** οι τουρίστες επιτρέπεται να ασκήσουν διάφορες δραστηριότητες που να είναι όμως συμβατές με το φυσικό ή και το πολιτιστικό περιβάλλον. Αυτές οι ζώνες μπορούν να περιλαμβάνουν υπηρεσίες με μικρές τουριστικές επιπτώσεις και θα έπρεπε να περιλαμβάνουν αντιπροσωπευτικά δείγματα από τους σημαντικούς πόρους του πάρκου.
- **Ζώνες ανάπτυξης:** περιοχές με περιορισμένη έκταση, οι οποίες συγκεντρώνουν διοικητικές κυρίως εγκαταστάσεις.
- **Μεταβατική ζώνη φυσικού περιβάλλοντος:** επιτρέπονται οι παραδοσιακές δραστηριότητες για τη χρήση γης με βάση συγκεκριμένο πρόγραμμα για το σκοπό αυτό.
- **Περιφερειακή ζώνη:** χρησιμοποιείται για τη χωροθέτηση συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, συνήθως για την «αξιοποίηση» της προστατευόμενης περιοχής.

Ο τουρισμός είναι πιθανώς, η πιο σημαντική εμπορική χρήση στις προστατευόμενες περιοχές. Βοηθάει την οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών που ζούνε γύρω από τις εν λόγω περιοχές και δημιουργούν ένα εισόδημα που μπορεί να αξιοποιηθεί για τη διαχείρισή τους. Το πρόβλημα της διαχείρισης του τουρισμού είναι πολύπλοκο. Χρειάζονται γνώσεις από διαφορετικά επιστημονικά πεδία για να μην επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην βιοποικιλότητα, δηλαδή πως και ποιο είναι το όριο επισκεψιμότητας μιας περιοχής (McCool and Khumalo 2015). Η τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές συνεπάγεται περίπλοκους νομικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς περιφερειακούς δεσμούς μεταξύ διαχειριστικής αρχής και εμπορικών τουριστικών επιχειρήσεων, τοπικών κοινωνιών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, στις οποίες κάθε ομάδα εξουσίας έχει τα συμφέροντά της. Η προστασία και η διατήρηση των προστατευόμενων περιοχών θεωρείται ως ένα πολιτικό παιχνίδι μεταξύ υποστηρικτών και αντιπάλων, στην οποία δεν αναμένονται και δεν θα πρέπει οι οργανισμοί διαχείρισης των εν λόγω περιοχών, να μούνε σε μια διαδικασία συνδιαλλαγών σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος (Mandić 2019).

Σχεδιασμός αειφορικής διαχείρισης στα δασικά οικοσυστήματα

Ο σχεδιασμός της διαχείρισης εμφανίστηκε όταν οι κοινωνίες αντιλήφθηκαν ότι υπήρχε ανάγκη να εξασφαλισθεί η αειφόρος παραγωγή αγαθών και παροχή υπηρεσιών. Ένα ορθό σχέδιο διαχείρισης αποτελεί πλέον απαραίτητο και «εκ των ων ουκ άνευ» εργαλείο για την επιτυχή διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής. Η σύνταξη και η εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης ξεκίνησε από την Κεντρική Ευρώπη, με αφορμή την έλλειψη ξύλου, που άρχισε να παρατηρείται με την πρόοδο της βιομηχανικής επανάστασης. Η Ελλάδα δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, σε καμιά περιοχή του τότε ελληνικού κράτους, δεν εφαρμοζόταν σχεδιασμένη διαχείριση. Υπήρχαν μόνο επιμέρους απαγορευτικές διατάξεις για ορισμένες δραστηριότητες, όπως η βοσκή, η ξύλευση και η θήρα, που εφαρμόζονταν ελλιπώς. Το πρώτο σχέδιο διαχείρισης περιοχής με φυσική βλάστηση έγινε τη δεκαετία του 1930 για τα ελατοδάση της Βυτίνας (Σκόπα 2012).

Το Π.Δ. 19-11-1928 *Περί διαχειρίσεως Δασών, κανονισμού και τρόπου υλοτομίας, Δασικής φορολογίας και μισθώματος, διαθέσεως δασικών προϊόντων, ενοικιάσεως φόρου ρητίνης κλπ. ρητινοσυλλογής και ρητινοκαλλιέργειας κ.λπ.* (ΦΕΚ 252/30-11-1928, τ. Α') στο άρθρο 1 αναφέρει ότι «Η διαχείρισις των δασών καθόλου, δημοσίων ή μη ρυθμίζει κατά τόπον, έκτασιν, ποσόν, τρόπον και χρόνον υλοτομίας την όλην οικονομίαν του δάσους, ιδίως δε των καρπώσεων αυτού, προς πληρεστέραν επίτευξιν του σκοπού της δασικής οικονομίας και **κατά το δυνατόν ικανοποιήσιν των κοινωνικών αναγκών της χώρας**, ιδία δε του περιοίκου πληθυσμού», ενώ στο άρθρο 2 «Η διαχείρισις και εκμετάλλευσις των δασών, δημοσίων και ιδιωτικών διακρίνεται εις αειφόρον ή συνεχή εκμετάλλευσιν και περιοδικήν ή διαλείπουσαν τοιαύτην». Το πώς μπορεί να επιτύχουμε την **αειφόρο εκμετάλλευσιν** στα δασικά μας οικοσυστήματα αναφέρεται στο άρθρο 63 του Ν.Δ. 86/1969 *περί Δασικού Κώδικα* (ΦΕΚ 7/18-1-1969, τ. Α') όπου αναφέρεται ότι: «Η διαχείρισις των δημοσίων ή μη δασών οργανώνουσα την δασοπονίαν προς πληρεστέραν επίτευξιν των υπό ταύτης επιδιωκομένων σκοπών και ιδία προς εξασφάλισιν της διατηρήσεως και συντηρήσεως των δασών και εγγύησιν διηνεκούς απολήψεως καρπώσεων, ενεργείται επί τη βάσει: α) δασοπονικών ή δασικών διαχειριστικών σχεδίων μονίμων ή προσωρινών, β) δασοπονικών ή δασικών διαχειριστικών εκθέσεων, γ) πινάκων υλοτομίας και δ) δασικών αστυνομικών διατάξεων». Εύκολα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι σκοπός της διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων είναι η κάρπωση, η ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και η προστασία τους (Ταμπάκης 2015).

Σε πολύ μεγάλης έκτασης προστατευόμενη περιοχή, συνήθως δεν προκύπτει ανάγκη το σχέδιο διαχείρισης να επεκταθεί και σε εκτάσεις πέραν των ορίων της. Η ανάγκη αυτή, ωστόσο, μπορεί να προκύψει για μικρού ή μεσαίου μεγέθους προστατευόμενες περιοχές, προκειμένου να διατηρηθεί η

οικολογική συνοχή και η συνέχεια των οικοσυστημάτων, μέσα στην προστατευόμενη περιοχή, για να διαφυλαχθεί η αποτελεσματική επιτέλεση των λειτουργιών τους (Idle and Bines (2004)). Τα δασικά διαχειριστικά σχέδια αναφέρονται σε εκτάσεις που χαρακτηρίζονται δασικές και δεν επεκτείνονται σε εκτάσεις πέραν των ορίων τους (σε μη δασικές). Εντούτοις, επηρεάζουν τις τοπικές κοινωνίες με πολιτικές διαχείρισης που λαμβάνουν μέριμνα για την ικανοποίηση των αναγκών των τοπικών κοινωνιών π.χ. δημιουργία θέσεων εργασίας, παροχή ξύλου για θέρμανση, υποδομές αναψυχής και οικοτουριστικής ανάπτυξης, κατασκευή και συντήρηση του δασικού οδικού δικτύου κ.λπ.

Σχεδιασμός της διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών

Η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών απαιτεί την εκπόνηση ενός σχεδίου το οποίο θα έχει συγκεκριμένους στόχους και βάσει του οποίου θα πραγματοποιηθούν μια σειρά από δράσεις με απώτερο σκοπό την εκπλήρωση των στόχων. Σκοπός του σχεδίου είναι η διατήρηση, βιώσιμη διαχείριση και ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών. Ανάδειξη των περιοχών που θα οδηγήσει σε αύξηση των τοπικών εισοδημάτων και σε αντιμετώπιση του κοινωνικού και γεωγραφικού αποκλεισμού που παρατηρείται στις περισσότερες από αυτές (Παπαδοπούλου 2011).

Βασικοί στόχοι ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης για τις προστατευόμενες περιοχές είναι (Παπαδοπούλου 2011):

- η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων, η διατήρηση της φυσιογνωμίας του τοπίου
- η τοπική ανάπτυξη ανθρωπίνων δραστηριοτήτων που θα είναι συμβατές με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος
- η διάχυση των ωφελειών της βιώσιμης διαχείρισης όχι μόνο στις προστατευόμενες περιοχές αλλά στο γενικότερο χωρικό, κοινωνικό και οικονομικό περίγυρο
- η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών φορέων, ΑΕΙ, ΜΚΟ, και ενεργών πολιτών
- η συμμετοχή στα οφέλη από τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών όλων των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων χωρίς αποκλεισμούς

Ο σχεδιασμός διαχείρισης είναι μια διαδικασία μια ευρεία και πολυσύνθετη, συνεχής, δυναμική και ευέλικτη διαδικασία, αντικείμενα της οποίας είναι: α) ο καθορισμός των σκοπών διαχείρισης της περιοχής, β) η εξασφάλιση και κατανομή των απαιτούμενων πόρων, γ) η διασφάλιση και η μέτρηση της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης, δ) η διαβούλευση και η ε-

πίλυση συγκρούσεων, ε) η συμμόρφωση με τις περιφερειακές, εθνικές και διεθνείς πολιτικές και στ) η παροχή πληροφόρησης και η διασφάλιση της επικοινωνίας. Εξελίσσεται καθώς μεταβάλλονται τα γνωρίσματα της περιοχής, οι παράγοντες που την επηρεάζουν και οι προτεραιότητες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Κοψιδά 2012, Σκόπα 2012).

Ο σχεδιασμός και η άσκηση της διαχείρισης δεν γίνονται εν κενώ. Η διαχείριση μιας περιοχής σχεδιάζεται και ασκείται λαμβάνοντας υπόψη: α) τη διεθνή προσέγγιση στη διαχείριση, β) τις κοινοτικές υποχρεώσεις και γ) το εθνικό θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο. Πριν από 40 έτη, οι διεθνώς επικρατούσες αντιλήψεις για τις προστατευόμενες περιοχές, αφορούσαν μεγαλειώδεις άγριες περιοχές, που έπρεπε να αφήνονται στη φυσική τους κατάσταση, να προστατεύονται εναντίον υποβαθμίσεων και να είναι διαθέσιμες μόνο για επιστημονικούς σκοπούς και για την απόλαυση των επισκεπτών. Με την πάροδο των ετών οι αντιλήψεις υπέστησαν αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές είναι το αποτέλεσμα της επίδρασης παραγόντων, όπως η βελτίωση των γνώσεων, η βαθύτερη συνειδητοποίηση των κοινωνικών και πολιτισμικών όψεων της διαχείρισης, η αυξανόμενη αναγνώριση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις, η πείρα και η τεχνολογική πρόοδος. Οι αλλαγές των αντιλήψεων για τις προστατευόμενες περιοχές αφορούν κυρίως τους τομείς των σκοπών κήρυξής τους, την κοινωνικοοικονομική, διοικητική και χωρική θεώρησή τους και τις τεχνικές και τα μέσα για την άσκηση της διαχείρισης και αποτυπώνονται στο περιεχόμενο των ψηφισμάτων διεθνών συμβάσεων, όπως της Σύμβασης Ραμσάρ και της Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα, και των αντίστοιχων κειμένων τους (COP8 2002, CBD 2004).

Σύμφωνα με το άρθρο 47 του Ν. 4685/2020, το άρθρο 21 του Ν. 1650/1986 αντικαθίσταται και «Για την προστασία και τη διατήρηση των περιοχών προστασίας της βιοποικιλότητας και των Εθνικών Πάρκων καταρτίζονται τα σχέδια διαχείρισης της παραγράφου 3 και εκδίδονται τα προεδρικά διατάγματα της παραγράφου 4, κατόπιν της ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης της παραγράφου 2». Τα σχέδια διαχείρισης περιλαμβάνουν:

- τους στόχους διατήρησης και την πιθανή ιεράρχηση προτεραιοτήτων διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής
- διαχειριστικές δράσεις, παρεμβάσεις και μέτρα που είναι απαραίτητα για να επιτευχθεί ή να διατηρηθεί η ικανοποιητική διατήρηση του προστατευτέου αντικειμένου. Οι σχετικές δράσεις και τα σχετικά μέτρα δύναται να εξειδικεύονται για επιμέρους στοιχεία του προστατευτέου αντικειμένου ανάλογα με τις οικολογικές τους απαιτήσεις, τον βαθμό διατήρησής τους και τις πιέσεις ή απειλές που αντιμετωπίζουν
- την εξειδίκευση των όρων και περιορισμών άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων που είναι απαραίτητα για την ικανοποιητική δια-

τήρηση του προστατευτέου αντικειμένου καθώς και, όπου είναι αναγκαίο, τις ειδικότερες μελέτες που πρέπει να εκπονηθούν για την εξειδίκευση ή/και οριστικοποίηση του περιεχομένου προτεινόμενων διαχειριστικών δράσεων και μέτρων

- τις κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες για την υλοποίηση έργων, δράσεων και μέτρων που απαιτούνται για την αποτελεσματική προστασία, διαχείριση και αποκατάσταση των αντικειμένων που προστατεύονται κατά περίπτωση, καθώς και τα κατάλληλα προγράμματα παρακολούθησης του προστατευτέου αντικειμένου και αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του Σχεδίου Διαχείρισης

Στα σχέδια διαχείρισης περιλαμβάνονται σχέδια δράσης, στα οποία εξειδικεύονται τα αναγκαία μέτρα, δράσεις, έργα και προγράμματα, οι φάσεις, το κόστος, οι πηγές και οι φορείς χρηματοδότησής τους, καθώς και το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης τους και οι φορείς εφαρμογής τους. Εγκρίνονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Τα σχέδια διαχείρισης των περιοχών στις οποίες περιλαμβάνονται ρυθμίσεις που αφορούν στη γεωργική, αλιευτική και υδατοκαλλιεργητική δραστηριότητα, εγκρίνονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Όπου απαιτείται, με τις αποφάσεις αυτές εξειδικεύονται τα γενικά και ειδικά μέτρα που προβλέπονται στα Άρθρα 5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου που κυρώθηκε με το Ν. 3827/2010 (ΦΕΚ 30 Α΄).

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας και μετά από γνώμη της Επιτροπής Φύση 2000, βάσει της αντίστοιχης ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης και λαμβάνοντας υπόψη το αντίστοιχο σχέδιο διαχείρισης, γίνεται ο χαρακτηρισμός των περιοχών προστασίας της βιοποικιλότητας και των εθνικών πάρκων, η οριοθέτησή τους και ο καθορισμός γειτονικών εκτάσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 18, όπου αυτό είναι αναγκαίο, καθώς και ο καθορισμός χρήσεων γης και δραστηριοτήτων μέσα στις ανωτέρω προστατευόμενες περιοχές, ανά ζώνη, και στις γειτονικές εκτάσεις. Με το ως άνω προεδρικό διάταγμα γίνεται ο χαρακτηρισμός περιοχών του Εθνικού Καταλόγου Περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου NATURA 2000 που περιλαμβάνονται στην προστατευόμενη περιοχή ως ειδικών ζωνών διατήρησης, ζωνών ειδικής προστασίας ή/ και τόπων ενωσιακής σημασίας, εφόσον αυτές δεν έχουν ήδη χαρακτηριστεί με προηγούμενη πράξη. Όταν στην προστατευόμενη περιοχή περιλαμβάνονται και αγροτικές περιοχές (χερσαίες και υδάτινες) υψηλής φυσικής αξίας, το προεδρικό διάταγμα εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Με το ίδιο προεδρικό διάταγμα μπορούν να οριοθετούνται οικολογικοί διάδρομοι της περίπτωσης 11 του Άρθρου 2 του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α΄).

Το **Σχέδια Δράσης** (ΣΔ) μιας προστατευόμενης περιοχής είναι ο καταστατικός χάρτης και το σπουδαιότερο εργαλείο για την ορθολογική διαχείρισή της, τόσο στο επίπεδο σχεδιασμού, υλοποίησης και εφαρμογής μέτρων και παρεμβάσεων, όσο και στο επίπεδο αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της εφαρμοζόμενης διαχείρισης (Τσουγκράκης κ.ά. 2006). Θα πρέπει να καλύπτει ολόκληρη την προστατευόμενη περιοχή (Thomas and Middleton 2003) και να αποτελεί το πιο βασικό εργαλείο στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος διότι: α) παρέχεται επιστημονική γνώση για την περιοχή, β) καθορίζει τους σκοπούς και την πολιτική που ισχύει για την προστατευόμενη περιοχή και να περιγράφει τους λόγους που οδήγησαν στη δημιουργία της, γ) αντιμετωπίζονται συγκρούσεις και τίθενται προτεραιότητες στόχων, δ) προσδιορίζεται η διαχείριση που απαιτείται για να επιτευχθούν οι στόχοι, ε) αξιολογούνται τα αποτελέσματα της προηγούμενης διαχείρισης και διατηρείται η συνέχεια της αποτελεσματικής διαχείρισης, στ) προσδιορίζεται το κόστος της διαχείρισης και οι δυνατότητες χρηματοδότησης για την αποτελεσματική διαχείριση και την επίτευξη των στόχων κήρυξής της και ζ) δημιουργείται ένα πλαίσιο επικοινωνίας διαφόρων υπηρεσιών και φορέων (Κοφιδά 2012).

Επίσης, το σχέδιο δράσης περιλαμβάνει την ανάλυση της κατάστασης της υπό διαχείριση περιοχής, την εκτίμηση και αξιολόγηση της κατάστασης από οικολογική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και ιστορική άποψη, τον προσδιορισμό του σκοπού ή των σκοπών διαχείρισης, την κοστολόγηση των μέτρων και την εκτίμηση των επιπτώσεων από την εφαρμογή τους και το σχεδιασμό της εφαρμογής των μέτρων. Επιπλέον, κάθε ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης περιλαμβάνει αναλυτικό σχέδιο παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας των ληφθέντων μέτρων διαχείρισης, βάσει του οποίου αξιολογείται και ο βαθμός επιτυχούς επιτέλεσης των στόχων της διαχείρισης και καθορίζονται οι απαραίτητες περιοδικές αναπροσαρμογές που θα επιτρέψουν τη λήψη βελτιωτικών μέτρων του σχεδιασμού (Μότσια 2006, Γκουβέρος 2010). Ακόμη, θα πρέπει να προτείνει συγκεκριμένα μέτρα διατήρησης και αξιοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος, ενισχύοντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής μέσα από ένα πλαίσιο ανάπτυξης, συμβατής με την προστασία της φύσης, ενθαρρύνοντας δραστηριότητες ήπιας μορφής, όπως ο οικοτουρισμός και ο αγροτουρισμός, με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής (Cater and Lowman 1994).

Όσο αφορά την νομοθεσία μας και το σχέδιο δράσης, σύμφωνα με το άρθρο 42 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), με σκοπό τη βελτίωση της πολιτικής για τη διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών εκπονείται Σχέδιο Δράσης που εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Το Σχέδιο Δράσης έχει τριετή χρονική διάρκεια (2021-2023) που μπορεί να παραταθεί με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Κάθε δράση περιλαμβάνει το αναλυτικό περιεχόμενό της, τον αρμόδιο

δημόσιο φορέα για την εφαρμογή ή την εποπτεία εφαρμογής της δράσης και τον υπεύθυνο διοίκησης ή εποπτείας της εφαρμογής της, προϋπολογισμό, πηγή χρηματοδότησης και χρονοδιάγραμμα εφαρμογής της δράσης. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, συγκροτείται ομάδα εργασίας, για την εκπόνηση του Σχεδίου Δράσης, υπό την εποπτεία της Γενικής Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Πολιτικής του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (όπως τροποποιήθηκε με την παρ.1, άρθρο 34 Νόμος 4691/2020). Το Σχέδιο Δράσης περιέχει, ενδεικτικά, τις ακόλουθες δράσεις:

- επικαιροποίηση των στρατηγικών και προγραμματικών κειμένων της πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές
- δράσεις εφαρμογής του παρόντος και ιδίως των διατάξεων που αφορούν στο Σύστημα Διακυβέρνησης της πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές και στην προώθηση της Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησής της, στην απλοποίηση και σύντμηση της κανονιστικής, της ρυθμιστικής και της προγραμματικής διαδικασίας, στην ίδρυση του Οργανισμού Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ), στη συγκρότηση των Μονάδων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ) και στην εφαρμογή των προγραμματικών, των συμβασιακών και των επιχειρησιακών εργαλείων του Συστήματος Διακυβέρνησης ΠΠ
- ανασχεδιασμός, απλούστευση και προτυποποίηση των διαδικασιών λειτουργίας των φορέων του Συστήματος Διακυβέρνησης ΠΠ, δημιουργία του Πληροφοριακού Συστήματος Διοίκησης και διασφάλιση της διαλειτουργικότητάς του με τα συστήματα των φορέων αυτών, σύμφωνα με τα άρθρα 47 και 48 του Ν. 4623/2019 (ΦΕΚ 134 Α')
- συμβολή στη δημιουργία και λειτουργία Ψηφιακής Τράπεζας Γης και του Ενιαίου Ψηφιακού Χάρτη (των άρθρων 4 έως 9 του Ν. 4635/2019, ΦΕΚ 167 Α')
- εκπόνηση προγράμματος για τη δημιουργία κεντρικής δομής υποστήριξης εφαρμογής της δημόσιας πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές, την υποστήριξη των ΜΔΠΠ όσον αφορά τη δικτύωση και την οργάνωσή τους και την υλοποίηση των Σχεδίων Διαχείρισης, την υποστήριξη των λειτουργιών των Περιφερειών και των Δήμων που υποστηρίζουν την υλοποίηση ή υλοποιούν προγράμματα, έργα και δράσεις των Σχεδίων Διαχείρισης και την υποστήριξη των περιβαλλοντικών οργανώσεων και φορέων που υλοποιούν δράσεις των Σχεδίων Διαχείρισης
- υποστήριξη στη δημιουργία συνεργειών και κοινών δράσεων με άλλες πολιτικές, όπως τουρισμού, πολιτισμού, αθλητισμού, αγροτικής ανάπτυξης, διαχείρισης αλιευτικών πόρων, προστασίας περιβάλλοντος και

αξιοποίησης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 34 Νόμος 4691/2020)

- εκπόνηση προγράμματος κινητοποίησης συμπληρωματικών χρηματοδοτήσεων των ΜΔΠΠ και ιδίως ιδιωτικών πόρων μέσω του θεσμού της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, των εθελοντικών συμφωνιών με επιχειρήσεις, των χορηγιών, του πληθωρισμού (crowdsourcing) και της συλλογικής χρηματοδότησης (crowdfunding)

Τη διοίκηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης και την ετήσια επικαιροποίηση του αναλαμβάνει ο ΟΦΥΠΕΚΑ που ενημερώνει τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας κάθε τετράμηνο με Έκθεση Προόδου εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης. Το Σχέδιο Δράσης μπορεί να χρηματοδοτείται από εθνικούς και ενωσιακούς πόρους καθώς και από συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα. Το Σχέδιο Δράσης περιλαμβάνει στο πρώτο κεφάλαιό του το **Σχέδιο Μετάβασης** με τις δράσεις της περιόδου μέχρι την έναρξη λειτουργίας του ΟΦΥΠΕΚΑ, που σχεδιάζεται με βάση τις αρχές της διοίκησης αλλαγής. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας ρυθμίζονται τα σχετικά με την εκπόνηση και εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή του άρθρου αυτού.

Η Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη αποτελεί την επιστημονική μελέτη τεκμηρίωσης του Προεδρικού Διατάγματος μιας ή περισσότερων προστατευόμενων περιοχών και του Σχεδίου Διαχείρισης κάθε προστατευόμενης περιοχής. Ειδικότερα εστιάζει στον χαρακτηρισμό των προστατευόμενων περιοχών, στις ζώνες¹ που ορίζονται εντός αυτών, στην αναγκαιότητα ή μη θεσμοθέτησης περιφερειακών ζωνών, οικολογικών διαδρόμων, καθώς και στην πρόταση ρύθμισης δραστηριοτήτων και λειτουργιών και πρόβλεψης κατάλληλων μέτρων και δράσεων για τη διατήρηση του προστατευτέου αντικείμενου κάθε προστατευόμενης περιοχής. Η ειδική περιβαλλοντική μελέτη εκπονείται για μία ή περισσότερες προστατευόμενες περιοχές και τίθεται υποχρεωτικά σε δημόσια διαβούλευση. Εξετάζει τις επιπτώσεις που θα έχουν στο περιβάλλον και ειδικότερα στο προστατευτέο αντικείμενο οι όροι και περιορισμοί δραστηριοτήτων που προτείνει, σε συνδυασμό με τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες, όπως αυτές θα προκύπτουν από τις προτεινόμενες χρήσεις γης. Επιπλέον, εξετάζει τις συνέπειες εναλλακτικών λύσεων, περιλαμβανομένης και της μηδενικής λύσης. Η περιοχή που καλύπτει κάθε ειδική περιβαλλοντική μελέτη, η διαδικασία σύνταξης και έγκρισης, όπως και οι προδιαγραφές των ειδικών περιβαλλοντικών μελετών ορίζονται με από-

¹ Ζώνες προστασίας και διαχείρισης: α) ζώνη απόλυτης προστασίας της φύσης, β) ζώνη προστασίας της φύσης, γ) ζώνη διατήρησης οικοτόπων και ειδών και δ) ζώνη βιώσιμης διαχείρισης φυσικών πόρων (Ν. 4685/2020, ΦΕΚ 92 Α').

φαση του αρμόδιου οργάνου του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α΄).

Στον Ν. 1650/1986 καταγράφεται η διαδικασία που ακολουθείται για την κήρυξη μιας περιοχής ως προστατευόμενης, η οποία περιλαμβάνει τρία (3) στάδια: α) το πρώτο στάδιο είναι η **εκπόνηση Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (ΕΠΜ)** και η σύνταξη σχεδίου Προεδρικού Διατάγματος (ΠΔ), β) το δεύτερο είναι η **διαδικασία διαβούλευσης με το κοινό** και τους ενδιαφερόμενους φορείς που καταλήγει στο οριστικό σχέδιο Π.Δ. και γ) το τρίτο στάδιο είναι η **υπογραφή και η δημοσίευση του Π.Δ.** στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (έκδοση Φ.Ε.Κ.) (Βαβίζος και Μερτζάνης 2003, Καραβέλλας και Νάντσου 2003, Σπίνου 2005, Παπακωνσταντίνου και Σμπάρουνης 2008, Προμπονάς 2008, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Ευθυμίου και Κατσογιάννη 2015).

Σχέδια διαχείρισης και περιεχόμενο αυτών

Η προστασία και λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών και γενικά η εξυπηρέτηση των σκοπών της κήρυξης τους δεν μπορεί να εξασφαλιστεί αν δεν υπάρχει ένα σχέδιο διαχείρισης. Ως **σχέδιο διαχείρισης** μπορεί να θεωρηθεί ένα κατάλληλα δομημένο, διανεμημένο και εγκεκριμένο κείμενο, το οποίο περιγράφει μια περιοχή, τα προβλήματα και τις ευκαιρίες για διαχείριση, καθώς και τις εργασίες που πρέπει να γίνουν σε συγκεκριμένη περίοδο για να επιτευχθούν οι σκοποί του σχεδίου, που έχουν τεθεί. Αποτελεί τον καταστατικό χάρτη και το κύριο εργαλείο για την αιφορική και ορθολογική διαχείριση μιας περιοχής (Bines 1999, Μαραγκού 2003, Μότσια 2006, Χατζηαραλάμπους κ.ά. 2006, Μποβάλης 2009, Κοψιδά 2012). Διευθετεί τις υφιστάμενες χρήσεις γης, ρυθμίζει τις πάσης φύσεως δουλείες (δικαιώματα) καλλιέργειας, βοσκής, ξύλευσης, αλιείας, κυνηγιού κ.λπ., που μπορεί να βαρύνουν μια συγκεκριμένη περιοχή, και παρεμβαίνει στη δομή και τις λειτουργίες της περιοχής, ώστε να επιτυγχάνονται οι σκοποί της κήρυξης της ως προστατευόμενης (Χατζηαραλάμπους κ.ά. 2006, Παπαδοπούλου 2011). Τα σχέδια διαχείρισης μπορούν να αποτελέσουν αποτελεσματικό μέσο εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που θέτει η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για τους τύπους οικοτόπων και τα είδη. Ωστόσο, αν και η Οδηγία για τη διατήρηση των οικοτόπων (92/43/ΕΟΚ) δεν προβλέπει το περιεχόμενο ή τις διαδικασίες σύνταξης διαχειριστικών σχεδίων, εντούτοις διεθνώς έχουν αναπτυχθεί μοντέλα τα οποία συνιστώνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και θέτουν τις προδιαγραφές, το περιεχόμενο και τις διαδικασίες σύνταξης και εφαρμογής αυτών (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Ένα σχέδιο διαχείρισης θα πρέπει να είναι (Clarke and Mount 1998, Thomas and Middleton 2003):

- **σαφές και εύληπτο:** ευανάγνωστο, ευπαρουσίαστο και με εξηγήσεις στους όρους που χρησιμοποιούνται.
- **συνοπτικό και περιεκτικό:** όχι μεγαλύτερο από το απαραίτητο, αλλά με την αναγκαία πληροφόρηση για να εκπληρώσει τον ρόλο του.
- **ορθό και αντικειμενικό:** χωρίς μεγάλα λάθη ή παρωχημένες δηλώσεις και με σαφή κριτήρια για όλες τις αξιολογήσεις.
- **συστηματικό και λογικό:** οι σκοποί θα πρέπει να προκύπτουν από την αξιολόγηση της περιοχής και οι προτάσεις να είναι επαρκώς αιτιολογημένες.
- **αποδεκτό και κινητήριο δύναμη** σε όσους έχουν ενδιαφέροντα στην περιοχή.
- **ακριβές και ρεαλιστικό:** με ξεκάθαρους σκοπούς, ρεαλιστικές μεθόδους επίτευξης χρήσεις, οι οποίες θα πρέπει να καταλήγουν σε επιθυμούμενα αποτελέσματα, τα οποία είναι δυνατόν να παρακολουθηθούν.
- **εστιασμένο και αποτελεσματικό** στο να εκπληρώνει τον σκοπό του ως εργαλείο διαχείρισης της περιοχής, ικανοποιώντας νομικές ή άλλες απαιτήσεις και εκπληρώνοντας τις ανάγκες των χρηστών της.

Γενικά και σύμφωνα με τους MacKinnon et al. (1986), «όσο απλούστερο είναι ένα σχέδιο τόσο ευκολότερα πρόκειται να αναπτυχθεί και αν εφαρμοστεί, θα πάρει λιγότερο χρόνο να προετοιμαστεί, θα κοστίσει λιγότερο, θα είναι πιο ευέλικτο, θα είναι ευνόητο και θα απαιτήσει λιγότερο προσωπικό με τα χαμηλότερα επίπεδα κατάρτισης [...]. Η λεπτομέρεια και η πολυπλοκότητα δύναται να εξελιχθεί παράλληλα με την εφαρμογή του σχεδίου».

Βασικός στόχος της θεσμοθέτησης και διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής είναι η διατήρηση της βιοποικιλότητας και της αναγνωρισμένης οικολογικής της αξίας ενώ **ο στρατηγικός στόχος** της διαχείρισης είναι η μακροπρόθεσμη διασφάλιση της καλής κατάστασης διατήρησης των φυσικών και πολιτιστικών της στοιχείων μέσω της σωστής ρύθμισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Σπίνου 2005).

Η **εκπόνηση του σχεδίου διαχείρισης** είναι η αρχή και όχι το τέλος στη διαδικασία. Ακολουθεί η διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη, για να λάβει το σχέδιο την τελική μορφή του, με την οποία θα εγκριθεί. Το σχέδιο διαχείρισης θα εφαρμοσθεί για το προβλεπόμενο από την ισχύουσα νομοθεσία διάστημα και κατόπιν θα αξιολογηθεί ως προς την εφαρμογή του.

Η εκπόνηση σχεδίου διαχείρισης προβλέπεται από τη νομοθεσία. Σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία (Παπαστεργιάδου κ.ά. 1995, Alexander 1996,

Bines 1999), η εκπόνηση του σχεδίου διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής εξελίσσεται σε έξι φάσεις:

- Περιγραφή της περιοχής
- Αξιολόγηση του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
- Επιλογή των σκοπών της διαχείρισης
- Επιλογή των μέτρων που είναι απαραίτητα για την επίτευξη των σκοπών διαχείρισης
- Περιγραφή προγράμματος παρακολούθησης
- Προγραμματισμός εργασιών

Οι συμμετοχικές διαδικασίες είναι απαραίτητες κατά την εκπόνηση του σχεδίου διαχείρισης, διότι προάγουν την απαραίτητη κοινωνική συναίνεση για την εφαρμογή του σχεδίου. Η διαβούλευση αποτελεί απαραίτητο εργαλείο στη διαχείριση. Υπάρχει ένα εύρος μεθόδων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και εξαρτώνται από τις ειδικές συνθήκες σε κάθε προστατευόμενη περιοχή (Καραβέλλας κ.ά. 2003). Η συμμετοχική διαδικασία θα πρέπει να είναι ξεκάθαρη και λογική και να ξεκινά με την αναγνώριση των σκοπών διαχείρισης, να εστιάζει στα σημεία εκείνα που αφορούν την προστασία των σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων, να προσδιορίζει με σαφήνεια τις αρμοδιότητες των εμπλεκόμενων μερών (ποιος κάνει τι) και να προσδιορίζει με σαφήνεια τα μέσα και τις τεχνικές που θα χρειαστούν (Thomas and Middleton 2003). Ίσως το σημαντικότερο όλων κατά τη διάρκεια της σύνταξης του σχεδίου διαχείρισης, είναι να υπάρχει πρόνοια για συμμετοχικό σχεδιασμό. Πολύ γενικά, με την έννοια του «**συμμετοχικού σχεδιασμού**» εννοούμε την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συλλογή, καταγραφή και ενσωμάτωση στο σχεδιασμό γνώμων και απόψεων για το υπό σχεδιασμό θέμα (Θωμαΐδης 2007).

Η τελική έκκριση των σχεδίων διαχείρισης γίνεται από τις αρμόδιες αρχές που τους ανέθεσαν εξ αρχής τη σύνταξη τους. Οι διαδικασίες που ακολουθούνται από χώρα σε χώρα μπορεί να είναι διαφορετικές και εξαρτώνται από τη διοικητική και πολιτική δομή που επικρατεί στην κάθε μια (Θωμαΐδης 2007).

Μετά από την εφαρμογή τους τα σχέδια διαχείρισης πρέπει να αξιολογούνται ώστε να βελτιώνονται οι επιδόσεις τους, να προσαρμόζονται ώστε να είναι αποτελεσματικά στην πάροδο του χρόνου, να εντοπίζονται τυχόν προβλήματα και δυσλειτουργίες, να εντοπίζεται η αποτελεσματικότητα των ενεργειών του φορέα και των πολιτών ώστε να παροτρύνεται η συνέχιση τους (Wells and Mangubhai 2004, Καζόλη 2017).

Το πλαίσιο για την αξιολόγηση της διαχείρισης της αποτελεσματικότητας που αναπτύχθηκε από την παγκόσμια επιτροπή προστατευόμενων περιο-

χών της IUCN προτείνει έξι στάδια για τη σωστή διαχείριση (Wells and Mangubhai 2004):

- Υφιστάμενες αξίες και απειλές (πού βρισκόμαστε τώρα;)
- Προγραμματισμός (πού και πώς θέλουμε να φτάσουμε;)
- Κατανομή των πόρων και των εισροών (τι χρειαζόμαστε;)
- Τα αποτελέσματα της δράσης διαχείρισης (τι κάνουμε για αυτό;)
- Παραγωγή τελικών αγαθών και υπηρεσιών (τι κάνουμε και τι παράγουμε;)
- Εξέταση των επιπτώσεων και αποτελεσμάτων (τι πετύχαμε;)

Αυτοί οι έξι παράγοντες καλύπτουν τις τρεις βασικές πτυχές της διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών (Wells and Mangubhai 2004):

- Πόσο κατάλληλο είναι το σχέδιο;
 - Ποιο είναι το πλαίσιο στο οποίο ορίζεται η Π.Π.;
 - Πόσο καλός είναι ο προγραμματισμός;
- Πόσο κατάλληλα είναι τα συστήματα διαχείρισης;
 - Ποιοι συντελεστές παραγωγής απαιτούνται;
 - Ποια διαδικασία διαχείρισης χρησιμοποιείται;
- Επιτυγχάνονται οι στόχοι;
 - Ποιες δραστηριότητες πραγματοποιήθηκαν και ποιες ήταν οι εισροές;
 - Ποιες ήταν οι επιπτώσεις/αποτελέσματα

Σύμφωνα με τους Hockings M., Stolton S. and Dudley N. (2000) η αποτελεσματικότητα της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών περιλαμβάνει τρία κύρια συστατικά:

- θέματα σχεδιασμού των προστατευόμενων περιοχών
- καταλληλότητα των συστημάτων διαχείρισης και των διαδικασιών που ακολουθούνται στις προστατευόμενες περιοχές
- αποτελεσματικότητα στους στόχους διατήρησης της προστατευόμενης περιοχής

Το 2010, οι Leverington F., Kettner A., Nolte C., Marr M., Stolton S., Pavese H., Stoll - Kleemann S and Hockings M. μετά από συγκέντρωση και ανάλυση στοιχείων σε 8.000 αξιολογήσεις της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης σε 4.000 προστατευόμενες περιοχές ανέδειξαν σημαντικές ελ-

λείψεις αλλά και θετικά στοιχεία των προστατευόμενων περιοχών που συννοούνται στα εξής (Πανταζόπουλος 2020):

- το 42% των προστατευόμενων περιοχών που μελετήθηκαν παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις στη διαχείρισή τους
- η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών ποικίλει από ανύπαρκτη έως αποτελεσματική
- ο τρόπος καθορισμού μιας προστατευόμενης περιοχής βρίσκεται σε ικανοποιητικό σημείο
- υπάρχουν ανεπαρκείς πόροι (οικονομικοί, ανθρώπινο δυναμικό, υποδομές) για την διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών
- υπάρχει ανεπαρκής επικοινωνία μεταξύ του οργανισμού που διαχειρίζεται μια προστατευόμενη περιοχή με την τοπική κοινωνία
- υπάρχει ανεπαρκής παρακολούθηση των προστατευόμενων ειδών
- υπάρχει απουσία ή ανεπάρκεια στη νομοθεσία περί προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος
- οι προστατευόμενες περιοχές παρά τις ελλείψεις τους συνεισφέρουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας
- οι προστατευόμενες περιοχές συνεισφέρουν στις τοπικές κοινωνίες
- η προσαρμοζόμενη διαχείριση αν και είναι ένα καλό εργαλείο διαχείρισης έχει πολύ χαμηλή εφαρμογή στις προστατευόμενες περιοχές

Τα σχέδια διαχείρισης ισχύουν για 5, 10 ή και 20 έτη ανάλογα με τον αναγκαίο κάθε φορά ορίζοντα σχεδιασμού και κατόπιν αναθεωρούνται, πολλές φορές πριν από τη λήξη τους, αν αλλάξουν τα δεδομένα στα οποία βασίστηκαν οι αρχικές προβλέψεις ή αν τα μέτρα αποδείχτηκαν ανεφάρμοστα. Προϋπόθεση για την ορθή σύνταξη ενός διαχειριστικού σχεδίου είναι η σαφής διάγνωση της κατάστασης της περιοχής, δηλαδή η ακριβής περιγραφή των οικολογικών, θεσμικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν σ' αυτήν (Πάικου 2007).

Ωστόσο, η ορθή επιλογή των σκοπών διαχείρισης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ορθή εκτέλεση του διαχειριστικού σχεδίου. Οι σκοποί και τα μέτρα θα πρέπει να καθορίζονται με τη συνεργασία των υπηρεσιών, δήμων και κοινοτήτων, συνεταιρισμών, τοπικών και σχετικών επαγγελματικών και περιβαλλοντικών - πολιτιστικών οργανώσεων. Χωρίς τη συνεργασία και τη συναίνεση όλων των παραπάνω, το αρτιότερο, επιστημονικά, διαχειριστικό σχέδιο έχει μικρές πιθανότητες υλοποίησης (Παπαστεργιάδου κ.ά. 1995).

Η διαδικασία διαβούλευσης με τις τοπικές αρχές και την τοπική κοινωνία, ιδιαίτερα με τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέλη, θεωρείται επιβεβλημένη

(Κατσακιώρη κ.ά. 2008). Δε φτάνει μόνο να καθιερωθεί μια προστατευόμενη περιοχή και το νομοθετικό πλαίσιο που τη διέπει, στην εθνική και διεθνή ατζέντα. Το σημαντικότερο όλων είναι η αντίδραση, η συνεργασία και η συμμετοχή του κόσμου. Έτσι, θα καταστεί αποτελεσματικό το εκάστοτε σχέδιο διαχείρισης το οποίο θα έχει θετικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες (Wells and Mangubhai 2004). Για αυτό το λόγο, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις σχετικές μελέτες οι οποίες διερευνούν τη στάση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων, τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στη ζωή τους και τις λοιπές αλλαγές που προκύπτουν μέσα από τη θεσμοθέτηση μιας προστατευόμενης περιοχής (Καζόλη 2017).

Κατά τη διάρκεια της διαχείρισης, οι υπεύθυνοι είναι δυνατόν να αντιμετωπίσουν προβλήματα, τα οποία σύμφωνα με τους Thomas and Middleton (2003), διακρίνονται σε προβλήματα (α) αρχικού σχεδιασμού και κατάστροφης του σχεδίου και (β) εφαρμογής του σχεδίου.

Επιγραμματικά, τα προβλήματα κατά τη φάση του αρχικού σχεδιασμού μπορούν να είναι (Θωμαΐδης 2007):

- η έλλειψη καταρτιζόμενου προσωπικού
- η έλλειψη κεφαλαίων και εξοπλισμού
- η ανεπαρκής τεχνική στήριξη από εξωτερικούς φορείς
- η ύπαρξη αρνητικών αντιλήψεων από μέρους της τοπικής κοινωνίας απέναντι στους σκοπούς προστασίας της προστατευόμενης περιοχής

Τα δε προβλήματα κατά τη φάση της υλοποίησης ενός σχεδίου διαχείρισης μπορούν να είναι τα εξής (Θωμαΐδης 2007):

- δεν δίνεται αρκετή προσοχή σε ζητήματα προϋπολογισμού, με αποτέλεσμα να υπάρχει τελικά αδυναμία εφαρμογής των απαραίτητων διαχειριστικών μέτρων
- γίνονται μη ρεαλιστικές υποθέσεις για την ικανότητα διαχείρισης της προστατευόμενης φυσικής περιοχής, τόσο από τους διαχειριστές όσο από το προσωπικό. Αυτό το σημείο είναι εξαιρετικά σημαντικό στην περίπτωση που αυτοί που συντάσσουν τα σχέδια διαχείρισης είναι εξωτερικοί συνεργάτες
- οι στόχοι διαχείρισης είναι κακώς διαμορφωμένοι ή πολύ γενικοί
- δεν υπάρχει σαφής κατανομή αρμοδιοτήτων και υποχρεώσεων
- δίνεται έμφαση σε ορισμένες πτυχές της διαχείρισης, όπως ο τουρισμός ή η αναψυχή, οι οποίες μπορούν να απομακρύνουν τη διαχείριση από τον πρωταρχικό σκοπό της

- αδυναμία να εφαρμοστούν απαγορεύσεις και κατασταλτικά μέτρα, βάσει του νομοθετικού πλαισίου

Φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών

Με το χαρακτηρισμό όλο και περισσότερων περιοχών ως προστατευόμενων προέκυψε τουλάχιστον σε ορισμένες χώρες η ανάγκη διαμόρφωσης μηχανισμών συντονισμού και διαχείρισης. Σημαντικός παράγοντας στην εφαρμογή των μέτρων διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής είναι η δημιουργία ειδικών φορέων διαχείρισης. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζονται οι πρώτοι **Φορείς Διαχείρισης** Προστατευόμενων Περιοχών καθώς και Εθνικές Υπηρεσίες και φορείς συντονισμού. Έτσι, το 1911 στον Καναδά εμφανίζεται ο πρώτος σε παγκόσμιο επίπεδο φορέας συντονισμού. Πέντε χρόνια αργότερα στις Η.Π.Α. συστήνεται η Εθνική Υπηρεσία Πάρκων, η οποία και συνεχίζει να παίζει βασικό ρόλο στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Από εκείνη την εποχή μέχρι σήμερα, έχουν θεσπιστεί χιλιάδες προστατευόμενες περιοχές και φορείς ανά τον κόσμο (Καραβέλλας και Νάντσου 2003, Σπίνου 2005, Εξάρχου 2009, Σκούλλος 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010, Τσαγγαρίδης 2015).

Για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών συνιστάται από την IUCN η δημιουργία ειδικών Φορέων (Davey 1998). Η θεσμοθέτηση των φορέων διαχείρισης, χαρακτηρίζεται από την πανευρωπαϊκή τάση ύπαρξης εξειδικευμένων φορέων (Κουμούτσου και Μπαρνιάς 2010). Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, οι προστατευόμενες περιοχές που δημιουργούνται, διοικούνται και διαχειρίζονται από το φορέα διαχείρισης, όπου η διοίκηση γίνεται σύμφωνα με τον κανονισμό διοίκησης και λειτουργίας και η διαχείριση σύμφωνα με το σχέδιο διαχείρισης (Μπριασούλης 2009). Ιδρύθηκαν έπειτα από τεράστιες καθυστερήσεις και σοβαρές πιέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο τη διατήρηση, βιώσιμη διαχείριση και ανάδειξη οικολογικά σημαντικών προστατευόμενων περιοχών της ελληνικής όσο και της ευρωπαϊκής επικράτειας (Βώκου 2007, Ρουβέλλας 2009).

Σημαντική προσπάθεια όσον αφορά στους φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, συνέβαλλε ο Ν. 2742/1999 για τον «Χωροταξικό Σχεδιασμό και την Αειφόρο Ανάπτυξη», όπου στο Άρθρο 15 προβλέπει την σύσταση φορέων διαχείρισης για την προστασία και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών με την έκδοση Π.Δ. όπως προβλέπεται από το Άρθρο 21 του Ν. 1650/1986. Η διαχείριση μπορεί να ανατίθεται σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, σε υφιστάμενες δημόσιες υπηρεσίες, σε ειδικές υπηρεσίες, σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, σε ερευνητικά ιδρύματα κ.ά. Η αρμοδιότητα των φορέων διαχείρισης έχει να κάνει με την κατάρτιση και την ευθύνη εφαρμογής των κανονισμών διοίκησης και λειτουργίας των προστατευόμενων αντικείμενων, την παρακολούθηση και α-

ξιολόγηση της εφαρμογής των κανονιστικών όρων και περιορισμών, την παροχή γνωμοδοτήσεων πριν από την προέγκριση χωροθέτησης και την έγκριση περιβαλλοντικών όρων των έργων και δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στην περιοχή ευθύνης τους, στην κατάρτιση μελετών και ερευνών, στην εκπόνηση και εκτέλεση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, στην ενημέρωση του κοινού για θέματα προστασίας των περιοχών ευθύνης τους, στην προώθηση, υποστήριξη, οργάνωση και εφαρμογή οικοτουριστικών προγραμμάτων και, τέλος, στη διαχείριση δημόσιων εκτάσεων (Κίκιλης 2001, Βώκου 2011).

Ο Ν. 2742/1999 αποσαφηνίζει την κατάσταση όσον αφορά στη λειτουργία και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και ουσιαστικά συμπληρώνει τον 1950/1986. Αφορά στη διαχείριση και διοίκηση «περιοχών, στοιχείων και συνόλων της φύσης και του τοπίου», βάσει των κατηγοριών που αναφέρονται στον Ν. 1650/1986, όπως και στις «Ειδικές Ζώνες Διατήρησης», δηλαδή στις περιοχές του εθνικού καταλόγου περιοχών NATURA 2000 που συστήνεται βάσει της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Επίσης, με το Άρθρο 15 ανοίγεται ο δρόμος για την ίδρυση φορέων διαχείρισης όπου γίνεται αναφορά στις αρμοδιότητες αυτών, στη διοίκηση και προσωπικό, πόρους κλπ. (Καραβέλλας και Νάντσου 2003, Σπίνου 2005, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Παράλληλα, η Επιτροπή «Φύση 2000» της οποίας η σύσταση έγινε με την Κ.Υ.Α. 33318/3028/1998 για την κύρωση της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην ελληνική νομοθεσία, ενεργεί και ως φορέας δευτέρου επιπέδου κάτω από την εποπτεία του ΥΠΕΧΩΔΕ, ως Επιτροπή Συστήματος Διοίκησης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών. Οι αρμοδιότητες της Επιτροπής άπτονται της παρακολούθησης και αξιολόγησης των προγραμμάτων, των δράσεων και ενεργειών όλων των αρμόδιων Υπουργείων και υπηρεσιών που αφορούν τις προστατευόμενες περιοχές, της καταγραφής, ταξινόμησης και αξιολόγησης των προαναφερθέντων φορέων διαχείρισης και της επεξεργασίας προτύπων για την κατάρτιση των κανονισμών διοίκησης και λειτουργίας και των σχεδίων διαχείρισης των περιοχών αυτών (Κίκιλης 2001).

Σύμφωνα με τον Κασσιούμη (1994) ο αρχικός σχεδιασμός για τη διοίκηση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα οδήγησε στη δημιουργία ανεξάρτητων φορέων, τους Φορείς Διαχείρισης (Φ.Δ.) Οι φορείς αυτοί ωστόσο δεν είχαν νομικά κατοχυρωμένες αρμοδιότητες στην πράξη (Parageorgiou and Kassioumis 2005). Οι αρμοδιότητες τους είναι περισσότερο ενημερωτικού, γνωμοδοτικού, πιστοποιητικού χαρακτήρα, προώθησης και συντονισμού δράσεων και παρεμβάσεων προς τις εκάστοτε αρμόδιες αρχές ή κρούσης κώδωνα κινδύνου. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα βοηθητικό ρόλο, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να αναλάβουν και να φέρουν εις πέρας δράσεις πραγματικού διαχειριστή. Ένας φορέας διαχείρισης μπορεί να έχει την ευθύ-

νη διαχείρισης μιας μόνον προστατευόμενης περιοχής ή να είναι κοινός για περισσότερες, εντός των ορίων μιας γεωγραφικής ή διοικητικής ενότητας (Βέργος κ.ά. 2012, Βώκου 2012). Οι Lange και Muller (2009), παρόλα αυτά, τονίζουν ότι η στελέχωση των Φ.Δ. με το απαραίτητο επιστημονικό προσωπικό και η τακτική οικονομική τους ενίσχυση αποτελούν τη βάση για την αποτελεσματική διαχείριση και ανάδειξη μιας προστατευόμενης περιοχής. Επίσης, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό παράγοντα προς την κατεύθυνση αυτή (Ταμπάκης κ.ά. 2014).

Σύμφωνα με τους Ν. 2742/1999 και 3044/2002, ο στρατηγικός **σκοπός των φορέων διαχείρισης** προστατευόμενων περιοχών είναι «η μακροπρόθεσμη διασφάλιση της καλής διατήρησης των φυσικών και πολιτιστικών της στοιχείων μέσω της σωστής ρύθμισης των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων» γεγονός που μπορεί να επιτευχθεί με την δημιουργία ενός «πόλου βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης». Αφενός δηλαδή να εξασφαλίσουν τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των φυσικών χαρακτηριστικών στην υπό την ευθύνη τους περιοχή και αφετέρου η δραστηριότητά τους να εξασφαλίσει την βιωσιμότητα της περιοχής και του ίδιου του οργανισμού τους (Μαρσέλου 2004).

Σε θεσμικό επίπεδο η δυνατότητα ίδρυσης φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών δεν είναι ένας νέος θεσμός για τη χώρα, αφού υπήρχε από παλιά η δυνατότητα ίδρυσης ανάλογων οργανισμών. Ο Α.Ν. 856/1937 (ΦΕΚ 368 Α΄) «Περί εθνικών δρυμών» προέβλεπε την ίδρυση δασαρχείων εθνικών δρυμών, ο Ν. 1650/1986 (άρθρο 21 παρ.2, ΦΕΚ 160 Α΄) «Για την προστασία του περιβάλλοντος» έδινε τη δυνατότητα ίδρυσης ειδικής υπηρεσίας για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής που έχουν την έδρα τους στα προστατευόμενα αντικείμενα, με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία και διατήρησή τους και ο Ν. 2052/1992 (ΦΕΚ 94 Α΄) παρείχε τη δυνατότητα να ανατεθεί η εκπόνηση και εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης και σε νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα και του ιδιωτικού τομέα, τα οποία θα έπρεπε να είχαν διακριθεί στην προστασία του περιβάλλοντος (ΕΚΒΥ 2008).

Με τον Ν. 2742/1999 (άρθρο 15 παρ 1, ΦΕΚ 207 Α΄) ιδρύονται υποχρεωτικά για τις προστατευόμενες περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως εθνικά πάρκα, φορείς διαχείρισης, οι οποίοι αναλαμβάνουν όλες τις αρμοδιότητες με μορφή ΝΔΠΠ, εκτός αυτών που αφορούν άσκηση δημόσιας εξουσίας, και παρέχονται αυξημένες δυνατότητες πρόσκτησης εσόδων για την κάλυψη των δαπανών τους. Με την ίδρυση φορέα διαχείρισης σε μια περιοχή οι δημόσιες αρχές διατηρούν τις αρμοδιότητές τους, αλλά συντονίζονται με τις ενέργειές τους που σχετίζονται με την προστατευόμενη περιοχή. Σύμφωνα με τον Ν. 2742/1999, «... σκοπός ίδρυσης ενός φορέα διαχείρισης είναι η διοίκηση και η διαχείριση των περιοχών, στοιχείων και συνόλων της φύσης

και του τοπίου που αναφέρονται στο άρθρο 18 του Ν. 1650/1986, καθώς και των περιοχών που χαρακτηρίζονται ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης κατά το άρθρο 4 της ΚΥΑ 33318/28-12-1998» (ΕΚΒΥ 2008).

Οι φορείς διαχείρισης λειτουργούν ως συλλογικά όργανα διαβούλευσης και συναπόφασης, διοικούνται από επταμελή έως ενδεκαμελή διοικητικά συμβούλια, στα οποία υπάρχει εκπροσώπηση από την κεντρική διοίκηση (εκπροσώπους των συναρμόδιων Υπουργείων), την περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ βαθμού κοινωνικών, επιστημονικών και παραγωγικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στην οικεία προστατευόμενη περιοχή, από ειδικούς επιστήμονες καθώς και από εκπροσώπους μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων (όπως προβλέπεται ειδικότερα από το άρθρο 21 του Ν 1650/1986 και τα άρθρα 15-17 του Ν. 2742/1999). Υπάρχει αυτονομία σε περιβαλλοντικά ζητήματα αλλά η λειτουργία τους γίνεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ), και διάφορα θέματα (π.χ. ορισμός προέδρου Δ.Σ., έγκριση κανονισμών κ.ά.) υπόκεινται στην έγκριση του Υπουργείου. Ο Πρόεδρος του Δ.Σ. είναι πρόσωπο με αναγνωρισμένη επιστημονική γνώση, εμπειρία και δράση στα θέματα που αφορούν στη διασφάλιση του φυσικού περιβάλλοντος. Ο αριθμός των μελών του Δ.Σ. και η ακριβής συγκρότηση του κατά φορέα, ορίζεται με Προεδρικό Διάταγμα και η θητεία τους είναι τριετής και μπορεί να ανανεώνεται. Οι φορείς διαχείρισης προβλέπεται να έχουν επιστημονικό, τεχνικό και διοικητικό προσωπικό και πόρους που προέρχονται από εθνικές και κοινοτικές ή άλλες πηγές, όπως η εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων ή/και δικαιωμάτων, πωλήσεις, άλλες επιχορηγήσεις κ.ο.κ. (Ρουβέλλας 2009, Παπαγεωργίου κ.ά. 2012, Σκόπα 2012).

Οι θεσμοθετημένες υποχρεώσεις των φορέων διαχείρισης, όπως περιγράφονται στην παράγραφο 2 του Άρθρου 15 του Ν. 2742/1999, περιλαμβάνουν περιληπτικά τις ακόλουθες θεματικές ενότητες (Μπριασούλης 2009, Κουμούτσου και Μπαρνιάς 2010, Τριάντης κ.ά. 2017):

- κατάρτιση και ευθύνη εφαρμογής κανονισμών διοίκησης και λειτουργίας Π.Π.
- κατάρτιση και εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης
- παρακολούθηση και εφαρμογή των κανονιστικών όρων και περιορισμών που επιβάλλονται με τα σχετικά διατάγματα του άρθρου 21 του Ν. 1650/1986 και των κανονισμών διοίκησης και λειτουργίας και των σχεδίων διαχείρισης
- συλλογή, ταξινόμηση και επεξεργασία περιβαλλοντικών στοιχείων και δεδομένων
- συγκρότηση και λειτουργία βάσεως δεδομένων και τεκμηρίωσης

- συνεργασία με ΥΠΕΚΑ, συναρμόδια υπουργεία, ΑΕΙ, ΜΚΟ, ερευνητικά ιδρύματα, κ.λπ.
- παροχή γνωμοδοτήσεων, πριν από την προέγκριση χωροθέτησης και την έγκριση περιβαλλοντικών όρων, έργων και δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στην περιοχή ευθύνης, καθώς και σε κάθε άλλο θέμα, για το οποίο ζητείται η γνώμη τους από τις αρμόδιες αρχές
- επικουρία διοικητικών και δικαστικών αρχών, στον έλεγχο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και των περιβαλλοντικών και πολεοδομικών όρων
- κατασκευή, επισκευή και διατήρηση έργων υποδομής, προμήθεια εξοπλισμού
- εκπόνηση εθνικών ή ευρωπαϊκών έργων και προγραμμάτων
- ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση πληθυσμού
- προώθηση, υποστήριξη, οργάνωση και εφαρμογή οικοτουριστικών προγραμμάτων, έκδοση αδειών ξενάγησης και χορήγηση αδειών επιστημονικής έρευνας και τεχνικών δοκιμών – αναλύσεων
- χορήγηση σήματος ποιότητας σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εντός Π.Π.
- διαχείριση δημόσιων εκτάσεων που παραχωρούνται στο φορέα ή μισθώνονται από αυτόν

Με τον Ν. 3044/2002 (ΦΕΚ 197 Α'), άρθρο 13, στο διάστημα 2002 - 2003, ιδρύθηκαν 25 Φορείς Διαχείρισης που προστέθηκαν στις δύο περιοχές που είχαν ήδη κηρυχθεί ως προστατευόμενες, με βάση τους νόμους 1650/1986 και 2742/1999, δηλαδή, το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου και το Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα. Συνολικά στη χώρα λειτουργούν 28 Φ.Δ.. Ο πιο πρόσφατος, «Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων, Περιστερίου και χαράδρας Αράχθου» συστάθηκε το 2009 (Π.Δ. 49 Δ'). Ο 29^{ος} Φ.Δ. (της περιοχής Προστασίας της Φύσης Υγροτόπου Λίμνης Καστοριάς) έμεινε στα χαρτιά (ΦΕΚ 226/ΑΠΠ/19-6-2012) και δεν έχει λειτουργήσει μέχρι σήμερα (Βώκου 2011, Βέργος κ.ά. 2012, Ηλιάδου κ.ά. 2017, Τριάντης κ.ά. 2017, Γεωργούλη 2019). Ο συγκεκριμένος νόμος περιλαμβάνει και χάρτες με τα εξωτερικά όρια κάθε μίας από τις 25 Π.Π. Με Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (Κ.Υ.Α.) συγκροτήθηκαν τα Διοικητικά Συμβούλια των αντίστοιχων Φ.Δ. τα οποία στη συνέχεια στελεχώθηκαν. Προκειμένου να συμπληρωθεί το νομικό καθεστώς των περιοχών προστασίας, απαιτούνταν επίσης, για κάθε μία περιοχή (Υ.Π.Ε.) (Ηλιάδου κ.ά. 2017):

- τέσσερις Κανονισμοί Λειτουργίας των Φ.Δ. (ειδικότερα Λειτουργίας Διοικητικού Συμβουλίου, Λειτουργίας Υπηρεσιών και Προσωπικού, Εκτέλεσης Έργων και Οικονομικής Διαχείρισης)
- ένας Κανονισμός Λειτουργίας και Διαχείρισης της περιοχής προστασίας

Στη μέση της προγραμματικής περιόδου υλοποίησης συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων ΕΣΠΑ 2007 - 2013 εκδόθηκε ο Ν. 4109/2013 *Κατάργηση και συγχώνευση νομικών προσώπων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα - Σύσταση Γενική Γραμματείας για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 16/23-01-2013, τ. Α'), σύμφωνα με το Άρθρο 8 του οποίου από τους είκοσι οκτώ (28) Φορείς Διαχείρισης οι τρεις (3) καταργούνται και οι υπόλοιποι συγχωνεύονται σε εννέα (9)² νέους Φορείς Διαχείρισης. Όμως αυτό το άρθρο δεν εφαρμόστηκε ποτέ, λόγω κινδύνου απώλειας απορρόφησης κονδυλίων για τις περιοχές NATURA και εκδόθηκε στο ίδιο έτος ο Ν. 4219/2013 (ΦΕΚ 269 Α'), σύμφωνα με το Άρθρο 6 του οποίου παρατάθηκε η λειτουργία των υφιστάμενων και συγχωνευμένων Φορέων Διαχείρισης ως έχει. Η παράταση αυτή επαναλήφθηκε και τα έτη 2015, 2016, 2017 μέχρι και το έτος 2018 όπου εκδόθηκε νέο νομοθετικό πλαίσιο για τους Φορείς Διαχείρισης (Τριάντης κ.ά. 2017, Πανταζόπουλος 2020).

Με τον Ν. 4519/2018 *Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και άλλες διατάξεις* (ΦΕΚ 25/20-02-2018, τ. Α') πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια αναμόρφωσης του πλαισίου των Φορέων Διαχείρισης και αποφυγής της επιβολής προστίμων προς την Ελλάδα, διότι με τον Ν. 2742/1999 υπάγονταν σε Φορέα Διαχείρισης το 30% των περιοχών του δικτύου NATURA 2000. Ιδρύονται τριάντα έξι (36) Φορείς Διαχείρισης που καλύπτουν πλέον το 100% των περιοχών NATURA 2000 (με εξαίρεση την χερσόνησο του Άθως που βρίσκεται σε ειδικό καθεστώς). Η στελέχωση ανά φορέα διαχείρισης καθορίζεται για τους είκοσι οκτώ προϋπάρχοντες Φορείς Διαχείρισης όσες θέσεις του προσωπικού έχουν ήδη και για τους νέους οκτώ, πέντε θέσεις ανά Φορέα Διαχείρισης. Ωστόσο, οι οκτώ (8) νέοι φορείς, λειτούργησαν για 2 και πλέον χρόνια χωρίς ουσιαστική χρηματοδότηση και

² «Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Έβρου και Δάσους Δαδιάς», «Φορέας Διαχείρισης Οικοσυστημάτων Ροδόπης - Νέστου - Βιστωνίδας - Ισμαρίδας», «Φορέας Διαχείρισης Υγροτόπων Κεντρικής Μακεδονίας», «Φορέας Διαχείρισης Πίνδου», «Φορέας Διαχείρισης Υγροτόπων Δυτικής Ηπείρου και Μεσολογγίου», «Φορέας Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών και Οικοσυστημάτων Στερεάς Ελλάδας», «Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας και Οικοσυστημάτων Αττικής», «Φορέας Διαχείρισης Οικοσυστημάτων Δυτικής Πελοποννήσου και Κεφαλονιάς», «Φορέας Διαχείρισης Οικοσυστημάτων Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης».

με ελλείψεις σε προσωπικό και υποδομές (Πανταζόπουλος 2020, ΥΠΕΝ 2020).

Με τον Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α΄) συνιστώνται οι ακόλουθοι 8 Φ.Δ.:

- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Βόρα - Πάικου - Βερμίδου» με προσωρινή έδρα την Έδεσσα του Νομού Πέλλας
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Μακεδονίας» με προσωρινή έδρα την Καστοριά του Νομού Καστοριάς
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Κορινθιακού Κόλπου» με προσωρινή έδρα την Κόρινθο του Νομού Κορίνθου
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Ευβοίας» με προσωρινή έδρα την Χαλκίδα του Νομού Ευβοίας
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου - Κυθήρων» με προσωρινή έδρα την Σπάρτη του Ν. Λακωνίας
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Κυκλάδων με προσωρινή έδρα την Σύρο του Νομού Κυκλάδων
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Βορείου Αιγαίου» με προσωρινή έδρα την Μυτιληνη του Νομού Λέσβου και
- Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία «Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης» με προσωρινή έδρα το Ηράκλειο του Νομού Ηρακλείου

Σύμφωνα με το άρθρο 15 του Ν. 2742/1999 (ΦΕΚ 207 Α΄) προσδιορίστηκαν αρχικά οι αρμοδιότητες των Φορέων Διαχείρισης, όμως σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α΄) εξειδικεύτηκαν και αναθεωρήθηκαν με βάση τα νέα δεδομένα και τις εξελίξεις σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο. Έτσι, στις αρμοδιότητες των Φ.Δ. περιλαμβάνονται οι ακόλουθες:

- παροχή στοιχείων και αιτιολογημένης γνωμοδότησης κατά τη διαδικασία κατάρτισης των σχεδίων διαχείρισης και, στη συνέχεια, η εφαρμογή, παρακολούθηση, αξιολόγηση και επικαιροποίηση των σχεδίων διαχείρισης για την αειφορική διαχείριση και προστασία του φυσικού κεφαλαίου του δικτύου NATURA 2000, σύμφωνα με τις σχετικές κοινές υπουργικές αποφάσεις 3318/3028/11.12.1998 (ΦΕΚ 1289 Β΄), 14849/853/ Ε103/4.4.2008 (ΦΕΚ 645 Β΄), 37338/1807/Ε103/ 1.9.2010 (ΦΕΚ 1495 Β΄) και 8353/276/Ε103/17.2.2012 (ΦΕΚ 415 Β΄) που εν-

σωμάτωσαν αντίστοιχα τις οδηγίες 92/43/ΕΟΚ για τους οικότοπους και 2009/147/ΕΚ για τα άγρια πτηνά

- η κατάρτιση ετήσιας έκθεσης για την προστατευόμενη περιοχή, με προτεραιότητα στην κατάσταση διατήρησης των προστατευτέων αντικειμένων και στα αποτελέσματα από την εφαρμογή των δράσεων που προβλέπονται στα σχέδια διαχείρισης
- η σύνταξη ανά τριετία έκθεσης αξιολόγησης των ρυθμίσεων της προστατευόμενης περιοχής, το περιεχόμενο της οποίας καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας
- η ανεύρεση, διασφάλιση και αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων για την προώθηση νέων τοπικών αναπτυξιακών προτύπων και δράσεων
- η αποτελεσματική, χρηστή και με κανόνες διαφάνειας διάθεση και διαχείριση των πηγών εσόδων των Φ.Δ. για τη βελτίωση του βαθμού διατήρησης των προστατευτέων αντικειμένων, την ολοκληρωμένη διαχείριση των περιοχών ευθύνης τους και την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης
- η κατάρτιση μελετών και η διεξαγωγή ερευνών, καθώς και η εκτέλεση τεχνικών ή άλλων έργων που περιλαμβάνονται στα οικεία σχέδια διαχείρισης και είναι απαραίτητα για την προστασία, διατήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη των προστατευτέων αντικειμένων που εμπίπτουν στην περιοχή ευθύνης τους,
- η μέριμνα για τη συλλογή, ταξινόμηση και επεξεργασία δεδομένων και περιβαλλοντικών στοιχείων, περιλαμβανομένων και στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς για τις περιοχές ευθύνης τους, τα οποία διαβιβάζονται υποχρεωτικά στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και αποτελούν πηγή ανατροφοδότησης για την επικαιροποίηση των σχεδίων διαχείρισης
- η παροχή αιτιολογημένων γνωμοδοτήσεων κατά τη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης των έργων και των δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στις προστατευόμενες περιοχές ευθύνης τους ή των έργων και δραστηριοτήτων οι επιπτώσεις των οποίων επηρεάζουν, άμεσα ή έμμεσα, το προστατευτέο αντικείμενο
- η παροχή γνώμης μέσα σε τριάντα πέντε (35) ημέρες από την έγγραφη ενημέρωση του Φ.Δ. από τις αρμόδιες αρχές για έργα ή δραστηριότητες που δεν υπόκεινται στη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης αλλά εμπίπτουν στα όρια ευθύνης του. Αν ο Φ.Δ. δεν εκφέρει γνώμη μέσα στην ανωτέρω προθεσμία, τεκμαίρεται η συμφωνία του
- η παροχή γνώμης για κάθε άλλο θέμα για το οποίο οι αρμόδιες αρχές ζητούν τη γνώμη του Φ.Δ.

- η διαβούλευση με την τοπική κοινωνία, τους παραγωγικούς φορείς και κάθε άλλον εμπλεκόμενο κατά περίπτωση φορέα, εντός των περιοχών ευθύνης τους, τόσο κατά τη διαδικασία κατάρτισης των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (Ε.Π.Μ.), των σχεδίων προεδρικών διαταγμάτων για το χαρακτηρισμό των προστατευόμενων περιοχών και των σχεδίων διαχείρισης όσο και σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση απαιτείται, με στόχο την ολοκληρωμένη διαχείριση, την αποτελεσματική προστασία και την ανάδειξη των αξιών των προστατευόμενων περιοχών, καθώς και την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής παραμέτρου στα τοπικά αναπτυξιακά πρότυπα
- η ανάληψη εκπόνησης και εκτέλεσης εθνικών, ευρωπαϊκών ή διεθνών προγραμμάτων και δράσεων σχετικών με την περιοχή ευθύνης τους, τα οποία προάγουν ή προβάλλουν τους σκοπούς του Φ.Δ.
- η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και των παραγωγικών φορέων σε θέματα αναγόμενα στο έργο και στους σκοπούς των Φ.Δ. Στο πλαίσιο αυτό, οι Φ.Δ. μπορούν να ιδρύουν και να λειτουργούν κέντρα πληροφόρησης και να αναλαμβάνουν σχετική εκδοτική δραστηριότητα έντυπης ή και ηλεκτρονικής μορφής
- η διοργάνωση και συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης, καθώς και σε συνέδρια, ημερίδες, επιμορφωτικά σεμινάρια και άλλες ενημερωτικές εκδηλώσεις για την προώθηση και ανάδειξη των στόχων της διαχείρισης των προστατευτέων αντικειμένων της περιοχής ευθύνης τους και της συμβατής οικοανάπτυξης των περιοχών προστασίας
- η επικουρία των αρμόδιων διοικητικών και δικαστικών αρχών στον έλεγχο της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, της νομοθεσίας για τα δάση, την αλιεία και τη θήρα, καθώς και των περιβαλλοντικών και πολεοδομικών όρων που ισχύουν για έργα ή δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στις περιοχές ευθύνης τους. Για το σκοπό αυτό, οι Φ.Δ. εισηγούνται ή αναφέρουν στις αρμόδιες αρχές, για τις περιοχές ευθύνης τους, τις πράξεις ή παραλείψεις εκείνες οι οποίες συνιστούν παράβαση των όρων και περιορισμών που καθορίζονται από τα προεδρικά διατάγματα τα εκδιδόμενα κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 21 του ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160 Α'), όπως ισχύει. Επίσης, οι Φ.Δ. μπορεί να θέτουν στη διάθεση των αρμόδιων αρχών τα αναγκαία μέσα και το προσωπικό που απαιτούνται για την εκτέλεση αποφάσεων με τις οποίες επιβάλλονται κυρώσεις ή άλλα μέτρα προστασίας της περιοχής
- η διαχείριση δημόσιων εκτάσεων που παραχωρούνται προς το Φ.Δ. ή μισθώνονται από αυτόν, η αγορά και ενοικίαση ιδιωτικών εκτάσεων που περιλαμβάνονται στην περιοχή ευθύνης του και η πραγματοποίηση σε αυτές των αναγκαίων παρεμβάσεων που προβλέπονται στον οικείο

κανονισμό διοίκησης και λειτουργίας καθώς και στο οικείο σχέδιο διαχείρισης

- η έγκριση δραστηριοτήτων ξενάγησης εντός της περιοχής ευθύνης του Φ.Δ.
- η συνδρομή στη χορήγηση αδειών επιστημονικής έρευνας και τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων για τα προστατευτέα αντικείμενα, εντός των ορίων της περιοχής ευθύνης τους, σε συνεργασία με αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες, με απαραίτητη προϋπόθεση τη γνωστοποίηση των πορισμάτων από τις παραπάνω δραστηριότητες στον οικείο Φ.Δ. αμέσως μετά την ολοκλήρωσή τους,
- η υποστήριξη οικοτουριστικών προγραμμάτων και δράσεων ανάδειξης και προώθησης τοπικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα σε συνεργασία με άλλους αρμόδιους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς
- η συνεργασία με όλες τις αρμόδιες υπηρεσίες (Αστυνομία, Πυροσβεστική, δασικές και λιμενικές αρχές) και η πραγματοποίηση κοινών περιπόλων με δασικές και λιμενικές αρχές εντός των ορίων των περιοχών ευθύνης τους και η κατασκευή και συντήρηση ορειβατικών μονοπατιών σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία

Το **Διοικητικό Συμβούλιο του κάθε Φορέα Διαχείρισης** αποτελεί το ανώτερο όργανό του και είναι αρμόδιο για την άσκηση των παραπάνω αρμοδιοτήτων. Επίσης αποφασίζει για κάθε θέμα που αφορά τη διοίκηση και λειτουργία του Φορέα, τη διαχείριση της περιουσίας και τη διάθεση των πόρων του, καθώς και όποιο άλλο θέμα που σχετίζεται με την εκπλήρωση των στόχων του Φορέα και του προστατευτέου αντικειμένου. Τα μέλη του Δ.Σ. και ο Πρόεδρος ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Τα μέλη των Δ.Σ. δεν αμείβονται για το έργο τους. Η θητεία των Δ.Σ. είναι τριετής με δυνατότητα ανανέωσης (Γεωργούλη 2019).

Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α΄) ορίζει ότι τα Δ.Σ. των Φ.Δ.Π.Π. διοικούνται από επτά μέλη και συγκεκριμένα, αποτελούνται από: έναν (1) εκπρόσωπο του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, με τον αναπληρωτή του, έναν (1) εκπρόσωπο του οικείου δήμου, ο οποίος ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, έναν (1) εκπρόσωπο της οικείας Περιφέρειας, ο οποίος ορίζεται, με τον αναπληρωτή του, με απόφαση του Περιφερειακού Συμβουλίου, δύο (2) εκπροσώπους της ακαδημαϊκής, ερευνητικής και εν γένει επιστημονικής κοινότητας ή στελέχη δημόσιων υπηρεσιών και φορέων, με εμπειρία σε σχετικά θέματα, με τους αναπληρωτές τους, που ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, έναν (1) εκπρόσωπο μη κυβερνητικών οργανώσεων, που σύμφωνα με το καταστατικό τους έχουν ως αντικεί-

μενο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και διαθέτουν προηγούμενη τεκμηριωμένη εμπειρία σε σχετικά θέματα, με τον αναπληρωτή του και έναν (1) εκπρόσωπο των παραγωγικών φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή του προστατευτέου αντικειμένου, με τον αναπληρωτή του. Το Δ.Σ. συνεδριάζει τακτά μια φορά τον μήνα και εκτάκτως όταν ζητηθεί από τον Πρόεδρο ή από τρία μέλη. Η σύγκλησή του γίνεται με γραπτή πρόσκληση του Προέδρου του προς όλα τα τακτικά και αναπληρωματικά μέλη τουλάχιστον πέντε μέρες πριν από την συνεδρίαση η οποία περιλαμβάνει τα θέματα της ημερήσιας διάταξης. Θέματα που δεν περιλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη μπορούν να συζητηθούν εφόσον συμφωνεί η πλειοψηφία των παρισταμένων μελών του Δ.Σ.. Οι συνεδριάσεις μπορούν να πραγματοποιούνται και μέσω τηλεδιάσκεψης σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Τα μέλη που απουσιάζουν σε περισσότερες από τρεις συνεχείς συνεδριάσεις του Δ.Σ. μπορεί να κηρυχθούν έκπτωτα και να αντικατασταθούν.

Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α'), οι αρμοδιότητες του Δ.Σ. των Φ.Δ. είναι οι εξής:

- η εύρυθμη διοικητική λειτουργία του οικείου φορέα και η στελέχωσή του
- η εισήγηση στον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας της έκθεσης αξιολόγησης της περίπτωσης γ' του άρθρου 4. Η παραπάνω έκθεση εγκρίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας και καθίσταται υποχρεωτική η εφαρμογή της από τον Φ.Δ.
- η λήψη αποφάσεων που αφορούν τις αρμοδιότητες των περιπτώσεων α', στ' και ζ' του άρθρου 4
- η έγκριση των μελετών, ερευνών και λοιπών έργων της περίπτωσης στ' του άρθρου 4
- η διαβίβαση των στοιχείων της περίπτωσης α' του άρθρου 4 στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, καθώς και η μέριμνα επικαιροποίησης των σχεδίων διαχείρισης
- η παροχή της αιτιολογημένης γνωμοδότησης της περίπτωσης η' του άρθρου 4, καθώς και της γνώμης των περιπτώσεων θ' και ι' του ίδιου άρθρου
- η μέριμνα για τη διεξαγωγή της διαβούλευσης της περίπτωσης ια' του άρθρου 4
- η έγκριση προγραμμάτων και δράσεων και η προβολή του έργου που περιγράφονται στις περιπτώσεις ιγ' και ιδ' του άρθρου 4
- η εισήγηση προς τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας για την ίδρυση και λειτουργία παραρτημάτων και κέντρων πληροφόρησης

- η διαχείριση της κινητής και ακίνητης περιουσίας τους, καθώς και η διαχείριση των δημόσιων εκτάσεων της περίπτωσης ιστ' του άρθρου 4
- η έγκριση χορήγησης των αδειών που περιγράφονται στην περίπτωση ιη' του άρθρου 4
- η έγκριση της ετήσιας έκθεσης της περίπτωσης β' του άρθρου 4 και η διαβίβασή της στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
- η κατάρτιση του εσωτερικού κανονισμού διοίκησης και λειτουργίας του Φ.Δ. και η διαβίβασή του στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας προς έγκριση και δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
- η κατάρτιση του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας του Δ.Σ. του Φ.Δ. και η διαβίβασή του στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας προς έγκριση και δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως
- η εισήγηση προς τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας για τη σύσταση συμβουλευτικής επιτροπής του τρίτου εδαφίου της παραγράφου 4 του άρθρου 3 του παρόντος

Ένας άλλος σημαντικός τομέας της λειτουργίας ενός ΦΔ είναι η εφαρμογή προγραμμάτων επιστημονικής έρευνας (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α'), επιτρέπεται στους Φ.Δ. η **πρόσληψη προσωπικού** με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου μέχρι οκτώ μήνες για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ανάγκες των Φ.Δ. και να διασφαλιστεί η δυνατότητα προετοιμασίας και ένταξης στις συγχρηματοδοτούμενες πράξεις της προγραμματικής περιόδου του ΕΣΠΑ 2014 - 2020 με απώτερο στόχο την θεσμική θωράκιση του δικτύου περιοχών NATURA 2000 και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των προστατευτέων αντικειμένων.

Πόροι των Φ.Δ.: Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 4519/2018 (ΦΕΚ 25 Α'), τα κύρια έσοδα των Φ.Δ. σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία προέρχονται από τις ακόλουθες πηγές:

- επιχορήγηση από τις πιστώσεις του τακτικού προϋπολογισμού του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, η οποία καταβάλλεται στην αρχή κάθε έτους. Η επιχορήγηση καταβάλλεται κάθε έτος αφού πρώτα οι Φ.Δ. τηρήσουν τις υποχρεώσεις της παρ. 3 του άρθρου 41 του Ν. 4129/2013 (ΦΕΚ 52 Α')
- έκτακτες επιχορηγήσεις, χρηματοδοτήσεις, που δίδονται από τον τακτικό προϋπολογισμό του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας ή από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων
- επιχορηγήσεις, χρηματοδοτήσεις που μπορεί να δίδονται από τον προϋπολογισμό άλλων Υπουργείων, το Πράσινο Ταμείο, Οργανισμούς Το-

πικής Αυτοδιοίκησης και οργανισμούς και επιχειρήσεις του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα

- πόροι που διατίθενται από το Περιφερειακό και τα Τομεακά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα (ΕΣΠΑ) και λοιποί πόροι προερχόμενοι από ταμεία ή άλλα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή διεθνών οργανισμών
- έσοδα από τις δραστηριότητές τους που είναι σύμφωνες με τους σκοπούς τους, συμπεριλαμβανομένων και των εσόδων από προϊόντα που παράγουν ή εκμεταλλεύονται, εισιτήρια, ξεναγήσεις ομάδων επισκεπτών και άλλες οικοτουριστικές δραστηριότητες, έντυπες ή ηλεκτρονικές εκδόσεις, πώληση υλικών, προβολή και εκμετάλλευση οπτικοακουστικού υλικού και, γενικότερα, από την εκμετάλλευση και προβολή του προστατευτέου αντικειμένου
- πρόσδοδοι από την εκμετάλλευση της περιουσίας τους, επιχορηγήσεις, δωρεές, κληρονομίες, κληροδοσίες, κάθε είδους τακτικές ή έκτακτες εισφορές και χορηγίες φυσικών ή νομικών προσώπων
- έσοδα από προγραμματικές συμβάσεις που μπορεί να συνάπτουν με νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου
- ποσά από κάθε άλλη νόμιμη και συμβατή με το σκοπό τους δραστηριότητα, τα οποία εγκρίνονται από το Δ.Σ.
- έσοδα από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία
- έσοδα από κάθε πρόστιμο και τέλος για τα οποία προβλέπεται η απόδοσή τους στους Φ.Δ., σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, ιδίως από την αξιοποίηση και διαχείριση υδατικών, δασικών και λιβαδικών εκτάσεων, καθώς και των παραγόμενων από αυτά πόρων

Στις μέρες μας, με βάση τον Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), ο ΟΦΥΠΕΚΑ (Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής) έχει ως σκοπό την εφαρμογή της πολιτικής που χαράσσει το υπουργείο (ΥΠΠΕΝ) για τη **διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών** στην Ελλάδα, έχουμε αρκετές αλλαγές. Μάλιστα, έντονο προβληματισμό προκαλεί η ψήφιση του, ο οποίος, μεταξύ άλλων, καταργεί τους νεοϊδρυθέντες Φορείς Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών, προβλέπει την υποκατάστασή τους από μονάδες διαχείρισης και τοπικά τμήματα και υπάγει τη διαχείρισή των προστατευόμενων περιοχών σε έναν οργανισμό εποπτευόμενο από το Υπουργείο Περιβάλλοντος (Λιάλιος 2020).

Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ)

Με τον Ν. 4685/2020 *Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις* (ΦΕΚ 92/7-5-2020, τ. Α'), που εκδόθηκε σε χρονική στιγμή ολικού lock down και περιορισμένης λειτουργίας της Βουλής, σύμφωνα με το Κεφάλαιο Γ', καταργούνται οι Φορείς Διαχείρισης ως ΝΠΙΔ και ιδρύεται ο κεντρικός Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ) ως ΝΠΙΔ με 24 Περιφερειακές Μονάδες που αποκαλούνται **Μονάδες Διαχείρισης** (ΜΔΠΠ) (Πανατζόπουλος 2020). Η Ελλάδα για πρώτη φορά αποκτά έναν κεντρικό φορέα συντονισμού της διακυβέρνησης και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος, στα πρότυπα χωρών όπως η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία. Γίνεται έτσι δεκτό ένα πάγιο αίτημα πολλών περιβαλλοντικών οργανώσεων και τοπικών φορέων. Ο φορέας αυτός είναι μετεξέλιξη του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑ-Α) και διαθέτει 24 οργανικές μονάδες σε όλη τη χώρα (Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών - ΜΔΠΠ), που είναι περίπου αντίστοιχες με τα σχέδια διαχείρισης, που εκπονούνται για τις περιοχές αυτές. Εννοείται ότι παραμένει η προστασία και η κάλυψη για όλες τις προστατευόμενες περιοχές, τα εθνικά πάρκα και τους εθνικούς δρυμούς. Ο νέος φορέας αναλαμβάνει τον συντονισμό για μια πιο αναβαθμισμένη προστασία των συγκεκριμένων περιοχών και, μεταξύ άλλων, θα γνωμοδοτεί για τις επιπτώσεις έργων ή δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στις προστατευόμενες περιοχές. Στο πλαίσιο κάθε μίας από τις 24 Μονάδες θα λειτουργούν τοπικές επιτροπές διαχείρισης που θα βασιζονται στη συμμετοχικότητα και θα αποτελούνται από εκπροσώπους της επιστημονικής κοινότητας, των περιβαλλοντικών οργανώσεων, της αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας των πολιτών και θα έχουν ουσιαστική συμβολή στη διαχείριση των περιοχών αυτών. Ο Οργανισμός, στο πλαίσιο ενός καινοτόμου συστήματος πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, θα συνάψει αμέσως μνημόνια συνεργασίας με τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις και το Λιμενικό Σώμα για τη φύλαξη των περιοχών. Παράλληλα, θα συνάπτει προγραμματικές συμβάσεις με τις Περιφέρειες και με Δήμους για την υλοποίηση των σχεδίων διαχείρισης και την πραγματοποίηση έργων και αναπτυξιακών προγραμμάτων. Ο ΟΦΥΠΕΚΑ θα είναι σε θέση να αυξήσει τους διαθέσιμους πόρους για τις προστατευόμενες περιοχές -μεταξύ άλλων μέσω προσέλκυσης ευρωπαϊκών πόρων. Επιπλέον, ουσιαστική αύξηση των πόρων γι' αυτές τις περιοχές θα προκύψει από την είσπραξη ποσοστών επί των εισόδων της εκμετάλλευσης των διαφόρων ήπιων δραστηριοτήτων που θα λαμβάνουν χώρα εντός των περιοχών αυτών (οικοτουρισμός, πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λπ.). Τα χρήματα αυτά μαζί επίσης με έσοδα από σήματα ποιότητας θα κατευθύνονται στα ταμεία του ΟΦΥΠΕΚΑ με βάση σχετική

ΚΥΑ που θα εκδοθεί. Στόχος αυτής της μεταρρύθμισης είναι η δημιουργία ενός μοντέλου για τις προστατευόμενες περιοχές που θα είναι περισσότερο λειτουργικό διοικητικά και θα διαθέτει πιο ουσιαστική οικονομική υποστήριξη, με προοπτική να καταστεί καταλύτης βιώσιμης ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες (ΥΠΕΝ 2020).

Για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών ο ΟΦΥΠΕΚΑ, σύμφωνα με το άρθρο 27, παρ. 5 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α΄):

- Συντονίζει την εφαρμογή της πολιτικής για τις προστατευόμενες περιοχές, αναλαμβάνοντας την επιστημονική και διοικητική υποστήριξη του εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών, με στόχο ιδίως την ενιαία αντιμετώπιση της συλλογής και τεκμηρίωσης περιβαλλοντικών δεδομένων και τη μόνιμη επιστημονική παρακολούθηση και εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης.
- Διενεργεί επιστημονικές έρευνες και καταρτίζει μελέτες, οι οποίες: i) αφορούν όλους τους δημόσιους φορείς που έχουν αρμοδιότητα στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, ii) υποστηρίζουν τη διαδικασία σχεδιασμού, λήψης αποφάσεων και αξιολόγησης των πολιτικών διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών και iii) υποβάλλονται σε διεθνείς φορείς σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της χώρας.
- Εκπονεί Πενταετές Σχέδιο Δράσης, που διασφαλίζει τον προγραμματισμό και τον συντονισμό της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της χώρας και αναλαμβάνει την παρακολούθηση σε ετήσια βάση της εφαρμογής τους με κατάλληλους δείκτες απόδοσης.
- Καταρτίζει και παρακολουθεί την εφαρμογή του Πλαισίου Δράσεων Προτεραιότητας (ΠΔΠ), ως εργαλείου στρατηγικού και επιχειρησιακού σχεδιασμού, στο οποίο καθορίζονται οι ανάγκες και οι προτεραιότητες χρηματοδότησης αναφορικά με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό ή και περιφερειακό επίπεδο και μέσω του οποίου διευκολύνεται η χρηματοδότησή τους. Το ΠΔΠ καταρτίζεται σε κάθε προγραμματική περίοδο σε συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και η υλοποίησή του παρακολουθείται ετησίως από τον ΟΦΥΠΕΚΑ.
- Οργανώνει την ειδική διαδικτυακή πύλη ελεύθερης πρόσβασης της παραγράφου 2 του άρθρου 18 του Ν. 3937/2011 (ΦΕΚ 60 Α΄), στην οποία αναρτά κάθε διαθέσιμη πληροφορία για την κατάσταση διατήρησης και το καθεστώς προστασίας της ελληνικής βιοποικιλότητας, συγκεντρώνοντας επιστημονικές πληροφορίες και αξιόπιστα στατιστικά δεδομένα που προέρχονται από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων στοιχείων που αντλούνται από τις ΕΠΜ και τις ΜΠΕ και τα

οργανώνει σε κατάλληλη υποδομή θεματικών και χωρικών βάσεων δεδομένων που αφορούν τις προστατευόμενες περιοχές.

- Αναλαμβάνει τον προγραμματισμό, τον συντονισμό και την υποστήριξη δικτύων σε βάση ετήσιας παρακολούθησης της κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος, της κατάστασης διατήρησης ειδών και τύπων οικοτόπων και την εκπόνηση εξειδικευμένων μελετών σε συνεργασία με τους συναρμόδιους φορείς.
- Διερευνά τις δυνατότητες εξασφάλισης πόρων χρηματοδότησης των εθνικών επιχειρησιακών προγραμμάτων από όλες τις διαθέσιμες χρηματοδοτικές πηγές.
- Σχεδιάζει, υποβάλλει και υλοποιεί προγράμματα έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, πιλοτικά έργα και στρατηγικές μελέτες με εθνική, ευρωπαϊκή ή διεθνή διάσταση, σε συνεργασία με φορείς από άλλες χώρες της ΕΕ, τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς.
- Συνάπτει κάθε είδους συμβάσεις, συμφωνίες, μνημόνια συνεργασίας και προγραμματικές συμβάσεις με φορείς του στενού και ευρύτερου δημόσιου τομέα, ή με φυσικά και νομικά ημεδαπά και αλλοδαπά πρόσωπα, για την υλοποίηση του σκοπού του.
- Διασφαλίζει την εφαρμογή καλών πρακτικών στα θέματα αρμοδιότητάς του, διατυπώνοντας προτάσεις για την αξιοποίηση της τεχνογνωσίας που αποκτάται.
 - Εισηγείται σχέδια νομοθετικών και κανονιστικών πράξεων σχετικών με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.
 - Συνεργάζεται με αρμόδιους φορείς και οργανισμούς για θέματα ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του πληθυσμού για τις προστατευόμενες περιοχές.
 - Αναπτύσσει συνεργασία για θέματα διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών με αντίστοιχους ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς, επιχειρησιακούς φορείς και υπηρεσίες, ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, επιστημονικούς και παραγωγικούς φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς, καθώς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.
 - Οργανώνει συνέδρια και εκπαιδευτικά σεμινάρια και δημοσιεύει ερευνητικά και γενικότερα επιστημονικά πορίσματα.
 - Παρέχει σαφείς κατευθύνσεις για την συνύπαρξη ήπιων παραγωγικών δραστηριοτήτων στις περιοχές χωρικής ευθύνης του στον βαθμό που η εγκατάστασή τους δεν εμποδίζει την εκπλήρωση του εκάστοτε σκοπού προστασίας και των στόχων διατήρησης κάθε περιοχής και δεν παραβιάζει την ακεραιότητά τους.

- Γνωμοδοτεί για τη δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων κάθε έργου ή/και δραστηριότητας που εμπίπτει στις προστατευόμενες περιοχές ευθύνης του, τα οποία δύνανται να επηρεάσουν την ακεραιότητα της περιοχής και των προστατευτέων αντικείμενων.
 - Εισηγείται για τη χορήγηση άδειας για κάθε είδους οργανωμένη και ομαδική οικοτουριστική και αθλητική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένου του αθλητισμού με τροχοφόρα και μηχανοκίνητα μέσα στις περιοχές ευθύνης του.
 - Συνδράμει κατά τη διαδικασία χορήγησης αδειών επιστημονικής έρευνας και τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων για τα προστατευτέα αντικείμενα εντός των προστατευόμενων περιοχών ευθύνης του.
 - Διαχειρίζεται τις δημόσιες εκτάσεις που παραχωρούνται προς αυτόν, μισθώνονται, αγοράζονται ή νοικιάζονται από αυτόν, και εφαρμόζει σε αυτές όλες τις αναγκαίες παρεμβάσεις βάσει του οικείου σχεδίου διαχείρισης της κάθε περιοχής.
- Αναπτύσσει οποιαδήποτε άλλη συναφή με τους σκοπούς του δραστηριότητα.

Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α) το **Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.)** ορίζεται και παύεται αζημίως με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας και αποτελείται από τον Πρόεδρο, τον Διευθύνοντα Σύμβουλο και έως πέντε (5) μέλη. Ο Πρόεδρος, ο Διευθύνων Σύμβουλος και τα μέλη του Δ.Σ. είναι πρόσωπα εγνωσμένου κύρους με επιστημονική κατάρτιση και επαγγελματική εμπειρία σε τομείς που έχουν σχέση με τους σκοπούς του ΟΦΥΠΕΚΑ. Ένα μέλος είναι ο/η εκάστοτε Προϊστάμενος/η της Γενικής Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Πολιτικής του ΥΠΕΝ και ο/η εκάστοτε Πρόεδρος της Επιτροπής Φύση 2000. Οι ιδιότητες του Προέδρου και του Διευθύνοντος Συμβούλου μπορούν να συμπίπτουν στο ίδιο πρόσωπο. Η θητεία του Διοικητικού Συμβουλίου είναι πενταετής και μπορεί να ανανεώνεται για μία φορά. Τον Πρόεδρο, απόντα ή κωλύόμενο, αναπληρώνει, ο Διευθύνων Σύμβουλος. Στην περίπτωση που οι ιδιότητες του Προέδρου και του Διευθύνοντος Συμβούλου συμπίπτουν στο ίδιο πρόσωπο ο Πρόεδρος με απόφασή του ορίζει το μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου που τον αναπληρώνει. Χρέη γραμματέα του Δ.Σ. εκτελεί υπάλληλος του ΟΦΥΠΕΚΑ που ορίζεται από τον Γενικό Διευθυντή. Ο Διευθύνων Σύμβουλος τελεί σε καθεστώς πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης. Η αμοιβή του Διευθύνοντος Συμβούλου και οι αποζημιώσεις του Προέδρου και των μελών του Δ.Σ. καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Ο Πρόεδρος και ο Διευθύνων Σύμβουλος υπόκεινται στη διαδικασία του άρθρου 49Α του Κανονισμού της Βουλής πριν τον διορισμό τους. Το Δ.Σ. του ΟΦΥΠΕΚΑ παρουσιάζει σε ετήσια βάση

τον απολογισμό του έργου του σε κοινή συνεδρίαση των διαρκών επιτροπών παραγωγής και εμπορίου, ευρωπαϊκών υποθέσεων και των ειδικών μόνιμων επιτροπών θεσμών και διαφάνειας και προστασίας περιβάλλοντος της Βουλής, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Κανονισμό της Βουλής.

Σύμφωνα με το άρθρο 32 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α) ο ΟΦΥΠΕΚΑ στελεγχώνεται από υπαλλήλους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, οι οποίοι διέπονται για θέματα της υπηρεσιακής τους κατάστασης από τις διατάξεις που ισχύουν για τους υπαλλήλους με σχέση εργασίας ΙΔΑΧ του Δημοσίου και από μόνιμους δημοσίους υπαλλήλους που αποσπώνται σε αυτόν σύμφωνα με τις διατάξεις του Ενιαίου Συστήματος Κινητικότητας, καταλαμβάνουν δε αντίστοιχες οργανικές θέσεις. Η πλήρωση των θέσεων γίνεται με διορισμό μέσω ΑΣΕΠ μετά από έγκριση της Επιτροπής της ΠΥΣ 33/2006, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2190/1994 (ΦΕΚ 28 Α'), με βάση τα τυπικά προσόντα που καθορίζονται στις διατάξεις του Π.Δ. 50/2001 (Α' 39) και στον Οργανισμό του ΟΦΥΠΕΚΑ. Επίσης, η κάλυψη των θέσεων μπορεί να γίνει και με μετάταξη προσωπικού με τα ίδια τυπικά και ουσιαστικά προσόντα βάσει του Ενιαίου Συστήματος Κινητικότητας. Για την υλοποίηση έργων που χρηματοδοτούνται ή συγχρηματοδοτούνται από ευρωπαϊκά ή διεθνή προγράμματα ο ΟΦΥΠΕΚΑ δύναται να απασχολεί εξωτερικούς συνεργάτες με συμβάσεις μίσθωσης ιδιωτικού έργου για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα ανωτέρω έργα, συμπεριλαμβανομένων και τυχόν παρατάσεων τους σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 87 του Ν. 4605/2019 (ΦΕΚ 52 Α'). Στον ΟΦΥΠΕΚΑ στεγάζεται η Εθνική Επιτροπή ΦΥΣΗ 2000 του άρθρου 5 της κοινής υπουργικής απόφασης 33318/3028/1998 (ΦΕΚ 1289 Β'), όπως ισχύει. Η διοικητική και γραμματειακή υποστήριξη παρέχεται από τον ΟΦΥΠΕΚΑ.

Σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 1 του Ν. 4985/2020 (ΦΕΚ 92 Α') **οι πόροι του ΟΦΥΠΕΚΑ** προέρχονται από:

- τον τακτικό προϋπολογισμό του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας.
- κάθε είδους χρηματοδοτήσεις ή επιχορηγήσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό (Τακτικό Προϋπολογισμό και Προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων).
- Χρηματοδοτήσεις, επιδοτήσεις, εισφορές και κάθε είδους ενισχύσεις ή επιχορηγήσεις από όργανα και οργανισμούς του Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από άλλους ευρωπαϊκούς ή διεθνείς οργανισμούς, μεταξύ άλλων για τα έργα που αναλαμβάνει να υλοποιήσει.

- Δωρεές, ενισχύσεις, κληρονομίες, κληροδοσίες, επιχορηγήσεις, χορηγίες και κάθε είδους εισφορές φυσικών ή νομικών προσώπων, του Δημόσιου ή του Ιδιωτικού Τομέα, της ημεδαπής ή αλλοδαπής.
- Ιδία έσοδα από την παροχή των εξειδικευμένων υπηρεσιών του προς τρίτους, εκτέλεση έργων για λογαριασμό τρίτων και άσκηση ήπιας μορφής εμπορικής δραστηριότητας.
- Έσοδα από την αξιοποίηση στοιχείων της κινητής ή ακίνητης περιουσίας του και από δάνεια κάθε μορφής, καθώς και από οποιεσδήποτε άλλες νόμιμες πηγές.
- Έσοδα από την εφαρμογή εισιτηρίου εισόδου σε προστατευόμενες περιοχές για οικοτουριστικούς σκοπούς και ποσοστό από έσοδα από τις άδειες θήρας, το οποίο καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος και Ενέργειας.
- Έσοδα από δραστηριότητες που είναι σύμφωνες με τους σκοπούς του ΟΦΥΠΕΚΑ, συμπεριλαμβανομένων και των εσόδων από προϊόντα που παράγει ή εκμεταλλεύεται, εισιτήρια, ξεναγήσεις ομάδων επισκεπτών και άλλες οικοτουριστικές δραστηριότητες, έντυπες ή ηλεκτρονικές εκδόσεις, πώληση υλικών, προβολή και εκμετάλλευση οπτικοακουστικού υλικού και, γενικότερα από την εκμετάλλευση και προβολή του προστατευτέου αντικειμένου.
- Χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο.
- Ποσοστά, που καθορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Περιβάλλοντος και Ενέργειας από πόρους που προέρχονται από την εκμετάλλευση από διάφορες εταιρείες των ενεργειακών πηγών της χώρας, από έσοδα από τη χορήγηση σήματος ποιότητας και συνεργασίας σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εντός των προστατευόμενων περιοχών, από έσοδα από την εκμετάλλευση δημοσίων χώρων από επαγγελματίες και έσοδα από την επιβολή προστίμων για παραβίαση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, πέραν αυτών που καταλήγουν στο Πράσινο Ταμείο.
- Έσοδα από κάθε άλλη νόμιμη πηγή.

Στο ίδιο άρθρο, σύμφωνα με την παρ. 2 (Ν. 4985/2020, ΦΕΚ 92 Α΄) τα έργα, προγράμματα και δράσεις του ΟΦΥΠΕΚΑ χρηματοδοτούνται ή συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, από διεθνείς φορείς ή και από εθνικούς πόρους ή εκτελούνται με αυτοχρηματοδότηση ή με χρηματοδότηση από ιδιώτες. Ο ΟΦΥΠΕΚΑ δύναται να ορίζεται ως δικαιούχος, συνδικαιούχος ή και ενδιάμεσος φορέας των ως άνω προγραμμάτων, έργων και δράσεων, να συμπράττει με δημόσιους φορείς για την από κοινού υλοποίηση προγραμμάτων, έργων και δράσεων, να επιχορηγείται για την εκπλήρω-

ση των σκοπών του από τους φορείς του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και όλων των Υπουργείων, από άλλους φορείς του Δημοσίου, του ευρύτερου Δημοσίου τομέα και του ιδιωτικού τομέα, καθώς και από προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται ή χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, από άλλα διεθνή προγράμματα, από τον τακτικό προϋπολογισμό όλων των Υπουργείων, από χορηγίες και από κάθε άλλη νόμιμη πηγή.

Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ)

Με βάση το άρθρο 34 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), συστήνονται είκοσι τέσσερις (24) Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΜΔΠΠ) σε επίπεδο Τμήματος, σύμφωνα με τον Παράρτημα Ι που επισυνάπτεται στον παρόντα νόμο. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας μετά από εισήγηση του ΟΦΥΠΕΚΑ, μπορεί να τροποποιούνται ο αριθμός και η χωρική αρμοδιότητα των ΜΔΠΠ, με την προϋπόθεση ότι καλύπτουν το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών του άρθρου 45.

Οι αρμοδιότητες των ΜΔΠΠ σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου είναι οι ακόλουθες):

- Συμμετοχή στην κατάρτιση, εφαρμογή, παρακολούθηση, αξιολόγηση και επικαιροποίηση των σχεδίων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της χωρικής αρμοδιότητάς τους, καθώς και παρακολούθηση της κατάστασης των ειδών και των τύπων οικοτόπων διεθνούς, ενωσιακού και εθνικού ενδιαφέροντος στις περιοχές της χωρικής αρμοδιότητάς τους.
- Κατάρτιση ετήσιας έκθεσης για τις προστατευόμενες περιοχές της χωρικής αρμοδιότητάς τους.
- Κατάρτιση μελετών και διεξαγωγή ερευνών, καθώς και συμμετοχή στην εκτέλεση τεχνικών ή άλλων έργων που περιλαμβάνονται στα οικεία σχέδια διαχείρισης και είναι απαραίτητα για την προστασία, διατήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών.
- Διαβούλευση με την τοπική κοινωνία, τους παραγωγικούς φορείς και κάθε άλλον εμπλεκόμενο κατά περίπτωση φορέα, εντός των περιοχών ευθύνης τους σε οποιαδήποτε περίπτωση απαιτείται, με στόχο την ολοκληρωμένη διαχείριση, την αποτελεσματική προστασία και την ανάδειξη των αξιών των προστατευόμενων περιοχών, καθώς και την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής παραμέτρου στα τοπικά αναπτυξιακά πρότυπα και προγράμματα.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και των παραγωγικών φορέων σε θέματα αναγόμενα στο έργο και τους σκοπούς του ΟΦΥΠΕΚΑ. Στο πλαίσιο αυτό, οι ΜΔΠΠ μπορούν να ιδρύουν και να

λειτουργούν κέντρα πληροφόρησης και να αναλαμβάνουν σχετική εκδοτική δραστηριότητα έντυπης ή και ηλεκτρονικής μορφής.

- Διοργάνωση και συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης, καθώς και σε συνέδρια, ημερίδες, σεμινάρια και σε άλλες ενημερωτικές εκδηλώσεις, για την προώθηση και ανάδειξη των στόχων της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.
- Συμμετοχή στον έλεγχο της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας καθώς και των ειδικότερων όρων και ρυθμίσεων που αφορούν κάθε περιοχή.
- Συμμετοχή στον τοπικό αντιπυρικό σχεδιασμό στις περιοχές ευθύνης τους σε συνεργασία με το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και με το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.
- Κατάρτιση Τοπικών Σχεδίων Δράσεων Προτεραιοτήτων (ΤΣΔΠ), στα οποία καθορίζονται οι ανάγκες και οι προτεραιότητες χρηματοδότησης αναφορικά με τη διαχείριση των προστατευτέων αντικειμένων και με την προτεραιότητα της διατήρησης της καλής κατάστασης των οικοτόπων.
- Συγκέντρωση επιστημονικών πληροφοριών και αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων που προέρχονται από ερευνητικά και άλλα προγράμματα στις περιοχές ευθύνης τους και οργάνωση σε κατάλληλη υποδομή θεματικών και χωρικών βάσεων των δεδομένων που αφορούν τα προστατευτέα αντικείμενα της χωρικής ευθύνης τους.
 - Εισήγηση για αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων και εσόδων από οικοτουριστικές και λοιπές δραστηριότητές τους για την ανάδειξη τοπικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα και την υλοποίηση έργων και δράσεων προώθησης της περιφερειακής και της τοπικής ανάπτυξης.
 - Συμμετοχή στην εκτέλεση εθνικών, ευρωπαϊκών ή διεθνών προγραμμάτων και δράσεων σχετικών με την περιοχή ευθύνης τους, τα οποία προάγουν ή προβάλλουν τους σκοπούς των ΜΔΠΠ.
 - Σύνταξη σχεδίων φύλαξης των περιοχών αρμοδιότητάς τους, η συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς μέσω των Μνημονίων Συνεργασίας του άρθρου 37 και η παρακολούθηση της εφαρμογής τους.
 - Συμμετοχή σε Προγραμματικές Συμβάσεις και Μνημόνια Συνεργασίας με άλλες δημόσιες υπηρεσίες και φορείς κατά τις διατάξεις των άρθρων 37 και 38.
 - Προώθηση, υποστήριξη, οργάνωση και υλοποίηση οικοτουριστικών δράσεων και έγκριση δραστηριοτήτων ξενάγησης εντός των προστατευόμενων περιοχών της χωρικής τους ευθύνης.

Σύμφωνα με το άρθρο 35 του Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), με απόφαση του Δ.Σ. του ΟΦΥΠΕΚΑ μετά από εισήγηση του Προϊσταμένου της ΜΔΠΠ, συγκροτούνται άμισθες τοπικές **Επιτροπές Διαχείρισης**, με πέντε έως ένδεκα μέλη, για την υποστήριξη της ΜΔΠΠ στη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής ή ομάδας προστατευόμενων περιοχών. Κατ' εξαίρεση, το Δ.Σ. του ΟΦΥΠΕΚΑ μπορεί να συγκροτήσει Επιτροπή Διαχείρισης με περισσότερα μέλη, εάν η προστατευόμενη περιοχή εκτείνεται σε δύο ή περισσότερες Περιφέρειες. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας δύνανται να καθορίζονται οι αρμοδιότητες των Επιτροπών Διαχείρισης. Στην Επιτροπή Διαχείρισης συμμετέχουν ένας επιστήμονας εγγωσμένου κύρους με επαγγελματική ή ακαδημαϊκή εξειδίκευση στο αντικείμενο της διατήρησης της φύσης ή σε συναφές αντικείμενο, ένας εκπρόσωπος της Περιφέρειας, ένας εκπρόσωπος του Δήμου ή των Δήμων στην περιοχή των οποίων βρίσκεται η προστατευόμενη περιοχή ή το μεγαλύτερο μέρος της, εκπρόσωποι των αρμόδιων αρχών (δασικής υπηρεσίας και λιμενικού σώματος), ένας εκπρόσωπος περιβαλλοντικής οργάνωσης του άρθρου 41 εάν δραστηριοποιείται στην περιοχή αυτή, εκπρόσωποι των συλλογικών φορέων των βασικότερων παραγωγικών τομέων της περιοχής και ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής εκπρόσωποι άλλων δημόσιων υπηρεσιών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών, παραγωγικών και επαγγελματικών φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Η Επιτροπή Διαχείρισης συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά ανά τρίμηνο. Η λειτουργία των Επιτροπών Διαχείρισης αποτελεί ευθύνη του εκάστοτε Προϊσταμένου της ΜΔΠΠ. Η ΜΔΠΠ αναλαμβάνει τη διοικητική και γραμματειακή υποστήριξη των Επιτροπών Διαχείρισης.

Σύμφωνα με το Άρθρο 36 Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α'), η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ΜΔΠΠ διενεργείται από τον ΟΦΥΠΕΚΑ. Τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων υποβάλλονται από το Δ.Σ. του ΟΦΥΠΕΚΑ στον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Η αξιολόγηση του έργου των ΜΔΠΠ διενεργείται κατ' έτος βάσει στόχων που εξειδικεύονται στα Σχέδια Διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Η αξιολόγηση της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών διενεργείται κατ' έτος με βάση τη μεθοδολογία και τα πρότυπα που ορίζει ο ΟΦΥΠΕΚΑ μετά από εισήγηση της Επιτροπής Φύσης 2000 και δημοσιοποιείται, μετά από έγκριση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Η έκθεση αξιολόγησης περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τα ακόλουθα:

- την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας εφαρμογής των ρυθμίσεων της περιοχής ευθύνης της ΜΔΠΠ, όπως αυτές προβλέπονται από την πράξη χαρακτηρισμού και το Σχέδιο Διαχείρισης, ως προς την κατάσταση των προστατευόμενων περιοχών

- τα αποτελέσματα από την εφαρμογή μέτρων διαχείρισης σε σχέση με τους βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους προστασίας και διαχείρισης της περιοχής και τους στόχους διατήρησης (conservation objectives) των προστατευόμενων περιοχών (είδη, τύποι οικοτόπων) σύμφωνα με το Σχέδιο Διαχείρισης και το Πρόγραμμα Εφαρμογής του, της παραγράφου 2 του Άρθρου 33
- την αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων (στελεχών, χρηματοδότησης από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους, πρόσθετων εσόδων και λοιπών πόρων) της κάθε ΜΔΠΠ και τον οικονομικό απολογισμό της
- τη συμβολή των δράσεων της ΜΔΠΠ στην επίτευξη των στόχων του Σχεδίου Διαχείρισης
- την αξιολόγηση της συνεργασίας με την τοπική κοινωνία και άλλους εμπλεκόμενους φορείς και τον βαθμό συμμετοχής τους στη διαχείριση της περιοχής
- τους στόχους και το Πρόγραμμα Εφαρμογής για το επόμενο έτος, και τη διαχείριση των έκτακτων περιστατικών

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)

Σύμφωνα με τους Lane και Morisson (2006) με τον όρο Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (ή οργανισμοί) - ΜΚΟ, αναφερόμαστε σε μη κρατικούς (ή μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς) (Κατσίκης και Βαμβακούση 2008), οι οποίες συνιστούν μονάδες έκφρασης των πολιτών σε παγκόσμια ζητήματα, όπως αυτό της φτώχειας, του ρατσισμού, της περιβαλλοντικής υποβάθμισης κ.ά. Έχουν μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και οι θέσεις τους, είναι ανεξάρτητες, από οποιαδήποτε μορφή διοίκησης. Κατά παράδοση υποστηρίζονται από εθελοντές και δρουν με διακριτούς στόχους πολιτικής (Young 2000). Μια κλασσική τυπολογία των ΜΚΟ περιλαμβάνει τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, τις ομάδες συμφερόντων με συγκεκριμένη πολιτική ατζέντα και στόχους (π.χ. κλαδικές ενώσεις), τα κοινωνικά κινήματα, τις οργανώσεις γειτονιάς και άλλες ενώσεις ενεργών πολιτών (Carson 2002). Η βιβλιογραφία θεωρεί πως οι ΜΚΟ διαδραματίζουν κατά κανόνα έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω τρεις διακριτούς ρόλους: (α) παρέχουν υπηρεσίες στους πολίτες, συμπληρωματικές των κρατικών, (β) συμπράττουν με το κράτος και άρα συμπληρώνουν τη κυβέρνηση στην παροχή δημόσιων αγαθών, ή / και (γ) προκαλούν την κυβέρνηση απαιτώντας λογοδοσία αλλά και αλλαγές στη δημόσια τάξη (Young 2000). Στον σύγχρονο λόγο περί διακυβέρνησης, οι ΜΚΟ συνήθως αναφέρονται ως οι κύριες οργανωσιακές μορφές της κοινωνίας των πολιτών (Putnam 2000, Eikenberry και Kliver 2004, Lane και Morisson 2006). Η δημιουργία τους, ήταν απόρροια του περιβαλλοντικού κινήματος και η ανάμειξη τους στη διαδικασία λήψης περιβαλλοντικών α-

ποφάσεων, έχει ως σκοπό την άμβλυση των περιβαλλοντικών δυσκολιών. Η έντονη διεθνής δράση τους, ακολουθούσε την ίδρυση προστατευόμενων περιοχών και την εξέλιξη των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η αρωγή των μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων, στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, αποτελούσε πολύ σημαντικό κομμάτι στην προστασία σπάνιων ειδών χλωρίδας και πανίδας, στην ορθολογική ανάπτυξη και στην διαχείριση του οικοτουρισμού, καθώς και στην εξασφάλιση χρηματοδοτήσεων για την υγιή λειτουργία τους (Ανδρέα κ.ά. 2013, Ψυλλάκη 2017).

Όπως υπογραμμίζουν οι Lane και Morisson (2006), οι ΜΚΟ μπορούν να θεωρηθούν ως οργανωτικές εκδηλώσεις της ευρύτερης κοινωνιολογικής κατηγορίας γνωστής ως: κοινωνία των πολιτών. Αυτές θα πρέπει να είναι μάλιστα και οι πλέον δημοφιλείς εκδηλώσεις της. Οι ίδιοι συγγραφείς επιβεβαιώνουν ότι, σήμερα, υπάρχει ευρεία συναίνεση αναφορικά με την άμεση συμμετοχή των μη κρατικών οργανώσεων στη διαχείριση του περιβάλλοντος και τις πολιτικές αποφάσεις που συνδέονται με την περιβαλλοντική διαχείριση σε τοπικές κλίμακες και οι οποίες θεωρείται πως εκφράζουν μια βελτιωμένη προσέγγιση της διακυβέρνησης (Friedmann 1998, Cortner και Moote 1999, Gibson et al. 2000, Wondolleck και Yaffee 2000, Brick et al. 2001, Κατσίκης και Βαμβακούση 2008).

Ταυτόχρονα, αναλαμβάνουν το ρόλο της εκπροσώπησης των πολιτών, δρουν ανεξάρτητα από την εκάστοτε κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα και, γενικότερα, από κάθε μορφή διοίκησης, έχουν καταστατικό κατοχύρωσης, έπειτα από ιδιωτική πρωτοβουλία για τη δημιουργία τους (Ανθόπουλος 2002), με ξεκάθαρο νομικό χαρακτήρα, ενώ στόχος τους είναι το κοινό καλό (Clark 1998, DeMars 2005). Σύμφωνα με τον Young (2000), στις ΜΚΟ, είναι δυνατόν να υπάγονται οργανισμοί, - μη κρατικοί ή μη κερδοσκοπικοί -, οι οποίοι, κατά βάση, στελεχώνονται από εθελοντές, εξυπηρετώντας ποικίλους σκοπούς. Οι οργανώσεις αυτές, έχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης διεθνούς δράσης, είτε εξυπηρετώντας ανάγκες κοινωνικής και ανθρωπιστικής φύσεως (π.χ. Γιατροί Χωρίς Σύνορα), είτε αντιμετωπίζοντας ζητήματα, παγκόσμιας εμβέλειας, δημιουργώντας παραρτήματα και δίκτυα δράσης, (WWF, Greenpeace κ.λπ.) σε διάφορες χώρες (DeMars 2005). Παράλληλα, το έργο τους, μπορεί να περιορίζεται στην προσέγγιση εθνικών ή τοπικών απειλών, θεμελιώνοντας οργανώσεις όπως η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Αρκτούρος, Δίκτυο Μεσόγειος S.O.S. στην Ελλάδα (Ταμπάκης κ.ά. 2014).

Κάθε οργάνωση, για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος, οφείλει να προσαρμόζεται, στις απαιτήσεις της κάθε περιοχής, καθορίζοντας ενέργειες, βάσει του καταστατικού της (Μπίμπα 2009). Σύμφωνα με το Fisher (1997), οι Μ.Κ.Ο. χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατη-

γορία, αφορά σε οργανωμένες ομάδες, εθνικού και διεθνούς επιπέδου, οι δραστηριότητες των οποίων, προσφέρουν στο κοινό συμφέρον, χωρίς ωστόσο να αποκομίζονται κάποιο κέρδος. Η δεύτερη κατηγορία, σχετίζεται με μέλη, άνευ δέσμευσης νομικού καθεστώσ, ωστόσο οι δράσεις τους, είναι περισσότερο εθελοντικές.

Οι ΜΚΟ, αντιπροσωπεύουν μια ευκαιρία βελτιωμένης προσέγγισης, για την επιτυχημένη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και κατά επέκταση, είναι εξέχουσας σημασίας, η επιδίωξη συμμετοχής τους στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και στην ανάπτυξη του αντίστοιχου περιβαλλοντικού σχεδιασμού (Brick et al. 2001), καθώς αντιπροσωπεύουν μια βελτιωμένη προσέγγιση για την αποτελεσματική διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και το σχεδιασμό περιβαλλοντικής πολιτικής (Gibson et al. 2000, Wondolleck and Yaffe 2000, Brick et al. 2001). Εκτός των άλλων, στα όρια δράσης τους, είναι η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του ευρέος κοινού, καθώς αυτό αποτελεί πρωταρχικό μέλημα και επιτακτική ανάγκη, για την επίλυση των σοβαρών περιβαλλοντικών προβλημάτων (Piperopoulos and Tsantopoulos 2006).

Επίσης, αποτελούν σημαντικό έργο στην κοινωνία αναλαμβάνοντας δράσεις κοινωνικού ή περιβαλλοντικού χαρακτήρα (Speckbacher 2003). Έχει ήδη αναφερθεί, το γεγονός ότι η λειτουργία των οργανώσεων αυτών, είναι ανεξάρτητη της Κεντρικής Διοίκησης κάθε κράτους, ωστόσο μέσα από τις ενέργειες τους, βελτιώνεται, όχι μόνο η σχέση μεταξύ κυβέρνησης και κοινωνίας, αλλά και η συνεργασία μεταξύ υπουργείων και οργανισμών (Calado et al. 2012). Έτσι, οι ίδιες οι ΜΚΟ, είναι αναγκαίο να χαρακτηρίζονται από τις αρχές Κοινωνικής Ευθύνης ως προς τον τρόπο λειτουργίας τους (Edwards 2004, Paspapropoulos et al. 2012).

Οι μεγαλύτερες ΜΚΟ στον κόσμο συντονίζουν δράσεις ζωτικής σημασίας και έχουν ως όραμα και στόχο, τη διαφύλαξη βασικών ζωτικών αξιών όπως του καθαρού νερού και της βιοποικιλότητας του πλανήτη μας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων οργανώσεων είναι οι εξής: NOAA³ (National Oceanic and Atmosphere Administration), EPA⁴ (Environmental Pro-

³ www.noaa.gov. Η οργάνωση εστιάζει τις δράσεις της στην κατανόηση και πρόβλεψη των περιβαλλοντικών αλλαγών, καθώς και στην προστασία και διαχείριση των θαλάσσιων πόρων με στόχο την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του κοινού για τον ρόλο των ωκεανών, των ακτών και της ατμόσφαιρας στο παγκόσμιο σύστημα.

⁴ www.epa.gov. Σημαντικές δράσεις για την εξασφάλιση ενός καθαρού και υγιούς περιβάλλοντος με στόχο την προστασία της ανθρώπινης υγείας και του φυσικού περιβάλλοντος.

tection Agency), WWF⁵ (World Wildlife Fund), WCS⁶ (Wildlife Conservation Society), TNC⁷ (The Nature Conservancy), (Friedmann 1998, Redford et al. 2003, Heimlich 2009).

Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις στην Ελλάδα

Στη χώρα μας το 1951, ιδρύθηκε η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης αποτελώντας την πρώτη οργάνωση για την προστασία του ελληνικού φυσικού πλούτου. Ακολούθησαν κινητοποιήσεις, όπου συμμετείχαν διάφορες επιστημονικές εταιρίες, όπως η Ελληνική Εταιρία για την Προστασία της Φύσης, η Ορνιθολογική Εταιρία και ο Σύλλογος Ελλήνων Οικολόγων (Τσαμπούκου - Σκαναβή 2004), οι οποίες, σύμφωνα με τους Alexandropoulos and Serdedakis (2000), έδειχναν πολύ ενδιαφέρον και καταγραφή των απειλών των περιοχών που ασχολούνταν και όχι βαθιά γνώση των περιβαλλοντικών ανησυχιών και των αντίστοιχων χειρισμών που ήταν απαραίτητοι για την καταπολέμησή τους. Τις επόμενες δεκαετίες δημιουργήθηκαν τα λεγόμενα «πράσινα» κόμματα, τα οποία δε σημείωσαν κάποιες σπουδαίες οικολογικές δράσεις (Kousis and Lenaki 1999), ενώ, παράλληλα, στο διεθνή χώρο, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις αποκτούν δύναμη και παρήγαγαν σημαντικό έργο (Botetzagias 2000).

Οι ΜΚΠΟ στην Ελλάδα, δημιούργησαν ένα σημαντικό υπόβαθρο για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των πολιτών, που λειτούργησε ως μέσο για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων της χώρας. Ωστόσο, οι ίδιοι οι πολίτες δεν επέδειξαν την απαιτούμενη οικολογική συμπεριφορά, κατά την εφαρμογή των αντίστοιχων προγραμμάτων, δημιουργώντας στεγανά στην επικοινωνία, μεταξύ του κοινού και των οργανισμών (Piperopoulos and Tsantopoulos 2006). Έτσι, κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη, τα επόμενα χρόνια οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ, να εφαρμόζουν πολιτικές ενίσχυσης, στον τομέα της περιβαλλοντικής επικοινωνίας, με την αρωγή μελών, εξειδικευμένων στις δημόσιες σχέσεις (Tsantopoulos and Karamichas 2009). Οι σημαντικότερες ΜΚΠΟ παρατίθενται στον Πίνακα 18.

⁵ www.wwf.org. Η πιο σημαντική ΜΚΟ για τη δράση της σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και τη μείωση της ρύπανσης και των αποβλήτων παγκοσμίως.

⁶ www.wcs.org. Έχει ως στόχο την προστασία της άγριας ζωής και φυσικών οικοτόπων και οργανώνει εκστρατείες για τη μελέτη και την αλλαγή της ανθρώπινης συμπεριφοράς προκειμένου να υιοθετούν οι πολίτες περιβαλλοντική συνείδηση και να κατανοούν το ρόλο της προστασίας συνδέοντας την με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

⁷ www.nature.org. Στοχεύει στην προστασία της βιοποικιλότητας και των χερσαίων και θαλάσσιων φυσικών οικοτόπων.

Πίνακας 18. Η δράση των Περιβαλλοντικών ΜΚΟ στην Ελλάδα.

Περιβαλλοντική ΜΚΟ / Έτος ίδρυσης στην Ελλάδα	Προσφορά / Επίσημη Ιστοσελίδα
Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Φύσης (ΕΕΠΦ) / 1951	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δημιουργία Εθνικών Δρυμών 2. Προστασία απειλούμενων ειδών πανίδας, χλωρίδας και βιοτόπων https://eepf.gr/el
Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία Περιβάλλοντος και Φυσικής Κληρονομιάς / 1972	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προώθηση περιβαλλοντικών πολιτικών και ευαισθητοποίησης του κοινού 2. Ενέργειες για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των τοπίων φυσικού κάλλους 3. Προστασία παραδοσιακών οικισμών και ιστορικών τύπων http://www.ellet.gr/
Αρκτούρος / 1992	<ol style="list-style-type: none"> 1. Λειτουργία ειδικών καταφυγίων άγριας ζωής για πρώην αιχμάλωτες αρκούδες και λύκους 2. Λειτουργία κέντρων ενημέρωσης του κοινού 3. Αναβάθμιση αποψιλωμένων δασικών εκτάσεων 4. Διοργάνωση Διεθνούς Συνεδρίου για τη μελέτη και διαχείριση της αρκούδας 5. Επέμβαση σε μεγάλα τεχνικά έργα που αντιστέκονται στην προστασία του περιβάλλοντος http://www.arcturos.gr/
Ελληνική Ένωση Προστασίας Θαλάσσιου Περιβάλλοντος (HELMEPA) / 1982	<ol style="list-style-type: none"> 1. Καλλιέργεια υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής συνείδησης στην Ελληνική ναυτιλιακή κοινότητα χρησιμοποιώντας κάθε μέσο επιμόρφωσης, πληροφόρησης, κινητοποίησης και δημοσιότητας 2. Συνεργασία και συμπράταση στην Ελληνική Κυβέρνηση σε θέματα σχετικά με διεθνείς κανονισμούς για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και την ασφάλεια στα πλοία 3. Ενθάρρυνση όλων των μελών της Ελληνικής ναυτιλιακής κοινότητας να συμμορφώνονται με την εθνική και διεθνή νομοθεσία που ισχύει για την πρόληψη της θαλάσσιας ρύπανσης 4. Αναγνώριση και βράβευση επιτυχημάτων ατόμων ή εταιρειών μελών της Ελληνικής ναυτιλιακής κοινότητας στους τομείς πρόληψης της ρύπανσης και ασφάλειας στα πλοία. http://www.helmepa.gr/gr/
Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία / 1982	<ol style="list-style-type: none"> 1. Προστασία των πουλιών και των βιοτόπων τους μέσα από καταγραφές, έρευνα και μελέτη των άγριων πουλιών, όπως και την ανάδειξη, διαχείρισης και προστασία προστατευόμενων περιοχών 2. Ενημέρωση των πολιτών για το φυσικό περιβάλλον και τα άγρια πουλιά, μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και δράσεων ευαισθητοποίησης 3. Παρέμβαση στις περιπτώσεις παραβάσεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και η διατύπωση και προώθηση θέσεων για κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα http://www.omithologiki.gr/
Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας (ΑΡΧΕΛΩΝ) / 1983	<ol style="list-style-type: none"> 1. Μελέτη και προστασία θαλάσσιων χελωνών και βιοτόπων τους 2. Διαχείριση των παράκτιων οικοσυστημάτων στις σημαντικότερες παραλίες ωστοκίας της Καρέτα στη χώρα μας 3. Περιθάλψη τραυματισμένων και άρρωστων χελωνών 4. Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού http://www.archelon.gr/
Μεσογειακός Σύνδεσμος για την Προστασία των Θαλάσσιων Χελωνών (MEDASSET) / 1998	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αύξηση του ενδιαφέροντος του κοινού για τη θαλάσσια χελώνα και η καθιέρωση της ως εμβληματικό είδος, για την προστασία των θαλάσσιων και παράκτιων βιοτόπων της Μεσογείου 2. Προώθηση και υποστήριξη νέων μέτρων για τη διαφύλαξη της θαλάσσιας χελώνας και του θαλάσσιου περιβάλλοντος στο πλαίσιο εθνικών και διεθνών πολιτικών και η ενίσχυση υπαρχόντων μέτρων

	http://www.medasset.org/el/
Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Θαλάσσιας Φώκιας (MOM) / 1988	<ol style="list-style-type: none"> 1. Διατήρηση και ανάδειξη παράκτιου και θαλάσσιου φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας, μέσα από την προστασία της μεσογειακής φώκιας, του μοναδικού είδους φώκιας της Μεσογείου και του σπανιότερου είδους στον πλανήτη 2. Μείωση τη θνησιμότητας της μεσογειακής φώκιας από ανθρωπογενείς παράγοντες 3. Διατήρηση των βιοτόπων του είδους http://www.mom.gr/
Δίκτυο Μεσόγειος «SOS» / 1990	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εξυπηρέτηση δημόσιου συμφέροντος 2. Περιορισμός κλιματικής αλλαγής και επιπτώσεων της 3. Προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας 4. Δημιουργία πράσινων ζωνών - οικολογικών πόλεων 5. Ευαισθητοποίηση πολιτών - μύηση στον εθελοντισμό http://www.medsos.gr/
WWF Ελλάς / 1991	<ol style="list-style-type: none"> 1. Καθημερινός αγώνας για την προστασία οικολογικά ευαίσθητων ειδών και περιοχών και για τη βελτίωση της διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος 2. Προώθηση βιώσιμων λύσεων για τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος, με έμφαση στην κλιματική αλλαγή και τον τρόπο ζωής, στοχεύοντας σε μια ισόρροπη σχέση μεταξύ ανθρώπου και φύσης 3. Δράση σε 5 ομάδες περιοχών: Δάση, Θάλασσα, Προστατευόμενες Περιοχές (Εθνικοί Δρυμοί Δίκτυο Natura κ.ά), Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις, Νησιώτικοι Υγρότοποι http://www.wwf.gr/
Greenpeace Ελλάς / 1991	<ol style="list-style-type: none"> 1. Έρευνα αιτιών περιβαλλοντικών προβλημάτων 2. Προώθηση οικολογικά υπεύθυνων και κοινωνικά δίκαιων λύσεων που θέτουν τις βάσεις για ένα καλύτερο μέλλον 3. Άσκηση πίεσης σε όσους μπορούν να επηρεάσουν τα περιβαλλοντικά θέματα προς το καλύτερο http://www.greenpeace.org/greece/el/

Σύμφωνα με τον νόμο, Ν. 4685/2020 (ΦΕΚ 92 Α΄) και το Άρθρο 41 παρ. 2, στο μητρώο του ΟΦΥΠΕΚΑ δύνανται να εγγράφονται Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν ως Σωματεία μη κερδοσκοπικά, Αστικές Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες (ΑΜΚΕ), Κοινοφελή Ιδρύματα στην Ελλάδα και Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ.), εφόσον περιλαμβάνουν στους καταστατικούς τους σκοπούς την προστασία και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος ή/ και την προστασία ειδών άγριας ζωής, καθώς και συμπράξεις όλων των ανωτέρω φορέων.

Συμμετέχουν στους Φορείς Διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της Ελλάδας που έχουν οριστεί ή με Προεδρικά διατάγματα ή με αντίστοιχες Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις. Οι μεγαλύτερες ΜΚΟ έχουν συστήσει ένα άτυπο δίκτυο μεταξύ τους μέσω του οποίου μέλη τους συμμετέχουν στους Φορείς Διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Όσον αφορά την οικονομική τους κατάσταση, οι πόροι τους προέρχονται από διάφορες χρηματοδοτικές πηγές. Πολλές από τις Ελληνικές ΜΚΟ στηρίζονται οικονομικά στις συνδρομές των μελών τους αλλά κάποιες εξ αυτών στηρίζονται

οικονομικά στα αρμόδια Υπουργεία για την υλοποίηση συγκεκριμένων και στοχευμένων δράσεων. Τέλος, πολλές Ελληνικές ΜΚΟ εκμεταλλεύονται οικονομικούς πόρους από διάφορα Ευρωπαϊκά Προγράμματα, κυρίως το πρόγραμμα LIFE, και INTERREG κ.λπ. (Γεωργιάδης 2010).

Χρηματοδότηση προστατευόμενων περιοχών

Στη χώρα μας η χρηματοδότηση των προστατευόμενων περιοχών γινόταν κυρίως μέσω του κρατικού προϋπολογισμού. Ωστόσο, η φύση της διαχείρισης τους παρέχει τη δυνατότητα να διεκδικήσουν εθνικά ή κοινοτικά χρηματοδοτικά προγράμματα. Πρόκειται για περιοχές που προσφέρουν μια εξαιρετική ευκαιρία για επενδύσεις από περιφερειακά προγράμματα. Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα στήριξης και από διεθνή κεφάλαια (Ταμπάκης 2009). Οι κοινοτικές χρηματοδοτικές πρωτοβουλίες μέσα από τις οποίες μπορεί να χρηματοδοτηθεί το Δίκτυο είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), το Χρηματοδοτικό Μέσο για το Περιβάλλον (LIFE+) και το 7^ο Πρόγραμμα-Πλαίσιο Έρευνας (ΠΠ7) (Horizon 2020).

Παρ' ότι η ελλιπής χρηματοδότηση αποτελεί την κυριότερη αιτία της αναποτελεσματικότητας διαχείρισης των ελληνικών θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών κρίνεται σημαντικό να βρεθούν τρόποι εξασφάλισης οικονομικών πόρων σε βάθος χρόνου και να διερευνηθούν νέοι τρόποι οικονομικής ενίσχυσης, πέρα από τις κρατικές και κοινοτικές. Μπορούμε να κατατάξουμε τις εναλλακτικές πηγές εσόδων ως εξής (Κουρούτος κ.ά. 2008):

- Τουρισμός
- Έρευνα - εκπαίδευση
- Φόροι
- Χορηγοί
- Έσοδα από την πώληση αντικειμένων
- Είσπραξη προστίμων

Θα πρέπει να αναζητηθούν εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης, όπως για παράδειγμα μέσα από ιδιωτικές επενδύσεις, χορηγίες από διεθνείς περιβαλλοντικές οργανώσεις και ιδρύματα, δωρεές ιδιωτών, μέσα από την ανάπτυξη οικότουρισμού και την αειφόρο χρήση της ευρύτερης περιοχής των Θ.Π.Π. (Jameson et al. 2002). Παραδείγματα Θ.Π.Π. που με επιτυχία αναζήτησαν εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης είναι το Εθνικό Πάρκο Komodo στην Ινδονησία και τα Θαλάσσια Πάρκα στη Saba και τα British

Virgin Islands στην Καραϊβική (De-Ravariere et al. 1993, Brown 1995, Geoghegan 1994, Gallegos et al. 2005), ενώ χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί επίσης το Great Barrier Reef Marine Park στην Αυστραλία (Great Barrier Reef Marine Park Authority 2006). Σημαντικές πηγές χρηματοδότησης των πάρκων αυτών είναι δωρεές από διεθνείς οργανισμούς, ενώ σημαντικά είναι τα έσοδα από τα εισιτήρια των επισκεπτών, από τη διαμονή ή άλλες δραστηριότητες αναψυχής των τουριστών (καταδύσεις, πεζοπορίες κ.ά.), καθώς και από φόρους για την άδεια παραμονής και μετακίνησης σκαφών αναψυχής.

Από έρευνα που έγινε στους εθνικούς δρυμούς Βίκου-Αώου, Ολύμπου και Πάρνηθας (Παπαγεωργίου κ.ά. 2003), με σαφώς μεγαλύτερο όγκο επισκεπτών ετησίως, διαπιστώθηκε ότι, σχετικά με την επιβολή εισιτηρίου εισόδου, το σύνολο των επισκεπτών τείνει να συγκλίνει προς την άποψη της κρατικής χρηματοδότησης των εξόδων λειτουργίας και διαχείρισης. Στην περίπτωση δε που τεθεί εισιτήριο εισόδου, αυτό είναι περισσότερο πιθανό να γίνει αποδεκτό εφόσον συνδεθεί με επισκέψεις σε θέσεις ειδικού ενδιαφέροντος ή υποδομών αναψυχής, παρά με τη βελτίωση των συνθηκών οργάνωσης και λειτουργίας. Έχει θεσπιστεί η επιβολή εισιτηρίου εισόδου σε προστατευόμενες περιοχές, κάτι που αποτελεί βασική πηγή εσόδων στο εξωτερικό, εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις όπως ο εθνικός δρυμός Σαμαριάς στην Κρήτη, το δάσος της Δαδιάς στον Έβρο και κάποιες άλλες περιοχές, όπου το εισιτήριο εισόδου συμβάλει σε μια μορφή αυτοχρηματοδότησης της περιοχής.

Επίσης, μέσω της συνεργασίας του Φ.Δ. να υπάρξει κοινή πολιτική σε θέματα μάρκετινγκ με τοπικά εμπορικά επιμελητήρια και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών μέσω διαδικτύου όπως πραγματοποιείται στην περιοχή της ανατολικής Ριβιέρας της Ιταλίας Cinque Terre (Πανατζόπουλος 2020).

Παρά την δημιουργία εναλλακτικών πηγών εσόδων στις προστατευόμενες περιοχές από τον τουρισμό και άλλων πηγών (εισιτήρια εισόδου, διαμονή, γαστρονομία κ.ά.), είναι αναγκαία για την βιώσιμη διαχείριση τους η σταθερή χρηματοδότηση τους κατά βάση από το δημόσιο (Mansourian and Dudley 2008). Η πηγή εσόδων μέσω εισιτηρίων είναι ιδιαίτερος ευπαθής, διότι δεν αποτελούν σταθερή ροή και με μια πρόσκαιρη αναστάτωση όπως του covid-19 σταματά η ροή του χρήματος λόγω της μείωσης του τουρισμού (Πανατζόπουλος 2020).

Για την αποτελεσματική και επαρκή χρηματοδότηση για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, θα πρέπει να προωθηθεί η διαδικασία αξιολόγησης της διαχείρισης τους. Να υπάρχουν οι πληροφορίες εάν τα χρήματα που δαπανήθηκαν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Όσο πιο διαθέσιμη είναι η πληροφορία και καλύτερα τα αποτελέσματα της διαχείρι-

σης τόσο αυξάνεται η εμπιστοσύνη σε ότι αφορά τη διαχείριση και τη χρηματοδότηση τους (Hockings et al. 2000).

Η κήρυξη κάποιων περιοχών ως προστατευόμενες κρίνεται απαραίτητη, όταν υπάρχει ανάγκη για μεγαλύτερη προστασία κάποιων περιοχών είτε από το ενδιαφέρον πολιτών, κοινωνικών ομάδων και φορέων είτε από τις δυνατότητες χρηματοδότησης που θα δημιουργούσε μια τέτοια ενέργεια (Ταμπάκης 2009). Επομένως, υπάρχει το πρόβλημα ότι δημιουργήθηκαν ή δημιουργούνται Προστατευόμενες Περιοχές με στόχο τη χρηματοδότηση. Η στρέβλωση αυτή οδηγεί σε αδιέξοδο όταν η χρηματοδότηση ελαττωθεί ή πάψει να υφίσταται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Αξία των Προστατευόμενων Περιοχών

Η αξία των προστατευόμενων περιοχών για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, των υπηρεσιών των οικοσυστημάτων και τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη αναγνωρίζεται ευρέως (Καζόλη 2017). Οι περιοχές αυτές, επίσης, λειτουργούν σαν καταφύγια όπου μπορεί να διατηρηθεί η βιολογική παραγωγικότητα, κάτω από κατά βάση φυσικές συνθήκες εξέλιξης και λειτουργίας (Κασιούμης 1995).

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι ζωτικής σημασίας για τη **διατήρηση ενός υγιούς περιβάλλοντος για τους ανθρώπους** και αποτελούν διεθνώς ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την προστασία της βιοποικιλότητας αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος γενικότερα. Είναι επί της ουσίας περιοχές αφιερωμένες στην προστασία της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς (Φεζοπούλου 2006, Κατσακιώρη κ.ά. 2008). Οι προστατευόμενες περιοχές έχουν πολλαπλούς στόχους. Στους κύριους στόχους ίδρυσης των προστατευόμενων περιοχών περιλαμβάνονται η διατήρηση και η προστασία σημαντικών ειδών πανίδας και χλωρίδας και των ενδιαιτημάτων τους, η διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας (γενετικά αποθέματα), η προώθηση της επιστημονικής έρευνας, η διατήρηση των φυσικών, παραδοσιακών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, η εκπαίδευση, η αναψυχή και η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, η αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων, η διατήρηση μιας σειράς λειτουργιών που επιτελούνται στο φυσικό περιβάλλον και είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της ζωής πάνω στη γη, η οικονομική ανάπτυξη, η συμμετοχή της κοινωνίας και τα πολλαπλά οφέλη από τη διατήρηση τους (Σκούλλος 2008, Σκόπα 2012, Ντάγλα 2018, Πανατζόπουλος 2020).

Οι προστατευόμενες περιοχές έχουν ειδικά οικολογικά ή γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, προστατεύονται νομοθετικά και βρίσκονται κάτω από ειδικό καθεστώς διαχείρισης, με σκοπό τη διατήρησή τους, τόσο για τη παρούσα όσο και τις μελλοντικές γενιές. Κατά συνέπεια, αντιπροσωπεύουν ει-

δικούς χώρους στον κόσμο με στόχους συντήρησης. Κάθε μια από αυτές τις περιοχές αποτελεί έναν μοναδικό συνδυασμό βιολογικών, οικολογικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών. Το σύνολο αυτών διαδραματίζει έναν βασικό ρόλο στη διατήρηση των φυσικών οικοσυστημάτων και όταν διοικούνται αποτελεσματικά, συμβάλλουν ουσιαστικά στη διατήρηση της βιοποικιλότητας (Φεζοπούλου 2006, Γεωργιάδης 2010). Λόγω του ότι έχουν ιδιαίτερη αξία για τη διατήρηση πολύτιμων, μοναδικών ή σπάνιων χαρακτηριστικών (Ψυλλάκη 2017) τις κάνει μοναδικές σε σύγκριση με άλλες περιοχές.

Μεγάλη είναι επίσης, η αξία των περιοχών αυτών για τη **διαφύλαξη της γενετικής ποικιλίας**. Η διατήρηση της ποικιλίας αυτής είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εξασφάλιση των οικολογικών διαδικασιών και τη συνέχιση της φυσικής διεργασίας εξέλιξης, των ειδών, πάνω στις οποίες στηρίζεται η λειτουργία όλων των συστημάτων που στηρίζουν τη ζωή στον πλανήτη μας. Επίσης, στον αγώνα του ανθρώπου για την εξεύρεση ποικιλιών φυτών και ζώων ανθεκτικών στις διάφορες ασθένειες ακόμα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που η άγρια φύση παρέχει στον άνθρωπο την πολύτιμη συμβολή της με την ποικιλία του γενετικού υλικού που περιέχει. Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι η χρησιμοποίηση των προστατευόμενων περιοχών για την ικανοποίηση των παραπάνω αναγκών του ανθρώπου, δεν έρχεται σε αντίθεση με τη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, αφού μπορεί να εξυπηρετηθεί χωρίς προβλήματα στα πλαίσια της επιστημονικής έρευνας και μελέτης των περιοχών αυτών. Καθώς και πολλά φαρμακευτικά προϊόντα προέρχονται από ορισμένα είδη φυτών της αυτοφυούς χλωρίδας που υπάρχουν κυρίως στις προστατευόμενες περιοχές. Σπάνια είδη ή φυλές αγρίων ζώων και φυτών από τις περιοχές αυτές χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία αποδοτικότερων ποικιλιών στη γεωργία, τη δασοπονία, την κτηνοτροφία και την αλιεία (Μαραγκού κ.ά. 2003, Ματεντσίδης 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Στη σύγχρονη εποχή επικρατεί η άποψη ότι οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να επιτελέσουν πολλούς και σημαντικούς ρόλους στην οικονομία ενός έθνους, ενώ μπορούν να αποφέρουν πολλών ειδών οφέλη, ανάλογα με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα λειτουργήσουν μπορούν να έχουν σημαντική, εν δυνάμει, οικονομική αξία, με τη διαφύλαξη ανεκτίμητου υλικού για ιατρική χρήση (νέα φάρμακα), την αξιοποίηση σπάνιων τοπικών φυτών, ντόπιων φυλών ζώων, υλικού για βιομηχανίες κ.λπ., καθώς και με τη συνέχιση παραδοσιακών δραστηριοτήτων συνδεδεμένων με το φυσικό περιβάλλον (Σκόπα 2012).

Η **επιστημονική αξία** των προστατευόμενων περιοχών και η σημασία τους στην ικανοποίηση της ανάγκης για γνώση, ξεκινάει από το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα ο φυσικός κόσμος δεν έχει διερευνηθεί πλήρως. Υπάρχουν ακόμα πολλές επιστημονικές πληροφορίες που κινδυνεύουν να χαθούν

για πάντα, καθώς διάφορα είδη ή οικοσυστήματα κινδυνεύουν να εξαφανιστούν με την καταστροφή των βιοτόπων, την υπερεκμετάλλευση και τη ρύπανση. Η γνώση αυτή, εκτός του ότι είναι χρήσιμη σαν αυτοσκοπός για την παραγωγή της επιστήμης, είναι επίσης απαραίτητη και για τη βελτίωση των συνθηκών διαχείρισης των φυσικών πόρων. Οι προστατευόμενες περιοχές, μπορεί να είναι το σημείο αναφοράς για να συγκρίνει κανείς τις φυσικές και τις ανθρωπογενείς μεταβολές, παρέχοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για τη λειτουργία και την εξέλιξη των οικοσυστημάτων και, κατά συνέπεια, για τη διαχείριση τους (Ματεντσίδης 2009, Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Η εκπαίδευση, ως κοινωνικό αγαθό, είναι επίσης αδιαμφισβήτητης σημασίας. Στην περίπτωση των προστατευόμενων περιοχών, οι οποίες είναι αποκλειστικά ταγμένες στην υπηρεσία της επιστημονικής έρευνας, αυτή η αξία έγκειται στο γεγονός ότι οι επιστήμονες αποκτούν γνώση για την εξελικτική πορεία των οικοσυστημάτων και εξάγουν συμπεράσματα για τη μελλοντική τους πορεία. Επίσης, η εκπαίδευση συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού, όπως τα παιδιά, πάνω σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος προάγει την υπευθυνότητα τους ως πολίτες και ενισχύει τη γνώση του φυσικού κόσμου που μας περιβάλλει (Θωμαΐδης 2007). Από έρευνα των Palmberg και Kuru (2000), αναδείχθηκε ότι οι υπαίθριες εκπαιδευτικές δραστηριότητες συμβάλλουν στην ανάπτυξη ισχυρότερων δεσμών των μαθητών με τη φύση και υπεύθυνης κοινωνικής συμπεριφοράς. Επίσης, ενδυναμώνεται η αυτοπεποίθηση και συγκεκριμένα η αντίληψή τους για το πόσο είναι ικανοί να κάνουν κάτι σημαντικό για την προστασία του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον Bizerril (2004), οι μαθητές που έρχονται σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον είναι πιο ευαισθητοποιημένοι.

Επιπλέον, οι προστατευόμενες περιοχές, εκτός από την σημαντική λειτουργία που επιτελούν, χρησιμεύουν και ως τόποι εκπαίδευσης, κυρίως των νέων, σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της **περιβαλλοντικής εκπαίδευσης**, η οποία στοχεύει στην ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση των πολιτών για θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Brondy (2005), η εκπαίδευση στις προστατευόμενες περιοχές πρέπει να βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα και περιβάλλοντα, καθώς η μάθηση προκύπτει μέσα από γνωστικές διαδικασίες και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση αποτελεί το μέσο με το οποίο οι πολίτες μπορούν να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ζήσουν σε μια κοινωνία δικαιοσύνης σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον, όπου οι αποφάσεις τους θα εφαρμόζονται από ενδιαφέρον για τις επόμενες γενιές (Skanavis et al. 2005). Θα μπορούσε, ως εκπαιδευτική διαδικασία, να αποτελέσει ένα σημαντικό μέσον, το οποίο θα επηρέαζε τις γνώσεις, τις στάσεις και τις συμπεριφορές της τοπικής κοινωνίας και ιδιαίτερα των νέων (Δημό-

πουλος 2006). Παράδειγμα, η περιβαλλοντική εκπαίδευση της νέας γενιάς στην Ολλανδία έχει γίνει παιχνίδι (Posthoff 2018). Παιδιά 5-12 ετών επισκέπτονται μια προστατευόμενη περιοχή, κάνουν ορνιθοπαράτηρηση, χωρίζονται σε ομάδες και κάθε ομάδα μαθαίνει για τη ζωή και συμπεριφορά ενός εύκολα αναγνωρίσιμου είδους της πανίδας. Στο Εθνικό Πάρκο Sallandse Heuvelrug, μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά ετών 11-12, λαμβάνουν μια συσκευή εντοπισμού GPS, οδηγίες και ένα κλειδί και ψάχνουν να εντοπίσουν και να ανοίξουν κιβώτια στο πάρκο. Στο χώρο υπάρχει και ένα κτίριο του 19^{ου} αιώνα όπου βρίσκουν πληροφορίες για την οικογένεια και πως ζούσε και τους ανατίθεται να βρουν και να αναγνωρίσουν ίχνη ζώων. Επιπρόσθετα υπάρχει και μνημείο του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου όπου το εξετάζουν και μετά απαντούν σε σχετικές ερωτήσεις. Με αυτό το τρόπο συνδυάζονται η παρατήρηση της φύσης με το παιχνίδι, την ιστορία και τον πολιτισμό (Πανταζόπουλος 2020).

Επίσης, η ερμηνεία περιβάλλοντος επιδιώκει να επιτύχει τρεις βασικούς στόχους: ο πρώτος και πρωταρχικός στόχος είναι να βοηθήσει τον επισκέπτη να αναπτύξει μια οξύτερη συναίσθηση, εκτίμηση και κατανόηση της περιοχής που επισκέπτεται. Ο δεύτερος είναι να βοηθήσει στην επίτευξη των διαχειριστικών στόχων. Ο τρίτος είναι να προωθήσει τη δημόσια κατανόηση μιας δράσης και των προγραμμάτων της (Καραμέρης 2013). Το σύστημα ερμηνείας περιβάλλοντος περιλαμβάνει έργα, δραστηριότητες και εικαστικά μέσα με τα οποία μπορεί να μεταφραστεί η επιστημονική γνώση και να γίνει η παρουσίαση οποιουδήποτε στοιχείου του περιβάλλοντος, η κατανόηση της έννοιάς του και η αποκάλυψη της σημασίας του με απλούς και εύκολα κατανοητούς τρόπους για το ευρύ κοινό (Κουρούτος κ.ά. 2008).

Οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν τοπία ιδιαίτερης αισθητικής, φυσικής και πολιτιστικής αξίας (Φεζοπούλου 2006) και είναι οι κατεξοχήν πρόσφορες περιοχές για την **ανάπτυξη υποδομών αναψυχής**, εκπαίδευσης, βιολογικής, γεωργίας και κτηνοτροφίας, μικρής κλίμακας παράκτιας αλιείας και βέβαια οικοτουρισμού (Γεωργούλη 2019). Αποτελούν πόλο έλξης πολλών επισκεπτών δεδομένου ότι προσφέρουν διάφορους τρόπους αναψυχής και βελτιώνουν την ποιότητα ζωής (φυσιολατρικές διαδρομές, πεζοπορία, ιππασία, ψάρεμα, ποδηλατικές διαδρομές, παρατήρηση πουλιών) (Μπαγλατσάκου 2014, Γεωργούλη 2019). Στόχος αυτών των δραστηριοτήτων είναι η τόνωση της τοπικής κοινωνίας και η οικονομική στήριξη της λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής. Με δεδομένο πως τα προϊόντα που σχετίζονται με την προστασία της φύσης απευθύνονται σε μια διαρκώς αναπτυσσόμενη αγορά, τέτοιας μορφής ήπιας και περιβαλλοντικά φιλικής μορφής ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα επικερδής και μπορούν να δώσουν μια λύση στον μαρασμό μειονεκτικών περιοχών, όπως είναι η ελληνική περιφέρεια (Φουστέρι 2012).

Συνήθως οι οικολογικές και κοινωνικές αξίες των προστατευόμενων περιοχών υποεκτιμούνται σε βάρος των αντίστοιχων χρηματοοικονομικών αξιών, διότι ορισμένες από τις αξίες των περιοχών αυτών, όπως, για παράδειγμα, οι αισθητικές ή η αξία προστασίας της βιοποικιλότητας, δεν αποτελούν μέρος του συστήματος της αγοράς καθώς δεν αποδίδει σε αυτές χρηματική αξία (Παναγιωτίδου 2010).

Εντούτοις, μέσα από την ανάπτυξη της περιοχής ικανοποιούνται πολλές ανάγκες του τοπικού πληθυσμού που καθιστούν μια περιοχή βιώσιμη και βελτιώνουν την ποιότητα ζωής του δημιουργώντας υποδομές και αυξάνοντας τις ευκαιρίες για επενδύσεις (Ανδρέα κ.ά. 2012β). Επιπλέον, παρέχεται η **δυνατότητα εισροής επιπρόσθετων πόρων**, μέσα από διάφορες δραστηριότητες και από τη χρηματοδότηση των Εθνικών Πάρκων (Buultjens et al. 2004). Η δημιουργία και η βελτίωση των υποδομών, απαραίτητη προϋπόθεση για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού (Sheykhi 2009), αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που συμβάλλουν στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Ο τοπικός πληθυσμός επωφελείται μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας στις συγκοινωνίες, στα δημόσια έργα για τη βελτίωση των υποδομών, όπως η κατασκευή και η συντήρηση δικτύου δρόμων, η ζήτηση προσωπικού σε ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, χώρους εστίασης και διασκέδασης, στα ίδια τα Εθνικά Πάρκα και σε οποιαδήποτε θέση παροχής υπηρεσιών που προκύπτει από την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ο **τουρισμός** είναι πιθανώς, η πιο σημαντική εμπορική χρήση στις προστατευόμενες περιοχές. Βοηθά την οικονομική ανάπτυξη των κοινωνιών που ζούν γύρω από τις εν λόγω περιοχές (Παναζόπουλος 2020). Παρόλα αυτά οι διαχειριστές των προστατευόμενων περιοχών έρχονται αντιμέτωποι με την πρόκληση για την ισορροπία μεταξύ διαχείρισης του τουρισμού και διατήρησης της βιοποικιλότητας, χωρίς όμως να διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα ή γνώσεις. Το πρόβλημα της διαχείρισης του τουρισμού είναι πολύπλοκο. Χρειάζονται γνώσεις από διαφορετικά επιστημονικά πεδία για να μην επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην βιοποικιλότητα, δηλαδή πως και ποιο είναι το όριο επισκεψιμότητας μιας περιοχής (McCool and Khumalo 2015). Η τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές συνεπάγεται περίπλοκους νομικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς περιφερειακούς δεσμούς μεταξύ διαχειριστικής αρχής και εμπορικών τουριστικών επιχειρήσεων, τοπικών κοινωνιών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, στις οποίες κάθε ομάδα εξουσίας έχει τα συμφέροντά της. Η προστασία και η διατήρηση των προστατευόμενων περιοχών θεωρείται ως ένα πολιτικό παιχνίδι μεταξύ υποστηρικτών και αντιπάλων, στην οποία δεν αναμένονται και δεν θα πρέπει οι οργανισμοί διαχείρισης των εν λόγω περιοχών, να εμπλακούν σε μια διαδικασία συνδιαλλαγών σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος (Mandić 2019).

Σύμφωνα με τους Durbin and Rattrimoarisaona (1996), Eagles et al. (2002) και Figgis and Bushell (2007), ένα από τα οφέλη του τουρισμού είναι η ευκαιρία οικονομικής ενίσχυσης, όπου περιλαμβάνονται οι αυξήσεις των θέσεων εργασίας για τους κατοίκους της περιοχής, η αύξηση των εισοδημάτων, η διέγερση νέων τουριστικών επιχειρήσεων και διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας η ενθάρρυνση της τοπικής παρασκευής προϊόντων, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, η δημιουργία τοπικών φορολογικών εσόδων, η απόκτηση νέων δεξιοτήτων των εργαζόμενων και η αύξηση της χρηματοδότησης για τις προστατευόμενες περιοχές και τις τοπικές κοινωνίες (Παναγιωτίδου 2010).

Συνοψίζοντας, οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να λειτουργήσουν ως μοναδικά τουριστικά θέλγητρα (Bushell and Eagles 2007, Wall Reinius and Fredman 2007) και ως εξαιρετική βάση οικονομικής ανάπτυξης για τις αδύναμες τοπικές οικονομίες, μέσω των εσόδων από τη διάθεση του τουριστικού προϊόντος (Mayer et al. 2010, Ανδρεά κ.ά. 2012β). Ως επακόλουθο της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τα Εθνικά Πάρκα αποτελούν πλέον παγκοσμίως σημαντικά θέλγητρα τουριστικών προορισμών (Juutinen et al. 2011, Ανδρεά κ.ά. 2012β).

Επακόλουθο της οικονομικής ανάπτυξης είναι και τα **κοινωνικά οφέλη της τοπικής κοινωνίας**. Με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας η ανεργία μειώνεται, έχουμε συγκράτηση του πληθυσμού και, ταυτόχρονα, προσέλκυση νέου πληθυσμού (Γεωργούλη 2019). Εξάλλου τα πλεονεκτήματα όσο αφορά στην απασχόληση δεν περιορίζονται στα πλαίσια μιας προστατευόμενης περιοχής αλλά εκτείνεται σε όλο το εύρος των υπηρεσιών που θα εξυπηρετήσουν είτε τις ανάγκες των ίδιων των εργαζομένων είτε το αυξημένο κύμα επισκεπτών (Πάικου 2005). Η προσέλευση επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές δημιουργεί σημαντικές ευκαιρίες τόνωσης της τοπικής οικονομίας και αναζωογόνησης της ευρύτερης περιφέρειας (Αποστολάκη και Καλομοίρη 2010).

Με αφορμή την προστασία των προστατευόμενων περιοχών μπορούν να πραγματοποιηθούν δράσεις και να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε οι κάτοικοι της περιοχής να εμπλακούν και να αποκτήσουν ενεργό συμμετοχή στη διαχείριση και την αξιοποίηση τους. Μέσα από την κοινωνική δράση οι πολίτες εναισθητοποιούνται και ασκούν μεγαλύτερη πίεση στους φορείς χάραξης πολιτικής για τη λήψη μέτρων και αποφάσεων. Ακόμη, η διοργάνωση ημερίδων είτε από περιβαλλοντικούς φορείς είτε από μη κυβερνητικές οργανώσεις ή από τοπικούς φορείς, όπως οι δήμοι και οι περιφέρειες, με θέματα, όπως η προστασία των προστατευόμενων περιοχών κ.ά., ενεργοποιούν μεγάλη μερίδα ντόπιου πληθυσμού. Π.χ σε μια τουριστική περιοχή, όπως είναι τα νησιά των Βορείων Σποράδων, η ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού και η προβολή όλων των περιοχών που χρήζουν προστασίας τα ενημερωτικά έ-

ντυπα βοηθούν στην εκδήλωση φιλοπεριβαλλοντικής συμπεριφοράς. Επίσης, οι δήμοι μπορούν να οργανώνουν πολιτιστικά δρώμενα παρουσιάζοντας θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον, μέσα από το θέατρο, τη μουσική, τη ζωγραφική για να ξυπνήσουν συναισθήματα και να συγκινήσουν τις ψυχές των απλών πολιτών (Καμαρινού 2005, Παρασκευά 2018).

Τοπικές κοινωνίες και Προστατευόμενες Περιοχές

Κύριοι στόχοι των προστατευόμενων περιοχών είναι η αειφόρος χρήση των φυσικών πόρων και η διατήρηση των λειτουργιών των οικοσυστημάτων (Borrini - Feyereabend et al. 2004). Οι προστατευόμενες περιοχές θεωρούνται ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της απώλειας της βιοποικιλότητας (Eken et al. 2004, Garcia-Frapolli et al. 2009, Βέργος κ.ά. 2012) και κρίνονται απαραίτητες για τη διατήρησή της (Dudley and Phillips 2006, Dudley 2008). Δημιουργούν νέες συνθήκες για τη συνύπαρξη του ανθρώπου και της φύσης παρότι η ίδρυση τους δημιουργεί πολλές φορές αντιδράσεις στις τοπικές κοινωνίες και ιδιαίτερα στα νησιά, όπου η τουριστική ανάπτυξη έχει δημιουργήσει την αντίληψη ότι οι προσπάθειες για τη διατήρηση των φυσικών οικοσυστημάτων αποτελούν εμπόδιο στην κοινωνική και οικονομική πρόοδο αυτών των κοινωνιών (Κάφυρη et al. 2010).

Έτσι, η δημιουργία των προστατευόμενων περιοχών σε πολλές περιπτώσεις προκάλεσε αντιδράσεις και τη δυσαρέσκεια του τοπικού πληθυσμού, με πλήθος ερευνών να καταδεικνύουν αυτή τη κατάσταση, τόσο για την Ελλάδα, όσο και για το διεθνή χώρο. Στις προστατευόμενες περιοχές και πιο συγκεκριμένα στα εθνικά πάρκα, οι απόψεις και οι στάσεις του πληθυσμού που κατοικεί στις κοντινές περιοχές με αυτά, αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα ο οποίος φαίνεται να επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας και της διαχείρισης τους (Xu et al. 2006, Mose and Weixlbaumer 2007, Schaal 2009, Ανδρεά κ.ά. 2012α). Καθίσταται λοιπόν προφανές, οι προστατευόμενες περιοχές θα πρέπει να θεωρούνται ως ένα ενιαίο οικοσύστημα που βρίσκεται σε άρτια συνάρτηση με το γύρω περιβάλλον τους (Revermann and Petermann 2003).

Ακόμη, έχει διαπιστωθεί ότι συχνά ο τοπικός πληθυσμός έχει αρνητική στάση και εκφράζει αντίδραση στην ίδρυση και τη λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών όταν τίθενται σε αυτόν περιορισμοί και απαγορεύσεις που συνδέονται με τις οικονομικές δραστηριότητές του (Castro and Nielson 2001, Stoll-Kleemann 2001, Rao et al. 2003, Schenk et al. 2007, Παπαδημητρίου 2012). Η ανακήρυξη μιας περιοχής ως προστατευόμενης, δημιουργεί επιφυλάξεις στους κατοίκους που στηρίζονται βιοποριστικά στους φυσικούς της πόρους, με αποτέλεσμα την υιοθέτηση μιας όχι και τόσο θετικής στάσης απέναντι στην προστασία (Kortenkamp and Moore 2001, Stoll-Kleeman

2001, Bonaiuto et al. 2002). Οι Tonder και Jurvelius (2004) ανέφεραν ότι τις στάσεις του τοπικού πληθυσμού απέναντι στα διαχειριστικά μέτρα σε λίμνη της Φιλανδίας καθόρισε η εξάρτηση τους από τους φυσικούς πόρους της λίμνης (Κλεφτογιάννη 2011). Σύμφωνα με τους Vedeld et al. (2012), στην μελέτη τους που έγινε στο Εθνικό Πάρκο Mikumi στην Τανζανία, η απαγόρευση κάποιων δραστηριοτήτων και οι περιορισμοί οδηγούν στη στέρηση των δικαιωμάτων του τοπικού πληθυσμού για την εξοικονόμηση των προς το ζην, με αποτέλεσμα τη δημιουργία συγκρούσεων, σε κάποιες περιπτώσεις σοβαρών, μεταξύ των ομάδων συμφερόντων, αλλά και την οικονομική υποβάθμιση των ίδιων των προστατευόμενων περιοχών (Hernández-Ramírez et al. 2008, Vedeld et al. 2012). Ενδεικτικά, κάποιες από τις σοβαρές συγκρούσεις ήταν η απομάκρυνση του τοπικού πληθυσμού από συγκεκριμένες θέσεις, ο αποκλεισμός από την εκμετάλλευση φυσικών πόρων ή η απαγόρευση πρόσβασης σε κάποιες εκτάσεις που εντάσσονται σε ζώνες απόλυτης προστασίας (Adams and Hutton 2007).

Επίσης, η δημιουργία μιας προστατευόμενης περιοχής μπορεί να οδηγήσει σε διαμάχες για τη χρήση μεταξύ της διατήρησης και αξιοποίησης μιας περιοχής. Η απόρριψη ακόμη και αν αποτελείται από μια μειοψηφία, είναι πιθανό να είναι ισχυρότερη από την υποστήριξη της προστατευόμενης περιοχής, ιδίως εάν οι νέοι κανονισμοί που θα επιβληθούν για τη θέσπιση της περιοχής θα επηρεάσουν αυτή τη μειοψηφία. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την υποστήριξη ή όχι του κόσμου είναι σε μεγάλο βαθμό: α) το ότι θα πρέπει να θυσιάσει από τη πλευρά της κοινωνίας αν θεσπιστεί η εν λόγω περιοχή ως προστατευόμενη (π.χ. απαγόρευση παραδοσιακών δραστηριοτήτων στη περιοχή, όπως η αλιεία ή το κυνήγι, περιορισμός επισκεψιμότητας, απαγόρευση χρήσεων γης), β) η ισόποση μείωση κατανάλωσης του πόρου, δηλαδή, η εξασφάλιση ότι τα μέτρα προστασίας θα ισχύουν το ίδιο για όλους, γ) η εξασφάλιση από τη μεριά του κράτους ότι θα δοθούν επαρκείς αποζημιώσεις σε αυτούς που ζημιώνονται οικονομικά από το καθεστώς προστασίας (Ricketts 1988, Sant 1996).

Επίσης, σύμφωνα με τη Βώκου (2011), οι τοπικές κοινωνίες δεν έχουν αποδεχθεί τις προστατευόμενες περιοχές, με ελάχιστες ωστόσο εξαιρέσεις. Σε αναφορά της Καζόλη (2017), ορισμένες ομάδες όπως οι αγρότες, οι γεωργοί, οι ψαράδες και οι κυνηγοί ήταν περισσότερο αρνητικοί απέναντι στην προστατευόμενη περιοχή λόγω των περιορισμών που αυτή θέτει σε καθημερινές επαγγελματικές και ερασιτεχνικές δραστηριότητες. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η βόσκηση, η καλλιέργεια και η χρήση λιπασμάτων, η αλιεία, το κυνήγι κ.ά. Αυτό το συμπέρασμα προέκυψε και από την έρευνα των Rees et al. (2013) όπου πολλά από τα παράπονα των κατοίκων προέρχονταν από την αβεβαιότητά τους για το μέλλον. Αυτό θα μπορούσε να διορθωθεί με σωστή ενημέρωση των πολιτών και με έναν υγιή διάλογο όπου οι δύο πλευρές, με τις κατάλληλες υποχωρήσεις, θα καταφέρουν να βρουν

τη χρυσή τομή για μια αρμονική συνύπαρξη. Οι πολίτες πρέπει να καταλάβουν την αξία της ύπαρξης της περιοχής, να κάνουν τις απαραίτητες υποχωρήσεις αλλά συγχρόνως να νιώθουν ότι συμμετέχουν ενεργά στη λήψη των αποφάσεων και ότι δεν αποφασίζουν άλλοι για τη ζωή τους (Καζόλη 2017). Σε σχετική εργασία καταγράφηκε ότι οι κάτοικοι που ζούσαν κοντά σε προστατευόμενη περιοχή είχαν περισσότερο αρνητική στάση για την προστασία, πιθανόν επειδή δέχονταν περισσότερη πίεση και έλεγχο από τους διαχειριστικούς φορείς (Weladji and Tchamba 2003).

Οι απαγορεύσεις είναι γνωστές και ως «φυσικές ρυθμίσεις», όπου πρόκειται κυρίως για το πρότυπο «επιταγής και ελέγχου» ή «άμεσων ρυθμιστικών παρεμβάσεων». Κατά τη προσέγγιση αυτή, η κυβέρνηση περιγράφει την επιθυμητή συμπεριφορά, απαγορεύει την ανεπιθύμητη και επιβάλει κυρώσεις στους παραβάτες (Θωμαΐδης 2007). Συνήθως οι απαγορεύσεις που ισχύουν σε περιοχές γύρω από εθνικά πάρκα αφορούν οικονομικές δραστηριότητες, όπως αλιεία, κτηνοτροφία και γεωργία, γεγονός που καθιστά δύσκολη την επιβίωση του τοπικού πληθυσμού (Τσαχαλίδης και Τσαντόπουλος 2000).

Σε πολλές προστατευόμενες περιοχές NATURA στη Μεσόγειο έχει διαπιστωθεί πως η επιτυχία της διατήρησης τους είναι ανάλογη του βαθμού ανάμιξης της τοπικής κοινωνίας (Badalamenti et al. 2000). Έτσι η εύρεση τρόπων για την καλύτερευση και ενίσχυση της θετικής αντίληψης των ντόπιων κατοίκων για την ανάγκη διατήρησης της προστατευόμενης περιοχής είναι κρίσιμη για τη διαρκή και επιτυχή διατήρηση του περιβάλλοντος (Κάφυρη κ.ά. 2010).

Στις περιοχές που αναπτύσσονται δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, θα πρέπει να αναγνωριστεί ο καθοριστικός ρόλος της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της δασοκομίας, στη διαχείριση των τοπίων και των οικοσυστημάτων καθώς και στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, ενώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το αγροτικό εισόδημα. Η αειφορική κατεύθυνση της γεωργικής παραγωγής θα πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο τη βιολογική γεωργία αλλά και τη γενικότερη μετάβαση της γεωργίας σε ένα φιλικό προς το περιβάλλον μοντέλο, με μείωση της χρήσης των αγροτοχημικών, αειφορική χρήση των εδαφικών και υδάτινων πόρων κ.λπ. (Μποβάλης 2009, Gurung et al. 2010).

Η άσκηση της κτηνοτροφίας και, κυρίως, η ανεξέλεγκτη, στις προστατευόμενες περιοχές αναφέρεται αρκετές φορές ως πρόβλημα για τη διατήρηση προστατευόμενων ειδών ή ενδιαιτημάτων ως προς την βιοποικιλότητα. Από την άλλη πλευρά, συχνά χρησιμοποιείται η βόσκηση διεθνώς ως μέσο για τη διαχείριση της βλάστησης σε τέτοιες περιοχές με στόχο τη διατήρηση προστατευόμενων ειδών. Η διαχείριση της κτηνοτροφίας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ολοκληρωμένης διαχείρισης των χερσαίων προστατευ-

όμενων περιοχών της χώρας μας (Τσουγκράκης κ.ά. 2006). Σημαντικές είναι και οι ζημιές που έχουν προκληθεί από την υπερβόσκηση (Aperghis and Gaethlich 2006). Η πολιτική επιδοτήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκτροφή αιγοπροβάτων οδήγησε στον υπερπληθυσμό τους και την υπερβόσκηση εκτάσεων με αποτέλεσμα τη διάβρωση, αν όχι ερημοποίηση, των εδαφών (Παναγιωτίδου 2010).

Τα θηράματα αποτελούν ένα πολύ σημαντικό συστατικό των δασικών οικοσυστημάτων και η προσφορά τους στο σύγχρονο άνθρωπο είναι πολύπλευρη (οικολογική, οικονομική, επιστημονική, αισθητική) (Gilbert and Dodds 1992, Campbell and Mackay 2003, Hein 2011, Belova 2011, Sokos et al. 2013), ενώ, παράλληλα, συμβάλλουν θετικά στην εθνική οικονομία (Καρανικόλα κ.ά. 2014).

Σύμφωνα με το άρθρο 251 Ν.Δ. 86/1969 (ΦΕΚ 7 Α΄) του παρόντος κώδικα, η θήρα επιτρέπεται να ασκείται ως άθλημα καθ' όλη την Επικράτεια. Η θήρα αποτελεί δραστηριότητα, συμβατή με τη διατήρηση των ειδών της άγριας πανίδας και αποφέρει σημαντικά κοινωνικά, μορφωτικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη (Leopold 1963, Hull 1964, Bolen and Robinson 1995, Σώκος κ.ά. 2002, Μπίρτσας 2006, Βαφείδης 2016, ΚΟΜΑΘ 2021). Ως συνολική δραστηριότητα αποτελεί αντικείμενο εφαρμογής διάφορων κανονιστικών ρυθμίσεων και υποχρεώσεων που αφορούν είτε στην ίδια τη θηρευτική δραστηριότητα (π.χ. χρόνος θήρας, επιτρεπόμενα θηράματα κ.λπ.) είτε στα μέσα θήρας (π.χ. κυνηγετικά όπλα, κυνηγετικοί σκύλοι κ.λπ.) (Βαφείδης 2016). Όταν η θήρα ασκείται αειφορικά μπορεί να συμβάλλει θετικά στη διατήρηση της άγριας πανίδας και των ενδιαιτημάτων της (Brainerd 2007, Καζαντζίδης κ.ά. 2014).

Θεωρείται από πολλούς επιστήμονες αλλά και απλούς υποστηρικτές του, ότι το κυνήγι μπορεί να είναι ένα απαραίτητο μέτρο για τη σύγχρονη διαχείριση άγριας ζωής, βοηθώντας, για παράδειγμα, στη διατήρηση ενός πληθυσμού υγιών ζώων μέσα σε μια οικολογικά βιώσιμη χωρητικότητα, που επιτρέπει ένα περιβάλλον, όταν οι φυσικοί τρόποι ελέγχου αυτού του πληθυσμού, δηλαδή τα σαρκοφάγα, λείπουν. Στις περισσότερες χώρες, οι διαχειριστές άγριας ζωής λαμβάνουν συχνά μέρος στον ορισμό των κανονισμών και αδειών για κυνήγι (στην περιοχή διαχείρισης τους), όπου βοηθούν στο να οριστούν κανόνες για τον αριθμό, τον τρόπο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τα θηράματα μπορούν (νόμιμα) να θηρευτούν (Baillie and Schaub 2009).

Σε κάθε περίπτωση, όμως, όποια μέτρα και αν προβλεφθούν, η διατήρηση της άγριας ζωής και η αειφορική χρήση των φυσικών πόρων εξαρτώνται από τη σωστή ενημέρωση του κοινού. Οι κυνηγοί μέσα από μια κατάλληλα οργανωμένη εκστρατεία ενημέρωσης πρέπει να γνωρίζουν τόσο για την προστασία των σπάνιων και προστατευόμενων ειδών όσο και γενικότε-

ρα για τα οφέλη της αειφορικής άσκησης του κυνηγιού (Καζαντζίδης κ.ά. 2014).

Ο Γεωργόπουλος αναφέρει ότι σύμφωνα με τον Regan, οι πρακτικές χρησιμοποίησης των ζώων (π.χ. θήρα) είναι ανήθικες διότι καταπατώνται τα δικαιώματά τους (Γεωργόπουλος 2002). Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι, ακόμα και σήμερα υπάρχουν Περιβαλλοντικές Οργανώσεις που δεν αποδέχονται τους κυνηγούς ως μέλη τους. Έτσι, το κυνήγι έχει εξελιχθεί σε πεδίο έντονων και εν πολλοίς ανούσιων αντιπαραθέσεων. Υπό αυτήν την έννοια ο ρόλος της Διοίκησης καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικός καθώς πρέπει να λάβει υπόψη τα επιχειρήματα αμφοτέρων των αντιμαχόμενων πλευρών και να θέσει κανόνες σαφείς και τεκμηριωμένους προς όφελος του Δημοσίου συμφέροντος. Αυτονόητη δε προϋπόθεση είναι αφενός μεν η ύπαρξη ενός τεκμηριωμένου και κατανοητού νομοθετικού πλαισίου που θα αποτελέσει τη βάση για την προστασία των πληθυσμών των άγριων ζώων που απαντούν στο ελλαδικό χώρο αφετέρου δε την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού που θα εγγυάται την πιστή εφαρμογή των κανονιστικών ρυθμίσεων και απαγορεύσεων. Δυστυχώς σήμερα αμφότερα απουσιάζουν (Βαφείδης 2016).

Έτσι, η γεωργία, η αλιεία, το κυνήγι και άλλες δραστηριότητες με την κατάλληλη άδεια ακόμα επιτρέπονται σε περιοχές NATURA 2000, εφόσον η προστασία ενός συγκεκριμένου είδους δεν θέτει κανένα είδος εποχιακού προορισμού, ενώ, οι δραστηριότητες οι οποίες αποδυναμώνουν το καθεστώς της περιοχής για τη διατήρηση σημαντικών τύπων φυσικών οικοτόπων ή οικοτόπων ορισμένων ειδών, απαγορεύονται (Parviainen and Frank 2003).

Ο τουρισμός θεωρείται μια κατ' εξοχήν αποκεντρωμένη δραστηριότητα, η οποία δύναται να επιφέρει σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία και κοινωνία σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο (Καραμέρης 2003) και χρησιμοποιείται από πολλές κυβερνήσεις ως ένα μέσο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Vaughan et al. 2000, Andriotis 2001, Ανδριώτης 2003, Πάικου 2005). Ειδικότερα, σε περιοχές με πλούσιες φυσικές ομορφιές και πολιτιστικά στοιχεία, μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξή τους, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και εισόδημα, εκεί που άλλοι κλάδοι της παραγωγικής διαδικασίας αδυνατούν να δημιουργήσουν, ενώ πέρα των οικονομικών επιτυγχάνουν και κοινωνικούς σκοπούς, μέσα από την παραμονή του πληθυσμού στον τόπο του και κατά συνέπεια στον περιορισμό της αστυφιλίας και της εσωτερικής μετανάστευσης. Οι θετικές επιδράσεις όμως του τουρισμού γίνονται αισθητές μόνο όταν η επιχειρούμενη ανάπτυξη πραγματοποιείται ορθολογικά, προγραμματισμένα και με συνεχή έλεγχο σε κάθε αναπτυξιακή φάση, με παράλληλη προσπάθεια ανάπτυξης των λοιπών τομέων της παραγωγής. Και αυτό γιατί η ανάπτυξη μιας περιοχής θα πρέπει να μην στηρίζεται αποκλειστικά ή κατά

το μεγαλύτερο μέρος της στον τουρισμό (Georgiadis et al. 2004, Arsenijevic and Bohanec 2008, Απόγλου 2007). Είναι σημαντικό τα οφέλη να διανέμονται ισότοπα και όχι μεμονωμένα σε κάποια άτομα ή οικογένειες μιας περιοχής (Ceballos - Lascrain 1996).

Η πρακτική βιώσιμου τουρισμού σε προστατευμένες περιοχές είναι μια μακροπρόθεσμη δέσμευση (Eagles et al. 2002). Πολλοί άνθρωποι ζουν άμεσα από τον τουρισμό και ασκούν το επάγγελμά τους σε γειτνίαση με μια ΘΠΠ. Οι άνθρωποι αυτοί, επιτυγχάνουν το σημαντικότερο μέρος του εισοδήματός τους από τη συχνότητα επίσκεψης της περιοχής από τουρίστες, είτε μέσω των έμμεσων αποδόσεων που προσφέρουν (Francour et al. 2001, Kenchington et al. 2003).

Στις προστατευόμενες περιοχές θα μπορούσαν να αναπτυχθούν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού (Στεργιούλη 2006). Οι μορφές αυτές χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον ελαφρότερες υποδομές, προσαρμοσμένες στο περιβάλλον και έχουν τη δυνατότητα να διαχέουν τις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες στην ενδοχώρα, βοηθώντας ταυτόχρονα την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία και την συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών (Καλοκάρδου και Κραντονέλλης 2005).

Μια μορφή που θα μπορούσε να αναπτυχθεί είναι ο οικοτουρισμός, ο οποίος έχει αναπτυχθεί ως συνέπεια της δυσaréσκειας από τις συμβατικές μορφές τουρισμού (μαζικού τουρισμού), οι οποίες στα πλαίσια της καθαρά ανθρωπιστικής και κερδοσκοπικής προσέγγισής του, αγνοούσαν, και αγνοούν, την κοινωνική και οικολογική του πλευρά. Ο οικοτουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη της υπαίθρου με πολλαπλά οφέλη, όπως, συμβολή στην προστασία της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς, στήριξη στην τοπική οικονομία και την περιφερειακή ανάπτυξη, συγκράτηση πληθυσμών σε απομακρυσμένες περιοχές, ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ. (Καραβέλλας κ.ά. 2003).

Ο αγροτουρισμός θα μπορούσε επίσης να αναπτυχθεί, με τον οποίο ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης, να ενσωματωθεί με τις τοπικές συνθήκες (Καρασούλα 2010).

Ακόμη, ο θαλάσσιος τουρισμός, θα μπορούσε να οριστεί ως η τουριστική μορφή που περιλαμβάνει δραστηριότητες και παροχή υπηρεσιών σε θαλάσσιο χώρο, μια από τις δυναμικότερες μορφές του σύγχρονου τουρι-

σμού (Βελισσαρίου 2000, Μυλωνόπουλος και Μοίρα 2005), ο οποίος περιλαμβάνει ένα πλήθος δραστηριοτήτων, όπως είναι η χρήση σκαφών αναψυχής (ιστιοφόρα, γιοτ, μηχανοκίνητα σκάφη, κ.λπ.), η κολύμβηση, η διενέργεια κρουαζιέρων, η χρήση ταχύπλοων σκαφών, η ερασιτεχνική αλιεία, η κατάδυση, τα θαλάσσια αθλήματα (θαλάσσιο σκι, jet ski, windsurfing, surfing, parasailing κλπ), η περιήγηση σε θαλάσσια πάρκα, η παρατήρηση προστατευόμενων ειδών (π.χ. δελφίνια κ.λπ.), η επίσκεψη σε ναυτικά μουσεία, λιμάνια μουσεία, ιστορικά πλοία (Χαλκίδου 2010) κ.λπ..

Μια άλλη σημαντική μορφή τουρισμού που θα μπορούσε να αναπτυχθεί, είναι ο συνεδριακός τουρισμός, με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων και σεμιναρίων. Αυτή η μορφή τουρισμού αντιπροσωπεύει μια σημαντική αγορά σε διεθνές επίπεδο (Ματενστίδης 2009).

Γενικά, θα μπορούσαν να αναπτυχθούν διάφορες μορφές τουρισμού (κυνηγητικός, θρησκευτικός, λαογραφικός, αθλητικός κ.λπ.). Ωστόσο, όταν η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού δεν είναι συμβατή με τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον (Μαντζουράνη και Τζιφάκη 2006). Για την επιτυχή διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης απαιτείται ένα συγκροτημένο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα παρέχει το απαραίτητο οργανωτικό σχήμα για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της διαχείρισης και θα επιτρέπει τη θέσπιση των απαραίτητων νομικών ρυθμίσεων που συμβάλλουν στο έργο της διαχείρισης (Καρασούλα 2010). Η άμεση ωφέλεια των προστατευόμενων περιοχών συνίσταται στην εμπέδωση της άποψης ότι η ανάπτυξη του τουρισμού πρέπει να είναι ήπια και ισόρροπη, σεβόμενη τα γνωρίσματα των τοπικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών πόρων (Τσάρτας 2001).

Αλιεία και Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές

Το ψάρεμα αποτελούσε μια σημαντική δραστηριότητα του ανθρώπου (Sahrhage and Lundbeck 1992) με ιστορία τουλάχιστον 90.000 ετών, όπως αποδεικνύεται από την ύπαρξη καμακιών που βρέθηκαν μαζί με υπολείμματα από μεγάλα γατόψαρα (Yellen et al. 1995). Παρόλα αυτά, για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, μέχρι τη δεκαετία του 1880, η αλιευτική δραστηριότητα ήταν συνδεδεμένη με τη μυϊκή δύναμη και τη δύναμη των ανέμων και έτσι περιοριζόταν κοντά στις ακτές, δηλαδή σε ένα πολύ μικρό τμήμα των θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Ο περιορισμός αυτός παρείχε σημαντική προστασία στα αλιευτικά αποθέματα των θαλασσών (Στεργίου και Τσικλήρας 2015). Η κατάσταση άλλαξε ριζικά, όταν οι ατμομηχανές άρχισαν να χρησιμοποιούνται στα αλιευτικά σκάφη, περίπου τη δεκαετία του 1880, αντικαθιστώντας σταδιακά τα πανιά (Roberts 2007). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η -μηχανοκίνητη πλέον- αλιεία να επεκταθεί στην ανοιχτή θάλασσα και σε βαθύτερα νερά. Στη συνέχεια, η ανάπτυξη της αλιείας ήταν ραγδαία, α-

κολουθώντας την τεχνολογική πρόοδο. Έτσι, τα μικρά ξύλινα σκάφη άρχισαν να γίνονται μεγαλύτερα και σιδερένια και οι ολιγόστροφες, μονοκύλινδρες μηχανές αντικαταστάθηκαν από πολύστροφες μηχανές με πολλούς κυλίνδρους. Η χρήση των ραντάρ και των σύγχρονων οργάνων τηλεπικοινωνίας και ναυσιπλοΐας τον προηγούμενο αιώνα έδωσε στα αλιευτικά σκάφη τη δυνατότητα να απομακρύνονται όλο και πιο πολύ από τα λιμάνια, ανοίγοντας έτσι νέα αλιευτικά πεδία για εκμετάλλευση. Τέλος, η χρήση νέων υλικών για την κατασκευή δικτύων και η χρήση υδραυλικών βαρούλκων, σύγχρονων ψυκτικών μηχανημάτων μεγάλης χωρητικότητας και ηχοβολιστικών συσκευών αύξησαν σημαντικά την αποδοτικότητα των αλιευτικών στόλων. Όλα τα παραπάνω τεχνολογικά επιτεύγματα είχαν ως αποτέλεσμα η αλιευτική δραστηριότητα να επεκταθεί τόσο οριζόντια, όσο και κατακόρυφα, σε μεγαλύτερα βάθη, μια επέκταση που οδηγείται ξεκάθαρα από το κέρδος (Pauly and Stergiou 2014).

Η αλιεία επιδρά ποικιλοτρόπως στους θαλάσσιους οργανισμούς (Jennings and Kaiser 1998, Stergiou 2002) και αλλοιώνει όλα τα επίπεδα της οργάνωσης της θαλάσσιας ζωής, δηλαδή τους πληθυσμούς, τις βιοκοινωνίες και τα οικοσυστήματα (Sherman et al. 1993). Η αλιεία επηρεάζει τα θαλάσσια οικοσυστήματα με άμεσο και έμμεσο τρόπο (Jennings and Kaiser 1998). Οι άμεσες συνέπειες της υπεραλίευσης είναι πολύπλευρες και περιλαμβάνουν τη μείωση και την κατάρρευση των αλιευτικών αποθεμάτων και τον περιορισμό στη χωρική κατανομή τους. Άμεσα επηρεάζονται όλοι οι οργανισμοί που αλιεύονται στοχευμένα ή μη, καθώς αυξάνεται η θνησιμότητά τους. Επιπλέον, λόγω της υψηλότερης θνησιμότητας επηρεάζονται οι στρατηγικές ζωής τους, κυρίως η σωματική αύξηση και η αναπαραγωγή (Stergiou 2002). Άμεσα επηρεάζονται και τα βενθικά ενδιαιτήματα εξαιτίας της φυσικής όχλησης από τα αλιευτικά εργαλεία, κυρίως τα συρόμενα (Kaiser et al. 1998). Η άμεση επίδραση της αλιείας στους θαλάσσιους οργανισμούς και τα ενδιαιτήματα προκαλεί έμμεσες επιπτώσεις σε άλλα είδη και σε ολόκληρο το οικοσύστημα (Scheffer et al. 2005). Η αφαίρεση μικρόσωμων ειδών από την αλιεία μπορεί να στερήσει ή να περιορίσει τη λεία ιχθυοφάγων ψαριών, θαλασσοπουλιών και θαλάσσιων θηλαστικών (Bearzi et al. 2008) και η αφαίρεση θηρευτών μπορεί να προκαλέσει αύξηση των πληθυσμών της λείας (McClanahan et al. 1996). Οι παραπάνω συνθήκες μπορεί να προκαλέσουν ανισορροπίες στο οικοσύστημα και ανεξέλεγκτη επικράτηση ή εξάντληση κάποιων πληθυσμών ή ειδών (Cury et al. 2003).

Πολλά θαλάσσια είδη υφίστανται ραγδαίες μειώσεις των πληθυσμών τους σαν αποτέλεσμα της υπερεκμετάλλευσης των αλιευτικών αποθεμάτων (Worm et al. 2006). Η έντονη αλιευτική δραστηριότητα χωρίς την εφαρμογή διαχειριστικών μέτρων οδήγησε στην κατάρρευση πολλών ιχθυαποθεμάτων (Furler 2012). Το 75% των ιχθυαποθεμάτων παγκόσμια είναι υπεραλιευμένο (Rodriguez Rodriguez 2014). Αυξάνονται διαρκώς τα στοιχεία, που υποδει-

κνύουν πως τα ιχθυαποθέματα στις ελληνικές θάλασσες βρίσκονται πλέον υπό καθεστώς υπεραλίευσης και επομένως οι πληθυσμοί των ψαριών υποβαθμίζονται τόσο στο Αιγαίο όσο και στο Ιόνιο Πέλαγος, καθώς το 65% των αλιευμάτων χαρακτηρίζεται ως υπεραλιευμένο και το 32% ως πλήρως εκμεταλλευμένο ενώ μόνο το 3% χαρακτηρίζεται ως ανακάμπτων απόθεμα (Stergiou et al. 2007a,b, Tsikliras et al. 2013). Επίσης, η παράνομη αλιεία φαίνεται να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα της παράκτιας αλιείας, γεγονός που ενισχύεται και από το συντριπτικά μεγάλο ποσοστό των αλιείων της Α-στυπάλαιας (97,3%) που επιθυμεί περισσότερη αστυνόμευση κατά τις αλιευτικές δραστηριότητες. Γενικά, η παράκτια αλιεία δέχεται πιέσεις τόσο από την υποβάθμιση του οικοσυστήματος στη θάλασσα όσο και από τις παρεμβάσεις και τις δραστηριότητες στην παράκτια ζώνη (Moutopoulos and Koutsikopoulos 2014). Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει την αναγκαιότητα θέσπισης μέτρων προστασίας των αλιευτικών αποθεμάτων, ιδιαίτερα στην παράκτια ζώνη, η οποία αποτελεί το βασικό ενδιαίτημα προστασίας, διατροφής και αναπαραγωγής των ψαριών (Stergiou 2000).

Συνοψίζοντας, η πλέον προφανής επίπτωση της έντονης αλιευτικής δραστηριότητας είναι η μείωση της βιομάζας των ιχθυοπληθυσμών και, κατ' επέκταση της αλιευτικής παραγωγής, παρά την ολοένα αυξανόμενη ή σταθερή αλιευτική προσπάθεια (π.χ. Myers and Worm 2003, Anticamara et al. 2011). Ο υψηλός ρυθμός αφαίρεσης των οργανισμών που αλιεύονται, όταν ξεπερνά το ρυθμό ανανέωσής τους που προκύπτει από την αναπαραγωγή και τη σωματική τους αύξηση, οδηγεί σε μείωση της βιομάζας και της αφθονίας των οργανισμών στο οικοσύστημα (Russel 1931). Αυτή η μείωση της βιομάζας ως αποτέλεσμα της υπέρμετρης εκμετάλλευσης που έχει διαπιστωθεί παγκοσμίως (Sumaila et al. 2007), στη Μεσόγειο (Tsikliras et al. 2015) και στις ελληνικές θάλασσες (Tsikliras et al. 2013) μπορεί να οδηγήσει σε συρρίκνωση ή κατάρρευση ενός αποθέματος (Hilborn and Walters 1992) και σε αλλοίωση των διαειδικών σχέσεων σε ένα οικοσύστημα (Jennings and Kaiser 1998). Για παράδειγμα, η μείωση του ατλαντικού γάδου *Gadus morhua* εξαιτίας της αλιείας στις ανατολικές ακτές της Βόρειας Αμερικής προκάλεσε μείωση της θήρευσης του γάδου στους πληθυσμούς των βενθικών ασπόνδυλων και αύξηση της αφθονίας του (Witman and Sebens 1992).

Οι επιπτώσεις της έντονης αλιευτικής εκμετάλλευσης στις ελληνικές θάλασσες παρατηρήθηκαν ήδη από το 1950, όταν διαπιστώθηκε σημαντική μείωση κάποιων αποθεμάτων (Ananiadis 1970). Είναι φανερό ότι παρά τις τεχνολογικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών η αλιευτική παραγωγή μειώνεται συνεχώς από το 1995, όταν η ελληνική αλιεία εισήλθε στη φάση της συρρίκνωσης (Στεργίου και Τσίκληρας 2015).

Με τον όρο «αλιεία», συνήθως ονομάζουμε το ψάρεμα, όπου χαρακτηρίζεται η διαδικασία του κυνηγιού, της τεχνικής (δηλαδή μέθοδος) αλλά και

ολόκληρης της δραστηριότητας που πραγματοποιείται για την σύλληψη και συνάμα την αφαίρεση ψαριών και άλλων υδρόβιων ζώων από τον βιότοπό τους (ποτάμι, λίμνες, ωκεανοί, κ.λπ.). Ο τομέας της αλιείας είναι ευρύς και διακρίνεται σε διαφορετικά είδη ανάλογα πάντα με τα μέσα και τον χώρο στον οποίο επιχειρεί κάποιος να αλιεύσει: **εμπορική αλιεία** (μόνο για βιοπορισμό), **μη εμπορική αλιεία** (για ψυχαγωγία και ανάλογα με τα οικοσυστήματα), **εσωτερική αλιεία** (λίμνες, ποτάμια, λιμνοθάλασσες), **θαλάσσια αλιεία ή επαγγελματική αλιεία**, η οποία μπορεί να διαχωριστεί σε τρεις κατηγορίες με βάση το μέγεθος των σκαφών, τη χωρητικότητά τους, τη χωρική εξάπλωση της δραστηριότητάς τους και τη χρονική διάρκεια των ταξιδιών τους και περιλαμβάνει την **μικρή παράκτια αλιεία ή αλιεία μικρής κλίμακας**, χαρακτηρίζεται από υψηλή ετερογένεια και εποχικότητα στην ποσότητα και στη σύνθεση των συλλήψεων (Garcia-Rodriguez et al. 2006), πραγματοποιείται ολόκληρο το έτος στην παράκτια ηπειρωτική ακτογραμμή και στα νησιά, με παραδοσιακά εργαλεία (απλάδια και μανωμένα δίχτυα, παραγάδια, παγίδες, κ.λπ.), διεξάγεται από σκάφη σχετικά μικρού μεγέθους (συνήθως παραδοσιακά σκαριά), τα ταξίδια είναι μικρά και σε κοντινή απόσταση από το λιμάνι, η άσκηση ενός συμπληρωματικού επαγγέλματος από τους αλιείς είναι συχνό φαινόμενο, ο αριθμός των ατόμων του πληρώματος είναι σχετικά μικρός ανά αλιευτικό σκάφος (συνήθως απασχολούνται από ένα έως πέντε άτομα, όπου σε αρκετές περιπτώσεις τα μέλη του πληρώματος ενός σκάφους ανήκουν στην ίδια οικογένεια ή συνδέονται συγγενικά), υπάρχει έντονος παραδοσιακός χαρακτήρας και έλλειψη παιδείας κλπ. (Farrugio et al. 1993, Coppola 2001), την **μεσαία αλιεία**, η οποία πραγματοποιείται με γρι-γρι που χρησιμοποιούν το αλιευτικό εργαλείο γρι-γρι και με μηχανότρατες, που χρησιμοποιούν το αλιευτικό εργαλείο τράτα βυθού και περιλαμβάνει μεγάλα αλιευτικά σκάφη που δραστηριοποιούνται σε μεγάλα βάθη και πραγματοποιούν ολιγοήμερα ταξίδια και την **υπερπόντια αλιεία ή βιομηχανοποιημένη ή αλιεία μεγάλης κλίμακας**, περιλαμβάνει πολύ μεγάλα αλιευτικά σκάφη, που χρησιμοποιούν τράτες βυθού και με γρι-γρι και δραστηριοποιούνται σε πολύ απομακρυσμένες περιοχές υψηλής παραγωγικότητας (π.χ. ατλαντικές ακτές της Αφρικής) και για μεγάλο χρονικό διάστημα (Καπανταγάκης 2014, Pauly et al. 2014). Οι διαφορές μεταξύ των κατηγοριών (η μεσαία κλίμακας αλιεία έχει συγχωνευτεί με τη βιομηχανοποιημένη, γιατί έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά) είναι μεγάλες, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε τοπικό επίπεδο και αφορούν οικονομικά, αλιευτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά (Jacquet and Pauly 2008). Η αλιεία μικρής κλίμακας υποστηρίζεται από εκατομμύρια αλιείς σε όλο τον κόσμο, κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες (Delgado et al. 2003, Basurto et al. 2013).

Ο ελληνικός επαγγελματικός αλιευτικός στόλος είναι ο πολυπληθέστερος αλιευτικός στόλος στην Ε.Ε.. Αποτελείται από περίπου 14.000 (13.950 σκάφη στις 31-12-2020) επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη, η πλειοψηφία των

σκαφών (περίπου 96%), είναι μικρής χωρητικότητας με κινητήρες μικρής ιπποδύναμης τα οποία διαθέτουν στην αλιευτική τους άδεια στατικά κυρίως εργαλεία και διενεργούν πολυειδική και πολυσυλλεκτική αλιεία κατά μήκος της παράκτιας ζώνης. Τα μεγαλύτερα σκάφη διαθέτουν πιο δυναμικά εργαλεία, όπως μηχανότρατες (1,8%) και γρι γρι (1,7%), ή είναι σκάφη που διαθέτουν αγκιστρωτά εργαλεία (παραγάδια και πετονιές) και στοχεύουν σε μεγάλα μεταναστευτικά είδη, όπως για παράδειγμα ο τόνος και ο ξιφίας και δραστηριοποιούνται σε μεγαλύτερες αποστάσεις από την ακτή ή ακόμη και στα διεθνή ύδατα (πέραν των 6 ναυτικών μιλίων). Τα επαγγελματικά αλιευτικά εργαλεία της θαλάσσιας αλιείας, τα οποία είναι θεσμοθετημένα στην ελληνική νομοθεσία, περιγράφονται στην υπ' αριθ. 176605/28-12-2006 εγκύκλιο περί *Καταχώρησης αλιευτικών εργαλείων στις άδειες αλιείας σκαφών...* σε εφαρμογή του Καν. (ΕΚ) 1281/2005 (ΥΠ.Α.Α.Τ. 2021).

Η παράκτια αλιεία περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό σκαφών, απασχολώντας ετήσια μεγάλο αριθμό αλιέων (Jacquet and Pauly 2008), καλύπτοντας το 90% των θέσεων εργασίας στη θάλασσα παγκόσμια (Rodriguez Rodriguez 2014), χαρακτηρίζεται από υψηλή ετερογένεια και εποχικότητα στην ποσότητα και στη σύνθεση των συλλήψεων (Garcia-Rodriguez et al. 2006). Στην Ελλάδα δεν πραγματοποιείται μεγάλης κλίμακας αλιεία και τα μεγαλύτερα αλιευτικά σκάφη ανήκουν στην μέση αλιεία (Τζανάτος 2006, Χριστοδούλου 2009, Στεργίου και Τσίκληρας 2015).

Η παράκτια, επαγγελματική αλιεία παραδοσιακά αποτελούσε σημαντική δραστηριότητα στην Ελλάδα και ήταν στενά συνδεδεμένη με την κοινωνική δομή των νησιωτικών κοινοτήτων, συνεισφέροντας κατ' αυτό τον τρόπο σ' ένα πολύ μεγάλο ποσοστό στην εθνική, πρωτογενή παραγωγή, αλλά και στις τοπικές κοινωνίες (Tzanatos et al. 2006). Ορισμένα γεωμορφολογικά και βιολογικά χαρακτηριστικά των ελληνικών θαλασσών, όπως, για παράδειγμα, η εκτενής και σύνθετη ακτογραμμή, το μικρό βάθος στο οποίο απαντάται η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, η περιορισμένη θαλάσσια πρωτογενής παραγωγή και η πλούσια ιχθυοπανίδα (όσον αφορά την ποικιλία των ειδών) έχουν ευνοήσει ιδιαίτερα την ανάπτυξη του τομέα αυτού (Καλλίγαρος 2004, Μπαντουβάς 2013).

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι η αλιεία μικρής κλίμακας, που για τα ελληνικά δεδομένα μπορεί να ταυτιστεί με την παράκτια αλιεία (coastal fisheries), απασχολεί συνολικά περισσότερους ψαράδες, κοστίζει λιγότερο σε αποζημιώσεις και επιδοτήσεις, καταναλώνει λιγότερο πετρέλαιο, συνεπώς ρυπαίνει λιγότερο, ζημιώνει λιγότερο το οικοσύστημα, καθώς χρησιμοποιούνται παραδοσιακά εργαλεία και τα ανεπιθύμητα αλιεύματα είναι περιορισμένα και είναι περισσότερο αποδοτική (Στεργίου και Τσίκληρας 2015).

Τα αλιευτικά προϊόντα που προέρχονται από επαγγελματικές αλιευτικές δραστηριότητες των αλιευτικών στόλων είναι φυσικοί, ανανεώσιμοι και αφαιρούμενοι πόροι. Αν και η αναπαραγωγή και η μετακίνηση τους δεν ελέγχονται από τον άνθρωπο, αυτό δεν παύει όμως να επηρεάζεται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως η ρύπανση και η υπεραλίευση, αυτές οι δραστηριότητες επηρεάζουν αρνητικά τα υδάτινα οικοσυστήματα και τα ιχθυοποθέματα. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο τομέας της θαλάσσιας αλιείας τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίζει το πρόβλημα της μείωσης των αλιευτικών πόρων, ενώ από τις αρχές του 1970 έχει εμφανιστεί η ανάγκη ώστε να ληφθούν άμεσα τα απαραίτητα μέτρα για τη διαχείριση και τη διατήρηση αυτών των πόρων για τις μελλοντικές γενιές. Η διαπίστωση αυτή από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οδήγησε στην εφαρμογή μέτρων για τον περιορισμό των αλιευτικών προσπαθειών από τους αλιευτικούς στόλους και την εισαγωγή των αναθεωρημένων κανόνων της **Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής**, ώστε να συμβάλει στη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του τομέα μέσω της αειφόρου ανάπτυξης των υδρόβιων βιολογικών πόρων. Ο κύριος στόχος της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής είναι να επιτευχθεί αειφόρος ανάπτυξη των υδρόβιων και βιολογικών πόρων λαμβάνοντας υπόψη τις περιβαλλοντικές, τις οικονομικές και τις κοινωνικές πτυχές. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης πολυετών μεθόδων διαχείρισης της αλιείας, οι οποίες περιλαμβάνουν την προσαρμογή και την αναδιοργάνωση του αλιευτικού στόλου ώστε να συμβαδίζει με τους διαθέσιμους πόρους (Μυλωνόπουλος 2002, Χριστοδούλου 2009, Στάμος 2016). Για την επίτευξη των στόχων της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής, έχει θεσπιστεί σε κοινοτικό επίπεδο μια σειρά κανονισμών με τους οποίους ενισχύονται και εναρμονίζονται οι κανόνες ελέγχου, επιθεώρησης και επιβολής των μέτρων διατήρησης και διαχείρισης των πόρων, των διαρθρωτικών μέτρων και των μέτρων για την κοινή οργάνωση της αγοράς.

Η αλιεία στην Ελλάδα είναι ένας ιδιαίτερος κλάδος της εθνικής οικονομίας. Υπάγεται στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, και μάλιστα στη Διεύθυνση Αλιείας. Η Διεύθυνση Αλιείας είναι υπεύθυνη για την επιστημονική παρακολούθηση και τον νομοθετικό προσδιορισμό των μέσων, των μεθόδων, των περιοχών και των εποχών δράσης όπου μπορεί κάποιος να αλιεύσει (Μελισσουργού και Φούντας 2021).

Η Λιμενική αρχή υπάγεται στο Υπουργείο Ναυτιλίας και είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης της αλιείας στη θάλασσα και τη συμμόρφωση με τους σχετικούς νόμους και τους κανονισμούς. Η ασφάλεια των εσωτερικών υδάτων (ποτάμια, λίμνες) ανήκει στην τοπική δικαιοδοσία του Ελληνικού Αστυνομικού Τμήματος (εκτός από τον έλεγχο των σκαφών και την παροχή των απαιτούμενων αδειών). Η διάθεση αλιευτικών προϊόντων που δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία της Ακτοφυλακής πραγματο-

ποιείται από τις τοπικές υπηρεσίες υγείας κάθε περιοχής (Στεργίου και Τσικλήρας 2015).

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός, ότι οι πρώτοι περιορισμοί στην θαλάσσια αλιεία που εφαρμόστηκαν ήταν πρακτικές που χρησιμοποιούσαν κυρίως στην αλιεία των γλυκών νερών. Περιορισμοί όπως το εποχιακό κλείσιμο μίας περιοχής για προστασία του γόνου, το επιτρεπόμενο μέγεθος, και οι απαγορεύσεις κάποιων εργαλείων είναι πρακτικές που χρησιμοποιούνται πάρα πολλά χρόνια (Χριστοδούλου 2009). Το 1992 η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την αλιεία καθιερώνει τις μέγιστες επιτρεπόμενες συλλήψεις καθώς και τα μερίδια ή τα ατομικά μερίδια (Cacaud 2005).

Η **ερασιτεχνική αλιεία** αποτελεί μία από τις πιο συνήθεις ανθρώπινες δραστηριότητες στις παράκτιες περιοχές και στα νησιά παγκοσμίως (Westera et al. 2003), περιλαμβάνει την αθλητική και ψυχαγωγική αλιεία με σκοπό την ψυχαγωγία ή την άθληση και όχι τον βιοπορισμό ή την απόκτηση εισοδήματος.

Μελέτες έχουν δείξει ότι η ερασιτεχνική αλιεία μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στους θαλάσσιους βιολογικούς πόρους (Font and Lloret 2012), καθώς η εσοδεία μπορεί να είναι συγκρίσιμη ή σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και να ξεπερνά αυτή του επαγγελματικού αλιευτικού στόλου μίας περιοχής (Coll et al. 2004, Lewin et al. 2006, Cooke et al. 2006, Font and Lloret 2011). Συγκεκριμένα σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου η ερασιτεχνική αλιεία διεκδικεί περίπου το 10% της ολικής αλιευτικής εσοδείας, συμπεριλαμβανομένων όλων των μορφών επαγγελματικής αλιείας (παράκτιας και μέσης) (Lewin et al. 2006).

Από αυτήν την άποψη οι ερασιτέχνες αλιείς είναι ανταγωνιστικοί ως προς την εκμετάλλευση της εξαγόμενης βιομάζας απέναντι στους επαγγελματίες εφ' όσον υπάρχει κοινό ενδιαφέρον για τα αλιεύσιμα είδη και αλληλοεπικάλυψη στα αλιευτικά πεδία. Η αντιπαράθεση επομένως ανάμεσα στους επαγγελματίες και τους ερασιτέχνες αλιείς είναι αναμενόμενη (Font and Lloret 2012), καθώς οι τελευταίοι μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές μειώσεις των ιχθυαποθεμάτων με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των εσόδων των επαγγελματιών αλιέων (Μπαντουβάς 2013).

Το ένα σκέλος του προβλήματος είναι ότι τόσο ο αριθμός των ερασιτεχνών (βάρκες, πετονιές, ψαροτούφεκα), όσο και η παραγωγή (σύσταση και ποσότητα αλιευμάτων) των ερασιτεχνών είναι απολύτως άγνωστα δεδομένα στην Ελλάδα. Το δεύτερο σκέλος του προβλήματος είναι η υπερεκμετάλλευση όλων των ειδών κάθε μεγέθους και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς το σύστημα αστυνόμευσης είναι ανύπαρκτο. Το πρόβλημα αναφέρεται σε νόμιμους (με ερασιτεχνική άδεια αλιείας από το λιμεναρχείο), παράνομους (χωρίς άδεια, αλλά με νόμιμο εξοπλισμό) και πολύ παράνομους ε-

ρασιτέχνες ψαράδες που χρησιμοποιούν καταστροφικό εξοπλισμό (αλιεία με καταδυτική συσκευή, δυναμίτη ή χημικά). Στις ελληνικές θάλασσες οι συλλήψεις της ερασιτεχνικής αλιείας με καλάμι και πετονιά από την ακτή αυξάνονται συνεχώς από το 1950. Επίσης, το υποβρύχιο κυνήγι ανταγωνίζεται άμεσα την παράκτια αλιεία, καθώς πολλά από τα είδη αυτά αποτελούν στόχους και των παράκτιων ψαράδων σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας (Πατραϊκός Κόλπος: Tzanatos et al. 2008). Συγκεκριμένα το υποβρύχιο κυνήγι έχει αναφερθεί ότι επηρεάζει τη βιομάζα και αφθονία των ειδών μιας περιοχής, κυρίως των μεγαλόσωμων ψαριών με αργή αύξηση και μεγάλη διάρκεια ζωής (Lloret et al. 2008), όπως ο ροφός *Epinephelus marginatus* (Coll et al. 2004). Συνεπώς, οι ερασιτέχνες ψαράδες θα πρέπει να ελέγχονται αυστηρά ως προς τον αριθμό (η νομοθεσία επιτρέπει ημερήσιο όριο μέχρι 5 κιλά ψαριών ανά άτομο, 10 κιλά ανά βάρκα και 1 ροφοειδές του γένους *Epinephelus* ανά άτομο) και το μέγεθος των ειδών που αλιεύουν, αλλά και ως προς την εποχή και περιοχή αλιείας (Στεργίου και Τσίκληρας 2015).

Γίνεται κατανοητό ότι ανάμεσα στην παράκτια αλιεία και την ερασιτεχνική, αναπτύσσεται πολλές φορές ανταγωνισμός. Οι κύριοι λόγοι είναι συνήθως ο ανταγωνισμός για τους πόρους, τόσο με τους παράνομους αλιείς όσο και με τους νόμιμους αφού αρκετοί από αυτούς πουλάνε τα ψάρια αλλά και συλλαμβάνουν είδη - στόχους των επαγγελματιών αλιέων καθώς και ο ανταγωνισμός για το χώρο (Pawson et al. 2008). Επίσης, παρουσιάζουν στοιχεία έντονου ανταγωνισμού ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο (Lloret et al. 2008). Ο ανταγωνισμός δημιουργεί διενέξεις, οι οποίες καταλήγουν κάποιες φορές σε συγκρούσεις αλλά και χωρίς αυτές διατηρούν μια αντιπαλότητα στις δύο ομάδες του πληθυσμού. Οι διενέξεις τους, κατά κύριο λόγο, οφείλονται στο γεγονός ότι οι ερασιτέχνες αλιείς ασκούν τη δραστηριότητα σε όλες τις περιοχές ακόμη και εάν αυτές είναι απαγορευμένες ή ακόμη και σε περιόδους που είναι απαγορευμένη η δραστηριότητα (Μάιος). Ένας δεύτερος λόγος που οδηγεί σε διενέξεις είναι τα αλιευτικά εργαλεία που χρησιμοποιούν οι ερασιτέχνες αλιείς, τα οποία παρουσιάζουν πολύ μικρές διαφορές από τα αντίστοιχα επαγγελματικά, ενώ, παράλληλα, δεν γίνεται κάποιος έλεγχος σε αυτά, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις οι ποσότητες αλιευμάτων των δύο ομάδων πληθυσμού να είναι συγκρίσιμες (Χριστοδούλου 2009).

Η αλιεία θεωρείται από τις μεγαλύτερες απειλές για τους πληθυσμούς των θαλάσσιων θηλαστικών (δελφινιών, φώκιας), των ερπετών και των θαλασσοπούλιων, ενώ η επίδρασή της μπορεί να είναι άμεση ή έμμεση (Northridge 1991, DeMaster et al. 2001, Crespo and Hall 2002, Reeves et al. 2003, Kaschner 2004). Πολλά από αυτά τα είδη που δεν αλιεύονται αλλά πλήττονται από την αλιευτική δραστηριότητα, προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις και οργανισμούς.

Στις ελληνικές θάλασσες οι ψαράδες διαμαρτύρονται ότι όλα τα δελφίνια, οι χελώνες καρέτα *Caretta caretta* και η μεσογειακή φώκια *Monachus monachus* προκαλούν μεγάλες καταστροφές στα παράκτια αλιευτικά εργαλεία, γιατί τρέφονται με ψάρια που έχουν ήδη πιαστεί πάνω σε αυτά (Παρδαλού και Τσίκληρας 2015). Το εργαλείο που επηρεάζεται περισσότερο είναι τα δίχτυα και ακολουθούν τα παραγάδια, ενώ η άμεση επίδραση των οργανισμών αυτών στα γρι-γρι και τις τράτες βυθού είναι σχετικά περιορισμένη (Hale et al. 2001, Lopez 2006).

Σε έρευνα των νησιών των Κυκλάδων, η πλειοψηφία των αλιέων (7 στους 10 αλιείς) είπαν πως το σημαντικότερο πρόβλημα των ψαράδων της περιοχής τους είναι τα δελφίνια και οι φώκιες (στα οποία κάποιοι συμπεριλάμβαναν και τις θαλάσσιες χελώνες), τα οποία προκαλούν μεγάλες υλικές καταστροφές στους αλιείς, καθώς μπλέκονται στα δίχτυα τους και τα καταστρέφουν. Τα έξοδα για τη συντήρηση των εργαλείων μετά από αυτές τις καταστροφές είναι δυσβάσταχτα για τους παράκτιους αλιείς. Γενικά αυτό είναι ένα πρόβλημα που απαντήθηκε από αλιείς από όλα τα νησιά που πραγματοποιήθηκε η έρευνα σε ποσοστά μάλιστα που δεν διέφεραν ιδιαίτερα από νησί σε νησί. Μπορούμε να πούμε δηλαδή πως είναι ένα πρόβλημα πολύ έντονο και χαρακτηρίζει το σύνολο των νησιών των Κυκλάδων αλλά και όλης της επικράτειας (Πυραλεμίδου 2007). Επίσης, έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα νησιά Κίμωλο-Αλόνησο-Κάλυμνο-Κάρπαθο-Ζάκυνθο-Χίο-Ψαρά-Οινούσες-Κύθηρα και Ελαφώνησο, οι αλιείς αναφέρουν ότι τόσο οι μεσογειακές φώκιες όσο και τα είδη δελφινιών αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους έχοντας επιπτώσεις τόσο στο αλιεύμα, όσο και στα εργαλεία. Δηλώνουν πως η ζημιά που προέρχεται από δελφίνια είναι μεγάλη και αφορά κυρίως τα δίχτυα και τα αλιεύματα, ενώ οι φώκιες επιφέρουν χαμηλή προς μέτρια σε μέγεθος ζημιά σε εργαλεία και αλιεύματα. Επίσης θεωρούν πως τα δελφίνια εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά εμπλοκής και πνιγμού σε δίχτυα από ότι οι φώκιες (Mom κ.ά. 2009). Μάλιστα, η πλειοψηφία (85,6%) των αλιέων των Βορείων Σποράδων δηλώνουν ότι δεν λαμβάνουν ποτέ καμιά οικονομική ενίσχυση για ζημιές που προκαλούνται στα εργαλεία τους, από τα προστατευόμενα είδη του Ε.Θ.Π.Α.Β.Σ., και όταν αυτή δοθεί συνήθως το ύψος της ανέρχεται στο από 0-20% ποσοστό της ζημιάς σύμφωνα με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων αλιέων (92,8%) (Καραντώνη 2021).

Όσον αφορά την αλιεία, δεν υπάρχουν συγκεκριμένες περιπτώσεις προγραμμαμάτων αποζημίωσης ή επιδότησης ζημιών από θαλάσσια θηλαστικά. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το παράδειγμα στις νήσους Αζόρες, όπου οι παράκτιοι αλιείς έλαβαν κρατική χρηματοδότηση προκειμένου να σταματήσουν να χρησιμοποιούν μανωμένα δίχτυα και να στραφούν σε άλλα αλιευτικά εργαλεία με στόχο τη μείωση των περιστατικών παγίδευσης θαλάσσιων θηλαστικών. Τέλος, στην Τουρκία αν και δεν υπάρχει επίσημο σύστημα αποζημίωσης για ζημιές από φώκιες, οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί αποζημιώ-

νουν ενίοτε τα μέλη τους, εάν η ζημία είναι πάνω από \$100, δεδομένου ότι η αλληλεπίδραση είναι σχετικά σπάνια (Mom κ.ά. 2009).

Σε έρευνα στην Αстуπάλαια το σύνολο των επαγγελματιών αλιέων της, δήλωσε ότι δεν επιθυμεί τη δημιουργία Θαλάσσιας Προστατευόμενης Περιοχής στην περιοχή τους (Καλογιάνοβ 2016). Προφανώς η στάση των επαγγελματιών αλιέων απέναντι σε αυτού του είδους τα καθεστώτα προστασίας φαίνεται πως είναι παρόμοια και σε άλλες χώρες, όπως είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σουηδία, η Ιταλία και η Χιλή, όπου προκύπτουν παραπλήσια θέματα, που σχετίζονται με την έλλειψη κατανόησης των θετικών αποτελεσμάτων, που μπορούν να επιφέρουν οι Θ.Π.Π. στην αλιευτική εσοδεία των ψαράδων, της αξίας τους ως πλήρως ελεγχόμενες και διαχειριζόμενες περιοχές, καθώς και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των μέτρων προστασίας τους (Himes 2003, Jones 2008, Gelcich et al. 2009, Suuronen et al. 2010).

Είναι ανάγκη επιτακτική να επιλέγονται προσεκτικά οι δράσεις διατήρησης και να καθορίζονται χωρικά ώστε να αποδώσουν τα μέγιστα οφέλη, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς που τίθενται από τις ανθρώπινες ανάγκες και αξίες (Micheli and Niccolini 2013). Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να μειωθούν οι καταστροφικές παρεμβάσεις από τον άνθρωπο αλλά και να καθιερωθούν δίκτυα θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών. Οι συγκεκριμένες περιοχές αποτελούν και πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι ενός ευρύτερου δικτύου θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών, αφού η θάλασσα αποτελεί ένα συνεχές περιβάλλον (Καποτά 2016). Ως προσφορότερο μέσο για την επίτευξη του προαναφερόμενου σκοπού έχει επιλεγεί ο θεσμός της ίδρυσης προστατευόμενων φυσικών περιοχών (Προμπονάς 2007). Έτσι, προκειμένου να διατηρηθεί η βιοποικιλότητα, τα αγαθά και οι υπηρεσίες που προσφέρουν στον άνθρωπο τα οικοσυστήματα, δημιουργήθηκαν οι Προστατευόμενες Περιοχές (Ηλιάδου κ.ά. 2017).

Η καθιέρωση και η λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών είναι αναμφίβολα μια μεγάλη επιτυχία και εκφράζει σίγουρα τις προσδοκίες και τα ιδανικά των σύγχρονων κοινωνιών καθώς μέσα από τη σωστή προστασία και λειτουργία τους πηγάζουν σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές αξίες οι οποίες είναι βασικές για την βιωσιμότητα των επόμενων γενεών (Ελευθερίου 2016). Επίσης, οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές θεωρούνται ένα αξιόλογο μέτρο για τη διαχείριση της αλιείας και την προστασία των θαλάσσιων οργανισμών και ενδιαιτημάτων προτεραιότητας, όπως είναι η φώκια *Monachus monachus*. Αρχικά οι Θ.Π.Π. ιδρύονταν κυρίως για την προστασία απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων, αλλά στη συνέχεια βρέθηκε ότι μπορούν να προστατεύουν και τα ιχθυοαποθέματα (Arceo et al. 2013) καθώς θεωρούνται ένα εργαλείο που ενισχύει τους ιχθυοπληθυσμούς (Colleter et al. 2014, Μαυράκη 2015). Ως διαχειριστικό μέτρο είναι συνδε-

δεμένες με τα είδη και τα ενδιαίτηματα μιας συγκεκριμένης περιοχής και λογικά οι επιπτώσεις της θέσπισης τους αφορούν στα συγκεκριμένα είδη και ενδιαίτηματα κάθε φορά (Ballantine and Langlois 2008). Κατά γενική ομολογία οι Θ.Π.Π. αποτελούν ένα αποτελεσματικό διαχειριστικό εργαλείο για τη διατήρηση, την προστασία και την αποκατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Tegner and Dayton 2000, Lubchenco et al. 2003).

Γενικά, οι Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές (Θ.Π.Π.) αποτελούν ένα αποτελεσματικό διαχειριστικό εργαλείο για τη διατήρηση, την προστασία και την αποκατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Tegner and Dayton 2000, Lubchenco et al. 2003). Εκτός του ότι παρέχουν τη δυνατότητα ενίσχυσης της προστασίας και αποκατάστασης πληθυσμών απειλούμενων ειδών και των ευαίσθητων ενδιαιτημάτων τους, ενισχύουν επίσης την αλιευτική παραγωγή, ρυθμίζουν τη χρήση της θάλασσας, διασφαλίζουν τη βιωσιμότητα του τουρισμού και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας (Abdulla et al. 2008). Αναφορικά με την αλιεία πρόσφατες μελέτες έχουν δείξει ότι οι Θ.Π.Π. μπορούν να ελέγξουν αποτελεσματικά την υπερεκμετάλλευση των αλιευτικών αποθεμάτων (Claudet et al. 2008), καθώς και να αυξήσουν την αλιευτική εσοδεία μέσα και έξω από τα όριά τους (Roberts et al. 2001, Guidetti and Sala 2007), όπως, επίσης, και τα οικονομικά έσοδα των αλιέων (Pauly et al. 2002). Επιπρόσθετα έχει παρατηρηθεί αύξηση στη συνολική βιομάζα, την αφθονία, αλλά και στο μέγεθος των ψαριών εντός των ορίων των Θ.Π.Π. σε σχέση με άλλες θαλάσσιες περιοχές (Halpern 2003, Micheli et al. 2004, Guidetti 2007) γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε διάχυση των ιχθυοπληθυσμών και ενίσχυση των γειτονικών αλιευτικών πεδίων (Roberts et al. 2001). Όπως αναφέρεται και από τους Guidetti and Claudet (2010) οι προαναφερθείσες θετικές επιδράσεις, που επιφέρουν οι Θ.Π.Π. ως προς την αλιεία μπορεί να συνδέονται τόσο με την επικράτηση φυσικών και οικολογικών διεργασιών εντός των υπό μελέτη οικοσυστημάτων όσο και με τις αποτελεσματικές διαχειριστικές πρακτικές (Μπαντουβάς 2013). Είναι περιοχές όπου είτε απαγορεύεται πλήρως η αλιεία, είτε απαγορεύεται η χρήση δυναμικών εργαλείων (όπως η μηχανότρατα, το γρι-γρι και η βιντζότρατα), με σκοπό την αύξηση της βιομάζας του τοπικού αποθέματος αλλά και τον εμπλουτισμό των γύρω αλιευόμενων περιοχών (Russ and Alcala 2003).

Το γεγονός ότι οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αντικειμενικών σκοπών κάνει επιτακτική την ανάγκη να καθοριστούν με σαφή τρόπο οι στόχοι τους (Jones 1994, Murray et al. 1999, Agardy 2000, Crosby et al. 2000). Γενικώς, οι Θ.Π.Π. ορίζονται έχοντας συγκεκριμένους στόχους, οι οποίοι μπορεί να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Παράδειγμα, όσον αφορά την περιοχή της Μεσογείου, ο κύριος λόγος ίδρυσης των Θ.Π.Π. θεωρείται η προστασία των απειλούμενων ειδών, των οικοσυστημάτων ή/και των ενδιαιτημάτων με σκοπό την επανάκαμψή τους (Planes et al. 2000). Εκτός από την προστασία ειδών, γενικότερα, μπορεί να

επιδιώκει σε ορισμένες περιπτώσεις και η προστασία ειδών με ιδιαίτερη οικονομική σημασία (Tunesi et al. 2006). Αναλυτικότερα, στοχεύουν στην προστασία και διατήρηση των φυσικών πόρων, προστατεύοντας τη βιοποικιλότητα και τα ενδιαιτήματα και επιδιώκοντας την αειφόρο ανάπτυξη τους, στην επανάκαμψη περιοχών οι οποίες χρειάζεται απαραίτητα να διασωθούν και έχουν υποστεί καταστροφές, στην περιοχή καταφυγίου για απειλούμενα είδη, στην αύξηση πληθυσμών που έχουν μειωθεί σημαντικά μέσω της προστασίας των αναπαραγόμενων πληθυσμών και της ρύθμισης της αλιείας και στην ανάπτυξη ανθρωπογενών δραστηριοτήτων που δεν επιδρούν αρνητικά στο περιβάλλον, όπως ο οικότουρισμός, η εκπαίδευση και η έρευνα, δραστηριότητες οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε οικονομική ευημερία της περιοχής (Badalamenti et al. 2000, Claudet and Pelletier 2004, Seytre and Francour 2009, Μαυράκη 2015). Πέρα δηλαδή από τους διακριτούς, επιμέρους στόχους υπάρχει κάτι κοινό που συνδέει όλες τις Θ.Π.Π.: να διατηρηθεί αυτό που περικλείουν, με την έννοια τουλάχιστον να μην υποβαθμιστεί περαιτέρω (Ζιώγα 2007). Γενικά, οι προστατευόμενες περιοχές έχουν πολλαπλούς στόχους, ωστόσο η συμμετοχή και η συνεισφορά των τοπικών κοινωνιών είναι κρίσιμος παράγοντας για την διατήρησή τους (Πανατζόπουλος 2020).

Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί υπερεκμετάλλευση των ιχθυοαποθεμάτων, με ανησυχητικά αποτελέσματα για την αειφόρο ανάπτυξη της αλιείας (Forcada et al. 2008, Forcada et al. 2009). Πολλές επιστημονικές μελέτες προτείνουν τις Θ.Π.Π., σαν εναλλακτικό και βοηθητικό τρόπο για τη διατήρηση και αύξηση της αλιευτικής παραγωγής (Beverton and Holt 1957, Bohnsack 1993, 1994, 1998, 1999, Sobel 1996, Roberts 1997, Sladek Nowlis and Roberts 1997, Lauck et al. 1998, Γιούργης 2013). Εντούτοις, υπάρχουν και ορισμένες οι οποίες υποστηρίζουν ότι οι Θ.Π.Π. δεν επιφέρουν καμία αλλαγή στα αποθέματα ή/και οδηγούν στη μείωση τους (García Charton et al. 2000, Dulvy 2013, Micheli and Niccolini 2013).

Σε σύγκριση με περιοχές ανοικτές στην εκμετάλλευση, προσφέρουν σημαντικά άμεσα και έμμεσα οφέλη στην αλιεία. Τα άμεσα οφέλη περιλαμβάνουν (Bohnsack 1999, Kenchington et al 2003): α) περισσότερα ψάρια από την αύξηση της παραγωγής και τη διασπορά αυγών και προνυμφών από ψάρια μεγαλύτερης τάξης μεγέθους, μεγαλύτερης αφθονίας, και την αύξηση δυνατότητας ωοτοκίας στο ανεκμετάλλευτο απόθεμα, β) μεταφορά της βιομάζας ανήλικων και ενήλικων ψαριών που κινούνται πέρα από τα όρια της Θ.Π.Π. σε αλιευτικά πεδία (spill-over effect), γ) προστασία της γενετικής ποιότητας από επιβλαβείς επιπτώσεις της αλιείας, δ) εξασφάλιση από την κατάρρευση του αποθέματος λόγω της αλιείας ή της αδυναμίας στρατολόγησης λόγω φυσικών αιτιών, ε) γρηγορότερη επαναφορά σε περίπτωση κατάρρευσης αποθεμάτων, στ) μείωση της ετήσιας μεταβλητότητας των αλιευτικών εκφορτώσεων, παρέχοντας τη δυνατότητα πιο συνεπούς στρατολόγη-

σης και ζ) βιώσιμη αλιεία για τα ευάλωτα είδη (π.χ. είδη που είναι σπάνια, αλλάζουν φύλο, ή είδη όπου η μειωμένη πυκνότητα των ενηλίκων έχει μη γραμμικές, αρνητικές επιπτώσεις στη γονιμότητα).

Τα έμμεσα οφέλη στην αλιεία είναι επίσης σημαντικά (Bohnsack 1999), διότι οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές παρέχουν: α) τόπους αναφοράς για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων της αλιείας στα θαλάσσια οικοσυστήματα, β) παρακολούθηση για τον προσδιορισμό των φυσικών έναντι ανθρωπογενών επιδράσεων στο απόθεμα, γ) πειραματικές περιοχές με ελάχιστες ανθρώπινες παρεμβάσεις για αλιευτικές έρευνες στη συμπεριφορά, τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ειδών και της φυσικής θνησιμότητας και δ) διευκόλυνση της επιβολής των νομικών μέτρων και της εφαρμογής τους (Γιούργης 2013).

Οι αλιείς αποκομίζουν όφελος και από τις απαγορεύσεις ή τις ρυθμίσεις σε άλλες μορφές αλιείας (π.χ. ερασιτεχνική αλιεία με καθετές, ψαροτούφεκο). Αν και οι μελέτες είναι λίγες και περιορίζονται στην Βορειοδυτική Μεσόγειο (Bell 1983, Garcia-Rubies and Zabala 1990, Harmelin et al. 1995, Garcia-Chariton et al. 2004), έχει αποδειχτεί ότι η αλιευτική απόδοση είναι γενικά μεγαλύτερη (π.χ. Port-Cros, Scandola), ή πιο σταθερή (π.χ. Carry-le-Rouet, Tabarca), στις προστατευόμενες περιοχές (Francour et al. 2001). Εντούτοις, οι ενδείξεις έμμεσου οφέλους είναι πολυάριθμες, όπως η συχνότητα ανανέωσης των σκαφών, το μέγεθος των σκαφών που χρησιμοποιούνται, και ο αριθμός των νεαρών ψαράδων που ασχολούνται με αυτό το επάγγελμα στις περιοχές γύρω από τις ΘΠΠ (Ramos-Espla and Bayle-Sempere 1990).

Γενικά, έχει αποδειχθεί ότι τα θετικά αποτελέσματα των Θ.Π.Π. επεκτείνονται ακόμη και πέρα από τα όρια της περιοχής (Halpern and Warner 2002, Halpern 2003, Gell and Roberts 2003). Αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από το μέγεθος της περιοχής (Côté et al. 2001, Halpern, 2003), ενώ αντιφατικά είναι τα αποτελέσματα σε σχέση με την παλαιότητα της Θ.Π.Π. (Mosquera et al. 2000, Halpern and Warner 2002, Micheli et al. 2004, Russ and Alcalá 2004). Εμπειρικές και θεωρητικές μελέτες δείχνουν ότι οι αλλαγές στην αφθονία των ανώτερων θηρευτών μπορεί να προκαλέσουν επιπτώσεις σε οικοσυστημική κλίμακα, όπως η τροφική κλιμάκωση (Sala et al. 1998, Pinnegar et al. 2000, Guidetti 2006).

Η διαχείριση των θαλάσσιων πάρκων γίνεται με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη της θαλάσσιας βιοποικιλότητας και της αλιείας (Biswas 1996). Σήμερα, η διαχείριση στις περισσότερες Θ.Π.Π. της Μεσόγειου φαίνεται να μην είναι επαρκής. Σύμφωνα με τους Abdulla et al. (2008), οι κύριοι λόγοι που συμβαίνει αυτό είναι: α) η έλλειψη διαχειριστικού σχεδίου, ξεκάθαρων στόχων και αντικειμένου, β) η έλλειψη μελετών του κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου των γύρω κοινοτήτων, γ) η έλλειψη πληροφοριών για τους φυσικούς πόρους, που η περιοχή έχει σκοπό να προστατεύσει ή των αποτελεσμά-

των των διαχειριστικών παρεμβάσεων, δ) η ανεπάρκεια ανθρώπινου δυναμικού και κατάρτισης, ε) η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων, υπηρεσιών, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων (γραφεία, σκάφη, κέντρα επισκεπτών, καταδυτικός εξοπλισμός, GIS) και στ) η χαμηλή ή μηδενική επιβολή του νόμου.

Αρκετές μελέτες εστιάζουν στη διερεύνηση των αντιλήψεων και απόψεων των αλιέων για τις Θ.Π.Π., καθώς αποτελούν την ομάδα που επηρεάζεται άμεσα από το νέο καθεστώς προστασίας και συνακόλουθα είθισται να είναι η πλέον επιφυλακτική (αν όχι αρνητική) στη διαμόρφωση μιας Θ.Π.Π. (Jones 2008, Dimench et al. 2009, Pita et al. 2011). Από την εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση των Pita et al. (2011) διακρίνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στις στάσεις και τις αντιλήψεις αλιέων διαφορετικών περιοχών, κοινωνικού και πολιτιστικού υπόβαθρου, αλλά και μεταξύ αλιέων της ίδιας περιοχής. Οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους τείνουν να αντανακλούν τα προσωπικά τους συμφέροντα, προτιμήσεις και ανησυχίες. Κατά συνέπεια, αλιείς που επωφελούνται περισσότερο ή επηρεάζονται λιγότερο από την εφαρμογή μιας Θ.Π.Π. είθισται να είναι πιο δεκτικοί απέναντι στο νέο κανονιστικό πλαίσιο.

Ωστόσο, οι Pita et al. (2011) εντοπίζουν τα ακόλουθα κοινά σημεία στη στάση των αλιέων: α) όταν ο βασικός σκοπός της Θ.Π.Π. είναι η διαχείριση των αλιευτικών δραστηριοτήτων και όχι η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η στάση των αλιέων είθισται να είναι πιο θετική, β) οι αλιείς συνήθως εναντιώνονται στη διαμόρφωση Θ.Π.Π., όταν προβλέπονται αυστηροί περιορισμοί ή απαγορεύσεις στην αλιεία (no-take zone). Αντίθετα, τείνουν να υποστηρίζουν περισσότερο την υιοθέτηση περιορισμών στη χρήση συγκεκριμένων αλιευτικών εργαλείων ή την απαγόρευση της αλιείας για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (π.χ. έξι μήνες το χρόνο). Οι επαγγελματίες αλιείς υπόκεινται ήδη σε αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο στα περισσότερα κράτη και εύλογα αναμένεται να αντιδράσουν σε οποιοδήποτε επιπλέον περιορισμό της οικονομικής τους δραστηριότητας (Helvey 2004), γ) στις περισσότερες περιπτώσεις, οι αλιείς θεωρούν ότι η συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τις Θ.Π.Π. είναι ανεπαρκής ή μη ουσιαστική, δ) οι αντιλήψεις και οι απόψεις των αλιέων φαίνεται να συνδέονται άρρηκτα με τη χρονική διάρκεια λειτουργίας μιας Θ.Π.Π.. Η στάση τους απέναντι στις Θ.Π.Π. τείνει να είναι πιο θετική καθ' όσον καθιερώνεται το νέο πλαίσιο προστασίας μιας θαλάσσιας περιοχής. Αντιλαμβάνονται σταδιακά τη συμβολή της Θ.Π.Π. στη διατήρηση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας και τα συνακόλουθα οφέλη για τον κλάδο της αλιείας. Η θετική μεταβολή της στάσης των εμπλεκόμενων ομάδων συνιστά απόρροια μιας «γνωσιακής διαδικασίας», που προϋποθέτει την ουσιαστική συμμετοχή τους στα όργανα διαχείρισης και την εξοικείωσή τους με το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο, ενώ, παράλληλα, συνδέεται με την ενημέρωση και τις εμπειρίες που αποκτούν σταδιακά κατά τη διαμόρ-

φωση και τη λειτουργία της Θ.Π.Π. Ωστόσο, η αρχική στάση των εμπλεκόμενων μερών δύναται να μεταβληθεί και αρνητικά (Αβραμή κ.ά. 2021).

Μελέτες που εστιάζουν σε Θ.Π.Π. στη Μεσόγειο Θάλασσα δείχνουν ότι καθ' όσον εδραιώνεται η λειτουργία μιας Θ.Π.Π., μειώνονται σταδιακά οι προσδοκίες των αλιέων όσον αφορά τη συμβολή της στην αύξηση του αλιευτικού αποθέματος (Mangi and Austen 2008). Για παράδειγμα, οι αλιείς στην περιοχή της Ισπανίας τη La Resinga είχαν μια σαφώς πιο θετική στάση στη διαμόρφωση της Θ.Π.Π., σε σύγκριση με τους αλιείς στα νησιά Medes. Τούτο σχετίζεται με τον ρόλο τους στον φορέα διαχείρισης της Θ.Π.Π., την αντιμετώπιση των δυνητικών αρνητικών επιπτώσεων για τον κλάδο τους και τα όρια της περιοχής απαγόρευσης ή περιορισμού των αλιευτικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των νησιών Medes, οι αλιείς αρχικά ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί στη διαμόρφωση της Θ.Π.Π., αλλά μετέπειτα η στάση τους μεταβλήθηκε, καθώς το σχέδιο διαχείρισης προσέγγιζε την Θ.Π.Π. κυρίως ως μέσο τουριστικής ανάπτυξης. Οι αλιείς, αν και συμμετείχαν στον Φορέα Διαχείρισης, ένοιωσαν ότι βρέθηκαν στο περιθώριο και ότι δεν αποτελούν ισότιμα μέλη της διοίκησης της Θ.Π.Π., καθώς προωθούνταν κυρίως μέτρα υπέρ των μεγάλων τουριστικών επιχειρήσεων (Αβραμή κ.ά. 2021).

Παρόλα αυτά, η ενεργός συνεργασία και συμμετοχή και των επαγγελματιών αλιέων στη λήψη αποφάσεων αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα για την επιτυχημένη διαχείριση της αλιείας. Αναμφίβολα η εμπλοκή των επαγγελματιών στη λήψη αποφάσεων, που αφορούν την προστασία και τη διαχείριση της Θ.Π.Π. μέσω έμπρακτων συμμετοχικών διαδικασιών είναι πρωταρχικής σημασίας. Εκπαιδευτικές και ενημερωτικές εκστρατείες με στόχο τη βελτίωση των παρόντων ανθρωπίνων πρακτικών, συνθηθειών, καθώς και της γενικής αντίληψης, που επικρατεί για το θαλάσσιο περιβάλλον και τα πιθανά οφέλη από τη σωστή λειτουργία μίας Θ.Π.Π. ως διαχειριστικό εργαλείο θα μπορούσαν επίσης να ενισχύσουν της προαναφερθείσες συμμετοχικές διαδικασίες. Η δημοσιοποίηση των θετικών επιπτώσεων, που μπορούν να επιφέρουν οι Θ.Π.Π. στα ιχθυαποθέματα και μακροπρόθεσμα στην αλιευτική εσοδεία και συνεπώς στο οικονομικό εισόδημα των αλιέων θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει τους επαγγελματίες αλιείς στη συμμόρφωση τους και, επί πλέον, στην υποστήριξη των παραπάνω αλιευτικών ρυθμίσεων (Μπαντουβάς 2013).

Υπάρχουν φορές που μια επιφανειακή εικόνα για τη στάση των κοινωνιών απέναντι στις προστατευόμενες περιοχές αποδεικνύεται λανθασμένη και πρέπει να εξετάζεται εις βάθος για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Για παράδειγμα, στο πάρκο Kisite Marine της Κένυα, μια πρώτη αξιολόγηση έδειξε ότι αν και το προσωπικό της θαλάσσιας προστατευόμενης περιοχής πίστευε ότι οι τοπικοί αλιείς δεν υποστηρίζουν την προστατευόμενη

περιοχή, στην πραγματικότητα εκείνοι τρέφουν σημαντικό σεβασμό για το ρόλο που αυτή διαδραματίζει (Wells and Mangubhai 2004). Ένα άλλο παράδειγμα επιτυχημένης συνύπαρξης είναι στις περιοχές Talavora και Torre Guaceto της Ιταλίας όπου τοπικές διαχειριστικές αρχές συνεργάζονται άρτια με τους κατοίκους της προστατευόμενης περιοχής. Οι αγρότες και οι ψαράδες πραγματοποιούν τακτικά διαβουλεύσεις κατά τη διάρκεια του έτους και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαχείριση της παράκτιας ζώνης (Tempesta and Otero 2013).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι αλιείς επωφελούνται επίσης και από την τουριστική δραστηριότητα της προστατευόμενης περιοχής, πουλώνοντας, για παράδειγμα, τα αλιεύματά τους απευθείας σε τοπικά εστιατόρια (π.χ. Medes, Port-Cros, Ustica, Tabarca; Francour et al. 2001). Στη Γαλλία, οι μικρής-κλίμακας επαγγελματίες αλιείς συμμετείχαν ενεργά στην δημιουργία του Cote Bleue Marine Park και υποστηρίζουν την ανανέωση του κάθε 5 χρόνια (Francour et al. 2001), γεγονός που δείχνει ότι τα οφέλη των αλιείων ενισχύονται από τη δημιουργία μιας ΘΠΠ. Μάλιστα, στην ίδια περιοχή, οι αλιείς πρότειναν τη δημιουργία μιας ακόμα Θαλάσσιας Προστατευόμενης Περιοχής.

Η Θ.Π.Π. μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολλαπλό εργαλείο που έχει σχεδιαστεί για την επίτευξη των στόχων διατήρησης και την προώθηση της αιφόρου ανάπτυξης (λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική και οικονομική διάσταση), (Di Franco et al. 2014). Αποτελεί ένα διαχειριστικό εργαλείο που μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στον περιβάλλοντα χώρο αλλά και στην οικονομία (Καποτά 2016).

Παρόλα αυτά, η εκτέλεση όλων των δραστηριοτήτων αναφορικά με τις προστατευόμενες περιοχές προϋποθέτει κατάλληλη οργάνωση καθώς και επαρκή στελέχωση και το κυριότερο, χρηματοδότηση (Διαμαντίδης 2008). Η έλλειψη χρηματοδότησης είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στη δημιουργία και λειτουργία των Θ.Π.Π. (Gravestock et al. 2008). Μπορεί ο σχεδιασμός και η χωροθέτηση να εξασφαλίζουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να αυξηθούν οι οικολογικοί παράγοντες όμως η μη ύπαρξη χρηματοδότησης ή η υποχρηματοδότηση μπορεί να είναι ο παράγοντας που ευθύνεται για την αποτυχία μιας Θ.Π.Π., κυρίως τα τελευταία χρόνια, η οποία προέρχεται σε μεγάλο μέρος από τη γενικότερη οικονομική κρίση (Kelleher 1999, Μονεμβασιώτη 2012).

Ενημέρωση των πολιτών και συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων

Αναγνωρίζεται πλέον ευρέως ότι οι προστατευόμενες περιοχές, γενικότερα, παίζουν σημαντικό ρόλο στη βιωσιμότητα μιας περιοχής και ιδίως στις κοινωνίες που βρίσκονται πλησίον τους (McNeely 1993, Ghimire and Pimbert 1997, Ανδρέα κ.ά 2012α). Η κοινωνική αποδοχή αποτελεί σπουδαίο παρά-

γοντα για την επίτευξη σκοπών κήρυξης προστατευόμενων περιοχών. Έτσι, η επιτυχία ή αποτυχία των Θ.Π.Π. εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι η αποδοχή της από την τοπική κοινωνία, η εμπλοκή της επιστήμης στη διαχείρισή της, η επαρκής οικονομική υποστήριξη της, η ύπαρξη ειδικευμένου προσωπικού και η ολοκληρωμένη διαχείριση της (Ζιώγα 2007). Η αντίθεση του τοπικού πληθυσμού οφείλεται κυρίως στους περιορισμούς παραδοσιακών δραστηριοτήτων, στη μείωση των εισοδημάτων τους που επιφέρουν οι απαγορεύσεις που θέτουν το καθεστώς προστασίας και τα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ των ομάδων συμφερόντων της περιοχής (Stoll-Kleemann 2001, Schenk et al. 2007).

Γενικά, το καθεστώς της προστατευόμενης περιοχής συνεπάγεται για την εκάστοτε τοπική κοινωνία σημαντικούς περιορισμούς π.χ. στη χρήση της γης, των υδάτων κ.λπ. Συχνά αυτό προκαλεί μια αρνητική στάση των πολιτών απέναντι στην εκάστοτε συνθήκη και, παράλληλα, διαμορφώνεται ένα συγκρουσιακό πλαίσιο, τόσο στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών, με ανταγωνισμούς μεταξύ επιμέρους ομάδων με διαφορετικές ανάγκες και προτεραιότητες (Haller et al. 2008), όσο και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όπου ενδέχεται να υπάρχουν «συγκρούσεις» μεταξύ τοπικής κοινωνίας, διοίκησης και εξωτερικών παραγόντων όπως εμπλεκόμενοι οικονομικοί παράγοντες (Bramwell and Lane 2000). Ιδιαίτερα δε όταν η πολιτική της προστασίας δεν συνοδεύεται από συγκεκριμένα οφέλη - πέραν των περιβαλλοντικών, εφ' όσον βέβαια και αυτά επιτυγχάνονται - και οι περιορισμοί που ισχύουν για την τοπική κοινωνία δεν αντισταθμίζονται στα πλαίσια μιας στρατηγικής συνολικής ανάπτυξης της εκάστοτε περιοχής, οι ανταγωνισμοί και τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται. Με άλλα λόγια, η αρτιότητα του θεσμικού πλαισίου δεν εξασφαλίζει από μόνη της την επιτυχία ενός προγράμματος προστασίας του περιβάλλοντος, αντίθετα, αυτή εξαρτάται από ένα σημαντικό πλήθος οικονομικών, τεχνικών, πολιτικών και κοινωνικών παραμέτρων (Παπαδημητρίου 2012).

Σε πολλές μελέτες διαπιστώνεται ένας υψηλός βαθμός δυσαρέσκειας των πολιτών που κατοικούν σε προστατευόμενες περιοχές (Bartlett et al. 2010) και τίθεται ζήτημα εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στους φορείς που είναι αρμόδιοι για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων (Oikonomou and Dikou 2008, Bogaert et al. 2009).

Οι ανθρώπινες κοινωνίες δυσκολεύονται να είναι υποστηρικτικές και να συνυπάρχουν αρμονικά με τις περιοχές αυτές, όταν η περιβαλλοντική διαχείριση τους θέτει υπερβολικά αυστηρούς περιορισμούς και αγνοούνται οι ανάγκες τους. Υπάρχουν στοιχεία που υποδεικνύουν ότι ορισμένες συμβατικές στρατηγικές των προστατευόμενων περιοχών έχουν κατά καιρούς ζημιώσει πολλές κοινότητες. Για παράδειγμα, ορισμένες κοινότητες έχουν

εκδιωχθεί από τις πρόσφατα εγκαθιδρυμένες προστατευόμενες εκτάσεις και μετεγκαταστάθηκαν χωρίς τη θέληση τους με αποτέλεσμα τεράστιες κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές επιπτώσεις. Ορισμένες νομαδικές φυλές έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τη νομαδική ζωή τους και να υιοθετήσουν ένα διαφορετικό, αστικό τρόπο ζωής, γεγονός το οποίο είχε το ίδιο επιζήμιες συνέπειες, συμπεριλαμβανομένης και της οικολογίας στην νέα περιοχή εγκατάστασης. Διάφορες κοινότητες σε πολλές χώρες έχουν διαταραχθεί και εξαθλιωθεί επειδή έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τη χρήση πόρων από τους οποίους εξαρτάται ακόμα και η επιβίωση τους. Όλα αυτά τα γεγονότα επέφεραν φτώχεια σε πολλούς πληθυσμούς οι οποίοι αγωνίστηκαν για δεκαετίες για το ζήτημα αυτό (Borrini - Feyereabend et al. 2004).

Η αιφορική ανάπτυξη των κοινοτήτων επιτυγχάνεται μέσα από την εμπλοκή και την ενεργό συμμετοχή των μελών μιας τοπικής κοινότητας. Μέσα από την αξιοποίηση της τοπικής γνώσης διασφαλίζεται η προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς και η συνέχεια της ιστορίας και δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που στηρίζουν την κοινωνία (Παρασκευά 2018). Η γνώση είναι ουσιώδης και απαραίτητη (Thomas-Slayter 1995). Η αξιοποίηση της τοπικής γνώσης και της εμπειρίας των ντόπιων κατοίκων αποτελούν ένα ισχυρό όπλο στη λήψη ορθών αποφάσεων και στην εφαρμογή κατάλληλων πρακτικών και διαχειριστικών σχεδίων για τις προστατευόμενες περιοχές (Παρασκευά 2018). Η αξία της τοπικής γνώσης έχει αναγνωριστεί διεθνώς και εφαρμόζεται σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, γιατί συμβάλλει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, αλλά και στη διαχείριση πόρων και πληθυσμών άγριας ζωής σε τόπους μακρινούς που η συλλογή επιστημονικών δεδομένων είναι δυσχερής λόγω πρακτικών δυσκολιών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Huntington et al. (2004) ο συνδυασμός της τοπικής οικολογικής γνώσης με την επιστημονική μπορεί να επιφέρει θαυμαστά αποτελέσματα. Ταυτόχρονα υποστηρίζουν πως όσον αφορά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τους πληθυσμούς άγριας ζωής, η τοπική οικολογική γνώση τις περισσότερες φορές δεν ενσωματώνεται σ' αυτές και λαμβάνει υπόψη μόνο επιστημονικά δεδομένα. Ωστόσο μια ολοκληρωμένη προσέγγιση θα μπορούσε να περιλαμβάνει τη σύγκριση των στοιχείων που προέρχονται από διαφορετικές πηγές και σε διαφορετικό χρόνο αυξάνοντας την αξιοπιστία τόσο των επιστημονικών δεδομένων, όσο και την εμπιστοσύνη απέναντι στην τοπική γνώση (Mauro and Hardison 2000, Huntington et al. 2004).

Ακόμη, η εκτίμηση των απόψεων του τοπικού πληθυσμού μπορεί να παράσχει πολύτιμη πληροφορία βάσης και να αποκαλύψει πεποιθήσεις που να οδηγούν σε πιθανές συγκρούσεις οι οποίες χρειάζεται να αντιμετωπιστούν. Η κατανόηση των απόψεων δίνει τη δυνατότητα βοήθειας στις σχετικές υπηρεσίες ώστε να διαχειριστούν τις συγκρούσεις ανάμεσα σε όσους μετέχουν στη διαχείριση ώστε να επιτευχθεί συναίνεση (Trakolis 2001a, Rao

et al. 2003, Kite-Powell and Harding 2006). Ως εκ τούτου, πολλές μελέτες (Newmark et al. 1993, Agrawal 2000, Trakolis 2001a,b, Papageorgiou and Vogiatzakis 2006, Allendorf 2007) τονίζουν τη σημασία της χρήσης των απόψεων του τοπικού πληθυσμού σαν συνεισφορά στο σχεδιασμό και την εφαρμογή κατάλληλων διαχειριστικών μέτρων για αειφόρο ανάπτυξη. Ο ρόλος των ντόπιων στην προστασία ή την αποδυνάμωση των προστατευόμενων περιοχών είναι αποφασιστικός, σε συνάρτηση με τις αποφάσεις για τη χρήση της ιδιοκτησίας τους, τις ενέργειες που απαιτούν από την κυβέρνηση, τις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν νόμιμα ή παράνομα και το βαθμό στο οποίο επιλέγουν να εναντιωθούν, να υποστηρίξουν ή να αγνοήσουν τις πιθανές πράξεις άλλων (Weaver and Lawton 2008).

Ωστόσο, οι πολλαπλές και πολύμορφες ανάγκες τις οποίες επιθυμεί να καλύψει ο άνθρωπος μέσω της κήρυξης των προστατευόμενων περιοχών δεν μπορούν να καλυφθούν χωρίς ένα άρτια σχεδιασμένο ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης (Κακούρος κ.ά. 2004). Προκειμένου να είναι αποτελεσματική η διαχείριση μιας Π.Π., θα πρέπει να στηρίζεται στην πολύ καλή γνώση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής και των απαιτήσεων των επιμέρους στοιχείων του περιβάλλοντος (χλωρίδα, πανίδα, κ.λπ), (Διαμαντίδης 2008). Επίσης, η διαχείριση για να στεφθεί με επιτυχία, προϋποθέτει και την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας (Νόνα 2010). Επειδή είναι οι πρώτοι που ωφελούνται από αυτό, οι τοπικοί πληθυσμοί πρέπει όχι μόνο να εντάσσονται στο σύστημα λήψης αποφάσεων, αλλά και να συμμετέχουν στις απαιτούμενες, για την καλύτερη λειτουργία και διαχείριση της περιοχής, ρυθμίσεις. Δηλαδή η αποτελεσματική προστασία επιτυγχάνεται μόνο με την αρμονική συνύπαρξη του περιβάλλοντος και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Μπίτος 2009).

Η κυρίαρχη πρακτική περιβαλλοντικής διαχείρισης ήταν «από την κορυφή προς τη βάση», δηλαδή με τις αποφάσεις να λαμβάνονται σε υψηλό επίπεδο, αποκλειστικά από τους ειδικούς, χωρίς τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού και να διαχέονται ακολούθως σε αυτόν (Pretty and Pimbert 1995, Borrini - Feyereabend 1996, Allan and Curtis 2005, Brown and Harris 2005). Αυτό σιγά - σιγά εγκαταλείφθηκε βλέποντας ότι τα αποτελέσματα της ήταν διαφορετικά από τα αναμενόμενα. Έτσι έχουμε μια νέα μέθοδο διαχείρισης, αυτής της προσαρμοζόμενης διαχείρισης, η οποία δίνει τη δυνατότητα εμπλοκής του τοπικού πληθυσμού στη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, ώστε μέσα από τις συμμετοχικές διαδικασίες να γεφυρωθούν οι αντιθέσεις και να επιτευχθεί συναίνεση. Για να είναι επιτυχημένες όμως, οι συμμετοχικές διαδικασίες θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες βασικές προϋποθέσεις. Η Dalton (2005) πρότεινε μεταξύ άλλων, τρεις κύριες κατηγορίες στοιχείων που συμβάλλουν στην επιτυχία των συμμετοχικών διαδικασιών, οι οποίες είναι: α) οι θετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μετόχων διαχείρισης, που συνίστανται από ευνοϊκές κοινωνικές συνθήκες

και εποικοδομητική προσωπική συμπεριφορά, β) η ενεργή συμμετοχή των μετόχων στη διαχείριση, οι οποίοι θα πρέπει να εμπλέκονται νωρίς στη διαδικασία και να έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν πληροφορίες και γ) η επαρκής πληροφόρηση στην οποία θα βασιστούν οι αποφάσεις, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από κοινοποίηση - αξιοποίηση της διαθέσιμης πληροφορίας αλλά και με εποικοδομητικό διάλογο (Κλεφτογιάννη 2011).

Οι αποτελεσματικές συμμετοχικές διαδικασίες έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο να υποστηρίζουν τη λήψη σωστών περιβαλλοντικών αποφάσεων, αλλά και να ενδυναμώνουν την ικανότητα μιας κοινότητας να αντιμετωπίσει και άλλου είδους θέματα με πιο παραγωγικούς τρόπους (Deroe et al. 2004, Senecah 2004, Βέλλη 2006).

Η McAllister (1999) υπογράμμισε τη σπουδαιότητα των συμμετοχικών διεργασιών για την ανάδειξη της πολυπλοκότητας των θεμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, την εμπλοκή του τοπικού πληθυσμού σε αυτή τη διαδικασία και την προώθηση συστημάτων αειφορικής και δίκαιης χρήσης των φυσικών πόρων. Σύμφωνα με τον Karoor (2001), μερικά από τα βασικά στοιχεία και πλεονεκτήματα της συμμετοχικής διαχείρισης, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο, είναι ότι η συμμετοχή βοηθά στην ξεκάθαρη και σταθερή επικοινωνία, καθώς και στις ισχυρές σχέσεις ανάμεσα στους μετόχους διαχείρισης ενώ ενθαρρύνει τη δέσμευση και υπευθυνότητα τους. Εξαιτίας της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών (Xu et al. 2006), η ουσιαστική, αποτελεσματική και επιτυχημένη εμπλοκή όλων των μετόχων διαχείρισης, η οποία προϋποθέτει την αντιμετώπιση πιθανών συγκρούσεων και την επίτευξη συναίνεσης (Stoll-Kleemann 2001), αποτελεί πραγματική πρόκληση. Την τελευταία δεκαετία, πλήθος ερευνών έχει εστιάσει στη συμμετοχική προσέγγιση της περιβαλλοντικής διαχείρισης των φυσικών πόρων διεθνώς (Rockloff and Lockie 2004, Loubier et al. 2005, Ananda 2007, German et al. 2008, Mannigel 2008), αλλά και στον ελλαδικό χώρο (Davos 2002, Zanou et al. 2005, Papageorgiou and Vogiatzakis 2006, Videira et al. 2007).

Η ενημέρωση του κοινού είναι απαραίτητη τόσο για τη διαβούλευση στη φάση του σχεδιασμού όσο και για την παροχή πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητες στην προστατευόμενη περιοχή, μερικές εκ των οποίων μπορεί να επιδρούν στη ζωή των κατοίκων της περιοχής (Μποβάλης 2009). Οι συμμετοχικές διαδικασίες συμβάλλουν στη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στους κατοίκους και τους χρήστες των προστατευόμενων περιοχών και είναι χρήσιμο αυτές να προωθούνται. Δυστυχώς, στις περισσότερες περιοχές υπάρχουν συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων (Γεωργούλη 2019). Η αποφυγή των συγκρούσεων και η διατήρηση αρμονικών σχέσεων των ανθρώπων με το περιβάλλον αποτελεί το

πρώτο και πιο σημαντικό βήμα για να αποδειχθεί το εκάστοτε σχέδιο διαχείρισης αποτελεσματικό και βιώσιμο (Καζόλη 2017).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο εξωτερικό έχουν αναπτυχθεί εργαλεία και μεθοδολογίες, οι οποίες υποστηρίζουν τις συμμετοχικές αποφάσεις και το συμμετοχικό σχεδιασμό, όπως τα εργαστήρια σεναρίων (scenario workshops), οι συναινετικές συνελεύσεις (consensual conferences), τα δικαστήρια πολιτών (citizens' juries) και οι συμμετοχικές προσομοιώσεις (participatory modelling) με κοινό στόχο την υποστήριξη του δημιουργικού διαλόγου (Χρυσόγελος 2005).

Για την αποτελεσματική προστασία των προστατευόμενων περιοχών απαιτείται και η συνεργασία των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας με τους αρμόδιους φορείς προστασίας (Dimitrakopoulos et al. 2010). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή κινήτρων στους κατοίκους των περιοχών (Παπαδημητρίου 2012), με την ενασχόληση των φορέων με τα ζητήματα της τοπικής κοινωνίας, και, κυρίως, των ατόμων που ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα (Kleftoyanni et al. 2011), αλλά και με την προβολή των προγραμμάτων που υλοποιούν οι φορείς, στα μέσα ενημέρωσης, ως ευκαιρίες μάθησης για τους ενδιαφερόμενους (Dikou and Dionysopoulou 2012). Ακόμη, η ενημέρωση των κατοίκων, η ανάπτυξη των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (Leitinger et al. 2010, Mifsud and Verret 2015) αλλά και η ανάπτυξη του τουρισμού σκιαγραφούνται ως απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση της συνεργασίας και με απώτερο σκοπό την προστασία της περιοχής.

Είναι σημαντικό και θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι απαιτείται η πολυεπίπεδη συμμετοχή όλων των φορέων, ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, αλλά κυρίως η **ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, κινητοποίηση και ενεργό συμμετοχή** των ίδιων των πολιτών (Δαούση 2000). Ιδιαίτερα θα πρέπει να γίνει μια σοβαρή προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, καθότι η περιβαλλοντική πληροφόρηση αποτελεί το κλειδί της συμμετοχής στη λήψη σχετικών αποφάσεων, για τις οποίες προαπαιτείται κοινωνική αποδοχή και συναίνεση (Χονδρού-Καραβασίλη 2002). Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος είναι μια διαδικασία πολλών σταδίων, που ξεκινά από τη γνώση και καταλήγει στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών και φορέων (Leal Filho 1999, Scoullou 2002).

Ωστόσο, πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι στα πλαίσια της ορθολογικής διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, η μεμονωμένη επιβολή αυστηρών ελέγχων και κανονισμών δεν επιφέρει πάντοτε επιθυμητά αποτελέσματα και θεωρούν ότι είναι προτιμότερο να υιοθετηθούν πιο ήπιες μέθοδοι και πρακτικές, οι οποίες να σχετίζονται κυρίως με τομείς, όπως η πληροφόρηση, η κατάρτιση και η εκπαίδευση και να αποσκοπούν στην πε-

ριβαλλοντική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών και των επισκεπτών (Georgiadis et al. 2004).

Η οργάνωση και προώθηση προγραμμάτων ευρύτερης περιβαλλοντικής παιδείας που θα έχουν στόχο την ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος, θα βοηθήσει στη μεταστροφή της αντίληψης που επικρατεί σε πολλές περιοχές της υπαίθρου ότι κάθε προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος σημαίνει περιορισμό ή έλεγχο των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων (Τσάρτας 2002).

Οι στόχοι της Π.Ε., όπως αναφέρουν οι Κατσακιώρη κ.ά. (2008), είναι οι εξής: η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά προβλήματα, η εφαρμογή μιας ολιστικής θεώρησης για την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και οικολογική αλληλεξάρτηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, η δημιουργία ευκαιριών, ώστε κάθε άτομο να αποκτήσει γνώσεις και αξίες, να αναπτύξει ενδιαφέρον και να υιοθετήσει στάσεις φιλικές προς το περιβάλλον, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η διαμόρφωση νέων προτύπων συμπεριφοράς σε ατομικό, ομαδικό και κοινωνικό επίπεδο, σε σχέση με το περιβάλλον, η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τους Pooley and O'Connor (2000) τα προγράμματα Π.Ε. στοχεύουν στην αλλαγή περιβαλλοντικής συμπεριφοράς μέσω της ανάπτυξης της γνώσης σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον. Οι Φορείς Διαχείρισης πρέπει, όπως προαναφέρθηκε, να υλοποιούν προγράμματα και δραστηριότητες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα άτομα που σχετίζονται με την ΠΠ και οποιονδήποτε άλλο ενδιαφέρεται (Ντάγλα 2018).

Τα οφέλη από την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ενημερωτικών δράσεων έχουν αναγνωρισθεί ερευνητικά από πολλές μελέτες (Madin and Fenton 2004, Marion and Reid 2007, Pietri et al. 2009, Leisher et al. 2012, Graziani et al. 2013, Vasconcelos et al. 2013, Shrestha 2015) τόσο για τους ίδιους τους ανθρώπους όσο και για τη βιοποικιλότητα και τη φύση γενικότερα. Μάλιστα στη διεθνή βιβλιογραφία έχει καταγραφεί ότι σε αρκετές προστατευόμενες περιοχές υλοποιούνται τέτοιου είδους προγράμματα (Ham and Krumpe 1996, Wezel and Bender 2002, Booth et al. 2009, Soykan 2009, Nordlund et al. 2013, Black 2013, Shrestha 2015, Martin et al. 2015). Ακόμη, τα οφέλη που παρουσιάζονται από τα προγράμματα αυτά μπορεί να είναι άμεσου ή δυνητικού χαρακτήρα (Pietri et al. 2009). Οι άνθρωποι που έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα Π.Ε. είναι πιο πιθανό να εκφράσουν μια θετική στάση απέναντι στους στόχους για τη διατήρηση των Π.Π. σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν συμμετάσχει ποτέ και σε κανένα πρόγραμμα. Σε κάποιες περιπτώσεις, το μορφωτικό υπόβαθρο των συμμετε-

χόντων φάνηκε να παίζει ρόλο στην αλλαγή γνώσεων και στάσεων (Shrestha 2015). Πιο αναλυτικά, τα προγράμματα επηρεάζουν αποτελεσματικά τις αντιλήψεις των ατόμων για θέματα σχετικά με την προστατευόμενη περιοχή (Madin and Fenton 2004, Leisher et al. 2012, Marion and Reid 2007). Δηλαδή, τα άτομα μετά την Π.Ε. είναι σε θέση να γνωρίζουν περισσότερα για την αξία της Π.Π., να αναγνωρίζουν ζωικά και φυτικά είδη που υπάρχουν σε αυτή και είναι υπό καθεστώς προστασίας, αλλά και να αντιλαμβάνονται την αξία της φυσική και πολιτιστικής κληρονομιάς της Π.Π. (Vasconcelos et al. 2013). Μακροπρόθεσμα, η αλλαγή γνώσεων και στάσεων, μπορεί να επιφέρει περισσότερη περιβαλλοντική προστασία και λιγότερη παραβατικότητα στους κανονισμούς της Π.Π. (Leisher et al. 2012) από τους ανθρώπους που ασχολούνται κυρίως με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής και οι οποίοι, αρκετές φορές, εξαρτώνται από τις Π.Π. Ενδιαφέρον παρουσιάζει μία έρευνα που έγινε στην Ασία σε τρεις Π.Π. και έδειξε ότι η συμμετοχή των κατοίκων σε προγράμματα ΠΕ συνέβαλε στην ανάπτυξη θετικής συμπεριφοράς απέναντι στην υποστήριξη της φύλαξης της ΠΠ για την καταπολέμηση της λαθροθηρίας. Συμπερασματικά, δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι εάν τα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί σωστά, μπορούν να αποτελέσουν μια πολύτιμη επένδυση για τις Π.Π. με μακροπρόθεσμη επιτυχία (Shrestha 2015). Ιδιαίτερα όταν συνδεθούν με ισχυρή διάχυση πληροφοριών, έχουν την δυνατότητα να βελτιώσουν ουσιαστικά τόσο τη φυσική όσο και την κοινωνική επιτυχία του θεσμού των ΠΠ (Pietri et al. 2009).

Σε κάποιες προστατευόμενες περιοχές η ανάπτυξη προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης έχει αρκετούς περιορισμούς, που καθιστούν την υλοποίησή τους δύσκολη έως αδύνατη. Σύμφωνα με τους De Carvalho (1998) and et al. (1999), η ανάπτυξη της Π.Ε. σε κάποιες Π.Π. στην Βραζιλία συναντούσε δυσκολίες λόγω οικονομικών περιορισμών, ελλιπούς εκπαίδευσης των αρμοδίων, έλλειψη υλικών πόρων και έλλειψη πολιτικής για την προστασία των Π.Ε.. Επιπρόσθετα, στην μελέτη του, ο Ormsby (2008), κάνει διερεύνηση της κατάστασης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και επικοινωνίας μέσω προγραμμάτων στο εθνικό πάρκο Masoala, στην Μαδαγασκάρη και αναφέρει ότι οι δραστηριότητες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και επικοινωνίας που γίνονται είναι ελάχιστες, αλλά και ότι το προσωπικό είναι ανεπαρκώς εκπαιδευμένο και προετοιμασμένο για την διεξαγωγή αυτών των προγραμμάτων (Ormsby 2008).

Επιπρόσθετα η δημιουργία σχέσεων συνεργασίας μεταξύ δημόσιας διοίκησης, φιλοπεριβαλλοντικών οργανώσεων, ιδιοκτητών γης, παραγωγικών φορέων, επιχειρήσεων, της εκπαιδευτικής κοινότητας, της κοινωνίας των πολιτών κ.λπ., παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο για τη διατήρηση και αειφορική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Αυτό οδηγεί στην υλοποίηση δράσεων διατήρησης και διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών με

τη μέγιστη δυνατή συναίνεση και συνεργασία σε ρεαλιστικές βάσεις (Γεωργούλη 2019).

Η **ενημέρωση του κοινού** είναι απαραίτητη τόσο για τη διαβούλευση στη φάση του σχεδιασμού όσο και για την παροχή πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητες στην προστατευόμενη περιοχή, μερικές εκ των οποίων μπορεί να επιδρούν στη ζωή των κατοίκων της περιοχής (Μποβάλης 2009). Έτσι, οι κάτοικοι που διαβιούν κοντά στις προστατευόμενες περιοχές θα πρέπει να είναι κατάλληλα ενημερωμένοι. Μόνο έτσι θα εξασφαλιστεί μια αρμονική σχέση με το περιβάλλον. Ο καλύτερος τρόπος να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στο πλαίσιο του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς παρέχοντας στους ανθρώπους από οποιαδήποτε κοινωνική και επαγγελματική ομάδα υπεύθυνη περιβαλλοντική συνείδηση. Η εκπαίδευση για το ευρύ κοινό πρέπει να παρέχεται σε όλες τις ηλικίες (Σκαναβή 2004).

Τα ίδια τα πάρκα προσφέρουν οικολογικά, εκπαιδευτικά, ψυχαγωγικά, επιστημονικά, οικονομικά και πολιτιστικά οφέλη στους κατοίκους των γύρω περιοχών, στους επισκέπτες από οποιοδήποτε μέρος της γης, στις περιβάλλοντες κοινότητες και στην κοινωνία γενικότερα (Φεζοπούλου 2006).

Έχει βρεθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός κατοίκων δεν γνωρίζουν καν ότι οι περιοχές βρίσκονται υπό καθεστώς προστασίας (Ormsby and Kaplin 2005, Hernández-Ramírez et al. 2008, Βώκου 2011). Ακόμη, επιβεβαιώνεται η υπάρχουσα βιβλιογραφία που αναφέρει ότι οι κάτοικοι δεν είχαν γνώση για την ίδρυση του φορέα, μέχρι να που οι φορείς ξεκίνησαν να υλοποιούν δράσεις (Ormsby and Kaplin 2005, Hernández-Ramírez et al. 2008, Ντάγλα 2018).

Γενικά, όταν πρόκειται για τους στόχους ή τους λόγους προστασίας μιας περιοχής, και κατ' επέκταση την ίδρυση μιας προστατευόμενης περιοχής, οι κάτοικοι είτε δεν έχουν γνώση αυτών (Ormsby and Kaplin 2005), είτε δηλώνουν ότι γνωρίζουν σε μεγάλο ποσοστό, αλλά όταν καλούνται να αναφέρουν συγκεκριμένους λόγους, τότε δίνουν περισσότερο τους συχνά αναφερόμενους (κάποιο συγκεκριμένο είδος που είναι γνωστό ότι προστατεύεται στην περιοχή) ή γενικά προστασία του περιβάλλοντος, της χλωρίδας και πανίδας, των δασών και των δέντρων και λιγότερο προστασία συγκεκριμένων ειδών ή άλλους όχι ιδιαίτερα γνωστούς αλλά εξίσου σημαντικούς λόγους προστασίας (Trakolis 2001ab, Jim and Xu 2002, Rao et al. 2003, Xu et al. 2006). Σε έρευνα της Καραντώνη (2021) βλέπουμε ότι οι πολίτες που δηλώνουν ότι έχουν παρά πολύ έως αρκετή γνώση των λόγων ίδρυσης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων Ε.Θ.Π.Α.Β.Σ. έχουν παρά πολύ έως αρκετή ενημέρωση σε θέματα του πάρκου.

Το μέγεθος μιας προστατευόμενης περιοχής πρέπει να αντικατοπτρίζει την έκταση του εδάφους ή των υδάτων που απαιτείται για να εκπληρωθούν οι σκοποί της διαχείρισης (Θωμαΐδης 2007). Είναι βασικό η τοπική κοινωνία να γνωρίζει με σαφήνεια τα όρια της προστατευόμενης περιοχής και τους περιορισμούς που μπορεί να συνεπάγεται το καθεστώς προστασίας για τις δραστηριότητες τους (Κοψιδά 2012). Σε έρευνα για τον Αμβρακικό Κόλπο, το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων με ποσοστό της τάξης του 64,8% είχε άγνοια σχετικά με τα όρια της προστατευόμενης περιοχής (Ανδρέα κ.ά. 2008), ενώ οι γνώσεις των κατοίκων για τα όρια του Ε.Θ.Π.Α.Β.Σ. ποικίλουν, με το 50,7% (κάτοικοι Σκιάθου) να μην έχουν γνώση για τα όρια του πάρκου ενώ το 61,3% και 81,0% (κάτοικοι Σκοπέλου και Αλοννήσου αντίστοιχα) να έχουν (Καραντώνη 2021).

Η νομοθεσία επιβάλλει στην περίπτωση των προστατευόμενων περιοχών μια σειρά περιορισμών. Ως εκ τούτου οι τοπικές κοινότητες θα πρέπει να περάσουν μέσα από μια πολύπλοκη διαδικασία προσαρμογής στη νέα νομοθεσία που περιλαμβάνει τόσο την προσαρμογή όσο και την αντίσταση στις προτεινόμενες αλλαγές. Αυτό αντικατοπτρίζεται από την αμφισβήτηση των τοπικών κοινωνιών στους περιορισμούς που επιβάλλονται σε ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες (Mouro and Castro 2010). Συχνά οι κάτοικοι στις προστατευόμενες περιοχές αναπτύσσουν μια έντονη «τοπική ταυτότητα», προκειμένου να προασπίσουν τα συμφέροντα τους, η οποία συνδέεται αρνητικά με την προστασία (Stoll-Kleeman 2001, Bonaiuto et al. 2002). Οι Brehm και Brehm (1981) ανέφεραν ότι ακόμα και αν τα άτομα έχουν γενικά θετικές περιβαλλοντικές στάσεις, είναι πιθανό να αντιδράσουν αρνητικά στην επιβολή περιορισμών, όταν νιώθουν ότι οι περιορισμοί αυτοί θίγουν την ελευθερία τους και την αίσθηση του ελέγχου που έχουν στην περιοχή (Κλεφτογιάννη 2011).

Μερικές φορές, τα αυστηρά μέτρα όσον αφορά την προστασία των προστατευόμενων περιοχών, αποτελούν μεγάλο περιορισμό για την καθημερινότητα των τοπικών κοινοτήτων καθώς και κίνδυνο για την ευημερία τους, κυρίως στις φτωχότερες χώρες όπου οι άνθρωποι εξαρτώνται πολύ από τη φύση (Καζόλη 2017). Η πλειοψηφία των κατοίκων (57,2%) των Βορείων Σποράδων δεν έχουν γνώση για τα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία και διαχείριση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων (Καραντώνη 2021). Παρόλα αυτά, σχετικές εργασίες παγκοσμίως έδειξαν ότι οι κάτοικοι μέσα ή κοντά σε προστατευόμενες περιοχές, γνωρίζουν σε μεγάλο ποσοστό (μεγαλύτερο του 80%) την ύπαρξη προστασίας (Jim and Xu 2002, Ormsby and Kaplin 2005). Τα ίδια θετικά αποτελέσματα βλέπουμε και σε έρευνα του Μπριασούλη (2009), όπου οι συμμετέχοντες από τις απαντήσεις έδωσαν ότι με τη λειτουργία του εθνικού πάρκου θα προστατευθεί το φυσικό περιβάλλον και θα αναδειχθούν τα οικοσυστήματα της περιοχής των Τζουμέρκων.

Η πραγματική ευθύνη για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών δεν πρέπει να είναι μόνο κεντρική αλλά μπορεί να είναι και της περιφερειακής κυβέρνησης ή της τοπικής αυτοδιοίκησης, των ΜΚΟ, του ιδιωτικού τομέα ή της τοπικής κοινωνίας. Γενικά, στην Ελλάδα, το έργο της ίδρυσης και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, έχει αναλάβει η δημόσια διοίκηση, δημιουργώντας έτσι προβλήματα και δυστοκίες που οφείλονται στη γενικότερη δομή και οργανωτική ικανότητα της (Θωμαΐδης 2007). Έχει υποστηριχθεί ότι οι κάτοικοι συχνά αντιμετωπίζουν τη λειτουργία των φορέων που εμπλέκονται στη λειτουργία ως ανεπιθύμητη παρέμβαση στην εκμετάλλευση των τοπικών φυσικών πόρων γι' αυτό ίσως τοποθετούνται αρνητικά απέναντι στο καθεστώς προστασίας (West and Brechin 1991, Ghimire and Pimbert 1997).

Σε κάποιες περιπτώσεις, δεν γνωρίζουν την ύπαρξη του Φορέα Διαχείρισης και δεν έχουν γνώση για θέματα χρηματοδότησης τους. Ειδικότερα σε έρευνα για το ποιοι φορείς είναι υπεύθυνοι για τη λειτουργία του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων, βλέπουμε πως μόνο οι ερωτηθέντες της Αλοννήσου γνωρίζουν για το ΦΔ (52,8%) ενώ της Σκοπέλου και της Σκιάθου δε γνωρίζουν, (54,9% και 65,5% αντίστοιχα), ενώ όσον αφορά τα οικονομικά δεδομένα που αφορούν την λειτουργία του πάρκου βλέπουμε ότι πολύ μεγάλο ποσοστό (87,6%) των κατοίκων των Βορείων Σποράδων δεν έχουν γνώση (Καραντώνη 2021).

Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού είναι εξίσου σημαντικές για την ενίσχυση των προσπαθειών διατήρησης και αιφορικής διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών (Γεωργούλη 2019). Γενικά, τα **μέσα μαζικής ενημέρωσης** (τηλεόραση, ραδιόφωνο και έντυπα) χρησιμεύουν ως θεμελιώδη μέσα πληροφόρησης, στέλνοντας μηνύματα στο ενδιαφερόμενο κοινό σχετικά με πολλά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων και περιβαλλοντικών (Hancock and MacCallum 1971). Επίσης, διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των προσωπικών αντιδράσεων του κοινού στα περιβαλλοντικά προβλήματα (Keating 1993, Τσιφοδήμου κ.ά. 2008).

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι τόσο στη Διακήρυξη του Rio (1992) όσο και στη Συνθήκη του Aarhus (1996) αναφέρεται με σαφήνεια ότι βασική προϋπόθεση για την επιτυχία των διαφόρων προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας αποτελεί η ευρεία συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης σχετικών αποφάσεων (Παπαδημητρίου 2012).

Ότι ξέρουμε (ή θεωρείται ότι ξέρουμε) για τον κόσμο και το περιβάλλον μας είναι κατά ένα μεγάλο μέρος βασισμένο στις πληροφορίες, που παρέχονται από τις πηγές μέσων μαζικής ενημέρωσης, στις οποίες εκτίθεται το κοινό (Doyle 1986) και μπορούν να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο με το να πληροφορούν το κοινό για την εξέλιξη των προστατευόμενων περιοχών (Διονυσοπούλου 2009). Εάν οι πληροφορίες που δεχόμαστε από τα Μ.Μ.Ε.

θεωρούνται αξιόπιστες, τότε αυτά καθορίζουν το πλαίσιο με βάση το οποίο μπορούμε να αξιολογήσουμε και να ανταποκριθούμε σε επίκαιρα γεγονότα ως μεμονωμένοι πολίτες (McCallum et al. 1991). Τα Μ.Μ.Ε. συμβάλλουν στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του κοινού με τη δύναμη που διαθέτουν να επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τη γνώμη του μέσα από την προβολή διαφόρων προγραμμάτων, εκπαιδευτικών ή μη, και ταινιών που σχετίζονται με τα περιβαλλοντικά θέματα, την αναμετάδοση και τη διάχυση περιβαλλοντικών πληροφοριών και ειδήσεων, αλλά και την προβολή συζητήσεων και απόψεων που αφορούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα (Τσαντόπουλος 2009).

Βασικό στοιχείο για τη γενική επιτυχία της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών είναι η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τους Bauman και Smyth (2007), στους κρίσιμους παράγοντες επιτυχίας για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών περιλαμβάνεται η ανάπτυξη εξειδικευμένων προσεγγίσεων για τη διαπολιτισμική συνένωση και ευαισθητοποίηση καθώς και διαδικασίες κοινωνικής εκπαίδευσης οι οποίες παρέχουν στις τοπικές κοινότητες πληροφορίες για τις δραστηριότητες, τις αποφάσεις και για ζητήματα περιβάλλοντος και βιοποικιλότητας. Κάθε πρόγραμμα θα πρέπει με ειλικρίνεια να ενημερώνει όλους τους μετόχους διαχείρισης είτε πρόκειται για κοινότητες, πολιτικούς και διαχειριστές είτε για τον ιδιωτικό τομέα, για οτιδήποτε ο φορέας διαχείρισης είναι σε θέση να πραγματοποιήσει (Salm et al. 2000). Η παρακολούθηση των επίσημων εκδηλώσεων ενημέρωσης σχετικά με την προστατευόμενη περιοχή οδηγεί σε καλά ενημερωμένους πολίτες, γεγονός που με τη σειρά του συμβάλλει στην αποφυγή παρερμηνειών και στη διευκόλυνση των διαδικασιών της προσαρμοζόμενης διαχείρισης (Κλεφτογιάννη 2011). Όπου έχουν γίνει ειδικά προγράμματα ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης η αποδοχή συνήθως αυξάνεται, ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις αντιμετωπίζεται συχνά ως ένα σύνολο απαγορεύσεων. Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στοχεύει στο να φέρει τον άνθρωπο κοντά στη φύση, να διεγείρει τη συνείδησή του και να του αποκαλύψει τη σημαντικότητα της αρμονικής συμβίωσής του με το φυσικό περιβάλλον (Καλπάκης κ.ά. 2013).

Η ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος είναι εφικτή μέσα από την διαδικασία της μη-τυπικής και της άτυπης εκπαίδευσης. Έτσι, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι εφημερίδες, τα περιοδικά, το διαδίκτυο, η οικογένεια, οι μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις, οι φορείς που σχετίζονται με το περιβάλλον κ.λπ. είναι δυνατό να επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τη γνώμη του κοινού, να συμβάλλουν στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του (Howe and Disinger 1988, Nitz 2000, Tsantopoulos 2003, Gkotsis et al. 2006, Πιπερόπουλος και Τσαντόπουλος 2006).

Επίσης, το κοινό θεωρεί τις **εφημερίδες** μια από τις πιο αξιόπιστες πηγές μαζικής ενημέρωσης σχετικά με περιβαλλοντολογικά θέματα (McCallum et al. 1991). Επιπλέον, τόσο το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον όσο και μέσω της εκπαίδευσης, είτε στο σχολείο είτε σε οποιοδήποτε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα, ο καθένας μας μπορεί να αντλήσει διάφορες πληροφορίες για τις προστατευόμενες περιοχές, ενώ οι Μ.Κ.Ο. μπορούν επίσης να αποτελέσουν μια πάρα πολύ καλή πηγή πληροφοριών μιας και αποτελούν τους ενδιάμεσους φορείς για την ενημέρωση και την εκπαίδευση του κοινού (Χατζηπαρασκευαΐδης 2007), συγκεντρώνοντας και διοχετεύοντας χρήσιμες πληροφορίες (Καραντώνη 2010).

Ο ρόλος της **εκπαίδευσης** στη διαμόρφωση απόψεων σχετικά με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος έχει επισημανθεί σε πολλές εργασίες (Newmark et al. 1993, Jim and Xu 2002, Xu et al. 2006). Η εκπαίδευση μπορεί να καλλιεργήσει ενεργούς πολίτες μέσα από εκπαιδευτικές πρακτικές που δημιουργούν ευκαιρίες συμμετοχής των μαθητών στην τοπική κοινότητα μέσα από οικολογικές, φιλανθρωπικές, αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις (Περσιάνης 2009, Χρίστου 2010). Μάλιστα, μέσα από αυτήν καλλιεργούνται αξίες, στάσεις και αποκτώνται οι κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες που θα επιτρέψουν στους αυριανούς ενεργούς πολίτες να εκφράζουν την άποψη τους, να συμμετέχουν στην επίλυση προβλημάτων, στη λήψη αποφάσεων, να γνωρίζουν πως λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα, να μάχονται για το κοινό καλό, να διαχειρίζονται συγκρούσεις και να υιοθετούν στρατηγικές που οδηγούν στην αλλαγή και στην καινοτομία (Χρίστου, 2010). Μέσα στις προστατευόμενες περιοχές, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη (Gough 2006, Huckle 2008), προσφέρονται διευκολύνσεις και ευκαιρίες για σκοπούς τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης και έρευνας και για μελέτη και παρατήρηση του περιβάλλοντος (McNeely et al. 1994, Mose and Weixbaumer 2007). Στις προστατευόμενες περιοχές, η εμπειρία της μάθησης μπορεί να γίνει στο πλαίσιο ενός ζωντανού πειράματος, αφού οι μαθητές μπορούν να βιώνουν τις έντονες σχέσεις ανάμεσα στις αξίες, τον τρόπο ζωής και την προστασία της φύσης με τη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων (Ματζάνος κ.ά. 2012).

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η έλλειψη ενημέρωσης - πληροφόρησης για τα περιβαλλοντικά θέματα, η απουσία συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης περιβαλλοντικών αποφάσεων (Pyrovetsi and Daoutopoulos 1997, Sah and Heinen 2001, Allendorf et al. 2006), οι αντιλήψεις του τοπικού πληθυσμού επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την τη γενικότερη αντίληψη τους για την προστασία της βιολογικής ποικιλότητας (Picard 2003, McClanahan et al. 2005). Για παράδειγμα, η ηλικία έχει αποδειχθεί καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση στάσεων για τις Π.Π. Άτομα νεαρής ηλικίας φαίνεται να είναι πιο ευέλικτα και παρουσιάζουν αυξημένη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η οποία όμως δεν συνοδεύεται απαραίτητα από ενεργό συμμετοχή

για την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων (Dimitrakopoulos et al. 2010, Trakolis 2001, Moorman 2006). Οι νέοι διεθνώς αναγνωρίζουν (Brunton et al. 2003), ότι οι προστατευόμενες περιοχές έχουν ιδιαίτερη αξία: για την προστασία της βιοποικιλότητας και των βασικών λειτουργιών των οικοσυστημάτων, για ευκαιρίες για επιστημονική έρευνα και εκπαίδευση, ως πηγή εισοδήματος για τις τοπικές κοινωνίες, για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πρόσθετα, αναγνωρίζουν ότι προκειμένου να διασφαλίσουμε το μέλλον των προστατευόμενων περιοχών απαιτείται μια ριζική αλλαγή στο σύστημα αξιών, μακριά από αξίες που βασίζονται καθαρά σε οικονομικά συμφέροντα (Παπαπανάγου 2006). Σε περιοχές όπου τίγονται τα συμφέροντα του τοπικού πληθυσμού από τους περιορισμούς που θέτει το καθεστώς προστασίας, παρατηρούνται έντονα αντικρουόμενα συμφέροντα, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο δύσκολη τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών (Ανδρεά κ.ά. 2012α).

Συχνά οι εκάστοτε θεσμοθετημένες αρχές, οι οποίες είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, υιοθετούν ένα περιοριστικό καθεστώς διαχείρισης το οποίο χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευελιξίας (Christopoulou and Trizoni 2005) και ορίζει τα μέτρα διατήρησης ως απαγορεύσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Έτσι, οι κάτοικοι της εκάστοτε περιοχής, αντιλαμβάνονται την αναγνώριση της περιοχής ως προστατευόμενη περισσότερο ως απαγόρευση παρά ως ρύθμιση των δραστηριοτήτων τους, η οποία θα καταστήσει το περιβάλλον τους περισσότερο βιώσιμο. Εμπειρικά στοιχεία καταδεικνύουν ότι οι συγκεκριμένες πρακτικές οδηγούν συνήθως σε αντίθετα αποτελέσματα (Songorwa 1999, Castro and Nielsen 2001). Αποτέλεσμα της παραπάνω αντίληψης είναι η διαμόρφωση συγκεκριμένων στάσεων και αντιδράσεων οι οποίες καταλήγουν στο τέλος να παίρνουν τη μορφή συγκρούσεων (Kottapalli et al. 2003). Ορισμένα από τα πλέον γνωστά παραδείγματα ενσωμάτωσης των απόψεων της τοπικής κοινωνίας στο σχεδιασμό και στην επιλογή των διαχειριστικών πρακτικών είναι μεταξύ άλλων τα Γαλλικά Περιφερειακά Φυσικά Πάρκα (Council of Europe 1987), το Εθνικό Πάρκο του Richtersveld στη Βόρεια Αφρική (Steenkamp and Hughes 1997), και η περίπτωση του Εθνικού Πάρκου του Νεπάλ (Hough 1988, Hough and Sherpa 1989).

Ωστόσο, ορισμένες ομάδες μπορεί να τάσσονται υπέρ της θεσμοθέτησης Θ.Π.Π. γενικά, αλλά όχι στην περιοχή τους ή να αμφισβητούν τη δυνατότητα των Θ.Π.Π. να επιλύσουν αυτό που αντιλαμβάνονται ως πρόβλημα σε τοπικό επίπεδο (Mangi and Austen 2008, Jentoft et al. 2012, Pieraccini and Cardwell 2016). Ακόμη, όπως επισημαίνεται σε πρόσφατη μελέτη, τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα μιας Θ.Π.Π. είναι συχνά αμφιλεγόμενα, ποικίλλουν και μπορεί να είναι από πολύ θετικά έως πολύ αρνητικά. Για παράδειγμα, ενδέχεται η διαμόρφωση μιας Θ.Π.Π. να οδηγήσει σε αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όπως η διατάραξη της κοινωνικής

συνοχής, η δημιουργία έντονων αντιπαραθέσεων μεταξύ των τοπικών ομάδων και η περιθωριοποίηση ήδη ευάλωτων ομάδων (Bennett and Dearden 2014).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ο Φ.Δ. να μην θεωρεί ως αποκλειστικό ρόλο του τη θέσπιση και επιβολή περιορισμών, αλλά να αντιλαμβάνεται ως εξίσου σημαντική την προβολή της Θ.Π.Π. και την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, στα πλαίσια μιας ορθής περιβαλλοντικής διαχείρισης (Jameson et al. 2002). Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτυχούς λειτουργίας ενός Κέντρου Ενημέρωσης Επισκεπτών είναι αυτό της Δαδιάς Έβρου, όπου επιτυγχάνεται η διαχείριση των επισκεπτών και η ομαλή λειτουργία της προστατευόμενης περιοχής με την εφαρμογή των παραπάνω κανόνων (Απτόγλου 2007).

Ο σχεδιασμός της διαχείρισης με βάση τη συμμετοχή των τοπικών κατόικων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι ένα από τα πιο σημαντικά στάδια αποτελεσματικής διαχείρισης και ένα μέσο εξισορρόπησης των συγκρούσεων και των αρνητικών αντιδράσεων κατά την εφαρμογή στρατηγικών σχεδίων (Ανδρέα κ.ά. 2012α). Η συμμετοχή του κοινού περικλείει το δικαίωμα της τοπικής κοινωνίας για πληροφόρηση και πρόσβαση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Conacher and Bell 2001). Παράλληλα, η αρμοδιότητα της διαχείρισης έχει ως σημείο αναφοράς, πέραν των κρατικών υπηρεσιών (π.χ. Δασικής, Αρχαιολογικής), τους πραγματικούς χρήστες (stakeholders) των περιβαλλοντικών αγαθών, όπως είναι η Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ βαθμού και οι χρήστες των φυσικών πόρων και περιβαλλοντικών αγαθών, οι οποίοι και θεσμικά πλέον εμπλέκονται με τη συμμετοχή τους στο Δ.Σ. του Φορέα Διαχείρισης (Ρουβέλλας 2009). Περαιτέρω, είναι βασικό η τοπική κοινωνία να γνωρίζει με σαφήνεια τα όρια της ΠΠ και τους περιορισμούς που μπορεί να συνεπάγεται το καθεστώς προστασίας για τις δραστηριότητές τους (WWF Ελλάς 2004).

Κρίνεται αναγκαίο να αναγνωρισθεί ο ρόλος των Φ.Δ. από τις τοπικές και την ευρύτερη κοινωνία. Χωρίς κοινωνικές συμμαχίες οι Φορείς δεν θα μπορέσουν να προχωρήσουν και να πετύχουν τους στόχους τους. Πρέπει επομένως να επενδύσουν περισσότερη προσπάθεια σε αυτή την κατεύθυνση (Βέργος κ.ά. 2012). Η επαρκής πληροφόρηση του τοπικού πληθυσμού σχετικά με θέματα που αφορούν την προστατευόμενη περιοχή οδηγεί στην απόκτηση βασικής περιβαλλοντικής γνώσης, η οποία με τη σειρά της, έχει υποστηριχθεί ότι συνδέεται θετικά με τις περιβαλλοντικές στάσεις (Κλεφτογιάννη 2011).

Οι κάτοικοι ενημερώνονται περισσότερο για την προστατευόμενη περιοχή από άλλες πηγές και όχι από τον επίσημο Φορέα διαχείρισης της περιοχής (Dunlap 1991, Xu et al. 2006, Méndez-Contreras et al. 2008). Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο ενημερώνεται ο τοπικός πληθυσμός επηρεάζει τη στάση του, με την αποδοχή των μέτρων διαχείρι-

σης, να μειώνεται ότι οι κάτοικοι ενημερώνονται γι' αυτά από μη επίσημες πηγές (Tonder and Jurvelius 2004).

Προκειμένου να μη διαταραχθεί η εύρυθμη λειτουργία της τοπικής κοινωνίας θα πρέπει να υπάρξουν από τους φορείς διαχείρισης, αφενός μεν ενημέρωση και πληροφόρηση για τις ευκαιρίες που ανακύπτουν από την ίδρυση και διατήρηση της προστατευόμενης περιοχής και αφετέρου να χρησιμοποιηθούν συμμετοχικές διαδικασίες για την άμβλυνση των τυχόν αντιρήσεων. Οι παραπάνω τακτικές θα εξασφαλίζουν αμοιβαία εμπιστοσύνη και κατανόηση μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (Τσαντόπουλος κ.ά. 2011).

Οι περιβαλλοντικές ή οικολογικές οργανώσεις αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την ενεργοποίηση της κοινωνίας σε τοπική ή εθνική διάσταση σε θέματα περιβάλλοντος (Λυμπεροπούλου και Σαράντης 2013). Οι Μ.Κ.Ο. αποτελούν μια δίοδο ευρύτερης συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον (Kearns 1995, Brohman 1996) ενώ τα λαϊκά κινήματα, αποτελούν ένα μέσο συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Τσαντόπουλος 2009).

Η έλλειψη ύπαρξης επίσημου ή ανεπίσημου μηχανισμού αξιοποίησης των αποτελεσμάτων των ερευνών που διεξάγονται από τις Μ.Κ.Ο., καθώς και το ότι δεν τηρείται αρχείο των ερευνών και των αποτελεσμάτων τους από το Φ.Δ. έχει σαν αποτέλεσμα να μην αξιοποιούνται πολύτιμες πληροφορίες που παρέχονται από τις σχετικές έρευνες (Ζιώγα 2007).

Εξαιρετικά σημαντική, θεωρείται επίσης η εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στη διαχείριση των περιοχών, διότι συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων, στην αποφυγή συγκρούσεων στην περιοχή, αλλά και στην ουσιαστική ενσωμάτωση του ανθρώπου στο περιβάλλον (Μπαριτάκη 2004, Φεζοπούλου 2006). Σε πολλές μελέτες επισημαίνεται η ανάγκη ουσιαστικής συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων μερών στον σχεδιασμό και τη λειτουργία της, τονίζοντας ότι αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή και διαχείρισή τους (Pomeroy and Duvere 2008, Dimmock and Musa 2015, Giakoumi et al. 2018, Αβραμή κ.ά. 2021). Επιπλέον είναι επιβεβλημένη εφόσον είναι οι άμεσα επηρεαζόμενοι (Borrini - Feyerabend et al. 2004).

Η συμμετοχή απαιτείται για το πώς και όχι για το αν θα προστατευθεί η περιοχή (Κατσακιώρη 2003, Παναγιωτίδου 2010). Έρευνες έχουν δείξει ότι η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, πέρα από το γεγονός ότι ενδυναμώνει το σύνδεσμο ανάμεσα σε εκείνους που κυβερνούν και σε αυτούς που κυβερνώνται, έχει ουσιαστικά τη δύναμη να μεταβάλει ή και να αναστρέψει την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής (Koontz 1999, Walpole and Goodwin 2001, Beierle 2002, Younge and Fowkes 2003, Richards et al. 2004, Reed et al. 2008). Η εφαρμογή του καθεστώτος προστασίας συνιστά απαραίτητη τη συμμετοχή των κατοίκων (Wallner and

Wiesmann 2009). Παράλληλα, η διοίκηση θα πρέπει να παρέχει τα μέσα ώστε κάτι τέτοιο να είναι εφικτό και επίσης να αναθέτονται αρμοδιότητες στον τοπικό πληθυσμό (Graham et al. 2003, Lebel et al. 2006).

Σήμερα, παρόλο που η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της συνολικότερης προσπάθειας για την προστασία του περιβάλλοντος, συχνά δεν στέφεται με επιτυχία. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες είναι η μη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία λήψης - απόφασης. Η συνεκτίμηση των αντιλήψεων και των στάσεων του τοπικού πληθυσμού μιας περιοχής παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας διαχείρισης (Pavlikakis and Tsihrintzis 2003) και τούτο διότι εξαρτάται άμεσα από αυτή (Kottapalli et al. 2003, Trakolis 2001a, Xu et al. 2006). Οι τοπικοί πληθυσμοί και οι απόψεις - ανάγκες τους αποκλείονται τόσο κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού όσο και κατά τη διαδικασία υλοποίησης των διαχειριστικών πρακτικών (Injinda 1999, Durrant and Shumway 2004, Papageorgiou and Vogiatzakis 2006). Ο αποκλεισμός κάποιες φορές, του πληθυσμού από τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων διαχείρισης, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη ενημέρωσης και γνώσης αναφορικά με την ύπαρξη σχετικής νομοθεσίας που επιτρέπει την εμπλοκή τους σε αυτές (Παλιούρας 2006). Μία καλά οργανωμένη δομή διαχείρισης είναι σκόπιμο να παροτρύνει τα ενδιαφερόμενα μέλη να συμμετέχουν στη διαχείριση των περιοχών αυτών με στόχο την καλύτερη προστασία των περιοχών και της βιοποικιλότητας (Tempesta and Otero 2013).

Συνοψίζοντας, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών σχεδιάζεται με τη συμμετοχική δράση των τοπικών κοινωνιών, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες τους, θεωρούμενες πλέον όχι μόνο εθνικό αλλά και τοπικό κεφάλαιο (Κοψιδά 2012) ενώ η ανάγκη συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών είναι επιβεβλημένη εφόσον είναι οι άμεσα επηρεαζόμενοι (Boragini - Feyereabend et al. 2004). Έρευνες έχουν δείξει ότι η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, πέρα από το γεγονός ότι ενδυναμώνει το σύνδεσμο ανάμεσα σε εκείνους που κυβερνούν και σε αυτούς που κυβερνώνται, έχει ουσιαστικά τη δύναμη να μεταβάλει ή και να αναστρέψει την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής (Walpole and Goodwin 2001, Younge and Fowkes 2003, Richards et al. 2004). Όταν οι πολίτες αισθάνονται ότι ασκούν επιρροή πάνω στις αποφάσεις που τους αφορούν, τόσο περισσότερες πιθανότητες υπάρχουν στο να συμβιβαστούν με τις νέες απαιτήσεις (Rowe et al. 2004, Bryner 2001). Οι ομάδες συμφερόντων που αναπτύσσονται σε μια τοπική κοινωνία γνωρίζουν καλύτερα απ' τον καθένα τη φύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και τις πιθανές λύσεις τους. Επίσης, όταν οι πολίτες δεσμεύονται σε μια σειρά δράσεων μετά από δική τους επιθυμία, τότε υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας και μα-

κρόχρονων θετικών αποτελεσμάτων των δράσεων τους, παρά όταν η δράση τους παρακινείται ή επιβάλλεται από εξωτερικούς παράγοντες ή φορείς εξουσίας (Grieser 2000).

Επίσης, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι αναπτυγμένες οικονομικά περιοχές έχουν το πλεονέκτημα να έχουν ήδη έτοιμες τις κατάλληλες υποδομές ώστε να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα και τις ευκαιρίες που εμφανίζονται από την ίδρυση και τη λειτουργία μιας Θ.Π.Π. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρχουν ήδη σε λειτουργία καταδυτικά κέντρα με εξειδικευμένο προσωπικό, να υπάρχει σύγχρονος εξοπλισμός όπως ταχύπλοα σκάφη, φωτογραφικές κάμερες, καταδυτικός εξοπλισμός (Badalamenti et al. 2000). Υπάρχει όμως το μειονέκτημα ότι οι κάτοικοι ανεπτυγμένων περιοχών έχουν συνήθως τη δυνατότητα να αντιδράσουν πιο έντονα στους περιορισμούς που πιθανόν να θέτει μια Θ.Π.Π. στις συνήθειές τους όπως, για παράδειγμα, συνέβη στη περιοχή του Portofino της Ιταλίας (Tunesi and Diviaco 1993). Συνήθως μάλιστα οι κάτοικοι αυτών των περιοχών έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν μεγαλύτερες πιέσεις καθώς έχουν καλύτερη πρόσβαση στα κέντρα αποφάσεων, απ' ότι οι κάτοικοι των φτωχότερων περιοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Abdulla A., Gomei M., Maison E. and Piante C., 2008, *Status of Marine Protected Areas in the Mediterranean Sea*, IUCN, Malaga and WWF, France, 152 pp.
- Adams W.M. and Hutton J., 2007, *People, parks and poverty: Political ecology and biodiversity conservation*, Conservation and Society, Vol. 5, no. 2.
- Agardy T., 2000, *Information needs for marine protected areas*, Scientific and Societal, Bulletin of Marine Science, 66(3): 875-888 pp.
- Agardy T., Bridgewater P., Crosby M.P., Day J., Dayton P.K. and Kenchington R., 2003, *Dangerous targets? Unresolved issues and ideological clashes around marine protected areas*, Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems, 13: 353-367 pp.
- Agrawal A., 2000, *Adaptive management in transboundary protected areas: the Bialowieza National Park and Biosphere Reserve as case study*, Environmental Conservation, 27: 326-333 pp.
- Alexander M., 1996, *A guide to the production of management plans for nature reserves and protected areas*, Countryside Council for Wales, Bangor, 102 pp.
- Alexandropoulos S. and Serdedakis N., (2000), *Greek Environmentalism: From the Statu Nascendi of a Movement to its Integration*, ECPR Joint Sessions, Workshop on Environmental Organizations, Copenhagen, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 8-2-2022).
- Allan C. and Curtis A., 2005, *Nipped in the Bud: Why Regional Scale Adaptive Management is not Blooming*, Environmental Management, 36: 414-425 pp.
- Allendorf T., Swe K.K., Oo T., Htut Y., Aung M., Aung M., Allendorf K., Hayek L.A., Leimgruber P. and Wemmer C., 2006, *Community attitudes toward three protected areas in Upper Myanmar (Burma)*, Environmental Conservation, 33(4): 344-52 pp.
- Allendorf T.D., 2007, *Resident' attitudes toward three protected areas in southwestern Nepal*, Biodiversity Conservation, 16: 2087-2102 pp.

- Allison G.W., Lubchenco J. and Carr. M.H., 1998, «*Marine reserves are necessary but not sufficient for marine conservation*», *Ecological Applications*, 8 (1): S79-S92 pp.
- Ananda J., 2007, *Implementing Participatory Decision Making in Forest Planning*, *Environmental Management*, 39: 534-544 pp.
- Ananiadis K.I., 1970, *The effects of trawl fishing on the stocks of different commercial species in Greek Waters*, *Proceedings of the Hydrological Institute of Athens Academy*, 31: 493-497 pp.
- Anticamara J.A., Watson R., Gelchu A. and Pauly D., 2011, *Global fishing effort (1950-2010): trends, gaps, and Implications*, *Fisheries Research*, 107: 131-136 pp.
- Andersson J. E. C. and Ngazi Z., 1995, *Marine resource use and the establishment of a marine park: Mafia Island, Tanzania*, *Ambio*, 24(7-8): 475-481 pp.
- Andriotis K., 2001, *Tourism Planning and Development in Crete: Recent Tourism Policies and their Efficacy*, *International Journal of Sustainable Tourism*, 9(4): 298-316 pp.
- Aperghis G.G. and Gaethlich M., 2006, *The Natural Environment of Greece: An Invaluable Asset being Destroyed*, *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 6, Issue 3: Environment in the Balkans and the Black Sea regions, 377-390 pp.
- Arceo H.O., Cazalet D., Alino P.M., Mangialajo L. and Francour P., 2013, *Moving beyond a top-down fisheries management approach in the northwestern Mediterranean: Some lessons from the Philippines*, *Marine Policy*, 39, 29-42 pp.
- Arsenijevic M. and Bohanec M., 2008, *Environmental Education and Ecotourism: A Case Study of Protected Areas in the Alps*, BEST EN Think Tank VIII, Sustaining Quality of Life through Tourism, http://ertr.tamu.edu/files/2012/09/400_Arsenijevic_Bohanec.pdf, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Badalamenti F., Ramos, A.A., Voultziadou E., Sanchez Lizaso J.L., D' Anna G., Pipitone C., Mas J., Ruiz Femadez J.A., Whitmarsh D. and Riggio S., 2000, *Cultural and socio-economic impact of Mediterranean marine protected areas*, *Environmental Conservation*, 27(2): 110-125 pp.
- Baillie S.R. and Schaub M., 2009, *Understanding changes in bird populations - the role of bird marking*, *Ringling & Migration*, 24: 189-198 pp.
- Ballantine W.J. and Langlois T.J., 2008, *Marine reserves: the need for systems*, *Hydrobiologia*, 606: 35-44 pp.
- Bartlett C.Y., Maltali T., Petro G. and Valentine P., 2010, *Policy implications of protected area discourse in the Pacific islands*, *Marine Policy*, 34: 99-104 pp.

- Basset A., 1999, *Structure versus organization and function: an approach for the evaluation of a site for marine protection*, In: Scientific design and monitoring of Mediterranean MPAs. CIESM Workshop Series, Porto Cesareo 21-24 Oct.1999, F. Briand (ed.), 8: 25-27 pp.
- Basurto X., Bennett A., Hudson Weaver A., Rodriguez-Van Dyck S. and Aceves-Bueno J.-S., 2013, *Cooperative and noncooperative strategies for small-scale fisheries' self-governance in the globalization era: implications for conservation*, Ecology and Society, 18(4): 38 pp.
- Bauman T. and Smyth D., 2007, *Outcomes of three case studies in indigenous partnerships in protected area management*, Policy briefing paper for the Australian Collaboration, Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander studies and the Australian Collaboration.
- Bearzi G., Fortuna C.M. and Reeves R.R., 2008, *Ecology and conservation of common bottlenose dolphins Tursiops truncatus in the Mediterranean Sea*, Mammal Review, 39: 92-123 pp.
- Becker N. and Chosh Y., 2006, *Economic aspects of Marine Protected Areas (MPAs)*, UNEP - United Nations Environment Programme, Mediterranean Action Plan, https://spcsrcp.org/sites/default/files/csrp/ressources_documentaires/UNEP%20economic%20aspects%20of%20MPA%202006.pdf, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Beierle T.C., 2002, *The quality of stakeholder-based decisions*, Risk Analysis, 22: 739-749 pp.
- Bell J., 1983, *Effects of depth and marine reserve fishing restrictions on the structure of a rocky reef fish assemblage in the north-western Mediterranean Sea*, Journal of Applied Ecology, 20: 357-369 pp.
- Belova O., 2011, *Game under Spotlight: Scientific and Practical Knowledge in Game and Wind Management in 2011*, Baltic Forestry, 17(2): 237-239 pp.
- Bennett N.J. and Dearden P., 2014, *From measuring outcomes to providing inputs: Governance, management, and local development for more effective marine protected areas*, Marine Policy, 50: 96-110 pp.
- Beverton R.J.H. and Holt S.J., 1957, *On the dynamics of exploited fish populations*, [1993 reprint of the 1957 edition] Chapman & Hall, London.
- Biswas S.P., 1996, *Global water scarcity: Issues and implications with special reference to India*, Verhandlungen des Internationalen Verein Limnologie, Stuttgart, 26: 115-121 pp.
- Bizerril M., 2004, *Students' environmental perceptions of Brazilian Cerrado Landscapes and Biodiversity*, The Journal of Environmental Education, 35, 47-58 pp.
- Bines T.J., 1999, *European Guide for the Preparation of Management Plans for protected and managed natural and semi-natural areas*, Eurosite

- Management Planning Toolkit, EUROSITE, https://mpg.eurosite.org/wp-content/uploads/MPG_EN_1999.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Black R., 2013, *Delivering formal outdoor learning in protected areas: a case study of Scottish Natural Heritage National Nature Reserves*, International Research in Geographical and Environmental Education, 22(1): 4-22 pp.
- Bogaert D., Cliquet A. and Maes F., 2009, *Designation of marine protected areas in Belgium: a legal and ecological success?*, Marine Policy, 33: 878-886 pp.
- Bohnsack J.A., 1993, *Marine Reserves: They Enhance Fisheries, Reduce Conflicts, and Protect Resources*, Oceanus 36(3), Reprinted from Nega, ICLARM Quarterly, 17(3): 4-7 (July, 1994), https://digitalarchive.worldfishcenter.org/bitstream/handle/20.500.12348/2851/na_2198.pdf?sequence=1, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Bohnsack J.A., 1994, *How marine fishery reserves can improve reef fisheries*, Proceedings - Gulf and Caribbean Fisheries Institute, 43: 217-241 pp.
- Bohnsack J.A., 1998, *Application of marine reserves to reef fisheries management*, Australian Journal of Ecology, 23: 298-304 pp.
- Bohnsack J.A., 1999, *Incorporating no-take marine reserves into precautionary management and stock assessment*, Proceedings, 5th NMFS NSAW, 1999, NOAA Tech. Memo. NMFS-F/SPO-40, https://www.researchgate.net/publication/228789135_Incorporating_no_ake_marine_reserves_into_precautionary_management_and_stock_assment, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Bolen E. and Robinson W.L., 1995, *Wildlife ecology and management*, 3rd ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 620 pp.
- Bonaiuto M., Carrus G., Martorella H., Bonnes M., 2002, *Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas*, Journal of Economic Psychology, 23: 631-653 pp.
- Booth J.E., Gaston K.J. and Armsworth P.R., 2009, *Public understanding of protected area designation*, Biological Conservation, 142(12): 3196-3200 pp.
- Borrini - Feyerabend G., 1996, *Collaborative management of protected area: Tailor the approach to the context*, IUCN, Gland.
- Borrini - Feyerabend G., Kothari A. and Oviedo G., 2004, *Indigenous and local communities and protected areas towards equity and enhanced conservation*, Guidance on policy and practice for Co-managed Protected Areas and Community Conserved Areas.

- Botetzagias I., 2000, *Patterns of networking and interaction for Greek NGO's*, ECPR Joint Sessions, Workshop on environmental movements in comparative perspective, April 14-19, Copenhagen.
- Brady M. and Waldo S., 2009, *Fixing problems in fisheries - integrating ITQs, CBM and MPAs in management*, *Marine Policy*, 33 (2), 258-263 pp.
- Bramwell B. and Lane B., 2000, *Tourism collaboration and partnership: Politics, Practice and Sustainability*, Channel View, Clevedon.
- Brainerd S., 2007, *European Charter on Hunting and Biodiversity*, Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Standing Committee 27th meeting Strasbourg, 26-29 November 2007, <https://rm.coe.int/168074649f>, (ανακτήθηκε 5-2-2022)
- Brandon K. and Bruner A., 2008, *Local Benefits of Protected Areas: Perspectives and Experiences of Conservation International*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, «Protected Areas in Today's World: Their Values and Benefits for the Welfare of the Planet», CBD Technical Series, 36: 29-36 pp., [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- Brehm S.S. and Brehm J.W., 1981, *Psychological reactance: a theory of freedom and control*, Academic Press, New York.
- Brick P., Snow D. and Van De Wetering S., 2001, *Across the Great Divide: Explorations in Collaborative Conservation and the American West*, Brick P., Snow D. and Van De Wetering S. (Eds.), Island Press, Washington, DC.
- Brohman J., 1996, *Rethinking the Theory and Practice of Development*, Blackwell Publishers.
- Brondy M., 2005, *Learning in Nature*, *Environmental Education Research*, 11: 603-621 pp.
- Brown N.A., 1995, *Revenue generation for marine protected areas: the moorings system in the British Virgin Islands (BVI)*, Canari Technical Report no:105 (1pp). Paper prepared for the Workshop on Revenue Generation for Protected Areas. Saba, Netherlands Antilles.
- Brown R. and Harris G., 2005, *Comanagement of wildlife corridors: the case for citizen participation in the Algonquin to Adirondack proposal*, *Journal of Environmental Management*, 74: 97-106 pp.
- Bryner G., 2001, *Cooperative instruments and policy making: participation in US environmental regulation*, *European Environment*, 11: 49-60 pp.
- Brunckhorst D.J. and Bridgewater P.B., 1995, *Marine bioregional planning: a strategic framework for identifying marine reserve networks, and planning sustainable use and management*, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, 105-16 pp.

- Brunton C., Firman J., Levin K., Matambo S., Maxwell K., Northrop T., Short, C. and Stern M., 2003, *Young Conservationists and the future of Protected Areas Worldwide: A call to discussion*, At the Fifth World Parks Congress, September 2003, Durban, South Africa, Yale School of Forestry and Environmental Studies, Eds. Kugler, L and Coppock, J. Yale University FES Publishers, New Haven, CT.
- Burhenne F. and Laushe B., 2011, *Guidelines for Protected Areas Legislation*, IUCN, Environmental Policy and Law Paper No. 81, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/eplp-081.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Bushell R. and Eagles P. (Eds.), 2007, *Tourism and Protected Areas, Benefits Beyond Boundaries*, CABI, Wallingford and Cambridge, UK.
- Buultjens J., Ratnayake I., Gnanapala A. and Aslam M., 2004, «*Tourism and its implications for management in Ruhuna National Park (Yala)*», *Sri Lanka Tourism Management*, 26: 733-742 pp.
- Calado H., Bentz J., Ng K., Zivian A., Schaefer N., Pringle C., Johnson, D. and Phillips M., 2012, *NGO involvement in marine spatial planning: A way forward?*, *Marine Policy*, 36(2): 382-388 pp.
- Campbell M. and Mackay K., 2003, *Attitudinal and Normative Influences on Support for Hunting as a Wildlife Management and Strategy*, *Human Dimensions of Wildlife: An International Journal*, 8(3): 181-198.
- Cardigos F., 2009, *Marine Protected Areas: An essential tool for the future European Maritime Policy*, Regional Secretariat for Environment and Sea, Regional Directorate for Environment, <https://www.slideserve.com/eye/marine-protected-areas-an-essential-tool-for-the-future-european-maritime-policy-powerpoint-ppt-presentation>, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Carey C., Dudley N. and Stolton S., 2000, *Squandering Paradise? The importance and vulnerability of the world's protected areas*, World Wide Fund for Nature, Gland.
- Carson E.D., 2002, *Public Expectations and Nonprofit Sector Realities: A Growing Divide with Disastrous Consequences*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31(3): 429-436 pp.
- Carter R.G., 1995, *An Introduction to the Physical, Ecological and Culture Systems of Coastlines*, Academic Press, 617 pp.
- Castro A.P. and Nielson E., 2001, *Indigenous people and co-management: implications for conflict management*, *Environmental Science and Policy*, 4: 229-239 pp.
- Cater E. and Lowman G., 1994, *Ecotourism: A Sustainable Option?*, New York: John Willey & Sons Ltd.
- Cacaud P., 2005, *Fisheries laws and regulations in the Mediterranean; a comparative study*, Studies and reviews No. 75, General Fisheries Commission for the Mediterranean, 40 pp.

- CBD Ad hoc Technical Experts Group on Protected Areas, 2003, *Protected Areas and the Conservation and Sustainable Use of Biological Diversity*, Background paper.
- Ceballos - Lascurain H., 1996, *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism around the World and Guidelines for Its Development*, Gland, Switzerland: IUCN and Cambridge, UK.
- Chape S., 2004, *Systematic assignment of protected area management categories: an opportunity for achieving a measurable framework Parks*, The International journal for protected area managers, Protected Area Categories, Vol. 14, No 3.
- Chape S., Harrison J., Spalding M. and Lysenko I., 2005, *Measuring the extent and effectiveness of protected areas as an indicator for meeting global biodiversity targets*, Philosophical Transactions of the Royal Society B - Biological Sciences, 360: 443-455 pp.
- Christopoulou O. and Trizoni, 2005, *Planning of Human Activities Based on Views of Local Communities in Protected Areas: The Case of Mountain Pelion, Greece*, Discursion Paper Series, 11(9): 141-162 pp.
- Cifuentes A.M., Izurieta V. and De-Faria H.H., 2000, *Measuring Protected Area Management effectiveness*, Costa Rica: WWF Centroamerica and CATIE., Technical Series No 2.
- Clark G., 1998, *Non-Governmental Organizations (NGO's) and Politics in thw Developing World*, Political Studies, 46: 36-52 pp.
- Clarke R. and Mount D., 1998, *Management Plans and Planning: a guide*, Countryside Commission, Cheltenham, UK.
- Claudet J. and Pelletier D., 2004, *Marine protected areas and artificial reefs: A review of the interactions between management and scientific studies*, Aquatic Living Resources, 17: 129-138 pp.
- Claudet J., 2008, *Marine reserves: size and age do matter*, Ecology Letters, 11: 481-489 pp.
- Coll J, Linde M, García-Rubies A, Riera F. and Grau AM., 2004, *Spear fishing in the Balearic Islands (west central Mediterranean): species affected and catch evolution during the period 1975-2001*, Fisheries Research, 70: 97-111 pp.
- Colleter M., Gascuel D., Albouy C., Francour P., de Morais L.T., Valls A. and Le Loc'h F., 2014, *Fishing inside or outside? A case studies analysis of potential spillover effect from marine protected areas, using food web models*, Journal of Marine Systems, 139: 383-395 pp.
- Conacher A. and Bell D., 2001, *Draft Policy Statement, Public Participation in Environmental Decision Making*, National Policy and Practice Standing Committee.
- Cooke S.J., Danylchuk A.J., Danylchuk S.E., Suski C.D. and Godberg T.L., 2006, *Is catch and release recreational angling compatible with no-take*

- marine protected areas?*, Ocean Coastal Management, 49(5/6): 342-354 pp.
- Coppola S., 2001, *Inventory of Artisanal Fishery Communities in the Western -Central Mediterranean*, Working - Draft, FAO-COPEMED Project, September 2001, FAO-FIRM, Rome, 64p.
- Cortner H.J. and Moote M.A., 1999, *The Politics of Ecosystem Management*, Island Press, Washington, DC.
- Cortot H., 2005, *Site Natura 2000 Valgaudemar*, Document d'objectifs 2005-2010, France: Parc national des Ecrins (PNE), http://hautes-alpes.n2000.fr/sites/hautes-alpes.n2000.fr/files/documents/page/Docob_valgo.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Côté I.M., Mosquera I. and Reynolds J.D., 2001, *Effects of marine reserves characteristics on the protection of fish populations: a meta-analysis*, Journal of Fish Biology, 59:178-189 pp.
- Council of Europe, 1987, *Parks, plans and people. Protected areas and socio-economic development*, In Environmental Encounters, Series 2, 53 pp.
- Coad L, Burgess N., Bomhard B. and Besançon C., 2009, *Progress towards the Convention on Biological Diversity's 2010 and 2012 targets for protected area coverage*, Protected area management effectiveness, https://www.researchgate.net/publication/237429902_Progress_Towards_the_Convention_on_Biological_Diversity's_2010_and_2012_Targets_for_Protected_Area_Coverage, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- CREDOC, 2008, *La valeur économique et sociale des espaces naturels protégés*, Cahier de recherche n° 247, Novembre 2008, Paris.
- Crespo A.E. and Hall A.M., 2002, *Interactions between aquatic mammals and humans in the context of ecosystem management*, In: Marine Mammals: Biology and Conservation (EVANS J, RAGA A, eds), Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Crosby MP., Bohne R. and Geenen K., 2000, *Alternative access management strategies for marine and coastal protected areas: a reference manual for their development and assessment*, US Man and the Biosphere Program, Washington DC, 164 pp.
- Crowder L.B., Lyman S.J., Figueira W.F and Priddy J., 2000, *Source - sink population dynamics and the problem of siting marine reserves*, Bulletin of Marine Science, 66(3): 799-820 pp.
- Cruz Lasso de la Vega R.M., 2004, *Awareness, Knowledge, And Attitude About Environmental Education: Resp Awareness, Knowledge, And Attitude About Environmental Education: Responses from environmental, specialists, high school instructors, students and parents*, University of Central Florida, Electronic Theses and Dissertations, 2004-2019, 178 pp., <https://stars.library.ucf.edu/etd>

[/178?utm_source=stars.library.ucf.edu%2Fetd%2F178&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages?](#), (ανακτήθηκε 8-2-2022).

- Cury P., Shannon L. and Shin Y.J., 2003, *The functioning of the marine ecosystems: a fisheries perspective*, In: Responsible fisheries in the marine ecosystem (Sinclair M, Valdimarsson G, eds), pp. 103-123. FAO and CAB International, Rome, Italy, and Wallingford, UK.
- Dalton T., 2005, *Beyond biogeography: Designing participatory processes to plan U.S. marine protected areas*, Conservation Biology, 19: 1392-1401 pp.
- Da Silva P.P., 2004, *From common property to co-management: lessons from Brazil's maritime extractive reserve*, Marine Policy, 28(5): 419-428 pp.
- Davey A.G., 1998, *National System Planning for Protected Areas*, IUCN - The World Conservation Union, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Davis D. and Tisdell C., 1996, *Economic management of recreational scuba - diving and the environment*, Journal of Environmental Management, 48: 229-48 pp.
- Davos C.A., 2002, *Attitudes toward Participation in Cooperative Coastal Management: Four European Case Studies*, Coastal Management, 30: 209-220 pp.
- Day J., Hockings M. and Jones G., 2002, *Measuring effectiveness in Marine Protected Areas - principles and practices*, World Congress on Aquatic Protected Areas, Cairns, Australia.
- Dearden P., Bennett M. and Johnston J., 2005, *Trends in global protected area governance, 1992-2002*, Environmental management, 36(1): 89-100 pp.
- De Carvalho C.A., 1998, *Environmental Education and Protected Areas in Brazil*, in: Filho W.L., Carvalho C.A. and Hale W.H. (eds): «Environmental Education in protected Areas: International Perspectives and Experiences», The Parthenon Publishing Group, London, 113 pp.
- De Carvalho C.A., Filho W.L. and Hale W.H., 1999, *An analysis of the problems of developing environmental education in Brazilian Federal protected areas*, The Environmentalist, 18: 223-229 pp.
- Delgado C. L., Wada N., Rosegrant M. W., Meijer S. and Ahmed M., 2003, *Fish to 2020: supply and demand in changing global markets*, WorldFish Center Technical Report 62, International Food Policy Research Institute Washington, D. C., USA, and WorldFish Center, Penang, Malaysia, <https://ebrary.ifpri.org /utils/getfile/collection/pl5738coll2/id/87521/filename/87522.pdf>, (ανακτήθηκε 15-2-2022).

- DeMars, E.W., 2005, *NGOs and Transnational Networks: Wild Cards in World Politics*, London: Pluto Press, London, 6-13 pp.
- DeMaster D.J., Fowler C.W., Perry S.L. and Richlen M.E., 2001, *Predation and competition: the impact of fisheries on marine mammal populations over the next one hundred years*, *Journal of Mammalogy*, 82: 641-651 pp.
- Depoe S., Delicath J. and Aepli Elsenbeer M., 2004, (edited), *Communication and public participation in environmental decision making*, State University of New York Press.
- De-Ravariere R., Banks J., Elliott P. and Seal J., 1993, *British Virgin Islands National Park trust: reef protection programme and mooring system five year plan 1993-1998*, British Virgin Islands National Parks Trust, 24 pp.
- Di Franco A., Bodilis P., Di Carlo G., Piante C., Thiriez P., Francour P. and Guidetti P., 2014, *Fishermen engagement, a key element to the success of artisanal fisheries management in Mediterranean marine protected areas*, MedPAN North Project, WWF - France, Paris.
- Dikou A. and Dionysopoulou N., 2012, *Communicating a Marine Protected Area Through the Local Press: The Case of the National Marine Park of Alonissos, Northern Sporades, Greece*, *Journal of Environmental Management*, 47: 777-788 pp.
- Dimench M., Darmanin M., Smith I., Kaiser M. and Schembri P., 2009, *Fishers' perception of a 35-year old exclusive fisheries management zone*, *Biological Conservation*, 142: 2691-2702 pp.
- Dimitrakopoulos P., Jones N., Iosifides T., Florokapi I., Lasda O., Paliouras F. and Evagelinos K., 2010, *Local attitudes on protected areas: Evidence from three Natura 2000 wetland sites in Greece*, *Journal of Environmental Management*, 91: 1847-1854 pp.
- Dimmock K. and Musa M., 2015, *Scuba Diving Tourism System: A framework for collaborative management and sustainability*, *Marine Policy*, 54: 52-58 pp.
- Dimopoulos D., Charalambides N., Karavellas D., Laltis N. and Venizelos L., 2001, *The role of NGOs in promoting the establishment of the national marine park of Zakynthos, Greece*, First Mediterranean Conference on Marine Turtles.
- Dixon J.A., 1993, *Economic benefits of marine protected areas*, *Oceanus*, 36(3): 35-40 pp.
- Doyle T.J., 1986, *The structure of the conservation movement in Queensland*, *Social Alternatives*, 5(2): 27-32 pp.
- Douvere F., 2008, *The importance of marine spatial planning in advancing ecosystem - based sea use management*, *Marine Policy*, (32)5: 762-771 pp.

- Dudley N. and Phillips A., 2006, *Forests and Protected Areas: Guidance on the use of the IUCN protected area management categories*, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK., 58 pp.
- Dudley N., 2008, *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland, Switzerland, 86 pp.
- Duley N., Hockings M. and Stolton S., 2004, *Options For Guaranteeing the Effective Management of the World's Protected Areas*, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 6(2): 131-142 pp.
- Dulvy N.K., 2013, *Super-sized MPAs and the marginalization of species conservation*, *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 23: 357-362 pp.
- Dunlap R., 1991, *Trends in public opinion toward environmental issues: 1965-1990*, *Society & Natural Resources*, 4(3): 285-312 pp.
- Durbin J.C. and Ralambo J.A., 1994, *The role of local people in the successful maintenance of protected areas in Madagascar*, *Environmental Conservation*, 21(2): 115-120 pp.
- Durbin J.C. and Ratrimeoarisaona S.N., 1996, *Can tourism make a major contribution to the conservation of protected areas in Madagascar?*, *Biodiversity and Conservation*, 5(3): 345-354 pp.
- Durrant J.O. and Shumway J.M., 2004, *Attitudes Toward Wilderness Study Areas: A Survey of Six Southeastern Utah Countries*, *Environmental Management*, 33(2): 271-283.
- Eagles P., McCool S. and Haynes C., 2002, *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for Planning and Management*, IUCN - The World Conservation Union, Cambridge.
- Edwards M., 2004, *Civil Society*, Polity Press, Cambridge.
- Ehler C., 2008, *Conclusions: Benefits, lessons learned and future challenges of marine spatial planning*, *Marine Policy*, (32)5: 840-843 pp.
- Ehler C. and Douvère F., 2009, *Marine Spatial Planning: A step by step approach toward ecosystem - based management*, Intergovernmental Oceanographic Commission and Man and the Biosphere Programme, IOC Manual and Guides No 53, ICAm Dossier No 6, Paris: UNESCO.
- Ehrenfeld D.W., 1976, *The conservation of non - resources*, *American Scientist*, 64: 648-656 pp.
- Eikenberry A.M. and Kluver J.D., 2004, *The Marketization of the Nonprofit Sector: Civil Society at Risk?*, *Public Administration Review*, 64(2): 132-140 pp.
- Eken G., Benun L., Brooks T.M., Darwall W., Fishpool L.D.C., Foster M., Knox D., Langhammer P., Matiku P., Radford E., Salaman P., Scherest W., Smith M.L., Spector, S. and Tordoff A., 2004, *Key biodiversity areas as site conservation targets*, *Bioscience*, 54: 1110-1118 pp.

- Emerton L., Bishop J. and Thomas L., 2006, *Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options*, IUCN - International Union for Conservation of Nature, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, x + 97pp., https://www.researchgate.net/publication/242576121_Sustainable_Financing_of_Protected_Areas_A_global_review_of_challenges_and_options, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Farrow S., 1996, *Marine protected areas emerging economics*, *Marine Policy*, 20(6): 439-446 pp.
- Farrugio H., Oliver P. and Biagi F., 1993, *An overview of the history, knowledge, recent and future research trends in the Mediterranean fisheries*, *Scintia Marina*, 57(2-3): 105-119 pp.
- Ferse S.C.A., Manes Costa M., Manes K.S., Adhuri D.S. and Glaser M., 2010, *Allies, not aliens: increasing the role of local communities in marine protected area implementation*, *Environmental Conservation*, 37(1): 23-34 pp.
- Figgis P. and Bushell R., 2007, *Tourism as a tool for community-based conservation and development* in Bushell R. and Eagles P. (eds), "Tourism and protected areas: benefits beyond boundaries", CABI: Wallingford, U.K.
- Fisher W.F., 1997, *Doing good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices*, *Annual Review of Anthropology*, 26: 439-464 pp.
- Fock H. O., 2011, *NATURA 2000 and the European Common Fisheries Policy*, *Marine Policy*, 35: 181-188 pp.
- Fogarty M.J., 1999, *Essential habitat, Marine Reserves and Fishery Management*, *Trends in Ecology & Evolution*, 14(4): 133-134 pp.
- Font T. and Lloret J., 2011, «*Biological implications of recreational shore angling and harvest in a marine reserve: the case of Cape Creus*, *Aquatic Conservation: Marine Freshwater Ecosystems*, 21: 210-217 pp.
- Font T. and Lloret J., 2012, *Recreational fishing within Marine Protected Areas in the Mediterranean*, *MedPAN North Project*, 205 pp.
- Forcada A., Valle C., Bonhomme P., Criquet G., Cadiou G., Lenfant P. and Sanchez-Lizaso J.L., 2009, *Effects of habitat on spillover from marine protected areas to artisanal fisheries*, *Marine Ecology Progress Series*, 379: 197-211 pp.
- Forcada A., Valle C., Sanchez-Lizaso J.L., Bayle-Sempere J.T. and Corsi F., 2010, *Structure and spatio-temporal dynamics of artisanal fisheries around a Mediterranean marine protected area*, *ICES Journal of Marine Science*, 67: 191-203 pp.
- Francour P., Harmelin J.G., Pollard D. and Sartoretto S., 2001, *A review of marine protected areas in the northwestern Mediterranean region: sitting, usage, zonation and management*, *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 11: 155-188 pp.

- Frazier S., 1999, *Vue d'ensemble des Sites Ramsar: Un tour d'horizon des zones humides d'importance internationale dans le monde*, UK: Wetlands International» 42 pp.
- Friedmann J., 1998, *The New Political Economy of Planning: The Rise of Civil Society*, in Douglass M. and Friedmann J., "Cities for Citizens", Wiley, London, 19-35 pp.
- Furler S., 2012, *Small-Scale Fishery Towards sustainability in marine fishery*, MAS Environmental Technology and Management Thesis, Zürich.
- Furze B., De Lacy T. and Birckhead J., 1996, *Culture, conservation, and biodiversity: the social dimension of linking local level development and conservation through protected areas*, Wiley, New York.
- Gabrié C., 2012, Reproduction of this publication for resale or other commercial purposes is prohibited without prior written permission of the copyright holder, Lagabrielle E., Bissery C., Crochelet E., Meola B., Webster C., Claudet J., Chassanite A., Marinesque S., Robert P., Goutx M. and Quod C., 2012, *The Status of Marine Protected Areas in the Mediterranean Sea*, MedPAN & CAR/ASP, Ed: MedPAN Collection, 260 pp.
- Gallegos V.L., Vaahtera A. and Wolfs E., 2005, *Sustainable financing for marine protected areas: Lessons from Indonesian MPAs*, Case studies: Komodo and Ujung Kulon National Park. Module 4, Environmental and Resource Management (ERM), IVM, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Ganatsas P., Tsitsoni T. and Zagas T., 2001, *Forest Plant diversity in the Aspropotamos site (GR 1440001) of NATURA 2000*, Network. Proc. of International Conference "Ecological Protection of the Planet Earth", June, 5-8 2001, Xanthi, Greece, 1: 399-408 pp.
- García-Charton J.A., Williams I.D., Perez Rufaza A., Milazzo M., Chemello R., Marcos C., Kitsos M.-S., Koukouras A. and Riggio S., 2000, *Evaluating the ecological effects of Mediterranean marine protected areas: habitat, scale and the natural variability of ecosystems*, Environmental Conservation, 27(2): 159-178 pp.
- García-Rodríguez M., Fernández A. M. and Esteban A., 2006, *Characterisation, analysis and catch rates of the small-scale fisheries of the Alicante Gulf (SE Spain) over a 10 years time series*, Fisheries Research, 77: 226-238 pp.
- García-Frapolli E., Ramos-Fernández G., Galicia E. and Serrano A., 2009, *The complex reality of biodiversity conservation through Natural Protected Area policy: Three cases from the Yucatan Peninsula, Mexico*, Land Use Policy, 26: 715-722 pp.

- Garcia-Rubies A. and Zabala M., 1990, *Effects of total fish prohibition of the rocky fish assemblages of Medel Islands marine reserve (NW Mediterranean)*, *Scientia Marina*, 54(4): 317-328 pp.
- Garrod G. and Willis K.G., 1999, *Economic of the Environment: Methods and case studies*, Edward Elgar Publishing Ltd: Cheltenham, UK.
- Gelcich S., Godoy N. and Castilla J., 2009, *Artisanal fishers' perceptions regarding coastal co-management policies in Chile and their potentials to scale-up marine biodiversity conservation*, *Ocean and Coastal Management*, 52: 424-432 pp.
- Gell F.R. and Roberts C.M., 2003, *Benefits beyond boundaries: the fishery effects of marine reserves*, *Trends in Ecology and Evolution*, 18(9): 448-455 pp.
- Geoghegan T., 1994, *Financing strategies for protected areas in the insular Caribbean*, *Parks*, 4(2): 28-38 pp.
- Georgiadis Th., Spanou S. and Tsegenidi K., 2004, *Visitor Management Study of the Valley of Butterflies, Rhodes Island, Greece*, Department of Biology, University of Patras.
- German L., Ayele S. and Admassu Z., 2008, *Managing Linkages Between Communal Rangelands and Private Cropland in the Highlands of Eastern Africa: Contributions to Participatory Integrated Watershed Management*, *Society & Natural Resources*, 21: 134-151 pp.
- Ghimire K.B. and Pimbert M.P. (Eds.), 1997, *Social change and conservation: an overview of issues and concepts*, In: Ghimire K, Pimbert MP (eds), *Social change and conservation*. Earthscan, London.
- Giakoumi S., McGowan J., Mills M., Beger M., Bustamante R.H., Charles A., Christie P., Fox M., Garcia-Borboroglu P., Gelcich S., Guidetti P., Mackelworth P., Gier L., Christi P. and Amolo R., 2017, *Community perceptions of scuba dive tourism development in Bien Unido, Bohol island, Philippines*, *Journal of Coastal Conservation*, 21: 153-166 pp.
- Gibson C.C., McKean M.A. and Ostrom E., 2000, *Explaining deforestation: the role of local institutions*, Gibson, C.C., McKean, M.A., Ostrom, E. (Eds.), *People and Forests: Communities, Institutions, and Governance*, The MIT Press, London, 1-26 pp.
- Gilbert F. and Dodds G., 1992, *The philosophy and practice of wildlife management*, Florida U.S.A.: Krieger Publishing Company.
- Gilliland P. and Laffoley D., 2008, *Key elements and steps in the process of developing ecosystem-based marine spatial planning*, *Marine Policy*, (32)5: 787-796 pp.
- Gkotsis I., Gata S., Skondras N. and Manolas E., 2006, *Lobbying for the environment: The case of Greenpeace*, Proceedings of the International Conference "Sustainable Management and Development of

- Mountainous and Island Areas”, Island of Naxos, Greece, 29th September - 1st October, 1: 114-121 pp.
- Gough A., 2006, *Sustainable schools in the UN Decade of Education for Sustainable Development: meeting the challenge?*, Southern African Journal of Environmental Education, 23: 48-63 pp.
- Graham J., Amos B. and Plumpre T., 2003, *Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century*, Institute on Governance, Ottawa.
- Gravestock P., Roberts C.M. and Bailey A., 2008, *The income requirement of marine protected areas*, Ocean and Coastal Management, 51: 272-283 pp.
- Graziani P., Cabral D. and Santana N., 2013, *Environmental Education Evaluation at the School: An Example in Sao Nicolau Island, Cape Verde*, Applied Environmental Education and Communication, 12(2): 88-107 pp.
- Great Barrier Reef Marine Park Authority, 2006, *Annual Report 2005-2006*, <https://core.ac.uk/download/pdf/50850697.pdf>, (ανακτήθηκε 2-2-2022).
- Green J.B.M. and Paine J., 1997, *State of the world's protected areas at the end of the twentieth century*, World Conservation Monitoring Centre, Cambridge, UK.
- Grieser M., 2000, Participation. In: Day BA, Monroe MC (eds) *Environmental education and communication for a sustainable world: Handbook for international practitioners*. Academy for Educational Development, Washington, DC, 17-22 pp., [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Groves C.R., Jensen D.B., Valutis L.L., Redford K.H, Shaffer M.L, Scott J.M., Baumgartner J.V, Higgins J.V., Beck M.W. and Anderson M.G., 2002, *Planning for Biodiversity Conservation: Putting Conservation Science into Practice*, BioScience, 52(6): 499-512 pp.
- Guenette S., Pitcher T.J., 1999, *An age -structure model showing the benefits of marine reserves in controlling overexploitation*, Fisheries Research, 39: 295-303 pp.
- Guidetti P., 2006, *Marine reserves reestablish lost predatory interactions and cause community changes in rocky reefs*, Ecological Applications, 16(3): 963-976 pp.
- Guidetti P., 2007, *Potential of marine reserves to cause community-wide changes beyond their boundaries*, Conservation Biology, 21: 540-545 pp.
- Guidetti P. and Sala E., 2007, *Community-wide effects of marine reserves in the Mediterranean Sea*, Marine Ecology Progress Series, 335: 43-56 pp.
- Guidetti P. and Claudet J., 2010, *Comanagement practices enhance fisheries in marine protected areas*, Conservation Biology, 24: 312-318 pp.

- Gurung B., Nelson K. and Smith J., 2010, *Impact of grazing restrictions on livestock composition and husbandry practices in Madi Valley, Chitwan National Park, Nepal*, Environmental Conservation, December 2009, 36(4): 338-347 pp., Published online by Cambridge University Press: 15 March 2010.
- Hale R., Pires R., Santos P. and Karamanlidis A.A., 2001, *Mediterranean Monk Seal (Monachus monachus): fishery interactions in the Archipelago of Madeira*, Aquatic Mammals, 37: 298-304 pp.
- Halik A., Verweij M. and Schlüter A., 2018, *How marine protected areas are governed: a cultural theory perspective*, Sustainability, 10 (252).
- Haller T., Galvin M., Meroka P., Alca J. and Alvarez A., 2008, *Who gains from community conservation? Benefits of participative approaches in Peru and Tanzania*, The Journal of Environment & Development, 17: 118-144 pp.
- Halpern, B.S. and Warner R.R., 2002, *Marine reserves have rapid and lasting effects*, Ecological Letters, 5: 361-366 pp.
- Halpern B.S., 2003, *The impact of Marine Reserves: Do reserves work and does reserve size matter?*, Ecological Application, 13(1): 117-137 pp.
- Halpern B. S. and Warner R. R., 2003, *Matching marine reserve design to reserve objectives*, Proceedings of The Royal Society B-Biological Sciences, 270 (1527): 1871-1878 pp.
- Ham S. and Krumpel E., 1996, *Identifying Audiences and Messages for Nonformal Environmental Education- a Theoretical Framework for Interpreters*, Journal of Interpretation Research, 1(1): 11-23 pp.
- Ham S.H., Sutherland D.S. and Meganck R.A., 1993, *Applying environmental interpretation in protected areas of developing countries: Problems in exporting a US model*, Environmental Conservation, 20(3): 232-242 pp.
- Hancock A. and MacCallum M., 1971, *Mass communication: Australia and the World*, Victoria: Longman Australia Propriety Limited.
- Harmelin J.G., Bachet F. and Garcia F., 1995, *Mediterranean Marine Reserves: Fish Indices as Tests of Protection Efficiency*, Marine Ecology, 16(3): 233-250 pp.
- Harmelin J.G., 2000, *Mediterranean marine protected areas: some prominent traits and promising trends*, Environmental Conservation, 27(2): 104-105 pp.
- Hatzios M.E., 2004, *Score card to Assess Progress in Achieving Management Effectiveness Goals for Marine Protected Areas*, World Bank - July 2004.
- Heimlich J.E., 2009, *Environmental education evaluation: reinterpreting education as a strategy for meeting mission*, Evaluation and Program Planning, 33(4): 180-185 pp.

- Hein L., 2011, *Economic Benefits Generated by Protected Areas: the Case of the Hoge Veluwe Forest, the Netherlands*, Ecology and Society, 16(2): 1-14.
- Helvey M., 2004, *Seeking consensus on designing marine protected areas: keeping the fishing community engaged*, Coastal Management, 32: 173-190 pp.
- Hernández-Ramírez H. B., Beltrán-Morales L. F., Villarreal-Colmenares H. and Ortega-Rubio A., 2008, *Perceptions of a fishing community about benefits, environmental impacts and use of resources of Isla Cerralvo, a protected island in the Gulf of California, Mexico*, Interciencia, 33(8): 604-609 pp.
- Heyman W. and Granados-Dieseldorff P., 2012, *The voice of the fishermen of the Gulf of Honduras: Improving regional fisheries management through fisher participation*, Fisheries Research, Volumes 125-126, 129-148 pp.
- Hilborn R. and Walters C.J., 1992, *Quantitative fisheries stock assessment: choice, dynamics, and uncertainty*, Stock and recruitment, Chapman and Hall, New York, 294-295 pp.
- Hilborn R., Stokes K., Maguire J.J., Smith T., Botsford L.W. and Mangel M., 2004, *When can marine reserve improve fisheries management?*, Ocean Coast Manage, 47(3-4): 197-205 pp.
- Himes A., 2003, *Small-scale Sicilian fisheries: opinions of artisanal fishers and sociocultural effects in two MPA case studies*, Coastal Management, 31: 389-408 pp.
- Hjort J., 1914, *Fluctuations in the great fisheries of northern Europe*, Rapp. P. - V. Reun, Conseil Permanent pour l' Exploration de la Mer 20: 1-227 pp.
- Hockings M., Stolton S. and Dudley N., 2000, *Evaluation Effectiveness: A Framework for Assessing the Management of Protected Areas*, IUCN World Commission on Protected Areas Best Practice., Protected Area Guidelines No 6, IUCN Gland.
- Hockings M., 2003, *Systems for Assessing the Effectiveness of Management in Protected Areas*, BioScience, 53(9): 823-832 pp.
- Hoekstra J., Boucher T., Ricketts T. and Roberts C., 2005, *Confronting a biome crisis: global disparities of habitat loss and protection*, Ecology Letters, 8(1): 23-29 pp.
- Holdgate M., 1991, *The Environment of Tomorrow*, Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 33(6): 14-42 pp.
- Holdgate M. and Phillips A., 1999, *Protected Areas in Context in Walkey M., Swingland I. and Russell S.*, Integrated Protected Area management, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1-24 pp.

- Hough J.L., 1988, *Obstacles to effective management of conflicts between national parks and surrounding human communities in the developing countries*, Environmental Conservation, 15: 129-136 pp.
- Hough J.L. and Sherpa M.N., 1989, *Bottom up vs basic needs: integrates conservation and development in the Annapurna and Michiru Mountain conservation area of Nepal and Malawi*, Ambio, 18: 434-441 pp.
- Howe R. and Disinger J.F., 1988, *Teaching Environmental Education Using Out-of-School Settings and Mass Media*, ERIC/SMEAC Environmental Education Digest, No.1, and ERICDIGESTS.ORG, <https://www.ericdigests.org/pre-9215/mass.htm>, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Huckle J., 2008, *Sustainable Development*, Chapter 26 in Handbook of Education for Citizenship and Democracy, J. Arthur, I Davies & C. Hahn, eds., London: Sage, 342-354 pp.
- Hull D.B., 1964, *Hounds and Hunting in Ancient Greece*, University of Chicago Press.
- Huntington H.P., Callaghan T.V., Gearheard S. F. and Krupnik I., 2004, *Matching traditional and scientific observations to detect environmental change: a discussion on arctic terrestrial ecosystems*, Ambio Special Report, 13: 18-23 pp.
- ICRS, 2000, Proceedings (abstracts) of the 9th International Coral Reef Symposium, Australian Agency for International Development, Bali, Indonesia, October 23-27, 398 pp.
- Idle E.T. and Bines J.H., 2004, *Management planning for protected areas: a guide for practitioners and their bosses*, IUCN Library System.
- Injinda R., 1999, *Participation on NATURAL Resource and Environmental Conservation in Ban Pong Community*, Tambon Pa Phai Amphoe San Sai, Changwat Chiang Mai, M.A.: Man and Environmental Management, <http://www.grad.cmu.ac.th/abstract/1999/cgs/990034.html>, (ανακτήθηκε 15-2-2020).
- I.U.C.N., 1998, *1997 United Nations List of Protected Areas*, WCMC/IUCN, Cambridge and Gland.
- I.U.C.N., 1994, *Guidelines for protected areas management categories*, IUCN, Cambridge UK and Gland, Switzerland, 261 pp.
- Jameson S.C., Tupper M.H. and Ridley J.M., 2002, *The three screen doors: can marine "protected" areas be effective?*, Marine Pollution Bulletin, 44: 1177-1183 pp.
- Jacquet J. and Pauly D., 2008, *Funding Priorities: Big Barriers to Small-Scale Fisheries*, Conservation Biology, 22(4): 832-835 pp.
- Jeffries M.J., 2006, *Biodiversity and Conservation*, Psychology Press, 191 pp.
- Jenkins C.N. and Joppa L., 2009, *Expansion of the global terrestrial protected area System*, Biological Conservation, 142: 2166-2174 pp.

- Jennings S. and Kaiser M.J., 1998, *The effects of fishing on marine ecosystems*, *Advances in marine biology*, 34: 201-352 pp.
- Jentoft S., Van Son T.C. and Bjorkan M., 2007, *Marine protected areas: A governance system analysis*, *Human Ecology*, 35(5): 611-622 pp.
- Jentoft S., Pascual-Fernandez J., De la Cruz Modino R., Gonzalez-Ramallal M. and Chuenpagdee R., 2012, *What stakeholders think about marine protected areas: case studies from Spain*, *Human Ecology*, 40(2): 185-197 pp.
- Jim C.Y. and Xu S.S.W., 2002, *Stifled Stakeholders and Subdued Participation: Interpreting Local Responses Toward Shimentai Nature Reserve in South China*, *Environmental Management*, 30: 327-341 pp.
- Johnson W.M. and Lavigne D.M., 1999, *Mass tourism and the Mediterranean Monk Seal*, *The Monachus Guardian*, Vol. 2 / No 2.
- Jones P.J.S., 1994, *A review and analysis of the objectives of marine nature reserves*, *Ocean and Coastal Management*, 23(3): 149-187pp.
- Jones P.J.S., 1995, *A review and analysis of the objectives of marine nature reserves*, *Ocean and Coastal Management*, 24 (3): 149-178 pp.
- Jones P.J.S., 2002, *Marine protected area strategies: Issues, divergences and the search for middle ground*, *Reviews in Fish Biology and Fisheries*, 11(3): 197-216 pp.
- Jones P.J.S., 2006, *Collective action problems posed by no take zones*, *Marine Policy*, 30(2): 143-156 pp.
- Jones P., 2008, *Fishing industry and related perspectives on the issues raised by no-take marine protected area proposals*, *Marine Policy*, 32: 749-758 pp.
- Jones P.J.S., Qiu W. and De Santo E.M., 2013, *Governing marine protected areas: social-ecological resilience through institutional diversity*, *Marine Policy*, 41: 5-13 pp.
- Jurczak M.G. and Cent J., 2011, *Expansion of Nature Conservation Areas: Problems with NATURA 2000 Implementation in Poland?*, *Environmental Management*, 47: 11-27 pp.
- Juutinen A., Mitani Y., Mäntymaa E., Shoji Y., Siikamäki P. and Svento R., 2011, *Combining ecological and recreational aspect in national park management, A choice experiment application*, *Ecological Economics*, 70: 1231-1239 pp.
- Kaiser M.J., Edwards D.B., Armstrong P.J., Radford K., Lough N.E. and Jones H.D., 1998, *Changes in megafaunal benthic communities in different habitats after trawling disturbance*, *ICES Journal of Marine Science*, 55: 353-361 pp.
- Kapoor I., 2001, *Towards participatory environmental management?*, *Journal of Environmental Management*, 63: 269-279 pp.

- Kaschner K., 2004, *Modelling and mapping resource overlap between marine mammals and fisheries on a global scale*, PhD Thesis, University of British Columbia, Vancouver, Canada.
- Kassar I. and Lasserre P., 2004, *Species preservation and biodiversity value: a real options approach*, *Journal of Environmental Economics and Management*, 48(2): 857-579 pp.
- Kearns A., 1995, *Active citizenship and local governance: political and geographical dimensions*, *Political Geography*, 14(2): 155-175 pp.
- Keating M., 1993, *Covering the environment. A handbook on environmental journalism*, Forward by Peter Desbarats, Published in conjunction with the Graduate school of Journalism, The University of Western Ontario, National Round Table on the environment and the economy.
- Kelleher G. and Kenchington R., 1992, *Guidelines for Establishing Marine Protected Areas, A Marine Conservation and Development Report*, IUCN: Gland, Switzerland, 79 pp.
- Kelleher G., Bleakley C. and Wells S., 1995, *A Global Representative System of Marine Protected Areas*, Vol.1, Antarctic, Arctic, Mediterranean, Northwest Atlantic and Baltic, The Great Barrier Reef Marine Park Authority, The World Bank, IUCN: Washington DC, 219 pp.
- Kelleher G., 1999, *Guidelines for Marine protected Areas*, World Commission on Protected Areas of IUCN - The World Conservation Union, 107 pp.
- Kenchington R., Ward T. and Hegerl E., 2003, *The benefits of Marine Protected Areas*, https://www.researchgate.net/publication/254409935_THE_BENEFITS_OF_MARINE_PROTECTED_AREAS#fullTextFileContent, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Kite-Powell A.C. and Harding A.K., 2006, *Nitrate contamination in Oregon Well Water: Geologic variability and the public's perception*, *Journal of the American Water Resources Association*, 42: 975-987 pp.
- Kleftoyanni V., Abakoumkin G. and Vokou D., 2011, *Environmental Perceptions of Students, Farmers, and Other Economically Active Members of the Local Population Near the Protected Area of Axios, Loudias and Aliakmonas Estuaries, in Greece*, *Global Nest Journal*, 13(3): 288-299 pp.
- Koontz T.M., 1999, *Citizen Participation: Conflicting Interests in State and National Agency policy Making*, *The Social Science Journal*, 36(3): 441-458 pp.
- Kortenkamp K.M. and Moore C.F., 2001, *Ecocentrism and anthropocentrism: Moral reasoning about ecological commons dilemmas*, *Journal of Environmental Psychology*, 21: 261-272 pp.

- Kottapalli S.R., Rakesh K.M. and Krishna G.S., 2003, *Local Peoples' Knowledge, Aptitude and Percetions of Planning and Management Issues in Nanda Devi Biosphere Reserve, India*, Environmental Management. 31(2): 168-181 pp.
- Kousis M. and Lenaki K., 1999, *Protest events and environmental claims in Greece: Exploring the effects of the external environment*, 27th ECPR Joint Sessions, Mannheim, 26-31 pp.
- Lane M.B. and Morisson T.H., 2006, *Public Interest or Private Agenda? A Meditation on the Role of NGOs in Environmental Policy and Management in Australia*, Journal of Rural Studies, 22: 232-242 pp.
- Lange S. and Müller B., 2009, *Turning Technical Experts into Multifunctional Managers of Protected Areas*, Journal on Protected Mountain Areas Research and Management, 1(1): 63-67 pp.
- Lauck T., Clark C.W., Mangel M. and Munro G.R., 1998, *Implementing the precautionary principle in fisheries management through marine reserves*, Ecological Applications, 8(1) Suppl: S72-S78 pp.
- Leader Williams N., Harrison J. and Green M.J.B., 1990, *Designing protected areas to conserve NATURAL resources*, Science progress, 74: 189-204 pp.
- Leal Filho W., 1999, *Getting people involved*, in Buchingcham - Hartfield S. - Percy S. (eds) *Constructing local environmental agendas*, Routledge, 31-45 pp.
- Lebel L., Anderies J.M., Campbell B., Folke C., Hatfield-Dodds S., Hughes T.P. and Wilson J., 2006, *Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems*, Ecology and Society, 11(1): 19 pp.
- Leisher C., Mangubhai S., Hess S., Widodo H., Soekirman T., Tjoe S. and Sanjayan M., 2012, «Measuring the benefits and costs of community education and outreach in marine protected areas», Marine Policy, 36(5), 1005-1011 pp.
- Leitinger G., Walde J., Bottarin R., Tappeiner G. and Tappeiner U., 2010, *Identifying significant determinants for acceptance of nature reserves: A case study in the stlfserjoch national park, Italy*, Eco.mont, 2(1): 15-22 pp.
- Leopold A., 1943, *Wildlife in American Culture*, Journal of Wildlife Management, 7: 1-6 pp.
- Leverington F., Costa K.L., Courrau J., Pavese H., Nolte Ch., Marr M., Coad L., Burgess N., Bomhard B. and Hockings M., 2010a, *Management effectiveness evaluation in protected areas - a global study (2nd edition)*, Brisbane, Australia, Univercity of Queensland.
- Leverington F., Kettner A., Nolte C., Marr M., Stolton S., Pavese H., Stoll - Kleemann S., & Hockings M., 2010b, *Protected Area Management*

- Effectiveness Assessments in Europe*, European Commission, DG ENV, 156 pp.
- Lewin W.C., Arlinghaus R. and Mehner T., 2006, *Documented and Potential Biological Impacts of Recreational Fishing: Insights for Management and Conservation*, *Reviews in Fisheries Science*, 14(4): 305-367 pp.
- Littlefair C.J., 2003, *The Effectiveness of Interpretatio in Reducing the Impacts of Visitors in National Parks*, Griffith University, Australia.
- Liu J.H. and Hills P., 1997, *Marine protected areas and local coastal conservation and management in Hong Kong*, *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 2(3): 275-297 pp.
- Lloret J., Zaragoza N., Caballero D. and Riera V., 2008, *Biological and socioeconomic implications of recreational boat fishing for the management of fishery resources in the marine reserve of Cap de Creus (NW Mediterranean)*, *Fisheries Research*, 91: 252-259 pp.
- Lockwood M., Worboys G.L. and Kothari A., 2006, *Managing protected areas: A global guide*, IUCN World Commission on Protected Areas, Earthscan, London.
- Lopez D.B., 2006, *Interactions between Mediterranean bottlenose dolphins (*Tursiops truncatus*) and gillnets of Sardinia, Italy*, *ICES Journal of Marine Science*, 63: 946-951 pp.
- Lopoukhine N., 2008, *Protected Areas - For life's sake*, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, "Protected Areas in Today's World: Their Values and Benefits for the Welfare of the Planet", CBD Technical Series, No. 36, 1-3 pp., <https://core.ac.uk/download/pdf/48019474.pdf#page=10>, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Loubier S., Rinaudo J.D., Garin P. and Boutet A., 2005, *Preparing public participation at the catchment level: comparison of three methodologies applied to the Herault river basin*, *Water Science and Technology* 52: 33-41 pp.
- Lubchenco J., Palumbi S.R., Gaines S.D. and Andelman S., 2003, *Plugging a hole in the ocean: the emerging science of marine reserves*, *Ecological Applications*, 13: S3-S7 pp.
- Lucrezi S, Milanese M., Markantonatou V., Cerrano C., Sar A, Palma M. and Saayman M., 2017, *Scuba diving tourism systems and sustainability: perceptions by the scuba diving industry in two marine protected areas*, *Tourism Management*, 59: 385-403 pp.
- Lundquist C.J. and Granek E.F., 2005, *Strategies for Successful Marine Conservation: Integrating Socioeconomic, Political, and Scientific Factors*, *Conservation Biology*, 19(6): 1771-1778 pp.
- Luchman I., 2008, *Marine Protected Areas: Benefits and Costs for Islands*, <https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/50j185costbenefitsrap.p>

[df#search='marine%20protected%20areas%20benefits%20cost%20islands](#), (ανακτήθηκε 15-2-2022).

- Lupp G, Höchtl F. and Wendea W., 2011, “Wilderness” - A designation for Central European landscapes?, *Land Use Policy*, 28(3): 594-603 pp.
- Madin E.M.P. and Fenton D. M., 2004, *Environmental Interpretation in the Great Barrier Reef Marine Park: An Assessment of Programme Effectiveness*, *Journal of Sustainable Tourism*, 12(October), 121-137 pp.
- Mannigel E., 2008, *Integrating Parks and People: How Does Participation Work in Protected Area Management?*, *Society & Natural Resources*, 2(6): 498-511 pp.
- Marion J.L. and Reid S.E., 2007, *Minimising visitor impacts to protected areas: The efficacy of low impact education programmes*, *Journal of Sustainable Tourism*, 15(1): 5-27 pp.
- Martin C.L., Momtaz S., Jordan A. and Moltschanivskyj N.A., 2015, *An 93 assessment of the effectiveness of in-situ signage in multiple-use marine protected areas in providing information to different recreational users*, *Marine Policy*, 56: 78-85 pp.
- Mauro F. and Hardison, P.D., 2000, *Traditional knowledge of indigenous and local communities: international debate and policy initiatives*, *Ecological Applications*, 10: 1263-1269 pp.
- Mayer M., Müller M., Woltering M., Arnegger J. and Job H., 2010, *The economic impact of six German national parks*, *Landscape and Urban Planning*, 97: 73-82 pp.
- MacKinnon J., MacKinnon K, Child G. and Thorsell J., 1986, *Managing Protected Areas in the Tropics*, Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN, 295 pp.
- Maes F., 2008, *The international legal framework for marine spatial planning*, *Marine Policy*, 32(5): 797-810 pp.
- Mandić A., 2019, *Nature-based solutions for sustainable tourism development in protected natural areas: A review*, *Environment Systems and Decisions*, 39(3): 249-268 pp.
- Mangi S.C. and Austen M.C., 2008, *Perceptions of stakeholders toward objectives and zoning of marine-protected areas in southern Europe*, *Journal for Nature Conservation*, 16(4); 271-280 pp.
- Mansourian S. and Dudley N., 2008, *Public Funds to Protected Areas*, Technical Report, Published by WWF International, available in: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.3869.5286>, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Margules R.C, Pressey L.R., 2000, *Systematic conservation planning*, *Nature*, 405: 243-253 pp.
- Mascia B.M., 1999, *Governance of Marine Protected Areas in the Wider Caribbean*, *Coastal Management*, 27(4): 391-402 pp.

- McAllister K., 1999, *Understanding participation: monitoring and evaluating process, outputs and outcomes*, International Development Research Centre, Ottawa.
- McCallum D.B., Hammond S.L. and Covello V.T., 1991, *Communicating about environmental risks: how the public uses and perceives information sources*, Health Education Quarterly, 18(3): 349-61 pp.
- McClanahan T.R., Kakamura A.T., Muthiga N.A., Yebio M.G. and Obura D., 1996, *Effects of sea-urchin reductions on algae, coral and fish populations*, Conservation Biology, 10: 136-154 pp.
- McClanahan T., Davies J. and Maina J., 2005, *Factors influencing resource users and managers' perceptions towards marine protected area management in Kenya*, Environmental Conservation, 32: 42-49 pp.
- McCool S.F. and Khumalo K.E., 2015, *Empowering managers: Enhancing the performance of protected area tourism managers in the twenty-first century*, Tourism Recreation Research, 40(2): 169-180 pp.
- McDonald I.R. and Boucher M.T., 2011, *Global development and the future of protected area strategy*, Biological Conservation, 144: 383-392 pp.
- McNeely J.A. and Milles K.R., 1984, *National Parks, conservation and development: The role of protected areas in sustaining society*, Proceedings of the World Congress on National Parks, 11-22/10/1982, Washington D.C.: Smithsonian Institution Press.
- McNeely, J.A., Thorsell J.W. and Ceballos - Lascurain H., 1992, *Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism*, UNEP. Industry and Environment Programme Activity Centre - Technical report series (UNEP. Industry and Environment Office), UNEP (05)/T32/no.13, Madrid: Paris: WTO.
- McNeely J.A., 1993, *Parks for Life: Report of the 4th World Congress of National Parks and Protected Areas*, Caracas, Venezuela, 10-12 February 1992, World Conservation Union, Gland, Switzerland.
- McNeely J.A., Harrison J. and Dingwall P., 1994, *Protecting Nature: Regional Reviews of Protected Areas*, Protected Areas Programme, IVth World Congress on National Parks and Protected Areas, Caracas, Venezuela, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. Viii+402 pp., <https://books.google.gr/books?id=WZpSj1RSdwc&lpg=PP11&ots=ol-D3mnz4f&lr&hl=el&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- McNeely J.A., 1998, *How protected areas can respond to the changing nature of society. Protected areas in the 21st century: from islands to network*, Gland, Switzerland: IUCN.
- Méndez-Contreras J., Dickinson F. and Castillo-Burguete T., 2008, *Community Member Viewpoints on the Ría Celestún Biosphere Reserve*,

- Yucatan, Mexico: Suggestions for Improving the Community/Natural Protected Area Relationship*, Human Ecology, 36: 111-123 pp.
- Micheli F., Halpern B.S., Botsford L.W. and Warner R.R., 2004, *Trajectories and correlates of community change in no-take marine reserves*, Ecological Applications, 14: 1709-1723 pp.
- Micheli F. and Niccolini F., 2013, *Achieving Success under pressure in the conservation of intensely used coastal areas*, Ecology and Society, 18(4): 1-19 pp.
- Mifsud M. and Verret M., 2015, *Perceptions of the Maltese Public towards Local Marine Protected Areas*, Journal of Teacher Education for Sustainability, 17(1): 48-57 pp.
- Moorman R.S., 2006, *Benefits of local residents visiting La Selva Biological Station, Costa Rica*, Environmental Conservation, 33(2): 89-99 pp.
- Mosquera I., Côté I., Jennings S. and Reynolds J., 2000, *Conservation benefits of marine reserves for fish populations*, Animal Conservation forum, 3(4): 321-332 pp.
- Mose I., 2007, *Protected areas and regional development in Europe*, Towards a new model for the 21st century, Mose, I. (Eds.), Ashgate, UK.
- Mose I. and Weixlbaumer N., 2007, *A new paradigm for protected areas in Europe? 2001*, Mose (Ed.) "Protected areas and regional development in Europe: Towards a new model for the 21st century", Ashgate Publishing Limited, Aldershot (2007), 3-19 pp.
- Mouro C. and Castro P., 2010, *Local Communities Responding to Ecological Challenges - A Psycho-social Approach to the NATURA 2000 Network*, Journal of Community and Applied Social Psychology, 20: 139-155 pp.
- Moutopoulos D.K. and Koutsikopoulos C., 2014, *Fishing strange data in national fisheries statistics of Greece*, Marine Policy, 48: 114-122 pp.
- Mulongoy K.L. and Chape S.P., 2004, *Protected Areas and Biodiversity: An overview of key issues*, CBD Secretariat, Montreal, Canada and UNEP - WCMC Cambridge, UK.
- Murray S.N., Ambrose R.F., Bohnsack J.A., Botsford W., Carr M.H., Davis G.E., Dayton P.K., Cotshall D., Gunderson D.R., Hixon M.A., Lubchenco J., Mangel M., Mac-Call A., Mc-Cardle D.A., Ogden J.C., Roughgarden J., Starr R.M., Tegner M.J and Yoklavich M.M., 1999, *No-take reserve networks: sustainable fishery populations and marine ecosystems*, Fisheries Management Perspectives, Fisheries (AFS), 24(11): 11-25 pp.
- Myers R.A. and Worm B., 2003, *Rapid worldwide depletion of predatory fish communities*, Nature, 423: 280-283 pp.
- National Center for Ecological Analysis and Synthesis, 2001, *Scientific Consensus Statement on Marine Reserves and Marine Protected Areas*,

- Annual Meeting of the American Association for the Advancement of the Science, February, 12 pp.
- National Research Council, 2001, *Marine Protected Areas: Tools for Sustaining Ocean Ecosystems*, Committee on the Evaluation, Design and Monitoring of Marine Reserves and Protected Areas in the United States, Ocean Studies Board, National Research Council: Washington DC, 288 pp.
- Naughton - Treves L., Holland M. and Brandon K., 2005, *The Role of Protected Areas in Conserving Biodiversity and Sustaining Local Livelihoods*, Annual Review of Environment and Resources, 30: 219-52 pp.
- Newmark W.D., Leonard N.L., Sariko H.I. and Gamassa D.M., 1993, *Conservation attitudes of local people living adjacent to five protected areas in Tanzania*, Biological Conservation, 63:177-183 pp.
- Nitz M., 2000, *The media as a tool for communication on the environment and sustainability*, In: Leal Filho (ed.), Communicating Sustainability, Environmental Education, Communication and Sustainability, Frankfurt: Peter Lang., 8: 45-68 pp.
- Nordlund L. M., Kloiber U., Carter E. and Riedmiller S., 2013, «*Chumbe Island Coral Park-governance analysis*», Marine Policy, 41: 110-117 pp.
- Northridge S.P., 1991, *An updated world review of interactions between marine mammals and fisheries*», FAO Fisheries Technical Paper 251: 1-58 pp.
- Ogden J.C., 1997, *Ecosystem interactions in the tropical coastal seascape*, In: Birkeland C. (ed) «*Life and death of coral reefs*», Springer, Chapman and Hall, New York, 288-297 pp.
- Oikonomou Z.S. and Dikou A., 2008, *Integrating Conservation and Development at the National Marine Park of Alonissos, Northern Sporades, Greece: Perception and Practice*, Environmental Management, 42(5): 847-866 pp.
- Ormsby A. and Kaplin B.A., 2005, *A framework for understanding community resident perceptions of Masoala National Park, Madagascar*, Environmental Conservation, 32(2): 156-164 pp.
- Ormsby A., 2008, *Development of Environmental Education Programs for Protected Areas in Madagascar*, Applied Environmental Education & Communication, 6(3-4): 223-232 pp.
- Ostermann O.P., 1998, *The need for management of nature conservation Sites designated under Natura 2000*, Journal of Applied Ecology, 35: 968-973 pp.

- Palmberg I.E. and Kuru J., 2000, *Outdoor activities as a basis for environmental responsibility*, Journal of Environmental Education, 31(4): 32-36 pp.
- Palumbi S.R., 2001, *The ecology of Marine protected areas*, In: Bertness M.D., Gaines S.D., and Hay M.E. (Eds), Marine community ecology, Sunderland, MA: Sinauer Associates.
- Papageorgiou K. and Kassioumis K., 2005, *The national park policy context in Greece: Park users' perspectives of issues in park administration*, Journal for Nature Conservation, 13(4): 231-246 pp.
- Papageorgiou K. and Vogiatzakis I. N., 2006, *Nature protection in Greece: an appraisal of the factors shaping integrative conservation and policy effectiveness*, Environmental Science & Policy, 9(5): 476-486 pp.
- Papageorgiou K., Kassioumis K. and Vakkas M., 2008, *Restructuring of Management Bodies for Protected Areas in Greece*, Research Report 3: Institute of Forest, Environmental, and Natural Resource Policy, University of Natural Resources and Applied Life Sciences, Vienna.
- Papaspyropoulos G.K., Blioumis V., Christodoulou S.A., Birtsas K.P. and Skordas E.K., 2012, *Challenges in implementing environmental management accounting tools: the case of a nonprofit forestry organization*, Journal of Cleaner Production, Vol. 29-30, 132-143 pp.
- Parviainen J. and Frank G., 2003, *Protected forests in Europe approaches-harmonising the definitions for international comparison and forest policy making*, Journal of Environmental Management, 67(1): 27-36 pp.
- Pauly D., Christensen V., Guénette S., Pitcher T.J., Sumaila U.R., Walters C.J., Watson R. and Zeller D., 2002, *Towards sustainability in world fisheries*, Nature, 418: 689-695 pp.
- Pauly D. and Stergiou K.I., 2014, *The ethics of human impacts and the future of the earth's ecosystems: Introduction*, Ethics in Science and Environmental Politics 14: 1-5 pp.
- Pauly D., Belhabib D., Blomeyer R., Cheung W.W.L., Cisneros-Montemayor A.M., Copeland D., Harper S., Lam V.W.Y., Mai Y., Le Manach F., Osterblom H., Mok K.M., van der Meer L., Sanz A., Shon S., Sumaila U.R., Swartz W., Watson R., Zhai Y. and Zeller D., 2014, *China's distant-water fisheries in the 21st century*, Fish and Fisheries 15: 474-488 pp.
- Pavard I. and Paquin M., 2006, *Contribution à la Constitution du Réseau Écologique National - Réflexions sur la Constitution d'un Réseau Écologique en France*, France: France Nature Environnement, 156 pp.
- Pavlikakis E.G. and Tsihrintzis A.V., 2003, *A quantitative method for accounting human opinion, preferences and perceptions in ecosystem management*, Journal of Environmental Management, 68: 193-205 pp.

- Pawsona M.G., Glennb H. and Paddaa G., 2008, *The definition of marine recreational fishing in Europe*, Marine Policy, 32: 339-350 pp.
- Philips A. and Harrison J., 1997, *International standards in establishing national parks and other protected areas*, The Goerge Wright FORUM, 14(2): 29-38 pp.
- Phillips A. and Miller K., 2000, *Protected Areas. Benefits beyond boundaries. WCPA in Action*, www.iucn.org/themes/wcpa/pubs/other, (ανακτήθηκε 15-2-2020).
- Phillips A., 2002, *Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas: Protected Landscapes/Seascapes*, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 122 pp.
- Phillips A., 2004, *The history of the international system of protected area management categories Parks*, Protected Area Categories 2004, IUCN, Vol. 14, No 3, Gland Switzerland.
- Picard C.H., 2003, *Post-apartheid perceptions of the Greater St Lucia Wetland Park, South Africa*, Environmental Conservation, 30: 182-191 pp.
- Pietri D., Christie P., Pollnac R.B., Diaz R. and Sabonsolin A., 2009, *Information Diffusion in Two Marine Protected Area Networks in the Central Visayas Region, Philippines*, Coastal Management, 37: 331-348 pp.
- Pieraccini M. and Cardwell E., 2017), *Divergent perceptions of new marine protected areas: comparing legal consciousness in Scilly and Barra, UK*, Ocean & Coastal Management, 119: 21-29 pp.
- Pimbert P.M. and Pretty N.J., 1995, *Parks, People and Professionals: Putting 'Participation' into Protected Area Management*, United Nations Research Institute for Social Development, International Institute for Environment and Development, World Wide Fund for Nature, Discussion paper No 57, February 1995, UNRISD, Geneva.
- Pinnegar J.K., Polunin N.V.C., Francour P. and Badalamenti F., 2000, *Trophic cascades in benthic marine ecosystems: lessons for fisheries and protected-area management*, Environmental Conservation, 27: 179-200 pp.
- Piperopoulos G. and Tsantopoulos G., 2006, *The characteristics of environmental organisations in Greece in relation to the existence of a public relations officer*, Environmental Politics, 15(3): 454-461 pp.
- PISCO - Partnership for Interdisciplinary Studies of Coastal Oceans, 2007, *The Science of arine Reserves*, Second Edition: United States Version, https://www.piscoweb.org/sites/default/files/pdf/SMR_US_LowRes.pdf (ανακτήθηκε 15-2-2022).

- Pita C., Pierce G.J., Theodossiou I., Macpherson K., 2011, *An overview of commercial fishers' attitudes towards marine protected areas*, *Hydrobiologia*, 670: 289-306 pp.
- Planes S., Galzin R., Garcia Rubies A., Goni R., Harmelin J.-G., Le Direach L., Lenfant P. and Quetglas A., 2000, *Effects of marine protected areas on recruitment process with special reference to Mediterranean littoral ecosystems*», *Environmental Conservation*, 27(2): 126-143 pp.
- Pollnac B.R., Crawford R.B. and Gorospe L.G.M., 2001, *Discovering factors that success of community - based marine protected areas in the Visayas Philippines*, *Ocean and Coastal Management*, 44(11-12): 683-710 pp.
- Pollnac B.R., Crawford R.B. and Sukmara A., 2002, *Community-Based Coastal Resources Management: An Interim Assessment of the Proyek Pesisir Field Site in Bentenan and Tumbak Villages, North Sulawesi, Indonesia*, 2002, *Proyek Pesisir, Bentenan & Tumbak Interim Assessment Report*, https://www.crc.uri.edu/download/TE-02_01-E_CBCRM_Interim_Asst_BenTum.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Pomeroy R.S., Watson L.M., Parks J.E. and Cid G A, 2004, *How is your Mpa doing? A methodology for evaluating the management effectiveness of marine protected areas*, *Ocean and Coastal Management*, 48: 485-502 pp.
- Pomeroy R.S., Mascia M.B. and Pollnac R.B., 2006, *Marine protected areas: the social dimension*, *FAO Expert Workshop on Marine Protected Areas and Fisheries Management: Review of Issues and Considerations*, 12-14 June 2006, 149-181 pp., <https://www.fao.org/3/a1061e/a1061e03.pdf>, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Pomeroy R.S., Mascia M.B. and Pollnac R.B., 2007, *Marine Protected Areas: the social dimension*, *FAO Fisheries Report No. 825*, 149-181 pp.
- Pomeroy R.S., and Duvere F., 2008, *The engagement of stakeholders in the marine spatial planning process*, *Marine Policy*, 32: 816-822 pp.
- Pooley J. and O'Connor M., 2000, *Environmental Education and Attitudes, Emotions and Beliefs are What is Needed*, *SAGE Journals*, 32(5): 711-723 pp.
- Posthoff J., 2018, *Looking at the broader picture softens the boundaries in thinking, possibilities*, *Sharing Know-how*, *Europarc*.
- Pretty J.N. and Pimbert M.P., 1995, *Beyond conservation ideology and the wilderness myth*, *Natural Resources Forum*, 19: 5-14 pp.
- Putnam R.D., 2000, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, *Simon & Schuster*, New York.
- Pyrovetsi M. and Daoutopoulos G., 1997, *Contrasts in conservation attitudes and agricultural practices between farmers operating in*

- wetlands and a plain in Macedonia, Greece, *Environmental Conservation*, 24(1): 76-82 pp.
- Quigg P., 1978, *Protecting NATURAL areas*, National Audobon Society, International Series, New York, No 3, 69 pp.
- Ramos-Espla A.A. and Bayle-Sempere J., 1990, *Management of Living Resources in the Marine Reserve of Tabarca Island (Alicante, Spain)*, *Bulletin de la Societe Zoologique de France*, 114(4): 41-48 pp.
- Ramos-Espla A.A. and McNeil S.E., 1994, *The Status of Marine Conservation in Spain*, *Ocean and Coastal Management*, 24(2): 125-138 pp.
- Rao K.S., Maikhuri R.K., Saxena K.G., 2003, *Local people's knowledge, aptitude and perceptions of planning and management issues in Nanda Devi Biosphere Reserve, India*, *Environmental Management*, 31: 168-181 pp.
- Redford K.H., Coppolillo P., Sanderson E.W. and Fonseca G.A.B., 2003, *Mapping the conservation landscape*, *Conservation Biology*, 17(1): 116-131 pp.
- Reed M.S., Dougill A.J. and Baker T., 2008, *Participatory indicator development: what can ecologists and local communities learn from each other?*, *Ecological Applications*, 18: 1253-1269 pp.
- Rees S.E., Rodwell L.D., Searle S. and Bell A., 2013. *Identifying the issues and options for managing the social impacts of Marine Protected Areas on a small fishing community*, *Fisheries Research*, 146: 51-58 pp.
- Reeves R.R., Smith B.D., Crespo E. and Notarbartolo di Sciarra G., 2003, *Dolphins, Whales, and Porpoises: 2003-2010 Conservation Action Plan for the World's Cetaceans*, IUCN Species Survival Commission, Gland, Switzerland.
- Reuchlin-Hugenholz E. and McKenzie E., 2015, *Marine Protected Areas: Smart Investments in Ocean Health*, World Wide Fund for Nature (WWF), Gland, Switzerland.
- Revermann Ch. and Petermann T., 2003, «*Tourismus in Großschutzgebieten*», *Impulse für eine nachhaltige Regionalentwicklung*, Berlin: edition sigma 2003, (Reihe «*Studien des Büros für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag*», Bd. 13), <https://www.tab-beim-bundestag.de/buecher.php>, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Ribaut J.B, 1998, *Outstanding European landscapes - A conservation tool: the European Diploma*, Naturopa - Council of conseil del' Europe: «*Landscapes: the setting for our future lives*», No 86, 23 pp., <https://rm.coe.int/naturopa-1998-no-86-landscapes-the-setting-for-our-future-lives/168069cdf4>, (ανακτήθηκε 10-2-2022).

- Richards C., Blackstock K.L. and Carter C.E., 2004, *Practical Approaches to Participation*, SERG Policy Brief No. 1, Macauley Land Use Research Institute, Aberdeen.
- Ricketts P.J., 1988, *Use conflicts in Canada's national marine park policy*, *Ocean and Shoreline Management*, 11(4-5): 285-302 pp.
- Robbins S.R., Bergman R., Stagg I. and Coulter M., 2003, *Foundations of management*, Practice Hall, Sydney.
- Roberts C.M. and Polunim N.V.C, 1991, *Marine reserves: simple solutions to managing complex fisheries*, *Ambio*, 22(6): 363-368 pp.
- Roberts C.M., 1997, *Ecological advice for the global fisheries crisis*, *Trends in Ecology and Evolution*, 12(1): 35-38 pp.
- Roberts C.M., 2000, *Selecting marine reserve locations: optimality versus opportunism*, *Bulletin of Marine Science*, 663(3): 581-592 pp.
- Roberts C.M., Bohnsack J.A., Gell F., Hawkins J.P. and Goodridge R., 2001, *Effects of marine reserves on adjacent fisheries*, *Science*, 294: 1920-1923 pp.
- Roberts C.M., Branch G., Bustamante R.H., Castilla J.C., Dugan J., Halpern B.S., Lafferty K.D., Leslie J., Lubchenco H., McArdle D., Ruckelshaus M., and Warner R.R. 2003, *Application of ecological criteria in selecting marine reserves and developing reserve networks*, *Ecological Applications*, 13(1): 215-228 pp.
- Roberts C., 2007, *The Unnatural History of the Sea*, Island Press, Washington, DC, 435 pp.
- Rockloff S.F. and Lockie S., 2004, *Participatory tools for coastal zone management: Use of stakeholder analysis and social mapping in Australia*, *Journal of Coastal Conservation*, 10: 81-92 pp.
- Rodriguez Rodriguez D., 2014, *Artisanal fisheries in the Mediterranean*, MedPAN, Marseille, France, 19 pp.
- Rohn - Brossard M., 2006, *Parc Naturel, Chemin à Thème et Impact Economique 'Quelles sont les conditions à remplir par un chemin à thème dans un parc naturel régional pour qu'il contribue à augmenter la valeur ajoutée générée par le tourisme dans le parc tout en étant conforme aux fonctions attribuées aux parcs naturels régionaux?'*, Thèse, Faculté des sciences naturelles, Université de Neuchâtel, <https://doczz.fr/doc/336171/parc-naturel--chemin-%C3%A0-th%C3%A8me-et-impact-%C3%A9conomique>, (ανακτήθηκε 10-2-2022).
- Roome N.J., 1984, *Evaluation in nature conservation decision - making*, *Environmental Conservation*, 11: 247-252 pp.
- Rowe G., Marsh R. and Frewer L.J., 2004, *Evaluation of a deliberative conference in science*, *Technology and Human Values*, 29: 88-121 pp.

- Rowley R.J., 1994, *Case studies and reviews: Marine reserves in fisheries management*, Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystem, 4: 233-254 pp.
- Rudd M.A., Danylchuk A., Gore S.A. and Tupper M.H., 2001, *Are Marine Protected Areas in the Turks and Caicos Islands ecologically or economically valuable?*, Economics of Marine Protected Areas, Vancouver, Canada : UBC Fisheries Centre, 198-211 pp.
- Russ G.R. and Alcala A.C., 1996, Do marine reserves export adult fish biomass? Evidence from Apo Islands, Central Philippines, Marine Ecology Progress Series, 132: 1-9 pp.
- Russ G.R. and Alcala A.C., 2003, *Marine reserves: Rates and patterns of recovery and decline of predatory fish, 1983-2000*, Ecological Applications, 13(6): 1553-1565 pp.
- Russ G.R. and Alcala A.C., 2004, *Marine reserves: long-term protection is required for full recovery of predatory fish populations*, Oecologia, 138: 622-627 pp.
- Russel E.S., 1931, *Some theoretical considerations on the overfishing problem*, Journal of the International Council for the Exploration of the Sea, 6: 3-27 pp.
- Sah J.P. and Heinen J.T., 2001, *Wetland resource use and conservation attitudes among indigenous and migrant peoples in Ghodaghodi Lake area, Nepal*, Environmental Conservation, 28: 345-356 pp.
- Sahrhage D. and Lundbeck J., 1992, *A history of fishing*, Springer-Verlag, Berlin, 348 pp.
- Sala E., Garrabou J. and Zabala M., 1996, *Effects of diver frequentation on Mediterranean sublittoral population of the bryozoan, Penapora fascialis*. Marine Biology, 126: 451-459 pp.
- Sala E., Boudouresque C.F. and Harmelin-Vivien M., 1998, *Fishing, trophic cascades, and the structure of algal assemblages: evaluation of an old but untested paradigm*, Oikos, 82: 425-439 pp.
- Salm R.V., Clark J.R. and Siirila E., 2000, *Marine and coastal protected areas: a guide for planners and managers*, Gland, Switzerland.
- Sant M., 1996, *Environmental sustainability and the public: responses to a proposed marine reserve at Jervis Bay, New South Wales, Australia*, Ocean and Coastal Management, 32(1): 1-16 pp.
- Schaal P., 2009, *Synthese der Fallbeispiele: Zukunftsperspektiven der Schutzgebietsplanung*, In: Wahrnehmung und Akzeptanz von Großschutzgebieten, Herausgegeben von I. Mose, Oldenburg: BIS-Verlag, 199-214 pp.
- Scheffer M., Carpenter S. and de Young B., 2005, *Cascading effects of overfishing marine systems*, Trends in Ecology and Evolution, 20: 579-581 pp.

- Schwoehrer C. and Despert Y., 1999, *Réserve Naturelle du Frankenthal-Misshemle: Plan de Gestion*, France: Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges, 181 pp.
- Scoullou M.J., 2002, *The mediterranean experience on environmental awareness and public participation*, to the: “Good practices on public participation for sustainable development in ASSAM and greater Mekong region”, Hanoi, Vietnam.
- Seddon P., 2000, *Trends in Saudi Arabia: increasing community involvement and a potential role for eco - tourism*, Protected Areas programme, Parks, 10(1): 11-24 pp.
- Senecah S., 2004, *The trinity of voice: The role of practical theory in planning and evaluating the effectiveness of environmental participatory processes*, “Communication and public participation in environmental decision making”, CHAPTER 1, State University of New York Press, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Seytre C. and Francour P., 2009, *The Cap Roux MPA (Saint-Raphael, French Mediterranean): changes in fish assemblages within four years of protection*, ICES Journal of Marine Science, 66: 180-187 pp.
- Sherman K., Alexander L.M. and Gold B.D. (eds), 1993, *Large marine ecosystems: stress, mitigation and sustainability*, American Association for the Advancement of Science Press, Washington.
- Shrestha S., 2015, *The Role of Environmental Education for Biodiversity Conservation: A Case Study in the Protected Areas of Nepal*, Arizona State University, Arizona.
- Sheykhi M.T., 2009, *Domestic Tourism in Iran*, *Tourismos, An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 4(1): 109-123 pp.
- Silva M.E., Gately E.M. and Desilvestre I., 1986, *A bibliographic listing of coastal and marine protected areas: a global survey*, Woods Hole Oceanographic Institution Massachusetts USA Technical Report, WHOI 86-11 pp.
- Skanavis C., Sakellari M. and Petreniti V., 2005, *The potential of freechoice learning for environmental participation in Greece*, *Environmental Education Research*, 11(3): 164-176 pp.
- Skanavis C. and Giannoulis C., 2010, *Improving the quality of ecotourism through advancing education & training of Greek eco-tour guides: the role of training in environmental interpretation*, *Tourismos: An international Multidisciplinary Journal of Tourism*, 5(2): 49-68 pp.
- Schenk A, Hunziker M. and Kienast F., 2007, *Factors influencing the acceptance of nature conservation measures - A qualitative study in Switzerland*, *Journal of Environmental Management*, 83(1): 66-79 pp.

- Sladek Nowlis J. and Roberts C.M., 1997, *You can have your fish and eat it, too: Theoretical approaches to marine reserve design*, Proc. 8th Intern. Coral. Reef Symp., 2: 1907-1910 pp.
- Smith P.G.R. and Theberge J.B., 1986, *A review of Criteria for Evaluating NATURAL Areas Environmental Management*, Springer New York, 10(6): 715-734 pp.
- Smith H., Maes F., Stojanovic T. and Ballinger R., 2011, *The integration of land and marine spatial planning*, Journal of Coastal Conservation and Planning, 15(2): 291-303 pp.
- Sobel J., 1996, *Marine reserves: Necessary tools for biodiversity conservation?*, Canadian Museum of Nature Global Biodiversity, 6(1): 8-18 pp.
- Society of Conservation Biology and Marine Conservation Biology Institute [SCB/MCBI], 2001, *Joint statement from the Annual Meeting of SCB*, San Fransisco.
- Sokos C., Birtsas P., Connelly J. and Papaspyropoulos K., 2013, *Hunting of Migratory birds: hunting disturbance intolerant or harvest tolerant?*, Wildlife Biology, 19(2): 113-125 pp.
- Songorwa A., 1999, *Community-Based Wildlife Management (CWM) in Tanzania: Are the Communities Interested?*, World Development, 27(12): 2061-2079 pp.
- Sourtullo A., De Castro M. and Urios V., 2008, *Linking political and scientifically derived targets for global biodiversity conservation: implications for the expansion of the global network of protected areas*, Diversity and Distributions, 14: 604-613 pp.
- Soykan A., 2009, *Ecology - based environmental education in years between 1999-2008 in protected areas of Turkey: Aims and objectives, problems and suggestions*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 1(1): 1704-1708 pp.
- Speckbacher G., 2003, *The economics of performance management in nonprofit organizations*, Nonprofit Management and Leadership, 13(3): 267-281 pp.
- Spergel B. and Moye M, 2004, *Financing Marine Conservation. A menu of options*, Washington, D.C.: WWF Center of Conservation Finance.
- Stanley S., 1997, *Conservation Through Cultural Survival: Indigenous Peoples and Protected Areas*, Mountain Research and Development, 20(2), 200-201 pp., (1 May 2000) and Island Press, Washington, DC, & Covelo, CA. 1997. xxii + 361 pp.
- Steenkamp N. and Hughes G., 1997, *Parks are For People, The Value of South Africa's Protected Natural Areas*, African Wildlife -Eppindust-Vol 51; Number 2.

- Stergiou K.I., 2000, *Life-history patterns in the Hellenic Seas*, Web Ecology, 1: 1-10 pp.
- Stergiou K.I., 2002, *Overfishing, tropicalization of fish stocks, uncertainty and ecosystem management: resharpening Ockham's razor*, Fisheries Research, 55(1-3): 1-9 pp.
- Stergiou K.I., Moutopoulos D.K. and Tsikliras A.C., 2007a, *Spatial and temporal variability in Hellenic marine fisheries landings*, In: Papaconstantinou C., Zenetos A., Vassilopoulou V., Tserpes G. (eds), State of Hellenic Fisheries, Athens: Hellenic Center for Marine Research, 141-150 pp.
- Stergiou K.I., Moutopoulos D.K., Tsikliras A.C. and Papaconstantinou C., 2007b, *Hellenic marine fisheries: a general perspective from the National Statistical Service data*, In: Papaconstantinou C., Zenetos A., Vassilopoulou V., Tserpes G. (eds), State of Hellenic Fisheries, Athens: Hellenic Center for Marine Research, 132-140 pp.
- Steward R. and Possingham H. P., 2003, *Planning for marine reserve systems that integrate conservation and economic goals*, https://www.researchgate.net/publication/237623099_Planning_for_marine_reserve_systems_that_integrate_conservation_and_economic_goals, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Stoll-Kleemann S., 2001, *Opposition to the Designation of Protected Areas in Germany*, Journal of Environmental Planning and Management, 44(1): 109-128 pp.
- Stolton S., Hockings M., Dudley N., Mac-Kinnon K. and Whitten T., 2003, *Reporting Progress in Protected Areas*, A Site - Level Management Effectiveness Tracing Tool, World Bank/WWF Alliance for Forest Conservation and Sustainable Use.
- Stolton S. (Ed), 2009, *Communicating values and benefits of protected areas in Europe*. Results of a Seminar organised by BfN and the EUROPARC Federation at the International Academy for Nature Conservation on the Island of Vilm, Germany, April 2009, http://www.europarc.org/wp-content/uploads/2015/05/communicating_values_and_benefits_workshop_April-09.pdf, (ανακτήθηκε 22-2-2022).
- Stolton S. and Dudley N., 2013, *Parks: The international journal of protected areas and conservation*, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources: «Developing capacity for a protected planet», UCN, Gland, Switzerland, <http://npshistory.com/newsletters/parks/parks-1901.pdf#page=7>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Suman D., 2000, *Perceptions and attitudes regarding marine reserves: a comparison of stakeholder groups in the Florida Keys*, National Marine Sanctuary, 1019-1040 pp.

- Sumaila U.R., Khan A., Watson R., Munro G., Zeller D., Baron N. and Pauly D., 2007, *The World Trade Organization and global fisheries sustainability*, Fisheries Research, 88: 1-4 pp.
- Suuronen P., Jounela P. and Tschernij V., 2010, *Fishermen responses on marine protected areas in the Baltic cod fishery*, Marine Policy, 34: 237-243 pp.
- Tattoni C., Ciolli M. and Ferretti F., 2010, *The Fate of Priority Areas for Conservation in Protected Areas: A Fine-Scale Markov Chain Approach*, Environmental Management, 47(2): 263-278 pp.
- Tegner M.J. and Dayton P.K., 2000, *Ecosystem effects of fishing in kelp forest communities*, ICES Journal of Marine Science, 57: 579-589 pp.
- Tempesta M. and Otero M., 2013, *Guide for quick evaluation of management in Mediterranean MPAs*, WWF Italy, IUCN. 68 pp.
- Tetreault I. and Ambrose R.F., 2007, *Temperate marine reserves enhance targeted but not untargeted fishes in multiple no-take MPAs*, Ecological Applications, 17: 2251-2267 pp.
- Thomas-Slayter B., 1995, *A brief history of participatory methodologies*, In: Slocum R, Wichart L, Rocheleau D, Thomas-Slayter B (eds). Power, Process and Participation: Tools for Change, Intermediate Technology Publications, London.
- Thomas L. and Middleton J., 2003, *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*, Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-010.pdf>, (ανακτήθηκε 22-2-2022).
- Thorpe A., Failler P. and Bavinck J.M., 2011, *Marine protected areas (MPAs) special feature: editorial*, Environmental Management, 47(4): 519-524 pp.
- Tonder M. and Jurvelius J., 2004, *Attitudes towards fishery and conservation of the Saimaa ringed seal in Lake Pihlajavesi, Finland*, Environmental Conservation, 31: 122-129 pp.
- Trakolis D., 2001a, *Local people's perceptions of planning and management issues in Prespes Lakes National Park, Greece*, Journal of Environmental Management, 61(3): 227-241 pp.
- Trakolis D., 2001b, *Perceptions, Preferences and Reactions of Local Inhabitants in Vikos - Aaos National Park, Greece*, Journal of Environmental Management, 28(5): 665-676 pp.
- Tsantopoulos G., 2003, *The application of categorical regression for the identification of factors that contribute to the growth of planned public relations*, Special Themes, Institute of Technological Education Ministry of Education and Religion, 4: 59-73 pp.

- Tsantopoulos G. and Karamichas J., 2009, *Communication and Greek environmental organizations: Means of communication and influencing factors*, Journal of Environmental Protection and Ecology, 266-284 pp.
- Tsikliras A.C., Torre M. and Stergiou K.I., 2005, *Feeding habits and trophic level of round sardinella (Sardinella aurita) in the northeastern Mediterranean (Aegean Sea, Greece)*, Journal of Biological Research, 3: 67-75 pp.
- Tsikliras A.C., Tsiros V.Z. and Stergiou K.I., 2013, *Assessing the state of Greek marine fisheries Resources*, Fisheries Management and Ecology, 20: 34-41 pp.
- Tsitsoni T., Zagas T. and Ganatsas P., 2002, *Plant diversity and Nature Conservation in Koziakas NATURA 2000 (Network) Site, Central Greece*, Proc. of VI International Conference "Protection and Restoration of the Environment VI", Skiathos island 1 - 9 July 2002, Vol. 1, 609-616 pp.
- Tunesi L. and Diviaco G., 1993, *Environmental and socio-economic criteria for the establishment of marine coastal parks*, International Journal of Environmental Studies, 41: 253-259 pp.
- Tunesi L., Molinari A. and Salvati E., 2006, *Fish assemblage of Cinque Terre (NW Mediterranean Sea): First characterization and assessment by visual census*, Chemistry and Ecology, 22: 245-253 pp.
- Tzanatos E., Dimitriou E., Papaharisis L., Roussi A., Somarakis S., Koutsikopoulos C., 2006, «*Principal socioeconomic characteristics of the Greek small-scale coastal fishermen*», Ocean & Coastal Management, 49: 511-527 pp.
- Tzanatos E., Somarakis S., Tserpes G. and Koutsikopoulos C., 2008 *Catch length analysis, relation to minimum landing sizes and management implications from a Mediterranean small-scale fishery (Patraikos Gulf, Greece)*, Fisheries Research, 93(1-2): 125-134 pp.
- UNEP, 2003, *Status and trends of and threats to protected areas*, Convention on biological diversity.
- Vandekerkhove K. et al., 2004, *Protected forest areas in Europe - Working Group2: Harmonization and improvement of information on European Protected Forest Areas - international dimension*, Discussion paper: "international classification and reporting on Protected Forest Areas", Scientific analysis and elements for improvement, <http://www.gbv.de/dms/goettingen/527296414.pdf>, (ανακτήθηκε 22-2-2022).
- Van der Ploeg S.W.F. and Vlijim L., 1978, *Ecological evaluation, nature conservation and land use planning with particular reference to methods used in the Netherlands*, Biological Conservation, 14(3): 197-221 pp.

- Vasconcelos L., Ramos Pereira M.J., Caser U., Gonçalves G., Silva F. and Sá R., 2013, *MARGov - Setting the ground for the governance of marine protected areas*, Ocean and Coastal Management, 72: 46-53 pp.
- Vaughan D.R., Farr H. and Snee R.W., 2000, *Estimating and interpreting the local economic benefits of visitor spending: an explanation*, Leisure Studies, 19(2): 95-118 pp.
- Vedeld P., Jumane A., Wapalila G. and Songorwa A., 2012, *Protected areas and conflicts, A livelihood case study of Mikumi National Park*, Forest Policy and Economics, Tanzania.
- Velázquez J., Tejera R., Hernando A., Ninz M.V., 2010, *Environmental diagnosis: Integrating biodiversity conservation in management of NATURA 2000 forest spaces*, Journal for Nature Conservation, 18: 309-317 pp.
- Videira N., Kallis G., Antunes P. and Santos R. (eds), 2007, *Integrated evaluation for sustainable river basin governance*, IWA Publishing, London.
- Wall Reinius S. and Fredman P., 2007, *Protected areas as attractions*, Annals of Tourism Research, 34(4): 839-854 p.
- Wallner A. and Wiesmann U., 2009, *Critical Issues in Managing Protected Areas by Multi-Stakeholder Participation - Analysis of a Process in the Swiss Alps*, eco.mont, 1(1): 45-50 pp.
- Walpole M.J. and Goodwin H.J., 2001, *Local attitudes towards conservation and tourism around Komodo National Park*, Indonesia, Environmental Conservation, 28: 160-166 pp.
- WCPA, 1998, *Economic values of protected areas: Guidelines for protected area managers. Economic Service/ Task Force on Economic Benefits of Protected Areas*, WCPA-IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Wearing S. and Neil J., 1999, *Ecotourism: Impacts, potentials and possibilities*, Butterworth - Heinemann: Oxford.
- Weaver D.B. and Lawton L.J., 2008, *Perceptions of a Nearby Exurban Protected Area in South Carolina, United States*, Environmental Management, 41: 389-397 pp.
- Weladji R.B. and Tchamba M.N., 2003, *Conflict between people and protected areas within the Bénoué Wildlife Conservation Area, North Cameroon*, Oryx, 37: 72-79 pp.
- Weber N. and Christophersen T., 2002, *The influence of nongovernmental organisations on the creation of NATURA 2000 during the European Policy*, Forest Policy and Economics, 4(1): 1-12 pp.
- Wells S. and Mangubhai S., 2004, *Assessing Management Effectiveness of Marine Protected Areas: A Workbook for the Western Indian Ocean*,

- IUCN, Eastern African Regional Programme, Nairobi, Kenya i.viii and 62 pp.
- West P.C. and Brechin S.R., 1991, *National parks, protected areas and resident peoples: a comparative assessment and integration*, In: West PC, Brechin SR (eds), *Resident peoples and national parks*, University of Arizona Press, Tucson.
- Westera M., Lavery P. and Hyndes G., 2003, *Differences in recreationally targeted fishes between protected and fished areas of a coral reef marine park*, *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology*, 294: 145-168 pp.
- Wezel A. and Bender S., 2002, *Agricultural land use in the coastal area of the Alexander von Humboldt National Park, Cuba and its implication for conservation and sustainability*, *GeoJournal*, 57(4): 241-249 pp.
- White A., Osorio R. and Green S., 2005, *Integrated coastal management and marine protected areas: Complementarity in the Philippines*, UK, *Ocean & Coastal Management*, 48: 948-971 pp.
- Wilkinson C.R., Sudara S. and Soekarno S., 1994, *Socio-economic values and impacts Asean coral reefs*, *Proceedings of the third Asean - Australian Symposium on Living Coastal Resources*, Vol. 1, 23-31 pp.
- Witman J.D. and Sebens K.P., 1992, *Regional variation in fish predation intensity: A historical perspective in the Gulf of Maine*, *Oecologia*, 90: 305-315 pp.
- Wondolleck J.M. and Yaffee S.L., 2000, *Making Collaboration Work: Lessons from Innovation in NATURAL Resource Management*, Island Press, Washington, DC.
- Worboys G.L., Lockwood M. and DeLacy T., 2005, *Protected area management principles and practice*, Second Edition, Oxford University Press, Melbourne.
- Worm B., Barbier E., Beaumont N., Emmett Duffy J., Folke C., Halpern B., Jackson J., Lotze H., Micheli F. Palumbi S., Sala E., Selkoe K., Stachowicz J. and Watson R., 2006, *Impacts of Biodiversity Loss on Ocean Ecosystem Services*, *Science*, 314: 787-790 pp.
- WRI, 1992, *Global Biodiversity Strategy: Guidelines for action to save, study and use Earth's biotic wealth sustainably and equitably*, World Resources Institute, Washington D.C.
- Xu J., Chen L., Lu Y. and Fu B., 2006, *Local people's perceptions as decision support for protected area management in Wolong Biosphere Reserve, China*, *Journal of Environmental Management*, 78(4): 362-372 pp.
- Yellen J.E., Brooks A.S., Cornelissen E., Mehlman M.H. and Stewart K., 1995, *A middle age stone age worked bone industry from Katanda, Upper Semliki Valley, Zaire*, *Science*, 268: 553-556 pp.

- Young D.R., 2000, *Alternative Models of Government - Nonprofit Sector Relations: theoretical and International Perspectives*, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 29(1): 149-172 pp.
- Younge A. and Fowkes S., 2003, *The cape action plan for the environment: overview of an ecoregional planning process*, Biological Conservation, 112: 15-28 pp.
- Zagas T., Ganatsas P., Tsitsoni T., 2002, *Research on the forest habitats in the Olympus national park, Greece*. Proc. Of VI International Conference "Protection and Restoration of the Environment VI". Skiathos Island 1-9 July 2002. Vol. 1, 555-562 pp.
- Zanou B., Anagnostou Ch. and Papathanassiou E., 2005, *Seeking the factors to stimulate the users in coastal zones planning*, Case study: Open discussions with mussel farmers in the Axios river (GR), Mediterranean Marine Science 6: 107-115 pp.
- Zisenis M. (ECNC, ETC/BD), 2010, *10 messenger for 2010 Protected areas*, EEA, Copenhagen.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αβραμή Λ., Δεμερτζής Ν. και Αρμενάκης Α., 2021, *Τοπικές κοινωνίες, Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές και καταδυτικός τουρισμός στις Κυκλάδες*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 156, σελ. 129-173.
- Αγγελοπούλου Φ. και Τζιουβάρα Γ., 2007, *Η Γνώση και η Στάση των Κατοίκων του Δήμου Πελλινναίων και του Δήμου Πύλης προς τον Πηνεϊό Ποταμό*, Πτυχιακή μελέτη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, <https://estia.hua.gr/browse/3256>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- ΑΜΦΙΒΙΟΝ, 2007, *Προστατευόμενες περιοχές: Οι κατηγορίες της IUCN - Οι κατηγορίες στην Ελλάδα*, Διμηνιαία Έκδοση Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων - Υγροτόπων, Τεύχος 72, Θεσσαλονίκη, https://www.ekby.gr/ekby/el/amphivion_el/issue72.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ανδρέα Β., Τσαντόπουλος Γ. και Ταμπάκης Σ., 2008, *Διαχείριση του Εθνικού Πάρκου του Αμβρακικού Κόλπου: οι απόψεις του τοπικού πληθυσμού για ένα αποτελεσματικότερο σχεδιασμό*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης», 20-22 Ιουνίου 2008, Μυτιλήνη, <http://www3.aegean.gr/environment/eepdp/CONF2008/CONFERENCE%202008%20Praktika.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ανδρέα Β., Ταμπάκης Σ., Σκαναβή Κ. και Τσαντόπουλος Γ., 2012α, *Προσδοκίες του τοπικού πληθυσμού από τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών: Συγκριτική Μελέτη των εθνικών πάρκων της Λαδιάς και του δέλτα του Έβρου*, Πρακτικά στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλο-

- ντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών, Πρακτικά Συνεδρίου, 25-27 Μαΐου 2012, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ανδρεά Β., Ταμπάκης Σ., Τσαντόπουλος Γ. και Σκαναβή Κ., 2012β, *Αλληλεπίδραση και προοπτικές ανάπτυξης προστατευόμενων περιοχών: συγκριτική διερεύνηση των απόψεων των επισκεπτών της Λαδιάς και του Δέλτα του Έβρου*, Πρακτικά στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών, Πρακτικά Συνεδρίου, 25-27 Μαΐου 2012, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ανδρεά, Β., Τσαντόπουλος, Γ. και Ταμπάκης, Σ. (2013), *Προστατευόμενες περιοχές και Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις*, Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική: Αναμετρήσεις με το Μέλλον. Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 5^{ος} Τόμος, σελ. 9-34.
- Ανδριώτης Κ., 2003, *Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του*, ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, 139-154 σελ., [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- Ανθόπουλος Χ., 2002, *Πολιτικά Κόμματα και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις*, Κοινωνία των Πολιτών, Τεύχος 8.
- Αποστολάκη Ε. και Καλομοίρη Ε., 2010, *Διατήρηση - προστασία της βιοποικιλότητας. Συγκριτική μελέτη των στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών στο Ηράκλειο και στα Ανόγεια*, Πτυχιακή εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Σχολή: ΣΕΥΠ, Τμήμα: Κοινωνική Εργασία, Ηράκλειο Κρήτης, <https://apothesis.lib.hmu.gr/handle/20.500.12688/1022>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Απόγλου Ι., 2007, *Η ανάπτυξη και η ορθολογική διαχείριση του οικότουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Η περίπτωση των περιοχών NATURA 2000 της Ελατιάς και του Φρακτού στο Νομό Δράμας*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Περιβαλλοντικές Επιστήμες, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Βιολογίας.
- Βαβίζος Γ. και Ζαννάκη Κ., 1998, *Οικολογική θεωρία και πράξη στις περιβαλλοντικές μελέτες*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Βαβίζος Γ. και Μερτζάνης Α., 2003, «Περιβάλλον - Μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων», Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Βαρελτζίδου Σ. και Αλβανού Λ., 2012, *Η προσαρμοζόμενη διαχείριση ως εργαλείο για τη βελτίωση της πρακτικής της διαχείρισης των περιοχών NATURA 2000 στην Ελλάδα - το παράδειγμα του Δέλτα του Αζιού*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Δια-

- χείριση Προστατευόμενων Περιοχών, Πρακτικά Συνεδρίου, 25-27 Μαΐου 2012, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Βασιλόπουλος Γ., 2009, *Οι Προστατευόμενες Δασικές Περιοχές Φύση 2000 ως παραγωγικές οικονομικές μονάδες*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Θεσσαλονίκη.
- Βαφείδης Π., 2016, *Η θήρα στην Ελλάδα από Δασοπολιτική και Νομική άποψη. Η περίπτωση της περιοχής του Δασαρχείου Ξάνθης*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Α.Π.Θ., Σχολή Δασολογίας & Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομέας Σχεδιασμού & Ανάπτυξης Φυσικών Πόρων, Εργαστήριο Δασικής Πολιτικής, Θεσσαλονίκη, <http://ikee.lib.auth.gr/record/283841?ln=el>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Βελισσαρίου Ε., 2000, *Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων*, Τόμος Δ, Μάνατζμεντ ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ).
- Βέλλη Δ., 2006, *Κοινωνικές συγκρούσεις σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Οι αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας στο νησί της Μήλου αναφορικά με την ένταξη της Δυτικής Μήλου στο Δίκτυο NATURA 2000*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Π.Μ.Σ. - Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μυτιλήνη.
- Βέργος Σ., Ευθυμίου Γ., Καβράκη Α και Συρακούλης Κ., 2012, *Λειτουργικά προβλήματα Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών. Η περίπτωση του Φορέα Διαχείρισης των Εθνικών Δρυμών Βίκου - Αώου και Πίνδου*, Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Πανεπιστήμιο Αιγίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, 22-27 Μαΐου, Μυτιλήνη.
- Βούτσινος Γ., Κοσμάς Κ., Καλκάνης Γ. και Σούτσας Κ., 2009, *Διαχείριση Φυσικών Πόρων*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Βρετού Β., 2008, *Μεσογειακοί και Ελληνικοί Υγρότοποι. Ο Διαμεσολαβητικός Ρόλος του Συνηγόρου του Πολίτη*, Νόμος και Φύση, όπως δημοσιεύεται στην ηλεκτρονική έκδοση του περιοδικού «Νόμος και Φύση», <http://www.nomosphysis.org.gr>, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Βώκου Δ., 2007, *Ποιος θα προστατέψει τους Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών;*, <http://www.nomosphysis.org.gr/>, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Βώκου Δ., 2011, *Ο θεσμός των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων περιοχών: 10 χρόνια εφαρμογής*, Επιτροπή Ελληνική Φύση 2000, http://politics.wwf.gr/images/stories/docs/2011_Sept_10-year-Report.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Βώκου Δ., 2012, *Πολιτικές διατήρησης της βιοποικιλότητας στην Ελλάδα, Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών και Επιτροπή Φύση 2000*,

- Πρακτικά 5^{ου} Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, 5^ο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, Μυτιλήνη.
- Γαλυφιανάκη Ε., 1999, *Περιβαλλοντική εκπαίδευση και προστατευόμενες περιοχές. Διαχρονική εξέλιξη και η αμφίδρομη σχέση τους*, Διεθνές Συνέδριο «Προστατευόμενες φυσικές περιοχές και περιβαλλοντική εκπαίδευση», 24-26 Σεπτεμβρίου 1999, Σίγρι Λέσβου.
- Γαργαλέτσου Ε.Μ., 2007, *Διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής του Υμηττού: συγκριτική διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων της Καισαριανής και των επισκεπτών*, Πτυχιακή εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, <https://estia.hua.gr/file/lib/default/data/3069/theFile>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Γεωργιάδης Χ., 2010, *Νομικό πλαίσιο των προστατευόμενων περιοχών και η εφαρμογή του στην Ελλάδα και στις όμορες χώρες της Νοτιανατολικής Ευρώπης*, Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Βιολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «οικολογικός σχεδιασμός, βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών», Θεσσαλονίκη, <https://ikee.lib.auth.gr/record/124386/files/georg.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Γεωργόπουλος Α., 2002, *ΠΕΡΙΒΑΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ*, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα.
- Γεωργούλη Α., 2019, *Βιώσιμη Ανάπτυξη των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών. Η μελέτη περίπτωσης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/22754>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Γιανακούρος Π., 1988, *Δασική Νομοθεσία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Γιβροπούλου Ε., 2007, *Προστατευόμενες Περιοχές στην Περιφέρεια Θεσσαλίας & οι Δυνατότητες Τουριστικής Ανάπτυξης*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΤΜΧΠΠΑ), Βόλος.
- Γιούργης Ε., 2013, *Συμβολή στη διερεύνηση της ιχθυοπανίδας και των αποθεμάτων στην ευρύτερη περιοχή του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου (Ε.Θ.Π.Ζ.)*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Περιβάλλοντος, Τμήμα Επιστημών της Θάλασσας, Π.Μ.Σ.: «Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών», <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/11651>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Γκουβέρος Δ., 2010, *Ο Οικοτουρισμός στην Ελλάδα*, Πτυχιακή εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηρακλείου Κρήτης, Σχολή

- Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, <http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2010/GouverosDionysios/attached-document-1269251604-446574-26231/Gouveros2010.pdf>, (ανακτήθηκε 5-1-2020).
- Γουλιάμου Α., 2008, *Το πλαίσιο των οικοπεριφερειών και η συμβολή του στην εύρεση κατάλληλης περιοχής για χωροθέτηση αιολικού πάρκου*, Μεταπτυχιακή εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.): «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα, http://dspace.lib.ntua.gr/bitstream/123456789/2895/3/gouliamou_a_ecoregions.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Γούπος Χ., 2008, *Δασικό Δίκαιο*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Α.Π.Θ.
- Δαούση Χ., 2000, *Μεσόγειος και αιεφόρος ανάπτυξη*, Κέντρο Περιφερειών της Ευρωπαϊκής Μεσογείου για το Περιβάλλον.
- Δημαλέξης Α., Μπουρδάκης Ε. και Χατζηχαράλαμπος Ε., 2004, *Προδιαγραφές Χαρακτηρισμού και Οριοθέτησης Ζωνών Ειδικής Προστασίας*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ και Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων (ΕΚΒΥ), https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/legacy/Files/Perivallon/Di_axeirisi%20Fysikoy%20Perivallontos/Ektheseis%20-20Meletes/2000326_teyxos_prodiagravn_xarakterismoy.pdf, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Δημαλέξης Α., Μπούσμπουρας Δ., Καστρίτης Θ., Μανωλόπουλος Α. και Saravia V. (Συντονιστές Έκδοσης), 2009, *Τελική Αναφορά Προγράμματος Επαναξιολόγησης 69 Σημαντικών Περιοχών για τα Πουλιά για τον χαρακτηρισμό τους ως Ζωνών Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Δημητρακόπουλος Π., 2006, *Σημειώσεις για το μάθημα Σχεδιασμός Προστατευταίων Περιοχών*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος.
- Δημητρίου Α., 2002, *Οικονομική ανάλυση της αιεφορικής λειτουργίας προστατευόμενων φυσικών περιοχών. Η περίπτωση της Δαδιάς Έβρου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα.
- Δημόπουλος Δ., 2006, *Εφαρμογή προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με αντικείμενο τη θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta* και στόχο τη δημιουργία θετικών προς αυτήν στάσεων*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φυσικομαθηματική Σχολή, Τμήμα Βιολογίας, Τομέας Οικολογίας, Θεσσαλονίκη, <http://ikee.lib.auth.gr/record/59170>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Διαμαντίδης Ν., 2008, *Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και αγροπεριβαλλοντικά μέτρα*, Πρακτικά Διάλεξης. Πρέσπες, 23 Οκτωβρίου 2008.

- Διαμάντης Θ., 2011, Διπλωματική Εργασία: «Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές Οικολογική και Οικονομική Διάσταση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα: Ναυτιλιακών Σπουδών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Ναυτιλία, Πειραιάς, <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/4858>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ S.O.S., 2011, *Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές*, <http://www.medsoscleanup.gr/index.php/info/2011-04-20-11-28-13/62-2011-04-20-12-00-04.html>, (ανακτήθηκε 5-1-2020).
- Διονυσοπούλου Ν., 2009, *Σχέση των τοπικών μέσων μαζικής ενημέρωσης με την εξέλιξη του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου, Βορείων Σποράδων*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Προπτυχιακή διατριβή, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Βόλος, <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/1454>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- ΕΚΠΙΑΑ (Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος & Αειφόρου Ανάπτυξης), 2003, *Περιβαλλοντικά Σήματα, Σχέδιο Έκθεσης Δεικτών Αειφορίας*.
- Ελευθεριάδης Ν., 2003, *Δασική Αναψυχή και Περιήγηση (Τουρισμός)*, Διδακτικό Βοήθημα, ΧΑΡΙΣ Ε.Π.Ε., Θεσσαλονίκη, σελ. 13-50.
- Ελευθερίου Ι., 2016, *Θεσμικό πλαίσιο και χρηματοδότηση των προστατευόμενων περιοχών*, Ερευνητική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη, http://ikee.lib.auth.gr/record/281966/files/ELEFTHERIOY_EE.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Εξάρχου Ε., 2009, *Διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών της Θεσσαλίας*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας Φυτικής Παραγωγής και Αγροτικού Περιβάλλοντος, Βόλος, <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/1337/P0001337.pdf?sequence=1>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ευθυμίου Γ. και Κατσογιάννη Μ., 2015, *Περιβάλλον και Σύγχρονες Προκλήσεις - Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος 2014*, Πρακτικά Ημερίδας (e-book), Τμήμα Δασοπονίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Καρπενήσι, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ευμορφοπούλου Δ., 2012, *Διερεύνηση των μεταβολών χρήσεων γης στην περιοχή του Δάσους της Στροφυλιάς*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», 2η Κατεύθυνση Σπουδών «Περιβάλλον και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών», <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/6976>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ζάχαρης Α.Σ., 1995, *Εθνικός Δρυμός το φαράγγι της Σαμαριάς*, Εκδόσεις ΜΠΑΣΤΑΣ - ΠΛΕΣΣΑΣ, Αθήνα.

- Ζιώγα Σ., 2007, *Διαχείριση Ελληνικών Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών - Πλαίσιο Αξιολόγηση, Προτάσεις*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα περιβάλλοντος, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση, Μυτιλήνη.
- Ηλιάδου Κ., Λυμπέρη Χ. και Νίτσα Α., 2017, *Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και ευαισθητοποίηση πολιτών: Αποτύπωση και αξιολόγηση των προσφερόμενων Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*, Πτυχιακή εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευση, Τομέας Θετικών Επιστημών, Αλεξανδρούπολη, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Θωμαΐδης Ν., 2007, *Προστατευόμενες Φυσικές Περιοχές*, Διδακτικές σημειώσεις, Τ.Ε.Ι. Καβάλας, Παράρτημα Δράμας, Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας, Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου, Δράμα, https://eclass.emt.ihu.gr/modules/document/file.php/FD151/PROSTATEYOMENES_SH_MEIIOSEIS.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ισπικούδης Ι., 1995, *Οικολογικές διαστάσεις της μετατροπής των οριακών εδαφών για κτηνοτροφική χρήση*, Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας με θέμα: «Λιβαδοπονία και Εναλλακτικές Χρήσεις Γης», Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία, Δημ. Νο 2, Θεσσαλονίκη, 3 Φεβρουαρίου 1995, σελ. 73-86.
- Καζαντζίδης Σ., Βασιλειάδης Ι., Ηλίας Β. και Μακρυγιάννη Ε., 2014, *Δράση Α3: Εκτίμηση της άμεση και έμμεσης επίδρασης της κνηγετικής δραστηριότητας στο διαχειμιάζοντα πληθυσμό της νανόχηννας (Anser erythropus) στο Δέλτα Έβρου*, Πρόγραμμα: LIFE10 NAT/GR/000638 Safeguarding the Lesser Wfronted Goose Fennoscandian population in key wintering and staging sites within the European flyway, Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «ΔΗΜΗΤΡΑ» - Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών,, Θεσσαλονίκη, https://wwf.fi/app/uploads/u/k/5/2b6ilinf2tmmbswi7wdlh_5yg/a3-final-report-july-2014-b.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καζόλη Φ., 2017, *Διερευνώντας τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις των προστατευόμενων περιοχών από τη οπτική των τοπικών κοινοτήτων: η περίπτωση της προστατευόμενης περιοχής «Χορταρόλιμνη, λίμνη Αλυκή και Θαλάσσια περιοχή»*, Νήσος Λήμνος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μυτιλήνη, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/18392/%20%20%20%20%20%20%20%20%20%2011-2.pdf?sequence=3>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κακούρος Π., Τσιαούση Β. και Χατζηχααραλάμπους Ε., 2004, *Οδηγίες Εκπόνησης Σχεδίων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών*, Θέρμη: Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (EKBY) και ΥΠΕΧΩΔΕ, <http://www.ekby.gr/ekby/el/EKBYOdigiesEkponisis.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).

- Καλαπόδης Ν., 2007, *Διαχείριση και Ειδικά Διαχειριστικά Σχέδια των Δασικών Περιοχών του Δικτύου NATURA 2000 στην Ελλάδα. Πρώτες εμπειρίες και προοπτικές για το μέλλον*, poster, http://www.ife.uni-freiburg.de/ueber/personal/dateien_personal/niko_poster6, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καλοκάρδου Ρ. και Κραντονέλλης Κ., 2005, *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κρίσιμες χωρητικότητες σε τουριστικές περιοχές της Δυτικής Ελλάδας*, Heleco '05 - Διεθνής έκθεση και συνέδριο για την τεχνολογία περιβάλλοντος, ΤΤΕ (Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας), 3 – 6 Φεβρουαρίου 2005, Αθήνα, http://library.tee.gr/digital/m2045/m2045_kalokardou.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καλλίγαρος Π., 2004, *Η ιστορία της Ελληνικής Αλιείας κατά την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Επιστημών Διοίκησης, Τμήμα Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών, Χίος, <https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/9475/file0.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καλογιάνοβ Ι.Μ., 2016, *Διερεύνηση της παράκτιας επαγγελματικής και ερασιτεχνικής αλιείας από την ακτή στην περιοχή Αστυπάλαιας*, Πτυχιακή εργασία Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας & Τεχνολογίας Τροφίμων & Διατροφής, Τμήμα Τεχνολογίας Αλιείας – Υδατοκαλλιεργειών, Μεσολόγγι, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Καλπάκης Σ., Καραγιάννη Π., Πρχαρίδου Ε. και Προύσαλη Σ., 2013, *Η περιθάλψη άγριων ζώων ως μέσο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης*, Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης - «Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις», Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 31 Μαΐου- 2 Ιουνίου 2013, Έκδοση 1: Νοέμβριο, 2013, Μυτιλήνη, <http://www.env.aegean.gr/wp-content/uploads/2015/10/ENV-POLICY-MANAGEMENT-CONFERENCE-2013-PROCEEDINGS.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καμαρινού Δ., 2005, *Ζητήματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής για πιο Αποτελεσματική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, στο Α. Γεωργόπουλος (Επιμ.), «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ο νέος Πολιτισμός που Αναδύεται». Αθήνα: Ατραπός.
- Καπανταγάκης Α, 2014, *Ψαροκάικα στις φλόγες*, Στο: Ελληνική αλιεία και περιβάλλον: πρότυπα, τάσεις και προοπτικές (Στεργίου ΚΙ, Μαχιάς Α, Κουτσικόπουλος Κ, Τσερπές Γ, συντελεστες έκδοσης), ΕΛΚΕΘΕ, Αθήνα, σελ. 6-8.
- Καποτά Σ., 2016, *Αξιολόγηση της περιβαλλοντικής κατάστασης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου με τη χρήση δεικτών*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Περιβάλλοντος, Τμήμα Επιστημών

- της θάλασσας, Π.Μ.Σ. «Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών», Μυτιλήνη, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/20651>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Καραβέλλας Δ., Κατσαδωράκης Γ., Μαραγκού Π., Νάντσου Θ. και Σβορώνου, 2003, *Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών: Οδηγός Ορθής Πρακτικής*, Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., WWF Ελλάδα, Αθήνα, <http://www.wwf.gr/images/stories/docs/egxiridiopa.pdf>, (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- Καραβέλλας Δ. και Νάντσου Θ., 2003, *Κεφάλαιο 1 - Ιστορικό των προστατευόμενων περιοχών και θεσμικό πλαίσιο*, WWF Ελλάς & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/egxiridiopa.pdf> (ανακτήθηκε 22-2-2022).
- Καραμέρης Α., 1999, *Οικοτουρισμός - προστασία Φύσης: Μια συμβιωτική σχέση*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου με Θέμα: «Προστατευόμενες Φυσικές Περιοχές και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», 24-26 Σεπτεμβρίου, Σίγρι, Λέσβος.
- Καραμέρης Α., 2003, *Ορεινός Τουρισμός και Οικονομία*, Πρακτικά ημερίδας Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, «Ορεινή οικονομία και εναλλακτικές μορφές τουρισμού», Τρίκαλα.
- Καραμέρης Α., Ράγκου Π. και Παπανικολάου Α., 2007, *Το φυσικό περιβάλλον και η προστασία*, στα πλαίσια του έργου: «Κέντρο Εκπαίδευσης Ενηλίκων IV», ΕΠΕΑΕΚ II Μέτρο 1.1, Ενέργεια 1.1.2β, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων - ΥΠΕΠΘ.
- Καραμέρης Α., 2013, *Αναμυχή στη Φύση*, Εκδόσεις Γιαχούδη. Θεσσαλονίκη.
- Καρανικόλα Π., Ταμπάκης Σ., Τσαντόπουλος Γ. και Καρτανά Σ., 2014, *Οι απόψεις των κυνηγών της Κύπρου για τη θήρα και την προστασία της άγριας πανίδας*, Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 6ος Τόμος: Βιοποικιλότητα και Φυσικό Περιβάλλον, σελ. 173-186.
- Καραντώνη Μ.Ε., 2010, *Αντιμετώπιση Φυσικών Καταστροφών: Οι απόψεις των πολιτών στις Βόρειες Σποράδες*, Μεταπτυχιακή διατριβή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης: Αειφορική Διαχείριση Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων - Περιβαλλοντική Πολιτική και Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου, Νέα Ορεστιάδα.
- Καραντώνη Μ.Ε., 2021, *Διερεύνηση απόψεων κοινωνικών ομάδων για την ανάδειξη πολιτικών οικοπροστασίας και ανάπτυξης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων*, Διδακτορική διατριβή, Δ.Π.Θ., Σχολή Επιστημών και Γεωπονίας και Δασολογίας, Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Ν.Ορεστιάδα.

- Καρασούλα Κ., 2010, *Η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας στον Τουριστικό Τομέα. Η περίπτωση του Νομού Αχαΐας και η ανάπτυξη των Ειδικών και Εναλλακτικών μορφών Τουρισμού*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα MBA: Νέες Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πάτρα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Καραχάλιος Μ., 2007, *Η Διαχείριση των Εθνικών Δρυμών: Η περίπτωση της Πάρνηθας*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας, Πάτρα.
- Κασιούμης Κ., 1993, *Εθνικοί δρυμοί και προστατευόμενες περιοχές. Ορισμός, σημασία και διαχείριση*, Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα, 4(1): σελ. 101-118.
- Κασιούμης Κ., 1995, *Διαχείριση Εθνικών Δρυμών και Προστατευόμενων Περιοχών*, Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή - Φυσικής Ιστορίας, Αθήνα, σελ. 476-512.
- Κατσαδωράκης Γ., 2008, *Διεθνής Εμπειρία και Προτάσεις Βελτιστοποίησης. Η περίπτωση των Φυσικών Περιφερειακών Πάρκων της Γαλλίας*, 20^ο Συνέδριο Πανελλήνιου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων (ΠΑΝ-ΔΟΙΚΟ) - «Φυσικό Περιβάλλον - Φορείς Διαχείρισης - Δημόσια Υγεία», 10.05.2008, Σέρρες.
- Κατσακιώρη Μ., 2003, *Η αναγκαιότητα της συμμετοχής στον σχεδιασμό του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές*, Αμφίβιον, ΕΚΒΥ, Τεύχος 52, σελ. 13, https://www.ekby.gr/ekby/el/amphivion_el/issue52.pdf, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Κατσακιώρη Μ., Φλογαίτη Ε. και Παπαδημητρίου Β., 2008, *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα σήμερα - Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ)*, Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων, Θεσσαλονίκη, 148 σελ.
- Κατσίκης Ι. και Βαμβακούση Ε., 2008, *Περιβαλλοντική Πολιτική, Κοινωνικά Κινήματα, ΜΚΟ και Κράτος στην Ελληνική Εμπειρία*, Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, 20-22 Ιουνίου 2008, Μυτιλήνη, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Κάφυρη Α., Χοβαρδός Τ., Ποϊραζίδης Κ. και Αντύπας Γ., 2010, *Αντίληψη Τουριστών για Περιβαλλοντική Αναψυχή και Διατηρησιμότητα Προστατευόμενων Νησιωτικών Οικοσυστημάτων. Η Περίπτωση των Παξών - Αντιπαξών*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε., περιβαλλοντική Εκπαίδευση «Το Σταυροδρόμι της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη», Ιωάννινα, 26 - 28 Νοεμβρίου, http://kpe-kastor-old.kas.sch.gr/peekpe/proceedings/synedria_4_ereunes/Kafyri_et_al.pdf (ανακτήθηκε 15-2-2022).

- Κιάος Α., 2008, *Συμβολή στην αποτελεσματικότητα της διαχείρισης Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών της Μεσογείου (δίκτυο MED PAN)*, Προπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας & Υδάτινου Περιβάλλοντος, Βόλος, <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/1257>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κικάκη Α., 2012, *Αξιολόγηση της περιβαλλοντικής κατάστασης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου Β. Σποράδων με τη χρήση δεικτών*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Αθήνα, <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/7123>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κίκιλης Δ., 2001, *Πλαίσιο διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών. Υφιστάμενο καθεστώς και προοπτικές*, Διπλωματική εργασία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Κλεφτογιάννη Β., 2011, *Συμμετοχική και προσαρμοζόμενη διαχείριση: Εφαρμογή στην προστατευόμενη περιοχή Δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα*, Διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ. - Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Βιολογίας - Τομέας Οικολογίας, <https://www.didaktorika.gr/eadd/bitstream/10442/33244/1/33244.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κονδύλης Κ., 2015, *Διαχρονική παρακολούθηση θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Σχολή Ναυτιλίας & Βιομηχανίας, Τμήμα Βιομηχανικής Διοίκησης & Τεχνολογίας, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Βιομηχανικής Διοίκησης & Τεχνολογίας, «Διαχείριση Ενέργειας & Περιβάλλοντος», <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/8870>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κοντός Π., 1933, *Σκοποί και κύρια γραμμάι Δασικής Πολιτικής εις την Ελλάδα*, Λόγος πανηγυρικός εκφωνηθείς κατά την εορτή των Τριών Ιεραρχών 30 Ιανουαρίου 1930 εκ τη μεγάλη αίθουσα των τελετών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Α.Π.Θ.
- Κουμούτσου Ε. και Μπαρνιάς Α., 2010, *Γνωμοδοτήσεις και αρμοδιότητες Φορέων Διαχείρισης*, Έκτακτη Γενική Συνέλευση «Ελληνική Φύση», <https://ellinikifysi.gr/wp-content/uploads/2010/01/Koumoutsou.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κουρούτος Β., Μαντζάρα Μ. και Σκούλλος Μ., 2008, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές*, Επιμορφωτικό υλικό, Αθήνα, <https://mio-ecsde.org/epeaek09/book/perivallontikiekpaidefsi.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κουτούπα - Ρεγκάκου Ε., 2005, *Δίκαιο του περιβάλλοντος*, Εκδόσεις Σακούλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, σελ. 61-164.

- Κοψιδά Σ., 2012, *Θεσμικό καθεστώς και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στη Γαλλία και την Ελλάδα για συγκριτικούς σκοπούς*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Ειδικότητας: «Χωρική ανάλυση και διαχείριση περιβάλλοντος», <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/41173/10699.pdf?sequence=2>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Κυριαζή Ζ., 2008, *Χωροθέτηση Πυρήνων Απόλυτης Προστασίας σε Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές με χρήση Πολυκριτηριακής Αξιολόγησης (MCE) και Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (GIS)*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Διαχείρισης περιβάλλοντος και φυσικών πόρων, Διαπανεπιστημιακό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών: Αειφορική ανάπτυξη προστατευόμενων περιοχών.
- Κωστάρα Α., 2009, «*Οικολογική Διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών του Δικτύου Φύση 2000 «Στενά και εκβολές Αχέροντα GR 2140001 (SCI)»*», Διαχείριση Επισκεπτών», Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας, Τομέας Φυτών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδικότητας στην Οικολογία - Διαχείριση και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος, Πάτρα, <https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/3347>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Λαζαρέτου Θ., 2002, *Προστατευόμενες φυσικές περιοχές*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
- Λαζαρίδου Θ., Παπαγεωργίου Μ. και Κακούρος Π., 2001, *Ο θεσμός των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα*, ΑΜΦΙΒΙΟΝ, Τεύχος 38, Θεσσαλονίκη: ΕΚΒΥ, http://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_AMPHIVION_el.html, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Λιάλιος Γ. - kathimerini.gr, 2020, *Νέα σελίδα για τις περιοχές Natura*, Κατηγορίες: Προστατευόμενες περιοχές, <https://dasarxeio.com/2022/01/09/106722/>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Λυμπεροπούλου Δ. και Σαράντης Ν., 2013, *Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις - είναι τόσο πράσινες τελικά;*, Πρακτικά βου Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης – «Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις», Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 31 Μαΐου- 2 Ιουνίου 2013, Έκδοση 1: Νοέμβριο, 2013, Μυτιλήνη, http://www.env.aegean.gr/wp-content/uploads/2015/10/ENV-POLICY-MANAGEMENT-CONFERENCE-2013_PROCEEDINGS.pdf.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Λυριντζή Β., 2003, *Το ζήτημα των προστατευόμενων περιοχών και ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας, Τμήμα Δ.Μ.Τ.Α., Καλαμάτα.

- Μαντζουράνη Κ. και Τζιφάκη Χ, 2006, *Επιπτώσεις - προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης (Α.Τ.Ε.Ι.), Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων, <http://libsearch.teiep.gr/Record/ir-123456789-9992/Details>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Μανώλογλου Σ., 2017, *Ο ρόλος των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (Marine Protected Areas) στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet - Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, [Manwologlou-O-rollos-twn-8alassiwn-prost-perioxwn.pdf \(jmce.gr\)](http://www.manwologlou.gr/Manwologlou-O-rollos-twn-8alassiwn-prost-perioxwn.pdf), (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Μαραγκού Π., 2003, *Κεφάλαιο 2 - Οι προστατευόμενες περιοχές τον 21ον αιώνα: Η πορεία από τα περιφραγμένα καταφύγια στην αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης*, WWF Ελλάς & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.
- Μαρδίρης Θ., Γρηγορίου Μ. και Ευαγγέλου Α., 2011, *Περιοχές με ιδιαίτερη βιοποικιλότητα (χλωρίδα - πανίδα)*, Προγράμματα ανοικτών Περιβαλλοντικών τάξεων «Καλλιστώ», Μέτρο 3.6 «Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», ΕΠΕΑΕΚ II, Ενέργεια 2.6.1 «Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης», Κατηγορία Πράξεων 2.6.1 IB. «Προγράμματα Ανοικτών Τάξεων Καλλιστώ», Καστοριά, http://reader.ekt.gr/book/Reader/show/index.php?lib=EDULLL&item=1429&bitstream=1429_01#page/2/mode/2up, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Μαρκάτος Δ. και Κούτσης Κ., 2008, *Καταδυτικά Πάρκα: Το νέο εργαλείο για την αειφόρο προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος*, «Περιβάλλον & Δίκαιο», Αριθμ. Τεύχους 44, 2/2008, σελ. 237-244, https://www.researchgate.net/publication/313916443_Katadytika_parka_to_neo_ergaleio_gia_ten_aeiphoro_prostasia_tou_thalassiou_periballontos, (ανακτήθηκε 16-2-2022).
- Μαρσέλου Α., 2004, *Ανάπτυξη Βάσης Δεδομένων (εφαρμογή ACCESS) για την Παρακολούθηση της Λειτουργίας των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών*, Τελική εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, ΙΕ' Εκπαιδευτική Σειρά, Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Αθήνα, https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/2/661.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ματεντσίδης Α., 2009, *Ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη μιας ειδικά προστατευόμενης περιοχής. Η περίπτωση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου Βορείων Σποράδων*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας, Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Βόλος, <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/43946>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).

- Ματζάνος Δ., Ξανθάκου Γ., Παπαβασιλείου Β. Παπαδομαρκάκης Γ. και Τζαμπερής Ν., 2012, *Γνώσεις και στάσεις τελειόφοιτων μαθητών Λυκείου σε θέματα προστατευόμενων περιοχών*, Πρακτικά στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών, Πρακτικά Συνεδρίου, 25-27 Μαΐου 2012, http://www.env.aegean.gr/wp-content/uploads/2015/10/ENV-POLICY-MANAGEMENT-CONFERENCE-2012_PROCCEEDINGS.doc.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μαυράκη Ο., 2015, *Αξιολόγηση του μέτρου των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών για την αειφορία της αλιείας με σκοπό τη βελτίωση της διαχείρισης της θαλάσσιας περιοχής της Γνάρου*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας, Τομέας Βιολογίας Ζώων, Πάτρα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Μελισσουργού Ε. και Φούντας Γ., 2021, *Διερεύνηση δυνατοτήτων βιώσιμης ανάπτυξης αλιευτικού συνεταιρισμού: Η περίπτωση του αλιευτικού αγροτικού συνεταιρισμού «Προφήτης Ηλίας» του συμπλέγματος λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου - Αιτωλικού*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας, Π.Π.Σ. Διοίκησης Επιχειρήσεων Μεσολόγγι, Μεσολόγγι, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Μίχας Α., 2008, *Το Σύστημα των Κυρώσεων στο Δίκαιο του Περιβάλλοντος υπό το Πρίσμα των Σύγχρονων Αξιώσεων Προστασίας των Περιβαλλοντικών Αγαθών*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/18737>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μονεμβασιώτη Α., 2012, *Εκτίμηση περιβαλλοντικής κατάστασης Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου με χρήση πολυκριτηριακής ανάλυσης*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τομέας Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, Αθήνα, <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/6531>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μότσια Β., 2006, *Προστατευόμενη περιοχή «Κορυφές όρους Βόρα»: Διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών*, Πτυχιακή Εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα: Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα, <https://estia.hua.gr/browse/2836>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπαγλατσάκου Δ., 2014, *Οικολογία - Οικολογικές οργανώσεις - Προστατευόμενα Θαλάσσια Οικοσυστήματα*, Πτυχιακή εργασία, Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού, Α.Ε.Ν. Μακεδονίας, Ν. Μηχανιάνα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπαμπινιώτη Γ., 2002, *Λεξικό της ελληνικής γλώσσας*, Δεύτερη έκδοση. Εκδόσεις: ΚΕΝΤΡΟΥ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ.

- Μπαντουβάς Ν., 2013, *Διερεύνηση της παράκτιας επαγγελματικής αλιείας μικρής κλίμακας εντός και εκτός της θαλάσσιας προστατευόμενης περιοχής της Ζακύνθου: οικολογικές αλιευτικές, κοινωνικο-οικονομικές και διαχειριστικές συνιστώσες*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Επιστημών της Θάλασσας, Μυτιλήνη, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/7220/file0.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπαριτάκη Χ., 2004, *Οι Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών: Συγκριτική εξέταση των Εθνικών Πάρκων Ζακύνθου και Σαμαριάς*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Περιφερειακής Διοίκησης, ΙΕ΄ Εκπαιδευτική Σειρά, Αθήνα, https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/15/3/706.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπέντσου Δ., 2012, *Εθνικό Πάρκο Σχινιά - Μαραθώνα - Προτάσεις Βιώσιμης Ανάπτυξης και Διαχείρισης*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.): «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα, <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/6418>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπεριάτος Η., 1999, *Χωροταξία. Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός και Πολιτική*, Τόμος Α: Θεσμικές, διοικητικές, οργανωτικές δομές, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Μπεριάτος Η., 2003, *Σχεδιασμός και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα: Θεσμικές εξελίξεις, προβλήματα και προοπτικές*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ, Βόλος, <http://www.aeihoros.gr/article/el/sxediasmos-kai-diaxeirisi-prostateuonon-perioxon-stin-ellada-thesmik-eskselikseis-provlimata-kai-prooptikes>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ., 2003, *Ο ρόλος της περιβαλλοντικής πολιτικής και σχεδιασμού στην ανάπτυξη της υπαίθρου: Η Ελληνική εμπειρία - «Οικονομικές, γεωγραφικές και περιβαλλοντικές πτυχές»*, Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Μπεριάτος Η. και Παπαγεωργίου Μ., 2010, *Η χωροταξία του θαλάσσιου και παράκτιου χώρου: Η περίπτωση της Ελλάδας στη Μεσόγειο*, «Χωροταξία - Πολεοδομία - Περιβάλλον στον 21ο αιώνα: Ελλάδα - Μεσόγειος», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, σελ. 189-204.
- Μπίμπα Κ., 2009, *Δράσεις των Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Η περίπτωση της WWF Ελλάς και Greenpeace. Θετικές επεμβάσεις και διαφοροποιήσεις*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βιώσιμη Ανάπτυξη», Αθήνα.

- Μπίρτσας Π.Κ., 2006, *Η διαχείριση της θήρας στην Ελλάδα - παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας: «Το μέλλον του δάσους και το δάσος του μέλλοντος», 20-21 Μαρτίου, Αθήνα.
- Μπίτος Ι.Τ., 2009, *Ο Εθνικός Δρυμός του Ολύμπου μέσα στο Διεθνές καθεστώς των Προστατευόμενων Περιοχών*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή: Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομέας: Δασικής παραγωγής - Προστασίας δασών - Φυσικού Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Δασοκομίας, Θεσσαλονίκη, <https://dolihihnews.files.wordpress.com/2010/03/olympus-mpitos.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μποβάλης Π., 2009, *Προστατευόμενες περιοχές*, Πτυχιακή εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Α.Τ.Ε.Ι.) Μεσολογγίου, Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας, Τμήμα Γεωργικής Μηχανολογίας και Υδάτινων Πόρων, Μεσολόγγι, <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/8672>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μπριασούλης Χ., 2009, *Δυνατότητες και περιορισμοί αγροτουριστικής αξιοποίησης της περιοχής του εθνικού πάρκου των Τζουμέρκων*, Μεταπτυχιακή εργασία, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης, Π.Μ.Σ. «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου», Αθήνα, <http://dspace.aua.gr/xmlui/handle/10329/61>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μυλωνόπουλος Δ., 2002, *Το Δίκαιο της Αλιείας*, Εκδόσεις Σταμούλη.
- Μυλωνόπουλος Δ. και Μοίρα Π., 2005, *Θαλάσσιος Τουρισμός*, Εκδόσεις Interbooks.
- Μυλωνόπουλος Δ. και Μοίρα Π., 2010, *Το θεσμικό πλαίσιο της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα - Η περίπτωση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου*, Περιβάλλον & Δίκαιο, Β' Άρθρα - Γνωμοδοτήσεις, http://polyxenimoira.weebly.com/uploads/3/0/4/6/30464652/23_2.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Μωράκος Ι., 2009, *Χωροθέτηση Ζωνών προτεραιότητας για την προστασία του Εθνικού Δρυμού Σουνίου με χρήση G.I.S. και των πολυκριτηριακών μεθόδων O.W.A και A.H.P.*, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Αξιοποίησης Φυσικών Πόρων και Γεωργικής Μηχανικής, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Εφαρμογές της Γεωπληροφορικής στους Φυσικούς Πόρους, Αθήνα.
- Νόνα Ε., 2010, *Ωφέλειες και απώλειες στη ζωή του τοπικού πληθυσμού από την προώθηση των περιβαλλοντικών δράσεων για την προστατευόμενη περιοχή των Πρεσπών*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Αθήνα, <https://estia.hua.gr/browse/9035>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ντάγλα Ε., 2018, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση σε Προστατευόμενες Φυσικές Περιοχές: Η περίπτωση των Φορέων Διαχείρισης*, Πανεπιστήμιο Ιωαν-

- νίων, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Π.Μ.Σ.: «Επιστήμες της Αγωγής» - Κατεύθυνση: Φυσικές Επιστήμες στην Εκπαίδευση, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 1-4-2021).
- Ντάφης Σ., 1992, *Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών*, Επιστημονική Επ. Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τόμος ΛΕ/1, Αριθμ. 2.
- Ξεφτέρης Γ., 2006, *Προστατευόμενες περιοχές/ βιότοποι. Περίπτωση Εθνικού Πάρκου Σχινιά*, Μεταπτυχιακή εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του χώρου, Κατεύθυνση: Πολεοδομία Χωροταξία, Αθήνα.
- Πάικου Α., 2005, *Διερεύνηση της σχέσης τουρισμού και προστατευόμενων περιοχών. Δυνατότητα δημιουργίας θαλάσσιων - καταδυτικών πάρκων σε συστάδες νησιών της Λέσβου*, Διατριβή, Μ.Π.Σ. - Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μυτιλήνη.
- Παλιούρας Φ.Π, 2006, *Αντιδράσεις, αντιλήψεις, συμπεριφορές και στάσεις του τοπικού πληθυσμού στις δράσεις που προωθούνται για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών: Η περίπτωση της λίμνης Πλαστήρα Καρδίτσας*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην «Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση», Μυτιλήνη, Νοέμβριος 2006.
- Παναγιωτίδης Π. και Χατζημήτρος Κ., 2004, *Παράκτια Οικοσυστήματα & Ανθρωπογενείς πιέσεις στις Ακτές, Παραδείγματα από την Ελλάδα*, Ελληνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: «Επιστήμη και τεχνολογία υδατικών πόρων», Νοέμβριος 2004, Αθήνα.
- Παναγιωτίδου Κ., 2010, *Στάσεις και αντιλήψεις των επισκεπτών για την προστατευόμενη περιοχή της παραλίας Ρεθύμνου*, Πτυχιακή διατριβή: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Περιβαλλοντική Πολιτική & Διαχείριση, Μυτιλήνη, <https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/15124/file0.pdf?sequence=2>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παναγόπουλος, Θ.Ι., 2004, *«Δίκαιο Περιβάλλοντος, Δ' Έκδοση*, Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- Πανταζόπουλος Χ., 2020, *Αξιολόγηση ποιότητας λειτουργίας των Φορέων Διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών δικτύου NATURA στην Ελλάδα: Πρόταση μοντέλου με βάση διεθνείς καλές πρακτικές*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη, <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/24830/1/PantazopoulosChristosMsc2020.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).

- Παντής Ι., 2012, *Διερεύνηση κριτηρίων επιλογής περιοχών του Δικτύου Νατούρα 2000 Υπαγόμενες σε Φορείς Διαχείρισης*, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών, Πρακτικά Συνεδρίου, 25-27 Μαΐου 2012, Μυτιλήνη, http://www.env.aegean.gr/wp-content/uploads/2015/10/ENV-POLICY-MANAGEMENT-CONFERENCE-2012_PROCCEEDINGS.doc.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπαγεωργίου Κ., Κασσιούμης Κ. και Τσιακίρης Ρ., 2003, *Συγκριτική καταγραφή των απόψεων των επισκεπτών στους Εθνικούς Δρυμούς Βίκου-Αώου, Ολύμπου και Πάρνηθας για το βαθμό οργάνωσης, το φορέα διοίκησης και τη χρηματοδότηση της διαχείρισής τους*, Πρακτικά 11ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου, «Δασική Πολιτική - Πρεμνοφυή Δάση - Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος», Αρχαία Ολυμπία, 30 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 2003, σελ. 696-704.
- Παπαγεωργίου Χ.Α., Καρέτσος Γ., Κατσαδωράκης Γ. (Επιμ.), 2012, *Το δάσος: Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση*, Αθήνα: WWF Ελλάς, https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/to-dasos_mia-olokliromeni-proseggisi.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπαγεωργίου Μ., 2016, *Χωροταξικός Σχεδιασμός και Θαλάσσιες Χρήσεις: Εννοιολογικά και θεωρητικά ζητήματα*, Ειδικό τεύχος - Αφιέρωμα «Χωρική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός, Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, αειχώρος: 23 σελ. 41-63.
- Παπαδόπουλος Β., 2019, *Οι Οδηγίες για τα Αγρια Πτηνά και τους Οικοτόπους - Οδηγός για Δικηγόρους και Υπαλλήλους της Διοίκησης*, Τεχνικός Οδηγός στα πλαίσια της Δράσης Β6 του έργου «LIFE NATURA Themis» - LIFE14 GIE/GR/000026, <http://www.lifethemis.eu/sites/default/files/announcements/Themis-Guide-Lawyers-049-ebook.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπαδημητρίου Ε., 2012, *Τοπική κοινωνία και λιμνοθάλασσα της Βιστωνίδας: Σχέσεις (Στ)Οργής;*, Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 25-27 Μαΐου 2012, Μυτιλήνη.
- Παπαδοπούλου Μ., 2011, *Η σημασία των προστατευόμενων περιοχών του Νομού Δράμας*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομέας Δασικής Παραγωγής - Προστασίας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Δασοκομίας, Θεσσαλονίκη, <http://ikee.lib.auth.gr/record/128461/files/GRI-2012-7984.pdf>, (ανακτήθηκε 16-2-2022).
- Παπαθανασίου Μ., 2016-2021, *Οι περιοχές Natura 2000 στην Ελλάδα*, <https://www.geogreece.gr/natura-list.php>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).

- Παπακωνσταντίνου Κ. και Συμπαρούνης Θ., 2008, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση σε προστατευόμενες περιοχές με Φορείς Διαχείρισης: Παρούσα Κατάσταση, Προκλήσεις και Προοπτικές*, 4ο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ, Ναύπλιο, 12-14/12/2008, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπανικολάου - Παναγέα Θ., 2010, *Μελέτη Ανθρωπογενούς Παρέμβασης σε Περιοχή 'NATURA' με χρήση φωτογρ/τριας, τηλεπισκόπησης & γεωγρ. συστ. πληροφοριών: Δέλτα Αχελώο*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Περιβάλλον και Ανάπτυξη, <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/3805>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπανικολάου Α., 2012, *Ερμηνεία Περιβάλλοντος και Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση στις Προστατευόμενες Περιοχές*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομέας Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Φυσικών Πόρων, Σπουδαστήριο Δασικής Αναψυχής, Περιβαλλοντικής Αγωγής και Κοινωνιολογίας, Θεσσαλονίκη, <http://ikee.lib.auth.gr/record/130634/files/GRI-2012-9546.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπαπανάγου Ε., 2006, *Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού Περιβαλλοντικής Εκπαίδευση και αξιολόγηση του στην ευαισθητοποίηση - αλλαγή στάσεων σε διάφορες ομάδες μαθητών*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Περιβαλλοντικές Επιστήμες, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Βιολογίας, <https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/1134>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παπασταύρου Α., 2006, *Δασική Πολιτική Α'*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πήγασος.
- Παπαστεργιάδου Ε., Τσιαούση Β., Γκατζογιάννης Σ. και Ντάφης Σ., 1995, *Προδιαγραφές σύνταξης ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων προστατευόμενων περιοχών*, ΕΚΒΥ.
- Παρασκευά Δ., 2018, *Διαστάσεις τοπικότητας και αειφορίας στην Κοιλάδα των Πεταλούδων. Εμπειρική μελέτη σε φορείς και πολίτες*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Π.Μ.Σ. «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Ρόδος, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/18320>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Παρδαλού Ν. και Τσίκληρας Α, 2015, *Αλληλεπίδραση μικρής παράκτιας αλιείας και θαλάσσιων θηλαστικών στο βόρειο Αιγαίο*, Πρακτικά Πανελληνίου Συμποσίου Ωκεανογραφίας και Αλιείας 11: σελ. 165-168.

- Περσιάνης Π., 2009, *Ανάπτυξη της Πολιτότητας ως Τρόπου Αντιμετώπισης της Νεανικής Παραβατικότητας*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία.
- Ποδηματά Μ., 2003, *Αξιολόγηση του καθεστώτος των προστατευόμενων περιοχών του Ν. Καρδίτσας*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πρόγραμμα Σπουδών Επιλογής, Διαχείριση Αγροτικού Περιβάλλοντος & Φυσικών Πόρων, Βόλος.
- Πολυδωρόπουλος Π. και Σταυροπούλου Ο., 2004, *Γνώση και Διαχείριση του Περιβάλλοντος*, Εκδοτική Γκιούρδας Β., Αθήνα.
- Προμπονάς Μ., 2007, *Η κατάσταση του Κόσμου 2007 - Το Αστικό μας Μέλλον*, Αθήνα: Worldwatch Institute & Αώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη.
- Προμπονάς Μ., 2008, *Προστατευόμενες περιοχές και Δίκτυο NATURA 2000 στο Μαμάκης, Γ. (επιμ.) Δασικά Οικοσυστήματα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Νεάπολη Κρήτης: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νεάπολης Κρήτης.
- Πυραλεμίδου Δ., 2007, *Μελέτη της δυνατότητας ανάπτυξης αλιευτικού τουρισμού στις Κυκλάδες ως μέτρο στήριξης περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Βιολογίας, Μ.Π.Σ.: «Ποκολογία, Διαχείριση και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος», Πάτρα, <https://nereus.library.upatras.gr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=44231>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ρίζου Ε., 2018, *Διερεύνηση Αντιλήψεων φοιτητών/τριών μελλοντικών Νηπιαγωγών για τις Προστατευόμενες Περιοχές*, Πτυχιακή εργασία: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας, Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ρουβέλλας Γ., 2009, *Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα: Η περίπτωση του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Σχινιά - Μαραθώνα*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Περιβάλλοντος, Τμήμα Περιβάλλοντος, Π.Μ.Σ. «Γεωργία και Περιβάλλον», Μυτιλήνη, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/15412>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σαλωμίδα Μ., Ίσσαρης Ι. και Rancucci - Παπαδοπούλου Μ.Α., 2006, *Οι Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές ως εργαλείο διαχείρισης του παράκτιου χώρου: Μελέτη σκοπιμότητας σε μια περιοχή υψηλής βιοποικιλότητας*, 8^ο Πανελλήνιο Συμπόσιο Ωκεανογραφίας & Αλιείας, 4-8 Ιουλίου 2006, 148 σελ., Θεσσαλονίκη.
- Σαμιώτης Δ.Γ., 1996, *Το Διεθνές Δίκαιο της Άγριας Ζωής*, Εκδόσεις: Σακκούλα, Αθήνα - Κομοτηνή, σελ. 451-693.
- Σαραντίδη Α., 2009, *Περιβαλλοντικά Συστήματα Θαλάσσιας Προστασίας: Πολιτικές - Προοπτικές*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πρόγραμμα Μετα-

- πτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, Πειραιάς, <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/3254>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σιαμά Ι., 2009, *Σχεδιασμός μιας χωρικής βάσης δεδομένων για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου NATURA 2000 και διατύπωση τυπικών χωρικών ερωτημάτων σε περιβάλλον Oracle Spatial 10g*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων & Τοπογράφων Μηχανικών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Γεωπληροφορική, Αθήνα, <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/3161>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σκαναβή Κ., 2004, *Περιβάλλον και Κοινωνία - Δικαίωμα στην επιλογή*, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ.
- Σκόπα Μ., 2012, *Αξιολόγηση του θεσμού των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διεπιστημονικό - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Επιστήμη & Τεχνολογία Υδατικών Πόρων», Αθήνα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σκούλλος Μ., 2008, *Οι Προστατευόμενες Περιοχές*, Στο Αλάμπεη Α., Κουρούτος, Β., Μαλωτίδη, Β., Μαντζάρα, Μ., Ψαλλιδάς, Β. (επιμ.) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη σε Προστατευόμενες Περιοχές: Επιμορφωτικό Υλικό. Αθήνα: ΜΙΟ-ΕCSDE, Κεφάλαιο 3, σελ.55-68, <https://mio-ecsde.org/epeaek09/book/perivallontikikepafdefsi.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σκούλλος Μ., 2009, *Η εξέλιξη της προστασίας των φυσικών οικοσυστημάτων και Προστατευόμενων Περιοχών και η σχέση τους με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και την ΕΑΑ*, Μεσογειακό Γραφείο Πληροφόρησης για το Περιβάλλον, τον Πολιτισμό και την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΜΙΟ - ECSDE), https://www.mio-ecsde.org/epeaek09/basic_docs/scoullos.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Σουλίδης, Κ., 2015, *Το Εθνικό Πάρκο Πρεσπών*, Μεταπτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Οικονομικών και Περιφερειακών Σπουδών, Τμήμα Βαλκανικών, Σλάβικων και Ανατολικών Σπουδών, Π.Μ.Σ.: Σπουδές στις Γλώσσες και τον Πολιτισμό των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, <https://docplayer.gr/9268541-Metaptyhiaki-ergasia-to-ethniko-parko-prespon-metaptyhiakos-foititis-konstantinos-soylidis-toy-payloy-a-e-m-m506611.html>, (ανακτήθηκε 2-2-2022).
- Σπίνου Χ., 2005, *Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα - Περίπτωση μελέτης: Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου*, Πτυχιακή εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας & Οικολογίας», Αθήνα, <https://estia.hua.gr/browse/3459>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).

- Σταματίου Ε., 1997, *Διαχείριση Περιβάλλοντος. Πολιτικές για την προστασία των ακτών της Ελλάδας. Η εμπειρία από το χώρο της Μεσογείου*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Στάμος Δ., 2016, *Κοινή Αλιευτική Πολιτική: Δημιουργία, εξέλιξη και προοπτικές*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Ναυτιλιακών Σπουδών, Π.Μ.Σ.: Ναυτιλία, Πειραιάς, <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/9917>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Στεργίου Κ. και Τσίκληρας Α., 2015, *Αλιευτική βιολογία και αλιεία*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2685>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Στεργιούλη Μ.Λ., 2006, *Δίκτυο Αειφόρων Νήσων: ΔΑΦΝΗ - ΑΛΛΟΝΗΣΟΣ*, Ερευνητικό έργο, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο - Τομέας Υδατικών Πόρων Υδραυλικών και Θαλάσσιων Έργων, Δίκτυο Αειφόρων Νήσων «ΔΑΦΝΗ», Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών, Αθήνα.
- Στιβανάκη Β., 2015, *Προοπτικές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο Εθνικό άρκο Χέλμον - Βουραϊκού*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βολογίας, Τομέας Βιολογίας φυτών, Μ.Π.Σ.- Κατεύθυνση: Οικολογία - Διαχείριση και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος, Πάτρα, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Σώκος Χ., Μπίρτσας Π. και Παπαγεωργίου Ν., 2002, *Θήρα και υγρότοποι: εφαρμογή διαχειριστικών μέτρων ή απαγορευτικών διατάξεων*, 10ο Πανελλήνιο Δασολογικό Συνέδριο, 26-29/05/2002, Τρίπολη, σελ. 601-316.
- Σώκος Χ., Μπίρτσας Π. και Καστόρης Α., 2009, *Αλήθειες για τις απελευθερώσεις ορνιθόμορφων*, ΠΑΝ-ΘΗΡΑΣ - Τα πάντα περί θήρας, Τεύχος 9ο, Μάιος 2009, Θεσσαλονίκη, σελ. 109-111, https://www.hunters.gr/images/folder/ekdoseis_komath/KEIMENA/panthiras2009.pdf, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Ταμπάκης Σ., 2009 *Προστατευόμενες Περιοχές: Πολιτικές του χθες και του σήμερα*, Εισαγωγή στη Δασολογική και Περιβαλλοντική Επιστήμη, (Επιμέλεια Ε. Μανωλάς). Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 1ος Τόμος, σελ. 151-162.
- Ταμπάκης Σ., Τσαντόπουλος Γ. και Ανδρεά Β., 2014, *Πολιτικές Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών*, Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων Δ.Π.Θ., https://users.auth.gr/stampaki/files/Protection_Areas.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Ταμπάκης Σ., 2015, *Πολιτικές προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων μέσα από τη δασική νομοθεσία*. Τιμητικός προς Τιμήν του κ. Α. Δερβιτσιώτη με θέμα «Περιβαλλοντική Πολιτική: Θεωρία και Πράξη», σελ. 303-318.

- Τάχος Α., 2006, *Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος*, 6η Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας.
- Τερκενλής Θ., 1996, *Το πολιτισμικό Τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα.
- Τζανάτος Ε., 2006, *Δομή, χαρακτηριστικά και διαχείριση της μικρής παράκτιας αλιείας στην Ελλάδα*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας, Πάτρα, <https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/1111>, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Τζατζάνης Ι., 2011, *Προστατευόμενες περιοχές*, Πρόγραμμα Τριήμερου Σεμιναρίου «Βάλια-Κάλντα (Βιοποικιλότητα-Υδάτινοι πόροι)», Επιμορφωτικό Θεματικό Σεμινάριο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ΚΠΕ ΓΡΕΒΕΝΩΝ 6,7 και 8 Μαΐου 2011.
- Τριανταφύλλου Θ., 2004, *Η προστασία των υδροτόπων μέσω των διεθνών συμβάσεων*, [Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα](#), (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Τριάντης Κ., Γεωργίου Κ., Βαελίδης Γ., Κακογιάννης Ν., Μακαντάση Φ., Σκόκου Ν. και Καταουλάνης Θ., 2017, *Προστατευόμενες Περιοχές NATURA 2000 - Ένα Ολοκληρωμένο Σχέδιο για την Προστασία και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τους*, Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης - διαΝΕΟσις, <https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/11/natura2000.pdf>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- Τσαγγαρίδης Σ., 2015, *Περιορισμοί και οφέλη από την θεσμοθέτηση των προστατευόμενων περιοχών στην Κύπρο*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, <https://core.ac.uk/reader/132824726>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Τσάκαλος Θ., 2011, *Μελέτη Εθνικών Δρυμών Ελλάδας. Χλωρίδα, πανίδα και καθεστώς διαχείρισης*, Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Καβάλας, Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου, Δράμα.
- Τσαμπούκου - Σκιαναβή Κ., 2004, *Περιβάλλον και κοινωνία - Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, σελ. 223-224.
- Τσαντόπουλος Γ. και Τσαχαλίδης Ε., 2000, *Διαχείριση υδροτόπων λίμνης Ισμαρίδας και Δάλτα ποταμού Έβρου: Συγκριτική μελέτη μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης και της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των παραυδροτόπων κατοίκων*, Πρακτικά του 9ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου, Κοζάνη, 17 – 20 Οκτωβρίου, σελ. 372-384.
- Τσαντόπουλος Γ., 2009, *Η Περιβαλλοντική Επικοινωνία ως εργαλείο εναισθητοποίησης του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος*, Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, 1ος Τόμος: Εισαγωγή στη Δασολογική και περιβαλλοντική Επιστήμη, Περιοδική Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Ορε-

- στιάδα, σελ. 167-175, <https://them-daso.fmenr.duth.gr/index.php/katalogos-tomwn/periexomena-lou-tomou/>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Τσαντόπουλος, Γ., Κουσιάνη, Θ. και Γούπος, Χ., 2011, *Διαχείριση του Εθνικού Πάρκου Πρεσπών: οι Αντιλήψεις του Τοπικού Πληθυσμού για την Διαχείριση, Ανάπτυξη και Προστασία της περιοχής*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Α.Π.Θ. Τόμος ΜΕ/2002/45.
- Τσάρτας Π., 2001, *Ο τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές: μορφές και παραδείγματα ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες*, Πρακτικά: Συμπόσιο Τουρισμός σε Προστατευόμενες Περιοχές στην Ελλάδα, 15 & 16 Οκτωβρίου 2001, Σητεία, Κρήτη.
- Τσάρτας Π., 2002, *Ο τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές: μορφές και παραδείγματα ανάπτυξης στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες*, Πρακτικά Συμπόσιο, Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα, 15-16 Οκτωβρίου 2001, Σητεία Κρήτη, Εκδ. Κακούρος Π., Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων, Θέρμη, σελ. 37-48.
- Τσαχαλίδης Ε. και Τσαντόπουλος Γ., 2000, *Διαχείριση υγροτόπου τεχνητής λίμνης Κερκίνησας Σερρών: Ατομικά χαρακτηριστικά και στάσεις, τάσεις και επιθυμίες των παραυγροτόπιων κατοίκων*, Πρακτικά του 9ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου, Κοζάνη, 17-20 Οκτωβρίου, σελ. 364-371.
- Τσαχαλίδης Ε., 2009, *Η διαχείριση της θήρας και η συμβολή αυτής στην Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδας*, ΠΑΝ-ΘΗΡΑΣ – Τα πάντα περί θήρας, Τεύχος 9ο, Μάιος 2009, Θεσσαλονίκη, σελ. 109-111, https://www.hunters.gr/images/folder/ekdoseis_komath/KEIMENA/pantthiras2009.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Τσιτσώνη Θ. και Μπατάλα Ε., 2000, *Το καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών σε Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο*, Επιστημονική επετηρίδα της Σχολής Δασολογίας και Φ.Π., Α.Π.Θ., Τόμος ΜΓ- Vol 43: 563-579.
- Τσιτσώνη Κ. Θ. και Μπατάλα Ε., 2006, *Το καθεστώς των Προστατευόμενων Περιοχών σε Ευρωπαϊκό και σε Παγκόσμιο Επίπεδο*, Επιστημονική επετηρίδα του Τμήματος Δ.Φ.Π. προς τιμή του Ομ. Καθηγητού Δ. Μουλαλή.
- Τσιφοδήμου Κ., Μανωλάς Ε. και Τσαντόπουλος Γ., 2008, *Τα περιβαλλοντικά δημοσιεύματα στον Ελληνικό ημερήσιο Τύπο της τριετίας 1997 - 2000*, Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, 20-22 Ιουνίου 2008, Μυτιλήνη, http://www.env.aegean.gr/wp-content/uploads/2015/10/ENV_CONFERENCE-2008-Praktika.pdf, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Τσουγκράκης Γ., Παπαναστάσης Β.Π. και Υφαντής Γ., 2006, *Προδιαγραφές Μελετών Διαχείρισης της βόσκησης σε προστατευόμενες περιοχές*,

- Α.Π.Θ., Σχολή Δασολογίας & Φυσικού Περιβάλλοντος, Τομέας Λιβαδοπονίας και Αγρίας Πανίδας - Ιχθυοπονίας Γλυκέων Υδάτων, Εργαστήριο Λιβαδικής Οικολογίας, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Δημοσίευση Νο 3, <http://files.ornithologiki.gr/docs/ProdiagrafesMeletonVoskisisProstateuomenonPeriohon.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Φεξοπούλου Ε., 2006, *Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές και η συμβολή του στην αυτοχρηματοδότηση της λειτουργίας τους*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, στο *ιντερνέτ*: Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές και η συμβολή του στην αυτοχρηματοδότηση της λειτουργίας τους (core.ac.uk).
- Φειδογιάννη Χ., 2014, *Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός - Περιοχές Προστασίας Φυσικού Περιβάλλοντος*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Φλωροκάπη Ι., 2006, *Αντιδράσεις, Αντιλήψεις, Συμπεριφορές και Στάσεις του Τοπικού Πληθυσμού στις Δράσεις που προωθούνται για τη Διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών: η περίπτωση των Υγροτόπων Δέλτα Νέστου - Λίμνης Βιστωνίδας - Λίμνης Ισμαρίδας*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση.
- Φοσές Π., 2009, *Διερεύνηση, ομαδοποίηση, σύνθεση και εφαρμογή στη διαχείριση της μέχρι τώρα ερευνητικής δραστηριότητας στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο της Αλοννήσου, Βόρειες Σποράδες*, Προπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Γεωπονίας, Ιχθυολογίας & Υδάτινου Περιβάλλοντος, Βόλος, <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/1425>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Φουστέρη Ν., 2012, *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε Προστατευόμενες Περιοχές: Η περίπτωση της ευρύτερης περιοχής Παρνασσού*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών σπουδών στην «Διοίκηση και Οικονομία» - Κατεύθυνση: Διεθνή και Ευρωπαϊκά Οικονομικά, Θεσσαλονίκη.
- Χαλκίδου Β., 2010, *Μορφές και εξέλιξη του θαλάσσιου τουρισμού στην Ελλάδα. Τρόποι ανάπτυξης. Μια διαφορετική προσέγγιση και έρευνα*, Πτυχιακή Εργασία, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη, http://eureka.teithe.gr/jspui/bitstream/123456789/6635/3/Chalkidou_Viktorija_ppt.pdf, (ανακτήθηκε 15-2-2022).
- Χατζημαρκάκη Ι., 2003, *Μελέτη Εθνικών Δρυμών Ελλάδας. Χλωρίδα, Πανίδα και καθεστώς Διαχείρισης*, Πτυχιακή Εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου, Τμήμα Φυτικής Παραγωγής, Σχολή: Τεχνολογίας Γεωπονίας, Ηρά-

- κλειο, <https://apothesis.lib.hmu.gr/bitstream/handle/20.500.12688/679/2003Chatzimarkaki.pdf?sequence=1>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Χατζηπαρασκευαΐδης Α., 2007, *Εφαρμογή Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιωτικές περιοχές*, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ, Τεύχος 40, σελ. 62-67.
- Χατζηστάθης Α. και Ιστικούδης Ι., 1992, *Προστασία της φύσης και αρχιτεκτονική του τοπίου*, Εκδόσεις ΓΙΑΧΟΥΔΗ - ΓΙΑΠΟΥΛΗ Ο.Ε., Θεσσαλονίκη.
- Χατζηστάθης Α. και Ιστικούδης Ι., 1995, *Προστασία της φύσης και Αρχιτεκτονική τοπίου*, Εκδόσεις Γιαχούδη Γιαπούλη, Θεσσαλονίκη.
- Χατζηστάθης Α. και Ζάγκας Θ., 1996, *Προστατευόμενες περιοχές και αειφορική ανάπτυξη. Προσέγγιση των προβλημάτων του Εθνικού Δρυμού Αίνου*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τόμος ΛΘ/2:505-516.
- Χατζηχαραλάμπους Ε. και Γεράκης Π., 2003, *Εκπαιδευτικό πακέτο για τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών*, Τεύχος Β, Βασικά κείμενα Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Αθήνα και ΕΚΒΥ, Θέρμη.
- Χατζηχαραλάμπους Ε., Τσιαούση Β. και Κατσακιώρη Μ., 2006, «Οδηγίες εκπόνησης σχεδίων διαχείρισης των περιοχών του Δικτύου NATURA 2000 στην Κύπρο», Θέρμη: Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων και ΥΠΕΧΩΔΕ, <https://www.ekby.gr/ekby/el/EKBYOdigiesEkponisis.pdf>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Χονδρού-Καραβασίλη Μ., 2002, *Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη*, Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Χορμόβα Μ., 2007, *Εξέλιξη Τοπίου σε Περιοχή του Όρους Οίτη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Διαχείριση Περιβάλλοντος, <https://estia.hua.gr/browse/1308>, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- Χριστοπούλου Ο., 2002, *Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Χριστοδούλου Β, 2009, *Αλιευτική Δραστηριότητα και Διαχείριση στον Κορινθιακό και Πατραϊκό Κόλπο*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας, Τομέας Βιολογίας Ζώων, Π.Μ.Σ.: Οικολογία - Διαχείριση και Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος, Πάτρα, <https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/2214/1/Christodoulou%20Vasilis.pdf>, (ανακτήθηκε 16-2-2022).
- Χρίστου Ε., 2010, *Η έννοια της πολιτότητας και η εκπαίδευση του πολίτη*, 11^ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου «Διαχείριση εκπαιδευτικής αλλαγής: έρευνα πολιτική πράξη», 4-5 Ιουνίου 2010, Λευκωσία, σελ. 67-73.

- Ψυλλάκη Ο., 2017, *Θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολυτεχνική σχολή, Θεσσαλονίκη, https://ikee.lib.auth.gr/record/292470/files/PSYLLAKH_551_EE.pdf, (ανακτήθηκε 20-1-2022).
- PHARoS4MPAs 2019, «*ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΤΗ ΣΥΝΥΠΙΑΡΞΗ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ INTERREG MED-PHAROS4MPAs*», Interreg Mediterranean, https://maritime-spatial-planning.ec.europa.eu/sites/default/files/gr_national_report.pdf, (ανακτήθηκε 15-2-2022).

Πηγές

- EKBY: https://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_home_el.html, (ανακτήθηκε το, 2007, 2009, 2010, 2019 και 20-1-2022).
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1281/2005 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 3ης Αυγούστου 2005», http://www.alieia.minagric.gr/sites/default/files/basicPageFiles/1-SyllectAI/05_1281R.pdf, (ανακτήθηκε 1-2-2020).
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1967/2006 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 21ής Δεκεμβρίου 2006», <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:409:0011:0085:EL:PDF>, (ανακτήθηκε 1-2-2020).
- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1224/2009 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Νοεμβρίου 2009», http://www.alieia.minagric.gr/sites/default/files/basicPageFiles/5-Elegxos/09_1224R.pdf, (ανακτήθηκε 1-2-2020).
- Εφημερίδα Βόρειες Σποράδες - Sporades newspaper: «Για την κατάληψη - μπάχαλο στο Αλιευτικό Καταφύγιο Βότση Αλοννήσου», https://www.efimerida-sporades.com/2021/07/blog-post_90.html, (ανακτήθηκε 5-2-2020).
- Καταστατικό του Σωματείου: «Εταιρεία για την Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας-MOm», https://a41f620c-c2f3-4f2a-9792-190b1f431db3.filesusr.com/ugd/960ce9_bf0dec4b97b0409_db31b02b08d4a88cb.pdf (ανακτήθηκε 5-2-2020).
- ΚΟΜΑΘ, 2021, <https://www.hunters.gr/anakalypse-to-kynigi/giati-na-kynigiseis>, (ανακτήθηκε 20-2-2022).
- Κυνηγετικός Οδηγός, ΥΠΕΚΑ - Τμήμα Δασικών Εφαρμογών, Έκδοση Α', Εθνικό Τυπογραφείο Αθηνών, Αθήνα, Ιούλιος 2013, στο ιντερνέτ: <https://dasarxeio.com/wp-content/uploads/2018/08/kinigetikos-odigos.pdf>, (ανακτήθηκε 20-2-2022).

- Ραυτοπούλου Ε., 2016, EPT News, «Βόλος: Εγκαινιάστηκε το νέα αλιευτικό καταφύγιο Βότση Αλοννήσου», <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/volos/volos-egkeniastike-neo-alieftiko-katafygio-votsi-alonnissou/>, (ανακτήθηκε 10-5-2018).
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων (ΥΠ.Α.Α.Τ.), Γενική Δ/ση Αλιείας, «Ελληνικός Αλιευτικός Στόλος, Έκθεση Έτους 2020», 2021, <http://www.alieia.minagric.gr/sites/default/files/%20basicPage-Files/Annual%20Fleet%20Report%202020.pdf>, (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας (ΥΠΕΝ), 2020, «Προστατευόμενες Περιοχές στην Ελλάδα», <https://ypen.gov.gr/>,(ανακτήθηκε 1-5-2021).
- Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας (ΥΠΕΝ), 2020, «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών», <https://ypen.gov.gr/>,(ανακτήθηκε 1-5-2021).
- CBD – Secretariat for the Convention on Biological Diversity, 2004, «Programme of Work on Protected Areas», Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, <https://www.cbd.int/doc/publications/pa-text-en.pdf>, (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- COP8 - 8th Meeting of the Conference of the Parties to the Ramsar Convention, 2002, «RAMSAR COP8 HIGHLIGHTS», Earth Negotiations Bulletin, A Reporting Service for Environment and Development Negotiations, Vol. 17, No 17, https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/pdf/cop8/cop8_doc_24_e.pdf, (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- ecowweather, 2016, «Προστατευόμενες περιοχές», <https://www.ecowweather.gr/blank-1>, (ανακτήθηκε 1-2-2022).
- Greenpeace, Μάρτιος 2010, «Ψάρια και θαλασσιά στο κόκκινο», <http://www.greenpeace.org/greece/PageFiles/95246/red-fish-report.pdf>, (ανακτήθηκε 5-2-2000).
- Greenpeace, 2011, «το Εγχειρίδιο του καλού Υπουργού Αλιείας», Έντυπο: Οδηγίες διαχείρισης της θάλασσας για αρχάριους! – Σε 10 απλά βήματα, http://www.greenpeace.org/greece/Global/greece/report/2011/dummies_report.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2000).
- MOm and Archipelagos, 1996, «Στρατηγική για την προστασία της Μεσογειακής φώκιας Monachus monachus στην Ελλάδα», https://a41f620c-c2f3-4f2a-9792-190b1f431db3.filesusr.com/ugd/960ce9_b891c2d2fb3d470f8eeb60b5f51ce7ea.pdf, (ανακτήθηκε 10-3-2007).
- MOm, 2006, Φώκια - Αλιεία: Η Αλιεία στην Ελλάδα, στο ιντερνέτ: http://mofi.MOm.gr/fokia_alieia2.htm, (ανακτήθηκε 10-3-2007).
- MOm, 2006, Φώκια - Αλιεία: Η σχέση φώκιας – αλιείας, στο ιντερνέτ: http://mofi.MOm.gr/fokia_alieia3.htm, (ανακτήθηκε 10-3-2007).
- MOm, WWF Ελλάς και Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας (ΙΝΑΛΕ), 2009, «Σχέδιο Δράσης για τη μείωση της αλληλεπίδρασης Μεσογειακής φώκιας - Αλιεία στην Ελλάδα», στο πλαίσιο του του Ευρωπαϊκού Προγράμματος LIFE (κωδικός LIFE05NAT/GR/000083) με τίτλο «MOFI:

- Monk seal and Fisheries: Mitigating the Conflict in Greek Seas», Ιούλιος, <http://mofi.mom.gr/pdf/Final%20Action%20Plan%20GR.pdf>, (ανακτήθηκε 5-5-2012).
- MOM, 2020, «Κατάλογος Ελληνικής Νομοθεσίας Προστασίας της Μεσογειακής φώκιας και του φυσικού της περιβάλλοντος», στο ιντερνέτ: https://a41f620c-c2f3-4f2a-9792-190b1f431db3.filesusr.com/ugd/960ce9_4e36e3864ac042d48492866113a07dd3.pdf, (ανακτήθηκε 9-2-2022).
- MOM, 2020, «Σημαντικότερες Διεθνείς Συμβάσεις προστασίας της Μεσογειακής φώκιας», https://a41f620c-c2f3-4f2a-9792-190b1f431db3.filesusr.com/ugd/960ce9_dfc1552e2da4482aaf2eec636a8025cf.pdf, (ανακτήθηκε 9-2-2022).
- WWF Ελλάς, 2004, «Αξιολόγηση του Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών της Ελλάδας: Από τη θεωρία στην πράξη», WWF Ελλάς, κείμενο πολιτικής, Σεπτέμβριος 2004, <http://politics.wwf.gr/images/stories/docs/04sep%20wwf%20pas%20assessment.pdf>, (ανακτήθηκε 10-3-2007).
- WWF Ελλάς, Greenpeace, Αρχέλων, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία, Ελληνική Εταιρία Προστασίας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, MOM, Καλλιστώ και Δίκτυο Μεσόγειος SOS, 2009, «Πρόταση για ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο για την προστασία της βιοποικιλότητας», Οκτώβριος 2009, Αθήνα, http://www.ellinikietairia.gr/media/pdf/Protasi_gia_Viopoikilotita-FINAL.pdf, (ανακτήθηκε 15-6-2011).
- WWF Ελλάς, 2015, «Γαλάζια Ανάπτυξη στη Μεσόγειο Θάλασσα: η πρόκληση της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης», http://www.wwf.gr/images/pdfs/MedTrends_final_report.pdf, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- WWF Ελλάς, 2017, «Θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές: Πυλώνας προστασίας για έναν ζωντανό πλανήτη, Οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές έχουν σημαντικό ρόλο στην προστασία και διατήρηση της ζωής στις θάλασσες μας», <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/marine-protected-areas.pdf>, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- www.alonissos-park.gr - Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων, (ανακτήθηκε 5-2-2022).
- www.MOM.gr (Εταιρεία για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας Mom), (ανακτήθηκε 5-2-2022).



ISBN: 978-960-9698-20-7